

Luis

CHRISTOPHORI
FORSTNERI·AVSTRII
AD C. CORNELIVM TACITVM
NOTAE POLITICAE
SERENISSIMO
IOANNI CORNELIO
VENETIARVM PRINCIPI
DICATAE
Hen. David F.
Patauij apud Paulum Frambottum sub Signo Saluatoris. CIↃ.IↃ.CXXVII

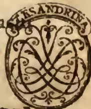
CHRISTOPHORI. FORSTNERI. AVSTRII.

Ad libros sex priores Annalium

C. CORNELII TACITI.

NOTÆ POLITICÆ.

Quibus pleraq. omnia, quæ reliquis quoq. Ta
libris continentur, suis quæque locis,
explicantur.

AD SERENISS. PRINCIPEM

IOANNEM CORNELIVM VENETIARVM DVCEM.

Adiuncta est in fine, eiusdem

ORATIO

Habita Venetijs in Excellentissimo Collegio
Mense Iulio. ann. CIↃ. IↃ. CXXV.

SERENISSIMO
IOANNI
CORNELIO
Venetiarum Principi

P. F.

Imium erat, Serenissime Princeps, quòd superiore anno cum Excellentissimo Senatu tàm benignas mihi in publico aures præbuisti. Tu verò tanquam merito gratiam habuisti, meq. vltrò Equestri vestro Ordini adscripsisti. Ego quidem, quàm mihi domi curta supellex sit, non ignoro: sed nō oportuit me pro maximo beneficio, quia ęqualē non possem, nul-

lam

lam gratiam rependere. Et hæ ad Cornelium Tacitum notę politicę ad Cornelium Principem, etiã me non mittente vltrò ibant. Prętereà, ciuilis prudentiæ doctor, cum quo libentiùs, quàm cum prudẽtissimi Senatus Veneti sapientiss. Principe versaretur? Deniq. pessimũ Imperatorem, & scelera, flagitiaq. cũ factis promeret, locis occultãtẽ in altissima Europę scena, corã optimo Principe produxi: quo vtilissima comparatione fœda flagitiorũ facies, & ex diuerso virtutum tuarum pulcherrimus splendor pulcherrimũ Orbi spectaculũ repræsentarẽt. Vale. Patauij. XII. Cal. Octob. CIↃ. IↃ. XXVI.

Serenitatis Tuæ
humilimus cliens
Christophorus Forstnerus Austrius.

Erudite HOSPES
qui hunc Librum manu teris, oculo percurris,
ad TACITI medullam accede.
Per has Notas ille tibi obscurus alioqui & implexus
notior & planior fiet.
Per has ad Tiberianas technas, vt declines, non
vt fallas, pertinges.
Ad hanc Cynosuram tu
& in malefida popularis auræ statione,
& in dubio Principalis malaciæ salo,
inuidiam inter & gratiam,
tutus enauigabis.
Hic denique edisces
& alios regere pro imperio, & te ipsum pro dignitate.
Te felicem TACITE hisce notis.
Te feliciorem FORSTNERE hac TACITI notitia.
præconia sua vltro tibi commodat TACITVS:
non iam TACITVS, sed merito LOCVTIVS.
vt
posthac nulli sis tacendus ori:
vtq.
Notę placeant numquam sine
laude loquendæ.

Laur. Pignorius
amico eruditiss. ponebat.

BRE-

BREVIARIVM
Notarum præcipuarum ad librum I.

Operâ I.R.M.

* Res

Breuiarium præcipuarum notarum ad librum II.

Cum

Summa eorum, quæ præcipua habentur in Notis ad lib. III. Annal.

Quæ

Breuiarium lib. IV.

luti-

Ex lib. V. Annal.

Breuiarium Notarum ad lib. VI.

Re-

Lectori meo Salutem.

I lector, hanc variæ lectionis ambitiosam tabulam non hic suspendissem, nisi, dum imprimitur liber, quidam de schola homo nullum à me bonum authorem laudatum, & , vt ipse loquebatur, allegatum *dixisset. Traianum Boccalinum esse caput & caudam meæ scriptionis. Primum equidem non miror, Boccalinum inter bonos scriptores non censeri ijs, quibus præter Auicennam & Auerroem nihil bonum est. Deinde, quare Principum artes, regnorum arcana, aulæ genium describenti Scotus, Albertus Magnus, & cætera quamuis magna, scholis tamen nata ingenia, testes producendi fuerint, non video. Quid enim, nec Reginonem, nec Eginardum, nec Abbatem Vrspringensem, nec Othonem Frisingensem, nec Nauclerum, nec omnes deniq. historicos laudaui; quia nec omnes ad institutum meum faciebant. An verò etiam Berosus & Metasthenes, & nugator Annius, & Turpini fabulę; & ex recentioribus ille, qui Fæsularum antiquitatem asserturus L. Catelinam in ea vrbe Missam Spiritus Sancti audiuisse scribit,* allegandi *erant? Iustus Lipsius in notis ad sua politica paucissimos ex omni historicorum numero recenset, quos comparandæ prudentiæ magistros putabat. Nunc, quantò pluribus ego doctoribus vsus sim, ex hac tabula vide, & vale.*

Andreas Alciatus I. C. in historia Mediolan.
Aristoteles in polit.
Augustinus in lib. de ciuitate Dei & confessionibus
Ammianus Marcellinus
Arrianus
Achilles Tacitus
Aeneas Syluius
A. Gellius

Ant.

Ant. Maria Gratianus
Albericus Gentilis
Ant. Perezius
Andr. Maurocenus
Antonius Contius I.C.
Arnoldus Clapmarius
SS. BIBLIA.
Blondus
C. Cęſar
Claudianus
Clemens Alexandrinus
Chriſtophorus Beſoldus
Columella
Caſſiodorus
Cariolanus Cepio
Carolus Sigonius
C. CORNELIVS TACITVS
Dio Caſſius
Dionyſius Halicarnaſſæus
Euripides
Florus
Frontinus
Feſtus
Fr. Guicciardinus
Fr. Balduinus I.C.
Fr. Bocchus
Gerardus de Roo
Georgius Phranzas Protoue-
ſtiarius Cōſtantinopolitanus
Guilielmus Neubrigenſis
Herodotus
Heliodorus
Helmoldus
Hieronymus Coneſtaggius
Iuſtinus Trogi Epitomator
Impp. Conſtitutiones
Iulius Paullus I C. falsò pro
Patauino habitus
Io. Barclaius
Io. Bodinus
Io. Boterus
Io. Baptiſta Cinus
Io. Baptiſta Hadrianus
Io. Baptiſta Pigna
Io. Cuſpinianus
Iacobus Cuiacius I.C.
Iuſtus Lipſius
Io. Baptiſta Egnatius
Iac. Auguſtus Thuanus
Iulianus Goſelinus
Leonardus Aretinus
Lucanus
Lactantius
Lampridius
Lazarus Superantius
Laurentius Pignorius
M. Cicero
Marcianus N.
Mamercus Panegyriſta
Martialis
Nicetas Choniates
Nicephorus Gregoras
N. M.
Orland. Malauolta
Ouidius
Pomponius I.C.
Plutarchus
Polybius
Plinius vterque
Philoſtratus
Polyænus
Pomponius Mela
Polydorus Virgilius
Paulus Paruta
Paulus Aemilius
Pandolfus Collenutius
Paulus Iouius
Petrus Iuſtinianus
Petrus Matthæus
Paullus Manutius in deſcri-
ptione Tranſyluanię
Q. Curtius
Saluſtius
Seneca Philoſophus

Sene-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad librum I. Annalium C. CORNELII TACITI.

RBEM Romam à principio Reges habuere) quemadmodum principio rerum gentium nationumq. imperiũ penes Reges fuit, testante Iustino, *(lib. I)* & Sallust. *(in Catilin.)* his verbis igitur initiò Reges; nam in terris nomen imperij id primum fuit. Quibus Aristoteles adstipulatur: *XI. Polit.* fuerat inquit, antiqua Ciuitatum gubernatio paucorum & regia. Et his omnibus antiquior scriptura sacra, interprete D. Augustino *XV. de Ciuitate Dei XX.* Cainum cum successoribus, & post terrarum illuuionem Nembrot Reges fuisse asserit. Inde sua Principatui antiquitas, & ex antiquitate dignitas constat.

(Consulatum L. Brutus instituit.) Monarchia siue legitimus Principatus, cùm in tyrannidem degenerat, corrigitur aristocratico, siue optimatum imperio. Plerunque enim qui optimates ab vnius tyrannide patriam liberarunt, ipsi sibi dominatum adsciscunt: vt apud Trogi Epitomatorem, qui Magos sustulerant, ipsi sor-

te de imperio certant.

Dictatura ad tempus sumebantur) Omnis imperij arcanum est, præcipuos magistratus temporarios facere: qua de re albi commodior monendi locus erit. *infr. ad lib II. ad verba cæterum Tiberio &c.*

Qui cũcta discordijs Ciuil. b. fessa, nomine Principis sub imperiũ accepit.) Popularis dominatus cũ senescit, in anarchiá & oĩum rerũ confusioné transit: eiusq; non aliud remediũ est, quàm potens vnius dominatus. Certè Roma in ea conditione erat Cæsaris & Augusti temporibus, vt impossibile esset, recuperare libertatem. Omnia factionibus laborabant. Salua esse Roma non poterat nisi beneficio seruitutis. *Seneca V. de benef. XVI.* Non enim vltrà ferre poterat libertatem. Tot millia hominum pugnabant, non an seruirent, sed cui. *Sen. II. de benef. XX.* Quid tibi vis? M. Cato, exclamat in epistolis Seneca, iam non agitur de libertate: iam pessundata est: quæritur, vtrum Cæsar, an Pompeius possideat Rempublicam. Quid tibi cum ista contentione? nullæ tuæ sunt partes. dominus eligitur. Hoc intuitu Pomponius I.C. *(in l.* II. ff. *de orig. jur.)* nec esse fuisse scribit, per vnum consuli Reipublicæ: & Tacitus noster, paullò inferius: *non aliud discordantis Patriæ remedium fuisse, quàm vt ab vno regeretur:* & alibi *(1. hist.) pacis interfuisse, omnem potestatem ad vnum transferri.* Non enim gradu, sed præcipiti cursu à virtute descitum, ad vitia transcursum: vetus disciplina deserta, noua inducta; in somnum à vigilijs, ab armis ad voluptates, à negocijs ad otium erat cõuersa ciuitas *(Vell. Pater* II.*)* omnia virtutis prẹmia ambitio possidebat *(Sallust. in Catilin.)* suspectum

erat prouincialibus Senatus populiq. imperium; ob certamina potentium, & auaritiam magistratuum; *inualido legum auxilio, quæ vi, ambitu, postremo pecunia turbabantur.* (Tacit I. Annal.) *Rebus modicis facile æquitas habebatur. postquam subacto orbe, & æmulis vrbibus, Regibusq; excisis securas opes concupiscere vacuum fuit: prima inter Patres plebemque certamina exarsere: modò turbulenti Tribuni, modò Consules præualidi; & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. Mox è plebe infima C. Marius, & nobilium sæuissimus, L. Sulla victam armis libertatem in dominationem verterunt.* (*C. Tacitus II. histor.*)

Multi mirantur, Romanos auspicijs L. Bruti, eiectis Tarquinijs felici ausu libertatem adipisci potuisse: M. verò Brutum, occiso Cęsare idem decus appetentem, infeliciter rem tentasse. Nec absque causa mira videri debet ista fati diuersitas. Quippe Tarquiniorum regnum temporum vetustate coalitum erat, & radices egerat: Cęsaris nouella potestas. Primis temporibus exigua Populi Romani potentia; Cæsar in maximam vrbem inciderat. Libertatis bonum vetustissimis Romanorum, vti assuetis regiæ dominationi incognitum; postremi se suosque maiores multis sæculis in libertate vixisse meminerant. Quæ omnia faciliorem M. Bruto libertatis recuperationem, difficiliorem Lucio efficere debebant. Verum enim verò cum Lucio Bruto tyrannos eijcere sine tumultu, sine cæde (quod in conuersionibus Rerump. aut nunquam aut rarò accidere solet) contigerit: Marcus verò eodem ardore recuperandi libertatem à tyranno occupatam armatus nihil profecerit: diuersorum effectuum diuersas fuisse causas con-

sentaneum est. Roma primis temporibus de vrbis suę pomærio propagando eoq; contra finitimorum inuidiam tuendo sollicita, ingenti, ac prope incredibili libertatis studio tenebatur: nec erat paucorum ambitio, nec partium studia, quæ insequentibus temporibus inualuere. Omnium ordinum consilia, cogitationes, opera deniq; patriæ salutem & amplitudinem spectabāt. nondum solutione mollicie sobria vetustas infecta, nec ambitiosis mensis, nec flagitiosis quæstibus inhiabat: sed vnanimāti ardore summi, & infimi inter se congruentes ad speciosam pro Rep. mortem tanquam ad portum aliquem tranquillum & placidum properabant. (*Ammian.* XXXI.) Postea morū corruptela ab armorum perpetuo studio (quod cum libertatis æternitate pugnasse alibi ostendemus) & militum enormi licentia orta est. His enim imperatores, vt promptam illorum operam contra inimicos suos, & interdum contra ipsam quoq; Remp. haberent, effręnem libertatem permittebant. Inde reliquos quoq; ordines peruasit malum. Qui magistratus sibi aut suis petebant, donis & omni ambitu suffragia ciuiū emercabantur; ipse quoq; Senatus non iam sui aut publicæ rei memor, in factiones discesserat, & adhærebat partium ducibus, auctoribusq; nouitatum. vnde omnia confusionis plena erant: *nihil vsquam prisci & integri moris*: (C. Tacitus in Annal.) nec qui virtute pręstabat, sed quo ditior quisque & insolentior, eò facilior ipsi ad honores aditus patebat. Dum ergo Roma à factionibus immunis libertati studebat, vrbisque dignitatem, & imperij amplificationem vnicè sibi propositam habebat; pronum fuit Lucio

cio Bruto totum populum tàm egregij facinoris socium habere; & semel partam libertatem retinere: quod corrupta Republica, quę nisi beneficio seruitutis salua esse non poterat, M.Bruto impossibile fuit. Præterea magna diuersitas non modò inter primos Romanos, & vltimam Romuli fæcem fuit, sed & inter illos, qui dominationem affectabant. Tarquinij enim superbia, insolentia, crudelitate omnim in se odia prouocauerant. Cæsar verò militem donis, populum vniuersum comitate, spectaculorum epulorumq. magnificentia, & profusa largitione suum fecerat: quibus virib. fultum cum occidisset Brutus, nil aliud actum est, quā quod Cæsari, qui clementia regnum se stabiliturum putauerat, Octauius ab illo adoptatus, in eundem militnm, plebisq. fauorem successit; qui cum Cæsaris exemplo didicisset, tyrannicas vires indulgendo, ignoscendoq. euerti; securius remedium existimauit, vti sæuissimis nobilissimorum Ciuium proscriptionibus: quibus factum est, *vt seq. & domum & pacem sustentauerit*: (Tacit. in Annal.) deniq. imperium tanquam rem hæreditariā, nemine contranitēte, in Tiberiū transmiserit.

Ex quo liquet, verum esse, quod quidam tradit, Ciuitatem corruptis moribus viuentem, & à primis institutis degenerantem, etsi tota tyrāni familia extinguatur, nunquam se in libertatem asserere posse. Quamquam autem nullum potest esse illustrius documentum, quàm quod modò de Romanis attulimus: sunt tamen & alia hinc inde in historia, non veteri tantùm, sed & recenti, quę idem ostendunt. Athenæ perpetuis conuersionibus subiectæ erant: & Solon, qui Remp.

opti-

optimis legibus formauerat, illam adhuc viuus Pisistrati tyrannide oppressam vidit. Nam corruptio illius Populi facultatem subministrabat omnibus, qui occupare libertatem volebant. Syracusæ cùm breue tempus libertas affulsisset, in antiquam seruitutem reciderunt. Mediolanenses mortuo Philippo Vice Comite (Blondus Amir. in hist.) & Florentini, occiso Alexandro Duce (Io. Baptista Hadrianus in histor.) nouis dominis in prędam concesserunt. Vt verissimè Cosmus Medices Cardinali Saluiato dixerit, in tanta opum inæqualitate, morumq. corruptione Florentinam Rep. non amplius esse libertatis capacem, quæ optari potius quàm sperari debeat. (Cinus I. de vita Cosmi) Cæteræ Italiæ ciuitates, ex quo se obedientię Imperatorum Romanorum subduxerunt, fręno, quo regerentur, potenti destitutę, non tanquam liberę, sed vt in factiones miserè scissę, egerunt. Et Guicciardinus (*lib. XIII. histor.*) ob tot principatus, in quos distracta est Italia, & diuersa imperantium consilia; quibus quisq. suam potentiã augere aut tueri cupit, penè impossibile esse fatetur, pacatam eam agere. Et alius ait, nullam prouinciam verè felicem esse, nisi vnius siue Reip. siue Principis imperio contineatur. De Senensibus speciatim notat Guiciardinus (I. *histor.*) magis nomen tenuisse libertatis, quàm vim ac potestatem. Distractos enim perpetuò in multas factiones, illi parti subiectos fuisse, quę pro conditione temporum, & auxilijs innixa exterorum Principum, superior esset. De Mutinensibus apud Ioan. Bapt. Pignam in historia Principum Atestinorum (lib. IV.) atrocissimi casus, & sęuissimę tragedię narrantur

quas hic enumerare nimis longum foret. Frisij à Rollonis Normanni discessu, continuata libertate patrijs legibus Remp. administrabant: Imperatorem Romanum summum Principem reuerebantur: eiusq. Legatum, qui diffusis Reip. membris vno imperio legitimo colligandis concordiam ordinum tueretur, è medio sui creabant; Potestatis nomine, Italorum more, ei imposito. Pòst consuetudine Præfectum hunc supremũ creandi intermissa aliquoties, cum seorsim sibi consulere membra eiusdem Reip. inciperent, vnumq́. corpus in partes plures scinderetur: libertas quidem, in hostẽ externum consensus, cætera omnia paria: sed vitio ferè communi immodicæ libertatis domi non semper eadem quies aut concordia. Nam inter familias nobiles, quæ opibus & auctoritate eminebant, æmulationes sæpius exortæ, in factiones (Vet cooperorum & Scirnigiorum, barbara & infausta nomina) populum distrahebant; armaq́. ciuilia sumpta, ac in mutuam perniciem exercita: donec tandem ad orientem Frisia, decocta libertate in Grethanę familię (ex qua orientalis Frisię Comitum origo) ditionem, cęterę partes vltraiectinis & Monasteriensibus Episcopis, Ducibusq́. Saxonię, mox Geldris, postremò Burgundis cederet (v. Vbb. Emm. in hist. Fris.)

Donec gliscente adulatione) tria sunt historicę veritatis impedimenta; inscitia, adulatio, odium. Veritas, inquit Tacitus (I. hist.) pluribus modis infracta: primum, inscitia Reip. vt alienę: mox libidine assentandi, aut rursus odio aduersus dominantes. Et hic: Tiberij, Caijq́; & Claudij, ac Neronis res florentibus

tibus ipsis ab metum falsę postquam occiderant, recentibus odijs compositæ sunt.

Sine ira, & studio, quorum causas procul habeo.) nota, historias verissime scribere, qui non immixti gestis, quę ipsi scribunt amoris odijq́., causas nullas habent. Mihi Galba, ait Tacitus (I. *hist.*) Otto, Vitellius, nec beneficio, nec iniuria cogniti, &c.

Postquam Bruto & Cassio cæsis) nota, obsecro, nota, quibus artibus, qui Rerump. libertatem opprimunt, vtantur. Deuicerat Augustus duersarum partium duces; sed & illos, quorum ope inimicos oppresserat: vsitata Magistratuum appellatione relicta, militem donis, populum annona, cunctos otij dulcedine pellexerat. Interim sentiente, aut contradicente nemine munia Senatus, Magistratuum, legum, ad se trahebat. Ferocissimi per acies aut proscriptione ceciderant: Cęteri ex seruitio honores, ex contumacia exitium sperabant, aut timebant. Prouincię, quę superbè & auarè habitę erant, mutationem status amabant. Porrò Augustus recens imperium multiplici liberorum & propinquorum subsidio firmauit. Eadem erant veterum Magistratuum vocabula: & ipse Augustus vsitata principis appellatione contentus. Iuniores post Actiacam victoriam, etiam senes plerique inter bella ciuium nati. nullus penè reliquus, qui Remp. viderat. Verè Traianus Boccalinus (I. Ragguag. LXXXIV.) primę hus paginę Annalium Taciti pręceptis à Medicis felicissimè curatum esse cancrum populi Florentini ait. Iunge his quę diximus, & compone Cosmi Medicei acta, vt à Ioanne Baptista Hadria-

no

no, & eiusdem nominis Cino scribuntur: iurabis ex Taciti schola prodijsse. Aduersæ factionis duces, Strozius, Valerius, cęteriq. ad montem Murlum capti, & deinde carnificis manu cęsi. Veteris Reip. inane simulacrum in XLVIII. viris consistebat. Eędem Magistratuum appellationes, quę stante Rep. Duodecim collegia, sex Procuratores, octo practici, Mõtium officiales, Camarlingi, & cęteri. Verùm ipse Princeps vi ipsa horum omnium munia ad se traxerat. Excubiæ, arma, cætera aulæ. Miles ex Germanis lectus in forum, miles in curiam comitabatur. Nobiles Florentini, quantò quis seruitio promptior, opibus & honoribus augebantur. Pisæ, aliaq. Florentini dominij oppida, cùm antè Magistratuum auaritia lacerarentur, & aliàs etiam inuiti parerent, hanc mutationem non abnuebant. Plebs Florentina, ingenito erga Nobilitatem odio, & iam sub Alexandro, annona, ludis, & otij dulcedine capta superiores Reip. turbas, velut pręteritam maris tempestatem ex securo littore gratissimo horrore recordabatur.

Ad tuendam plebem) quicunq. dominatum appetiuerunt, libertatem & plebis patrocinium cupiditatib. suis obtenderunt. de quo alibi dicam.

Populum annona) consentit Italorum adagium, quo dicunt, panem in foro, iustitiam in tribunali, securitatem vbique, boni imperij signa esse. Cosmus superior Medices, cùm Ioannem Annibalis F. Bentiuolum ad Bononiensem principatum capessẽdum dimitteret, inter cætera Reip. gerendę pęrcepta tria hæc pręcipua dedisse dicitur: annonæ curam sedulò ageret: omnibus

B nullo

nullo discrimine ius diceret: ab alienis vxoribus abstineret. (*Jo. Bapt. Pigna* VII. *histor. Atestin.*) Cęterum quantum intersit, pascere plebem, quamq. illi aberrēt, qui ab expilatione & inopia ciuium Principum salutem dependere arbitrantur, alibi quoq. tractauimus.

Quæ vi, ambitu, postremò pecunia turbabantur) ita assolet in corrupta Republica. Vis, ambitus, pecunia omnia possunt. Quàm vellem! non hac infirmitate Europæ nostræ prouinciæ penè omnes laborarent. Nisi me omnia fallunt, funus erunt; aut vehementissima, & ingratissima medicina pellenda erit tanti morbi vis.

Subsidia dominationi) numerosa proles subsidium aulæ, ac dominationis, & munimentum Regni bonis authoribus (*Sueton. Tacit. hic & IV. & V. histor.*) dicitur: contrà principis orbitas contemnitur.) *Alexander Magnus apud Q. Curt.*) Vbi enim certus successor est, prauæ aliorum spes cohibentur. (*Tacit.* III. *Annal.*) Inde Tacitus *plenam Cæsarum domum cupitis Seiani moram attulisse* ait (III. Annal.) *Non legiones, non classes, perinde firma imperij munimenta sunt, quàm numerus liberorum.* (Tacit. IV. histor.) Hinc pium iuxtà & prudens consilium est, ab ijsq. semper Principibus vsurpatum, qui imperium recens partum firmasse in familia memorantur, imperium in filij natu grandioris manus consignare, titulos & dignitates seruare. Diuus Augustus sororis filium Marcellum, dein generum Agrippam, mox nepotes suos, postremò Tiberium priuignum, in proximo sibi fastigio collocauit (*Tacit.* I. *Annal.* & I. *histor.*) Ioannes Comnenus Alexium filium, vt ambitiosorum quorundam motus, & multorum ad quosdam regij generis

ris viros concursum reprimeret, viuus ab exercitu imperatorem salutari iussit(*Nicetas Choniates* 1. *Annal.*) Hugo Capetus, ad quem à Caroli Magni familia Francicũ regnum transijt, ne in nondum firmato regno, exoreretur, tanta mortalium cupiditate rerum nouarum moles, Robertum filium sibi cooptauit. (*Paulus Aemilius lib.* III. *de rebus gest. Franc.*) Cosmus Hetruriæ Dux imperium viuus filio tradidit. (*Jo. Bapt. Cin.* VII. *de vita Cosmi. Thuanus lib.* XXXV.) Apud Persas olim non licebat Regi in expeditionem proficisci, nisi prius successorem nominasset. (*Herodot. lib.* VII.) Postremò eo fine plerique Principes Christiani successuros sibi titulis quibusdam, quibus certus successor velut digito demonstretur, insignire solent. In Imperio Germanico Romanorum Reges, in Gallia Delphini, in Britannia VValliæ Principes vocantur. Olim in Cypri Regno primogenitus, Galileæ, (*Coriolan. Cepio lib* III. *de gestis Petri Mocenici.*) & in Neapolitano regno Salerni Princeps (*Scipio Amirat. in vita Joannæ Reg. Neap*) appellabatur. Vt meritò Alexander Magnus reprehendatur, quòd rogatus, quem imperij hæredem faceret? non nominatim aliquem dixerit, sed dignissimum. Qua voce, veluti classicum inter amicos cecinisset, aut Eridos pomum immisisset, ita omnes in æmulationem consurrexerũt, vt infestissimis odijs, bellisq;, & inauditis parricidiorum sceleribus, se mutuò prosecuti sint. (Iustinus) Est tamen casus, quo nominare successorem exitiosum est: de quo vide Arnoldum Clapmarium (III. *de Arcanis Rerump.* X.)

Senem Augustum deuinxerat adeò) plerunque senes iu-

uencularum amoribus obnoxij sunt: Augustus tàm sapiens, tàm cordatus Princeps neglectę suæ soboli per adoptionem inductum prętulit. Sapientissimus mortalium Salomon Rex vxorum delinimentis persuasus Veri & vnici DEI nostri cultu relicto ad fictitiorum Deorum religiones animum vertit. Suleimanus Turca Roxolanæ Vxoris persuasione inductus Mustafam filium strangulari pręcepit. Alia infinita, ne similitudo satietatem pariat, prudens pretereo.

Abolendæ magis infamiæ) sæpè Principes bellis fessi pacem quidem tacite suspirant, cęterùm eam ab hoste petere neutra pars ex dignitate sua esse putat. Quo casu apta ratio est, alium prębere se medium, qui monendo, rogando, deniq. quouis modo tanquam inuitos ad ea cogat, quę potissimùm vterq. cupit. Ita neuter indecorè pactus videbitur. Anno Christi M.D.XXXVII. Leonora Francię, & Maria Hungarię Regina sorores germanæ inter Carolum Quintum Cæsarem, & Franciscum Galliæ Regem octo mensium inducias pepigerunt. (*Hadrian. 11. histor.*) Anno M.D.XXXXIV. Ferdinandus Rex ijsdem Principibus medium se interposuit. Anno M.D.XCVIII. Clemens Octauus Pontifex inter Philippum Hispaniarum, & Henricum Gallorum Reges pacis proxeneta fuit. (*Petrus Math. 1. histor.*) Et olim Turcarum imperatorem, veritum, ne ob amissam Eubœam Christiani Principes communibus viribus in se irent, interuentu nouercæ, Christianis sacris addictæ, cum Venetis pacem tentasse accepimus. (*Coriolanus Cepio lib. 1. de gest. Petri Mocenici.*) Deniq. cùm superiorib. annis inter Paulum V. Papam & Remp. Venetam exor-

tæ discordiæ essent, Cęsar, Galliæ, & Hispaniæ Reges varijs cautionibus, quibus vtriusq. seruaretur authoritas, pacem firmarunt: quæ res nouissimè summa & fide & prudentia descripta est à Petro Sarpo.

Eadem Magistratuum Vocabula) quando Rerump. formæ conuertuntur, & vel in Optimates populumue transferre summam potestatem tyrannis cogit: vel, ne collidat optimates ambitio, ne vnam gentem factiones diuidant, in Regem confertur purpura, solium, sceptrum; quia id sine legum & consuetudinum mutatione fieri nequit: vmbra saltem relinquenda est, & simulacrum eius, quod adimitur. Ius imperij valeat; inania trāsmittantur. Ita post exactos Roma Reges, quia quædam sacra per ipsos Reges factitata erant, nec vbi Regum desiderium esset, Regem Sacrificulum Romani creauerunt. (*Liuius* 11.) iterum cùm ad vnum Resp. peruenisset, leuibus adhuc & tenuibus regię potestatis munimentis, Augustus eadem magistratuum vocabula reliquit quidem: at ipse munia Senatus, magistratuū, legum in se transtulit nullo aduersante. Titulorum inania contempsit; vsitata Principis appellatione contentus. Romani, Latini nominis populis sub fœderis nomine dominati sunt. Et simili fraude prętexto fœderis & protectionis titulo olim magnam Frisię partē Groningani sub imperium suum redegerunt. (*Vbbo Emmius* xxxi. & xxxii. *histor. Fris.*) C. Cęsar (*Dio Cassius lib.* xxxxiii.) Tiberius (*Tacit.* I. *Annal.*) & Nero (*Suetonius in Nerone cap.* xvii. *Tacitus* xiv. *Annal.*) Senatum priuatarum causarum iudicijs occuparunt; quò ipsi tutiùs & liberiùs dominatu fruerentur. Carolus Martel-

lus,

lus, cùm Franciæ regnum non affectaret modò, sed reuera teneret quoque: regios titulos auersatus est, Princeps Nobilitatis appellari contentus. Qua arte Pipino filio Regnum obtinuit. *(P. Aemil. lib. I. in fine.)* Vlricus Grethanus, primus orientalis Frisiæ Comes, cùm eam dignitatem ab Imperatore Friderico III, inscio Frisiorum populo accepisset; nec diploma in lucem producere, aut profiteri nouum honorem apud ferocem & libertatis retinentissimum populum auderet: tempori rem in præsens inuidiæ futuram reseruauit. A priori viuendi instituto minimè recessit; comis, benignus, placidus: non domini, sed Rectoris Frisiæ orientalis nomẽ præferre, Comitis titulum prorsus dissimulare, Generosi appellationem interdum admittere, interdum ne hanc quidem poscere: deniq. talem se comparare, vt auctoritate potius quàm imperio regere, sępiusque litium arbiter quàm iudex esse videretur. Quibus artibus factum, vt admirabili studio & ipsum & posteros populus semper prosecutus fuerit. *(Vbbo Emmius xxIv. historia Frisiæ.)* Carolus Quintus Imperator Florẽtinę Reip. forma immutata, specioso ac plausibili libertatis nomine relicto, eandem vnius imperio subiecit. *(Ioannes Bapt. Hadrian. I. histor. Ioannes Bapt. Cinus lib. I. de vita Cosmi. Maurocenus lib. Iv. histor. Venet.)* Vt mirer ego quid in mentem venerit Florentino illi, in disputationibus scribenti, in conuersionibus regni in popularem vel Optimatum statum, relinquendam esse pristinę formæ aliquam speciem; verùm quando à populo vel optimatibus ad vnum transfertur rei summa, omnia ita immutanda esse, vt pristini status, neq. vola,

neq.

neq. vestigium vltrà extet. Certum quidem est, effectu Remp. omnino mutari, & quę antè senatui, vel populo competebant, arbitrij Principis fieri; qui in Republica potentes fuerant, premi aut extingui; denique, quod Critias apud Xenophontem *(II. histor. græc.)* ait, nullas Rerump. mutationes sine hominum cæde contingere: inde tamen non consequitur, vmbram saltem prioris status conseruandam non esse: quod vel vnius Augusti actis comprobatur. Sustulerat ille proscriptione crudelissima, quoscunq. conatibus suis obnitentęs deprehenderat: munia legum, Magistratuum ad se traxerat: deniq. vnus omnia poterat.

Omnia Cæsar erat

& nihilominus prioris Reipublicæ, & libertatis speciem aliquam reliquerat. Sed de hoc suprà quoque diximus.

Bona libertatis) cuius non vltrà capax erat Roma.

Plures) boni scilicet & qui tuta & pręsentia, quàm vetera & periculosa malebant.

Alij cupere) quibus nimirum in turbatis rebus vnica spes.

Scelus Vxoris suspectabāt) semper enim de morte Principum atrocia quæq finguntur, cœdes, venena, alia; vel amore in defunctum, vel odio in suspectos.

Vxori Martiæ aperuisse) Ministrorum de rebus Principis sui sanctissimum esse debet, & obliuioni simillimū silentium. plurimos secretorum profanatio perdidit. Exemplo est Fabius Maximus, de quo hic Tacitus, & Plutarch. in lib. περὶ ἀδολεσχίας. Granio Marcello inevitabile crimen fuit, *fœdissima quæque ex moribus Tiberij sparsisse*

fisse. (*Tacit. hoc libro*) Cosmus primus, Magnus Hetruriæ Dux, Sforzam Almenum Perusinum feruentissima apud se gratia, quòd de secretis suis amoribus imprudenter quædam vulgasset, sua manu occidit. (*Ioannes Bapt. Cinus lib.* VIII. *de vita Cosmi.*) Plus est, quòd necessitate interdum adigi videntur Principes, vt secretorũ suorum arbitros, quamquam fidissimos, & in nullo peccantes violare cogantur. Quod quidem à proditione parum abesse videtur. Alaimus ex Siciliæ Proceribus, cùm contra Petrum Aragonium Carolum Regem arcanis literis euocasset; cõperto literas illas in Petri manus peruenisse, Garsiam Nicosium sibi à secretis, qui illas scripserat, ne vel præmiorum spe, vel tormentorum metu rem proderet, occidit; proiecto capite in mare & reliquo trunco in arcano domus suæ sepulto. Vt proinde nescio quis à Lysimacho Rege gratiam petere iussus sapiẽtissimè mihi precatus videatur, ne secretorum suorum quicquam sibi communicaret.

Lætique interdum nuntij vulgabantur, donec prouisis quæ tempus monebat, simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem fama eadem tulit.) velocissima est de Principum morte fama: quam etiam sæpe ante mortem vulgatam esse notauimus. Credimus (*inquit Ammianus* xviij.) neque enim dubium est, per aerios tramites famam præpetem volare. Antequam Maximus tyrannus occisus esset in Gallia, Romæ in circo Maximo populus, incertum ratione quadam perçitus, an præsagio, Syluanus deuictus est, magnis vocibus exclamauit. (*Ammian. Marcellin.* xv. *hist.*) Mẽse Aug. anni Christi. MDXCviij. Hispanię Regis mors in Gallia nuntiata, demum Septem-

ptembri mense insecuta est. Elizabetha Angliæ Regina, quo primum die decubuit, in Gallia mortua dicta fuit. (*Petrus Math.* vj.*histor.*) Deniq. excessum D. Matthiç Imperatoris quo ego tempore Viennæ Austriç fui, in ipsa vrbe aliquot antè horis, quàm is contigit vulgari memini. Ne igitur interregni tempore res turbentur, illi qui secretorum regiorum arbitri sunt, mortem Principis celare debent, atq. supprimere, vsq. tum necessarijs omnibus prouisis, de certo successore sit transactum. Agrippina in morte Claudij Cçsaris cunctos aditus custodijs clausit; crebroq; vulgauit, ire in melius valetudinem Principis: quò miles bona in spe ageret. (*Tacit.* XII. *Annal.*) Valentiniano Cçsare mortuo, Merobaudes, ne Gallici milites ad seditionem prolaberentur, presso Principis excessu Sebastianum militari fauore sublatum, & eò maximè tunc cauendum, longius amandauit: & ocyus Valentinianum Valentiniani F. quadrimũ lecticæ impositum in castra adductum, sexto post Parentis obitum die, Augustum solemni more nuncupauit. (*Ammian. Marcell. lib. xxx.*) Suleimano Turcarum Imperatore in castris ad Zigetũ mortuo, Muhametes purpuratus, ne res vulgaretur, Medico occultè necato, tam diu rem secretam habuit donec Filius Selijmus Constantinopolim ad volans, in sede imperij paterni consideret. (*Ant. Maria Gratian.* I. *de bell. Cypr. Annal. Hungar.*) Christiani Oldenburgici Comitis in vrbe sua a Saxonibus obsessi mors, sicut ipse æger præceperat, miro studio celata tantisper est, donec hostiles copiæ, moræ tædio, quod futurum ipse prospexerat, dilaberentur. (*Vbbo Emmius* vij. *hist. Frisiæ.*) De-

C niq.

niq. hoc modo Moluci Scirifij, Maurorum Regis in prælio contra Sebastianum Lusitaniæ Regem expirantis, (*Hieron. Conestagg.* 11. *de coniunct. Portug. cum regno Castilæ*) Amurathis Turcarum Imperatoris, & Caroli Mansfeldij ad Strigonium defuncti mors per aliquot dies latuit.

Primum facinus noui principatus fuit, Posthumi Agrippæ cædes.) tyrannicæ Politicæ necessaria lex est, tollere omnes, qui meliori iure in occupato regno nituntur: qua de re paullò inferiùs dicam. Debuit igitur Tiberius, qui fraude, & nouercalibus artibus procurata adoptione in familiam Augusti irrepserat, vniuersum Augusti sanguinem cædibus & venenis persequi.

Neque imperasse se) qui aularum flagitijs, & principũ sceleribus instrumenta se præbent, nec ipsis, quibus infandum addixere ministerium, grati sunt. *Grauiorum facinorum ministri, quasi exprobrantes adspici solent.* (*Tacit. XIV. Annal.*) Ita Anicetus, qui cædẽ Agrippinæ iussu Neronis patrauerat, leui post admissum scelus gratia, dein grauiore odio fuit. (*Tacit. XIV. annal.*) Inde turbæ ex rapinis & expilationibus ministrorum ortæ nulla ratione expeditius componi possunt, quàm si istorum artifices scelerum, velut publicæ victimæ cæsi meritissimo afficiantur supplicio, & in horum locum alij, accepti populo, incorruptisq; moribus substituantur. Ferè enim fit, vt vix vnquam Princeps, sæpius ministri & amici incusentur: & læsi ciues, more canum lapidem, non iacientis manum mordeant. Et hoc commune bonorum, malorumq. Principum remedium est. Nam & illi quæ se inscijs ab improbis gesta sunt, cæde son-

fontium expiant, & hi ſua peccata, alienum crimen, alienam inuidiam faciunt. Commodus Imperator ſeditionem plebis Cleandri peſſimi hominis ſupplicio compeſcuit. (Dion. lib. Lxxij.) Cæſar Borgias crudeliſſimus hominum, vt ſęuitiæ famam à ſe auerteret, Remirum Orcum, quo præcipuo tyrannidis inſtrumento vſus fuerat, capite plecti iuſſit. Tiberius ſęuitiæ ſuæ miniſtros, *vt peruerti ab alijs nolebat, ita plerunq. ſatiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraues afflixit.* (*Tacit. IV. Annal.*) Contrà imprudenter Valentinianus Cęſar gregariorum etiam leuia puniebat errata; præfectorum verò flagitia progredi ſinebat in maius; & ad querelas in eos motas, plerunq; obſurdeſcebat. Inde in Britannijs ſeditiones, in Africa clades, & in Illyrico vaſtitates emerſerunt. (*vide Ammianum Marcellinum lib.* XXIX. & XXX.

Ne arcana domus) omnia imperia, ſua quibus innituntur fundamenta habent: certas, inquam, conditiones, & ad illas accommodatas leges regulaſque, quarum obſeruatione illorum ſtat ſalus: quas ideò arcanas vocamus, & nemini notas eſſe conuenit, niſi ipſis Principibus, & qui ſecreti Senatus pars ſunt. Auguſtus, teſte Tacito, & Suetonio, Tiberio imperij breuiarium reliquit. Sanctiſsimus Hebręorum Rex Dauides filium Salomonem ſibi ſucceſſurum de ijs, quę ad regni ſalutem maximè pertinere viſa ſunt, monuit. Deniq. Carolus Quintus Imperator filio Philippo II. & hic Philippo III. ſecreta imperij adminiſtrandi mandata dederunt. Hęc arcana non eſſe vulganda, ſapienter hic monet Criſpus. Imperia regnaque fama ſtant: nec è re eſt,

 ho-

hostes aut dubios amicos scire, quæ nostræ vires, quę debilitas, quæ consilia sint. Cleomenes Spartanus, vt asserit Plutarchus in illius vita, quòd Ægyptij regni arcana perdidicisset, in illo regno iussu regiorum ministrorum occisus est. Apud Venetos nullum maius piaculum est, quàm nimia cum Senatoribus, & his qui Senatui à secretis sunt, familiaritas. Nolunt enim illi, (& sapientissimo sane consilio) ab externis suæ Reip. secreta explorari. Malunt haberi rustici, inhumani, contemptores, quàm Reipublicæ suę arcana vulgari.

Neue vim Principatus resolueret, cuncta ad Senatum vocando) Ea imperandi conditio est, vt non aliter ratio constet, quàm si præter Principem nulli reddatur. (Tacitus hic) Lex & Princeps, qui animata lex est, iubeāt, non disputent. Iussa, velut ex abdito cœlorum fulmina, vereantur omnes: nec vnde aut quare veniant, curiosa, nec profutura indagatione inquirant. Perit sua Principi Maiestas, resoluitur Principatus vis, si factorũ rationem reddere cogatur.

Cuncta per Consules incipiebat, tanquam vetere Republ.) De simulacris rerumpublicarum dixi quędam supra ad verba. *Eadem Magistratuum vocabula &c.*

Ex formidine, ne Germanicus &c.) meritò Tiberio formidandus erat Germanicus. I. quòd verus sanguis Augusti erat: ipse contrà per vxoriũ ambitum, & senili adoptione irrepserat. II. quòd in eius manu tot legiones, immensa sociorum auxilia. III. quòd mirus eius apud populum fauor. Omnia non sine ratione Tiberio

rio suspectanda. Nam nec securus esse potest Princeps, maximè qui vi fraudève occupauit alienum imperium, superstite priorum regum progenie: & in illorum qui armorum potentes sunt, manu est, vt regnet Princeps, vt pereat. Illi vim imperij, illi neruos potestatis cùm tenere se cernunt, vix pares erunt stimulis sollicitantibus integritatem suam, & quantum possint, si audere velint, superbè monentibus. Mens potentiæ conscia, & regij fastigij dulcedinem delibans, adulantium vota, cinctum fortibus viris latus ad quid non impellent? Denique populi fauor indignatione replet Principem, æmulum ferre nescientem: indeq. multis exitio fuit incautus populi amor.

O funestus multis populi
dirusque fauor

exclamat Seneca: (*in Octauia*) & Tacitus, (III. *Annal.*) breues, inquit, & infausti Populi Romani amores. Exemplum, præter infinita, quæ profana historia suppeditat, quęque alibi recitamus, extat in S. Scripturis, de Dauide, quem, ex quo populo gratus esse cœpit, *Saules Rex perpetuo odio prosecutus est. Posuit eum Saul, inquit Sanctus Spiritus, super viros belli, & acceptus erat in oculis vniuersi populi, maximeq. in conspectu famulorum Saul.* & paullo post subiungit: *non rectis ergò oculis Saul respiciebat Dauid à die illa, & deinceps.*

Testamentum illatum) alij consilio institit Agrippina Neronis mater, quę Claudij testamentum recitari non permisit: *ne antepositus filio priuignus, iniuria & inuidia animos vulgi turbaret. (Tacit. XII. Annal.)* Sed credo sanum fuisse vtrumq. consilium. Verebatur Agrippina inuidiam

diam Populi, cui Nero prima iuuenta par non erat. Tiberius iudicium Augusti meritus videbatur; & tantis rebus exercitus, maturaq. prudentia inanes rumores timere non poterat.

Iactantia gloriaq. ad posteros) mihi sanè hoc Augusti consilium minimè probatur; vanæ cuiusdam gloriæ desiderio successorum salutem periculo exposuisse. Fallitur qui hoc beneficio conciliare sibi suisque aduersarum partium primores voluisse scribit. neq. enim inanis ista substitutio tertio gradu facta vnquam exitum habitura videbatur, cùm Augusti domus tot munimẽtis insisteret. Et è contrario scriptos tertio gradu ad improbas spes concipiendas, & Augusti hęredes primo secundoq. loco scriptos tollendos mouere poterat. Ambitioni omnis fenestra claudenda. *Primæ dominandi spes in arduo sunt; vbi fueris ingressus, adsunt studia & ministri*. Iactantia verò & gloria ad posteros, quæ causa à Tacito affertur, non mouere sola debebat Augustum, vt anceps, & vel ad salutem vel exitium ambiguum vsurparet consilium.

Ea sola species adulationis supererat) quæ scilicet libertatem præ se ferebat, cùm re ipsa adulatio esset. Cuius exemplum extat infrà lib. III. annal. vbi cùm Tiberius L. Ennium ob friuolam causam maiestatis postulatum inter reos recipi nollet, Ateius Capito, quasi per libertatem, non debere patribus eripi vim statuendi aiebat, neq; tantum maleficium impunè habendum. Sanè lentus esset Imperator in suo dolore, Reip. iniurias ne largiretur.

Libertatis improsperè repetitæ) vide supra ad verb.

Cun-

Cuncta discordijs ciuilibus fessa, &c.
(*Cùm occisus Cæsar alijs pessimum, alijs pulcherrimum facinus videretur*) etiam nostri æui homines de cæde Cæsaris variè iudicant; & de iustitia, vel iniquitate tyrannicidiorum variè disputant. Sed in isto controuersiarum genere temerarium est, sed & intutum pronunciare. Interim securissima est nostri Taciti sententia; bonos Principes optandos: qualescunque, non aliter ac sterilitatem, hyemem, cœteraque naturæ mala tolerandos. Etiam magnum contra percussores tyrannorum, aut quorumcunq. Principum, præiudicium est occultum DEI iudicium. Miramur sæpè, & cum horrore occulto intuemur DEI Opt. Max. iustitiam, Principum, hoc est, vicariorum suorum iniurias cędesq́; seuerissimè vindicantem. Plenę sunt omnes historiæ talium exemplorũ. Sed ego maximè eminentia adducam. Percussorum Cæsaris neq. triennio quisquam amplius superuixit, neq. sua morte defunctus est. Damnati omnes, alius alio casu perierunt; pars naufragio, pars prælio: nonnulli semet eodem illo pugione, quo Cæsarem violauerant, interemerunt. (*Sueton. in Jul. cap. vlt.*) Rodulphus Sueuię Dux, cùm contra Henricum IV. Imperatorem, dominum suum conspirasset, in pręlio dextrã, qua illi fidei iusiurandum prędititerat, amisit: ex eoque vulnere mortuus est. (*Helmoldus in Chronico Slauor. lib.* I. c. XXVIII.) In actis posteriorum Imperatorum Constantinopolitanorum euidentissima diuinę Nemesis indicia cernuntur: quæ huc adscribere nimis longum esset. Adolpho Nassouio, in pręlio ad Spiram cæso, quotquot vel socij fuerant fœderis contra eum initi, vel fœdera-

deratis auxilia tulerant, pœnas dederunt. Comes de Hagerloch occisus: Otto de Ochsenstein submersus aquis: Episcopus Moguntinus in sella sedens apoplexia extinctus: Episcopi Argentinensis latus gladio famulus hausit; Comes de Leiningen Phrenitide correptus: & Albertus Austriacus, qui ipsi successit à fratris filio Ioanne trucidatus est: qui tamẽ & ipse cum coniuratis vltionem diuinam sensit. Nam VValterus de Escembach tota vita pastorem agens, post triginta annos miserè moriturus nomen suum manifestauit. Rodolphus de VVart equi caudæ alligatur, & fractis rota membris necatus est. Ioannes profugus per syluas & ferarum latibula Pisis tandem perpetuo carceri mancipatus est. Vlricus de Palm Basileæ latitans, in domo, quę vocatur Conuersarũ, miserè obijt (*Cuspinianus in Adulpho & Alberto*) De exercitu illo ingenti, qui deserto Mauritio ad Phocam tyrannum desciuit; adeoq́ue miserrimę necis Mauritio causa fuit, alij in conflictu, alij vltricibus fulminum ignibus, alij fame & egestate, alij deniq́ gladiò periere. Auget miraculum, quòd cum Heraclius, qui Phocam proximè secutus est, copiarum numerum inijsset, duos omnino ex tanta multitudine, quæ dominum prodiderat, superstites inuenit. (*Theophilactus Simocata* VIII. *historiarum*) Gabriel Comes Mongomerius cùm Henricum II. Gallię Regem in equestri certamine imprudens lethali vulnere læsisset, post quindecim annos, reuera nullo alio crimine nocens, securi percussus est. (Thuanus) Quo insigni exẽplo omnes discant, solo casu non consilio tantùm nocentes effici, quicunque vel imprudentes perniciem principibus attulerint.

Quòd

Quòd idem dies accepti quondam imperij princeps, & vitæ supremus: quòd Nolæ in domo & cubiculo, in quo pater eius Octauius, vitam finiuisset.) sunt qui certos statosq. dies sibi suisq. felices aut infaustos esse, siue vera siue superstitiosa obseruatione notarunt. Turcę totum mensem Augustum conatibus suis felicem esse, autumant. Illo Magnus Ismael in Calderanis campis, & Campso Gaurus Memphiticus Rex ad Singam deuicti, & Metone in Peloponneso à Baiazete in potestatem redacta, & Zigetum captum est; &, quod maiorem facit mirationem IV. Cal. Septemb. qui vulgo est vicesimus nonus Augusti, & Rhodus & Buda, & Belgradum expugnata & Ludouicus Rex ad Mohazium cæsus est. (*Thuanus lib.* XXXVII.) Anno Christi M.D.LXVII. Gotha, & in ea Ioannes Fridericus Saxo, die quam Misericordias Domini vocat Ecclesia, captus est: qua die ac penè hora antè viginti annos Ioannes Fridericus Septem vir, eius parens apud Mulbergam à Carolo V. acie victus atque captus est. Cæterùm, vt temporibus, ita personis quoque, certa omina inesse creditur. Indeq. notatum est, regna, & imperia plerunq. vel concidisse, vel saltem insignem subijsse mutationem, sub principibus cognominibus primis imperij auctoribus. Persarum regnum sub Dario & Cyro cœptũ, altero Dario imperante, corruit. Idẽ accidit in Macedonico regno; cuius prima incremẽta fuerũt sub Philippo Alex. finis Philippo Persei patre. Libera Roma facta est, auctore L. Bruto; in dominationẽ recidit, tẽporib. M. Bruti. Cõstant. Magnus imperij Bizantini fundator fuit: quod euersum atque ad Turcas translatum est, imperante Constantino ex fa-

milia Palæologorum; & horum vterq. matrem habnit, Helenam nomine. Balduinus primus ex latinis eripuit Constantinopolis imperium Græcis; Græci ab altero Balduino id receperunt. Primus Veteris Romæ post euersam libertatem Dominus Octauius Augustus fuit: vltimus Augustulus, cui imperium extorsit Odoacer Herulus. Ezelini Patauinorum tyranni condita ab Alberico gens in eodem nomine desijt. Vrbano II. Pontifice Maximo Hierosolyma recepra à paganis, Vrbano Tertio reciderunt in seruitutem. Heraclius Cęsar de Cosdroe Persisq. Sanctam Crucem recuperauit; Heraclio Patriarcha rursus amissa est. Primo Lusitaniæ Comiti nomen fuit Henricus: vltimo Rege Henrico defuncto, ad Hispanos illud regnum transijt. Hæc quid sunt, quàm

Sydus, & occulti miranda potentia fati?

Ad arma ciuilia actum, quæ neque parari possent, neq. haberi per bonas artes) Quemadmodum caloris vi non modo sicca, verùm etiam, quę in propinquo sunt, humida, absumuntur: ita bella, etiam quę iusta causa suscipiuntur, nefanda quæq. opera, cædes, stupra, sacrilegia secum trahunt. Nemo Martem ita in potestate habet, vt nusquam exorbitet. Nulla ducis prudentia, nulla industria, nulla seueritas tanta vnquam fuit, quæ hoc potuerit efficere, vt quod natura noxium est, fieret innoxiũ. Vbi tantum armorum (*Verba Theodorici Gothorum Regis sunt apud Aemilium lib. I. de r. b. Franc.*) corporumq. sub signis stabit, quis cruori legem dabit, vnde, & quantus fluat? Ad ista facinora qui sponte prouolat, nullam illorum potest à iusto DEO sperare veniam: nec qui ne-

ces-

cessitate trahitur excusatur, si non animum habet, bellum pace commutandi, vbi prima fuerit occasio: in ciuilibus maximè armis; quæ, vt noster Tacitus ait, *neque parari possunt, neque haberi per bonas artes. In pace causa & merita spectantur; vbi bellum ingruit, innocentes ac noxij iuxtà cadunt.*

Non aliud discordantis Patriæ &c.) dixi supra ad verba, cuncta discordijs ciuilibus fessa &c.

Principis nomine) vide supra ad verba, eadem Magistratuum vocabula &c.

Pauca admodum vi tractata, quo cæteris quies esset.) hæc nos paullò post explicabimus.

Vita eius variè extollebatur &c.) de viuo Principe vix vnquàm vera dici scribiuè possunt. Viuorum enim, sicut Velleius ait, vt magna admiratio, ita difficilis censura est. Quamobrem suspecta non sine ratione habentur rerum gestarum monumenta, quę de spirantibus adhuc Principibus litteris consignantur. Historia de viuo scripta premenda est: eiusq. euulgatio in eam tẽporum felicitatem differenda, qua sentire quę velis, & quæ sentias, dicere liceat.

Vt ab vno regeretur) certa regula traditur, non ad institutionem modò, sed & reformationem Rerump. vnius imperium necessariò requiri: & nullam Rempublicam, nullum regnum, siue à primis initijs rectè institui, siue iam antè male formatum & institutũ nouis planè legibus rectè emendari posse, nisi huius rei potestas ab vno solo dependeat. Multitudo igitur consulentiũ potius apta est conseruandis legibus, quàm ijs excogitandis ferendisquè. Cleomenes exactis Ephoris ad se

Spartanæ vrbis, in qua nullis tunc legibus locus erat, imperium traxit. (*Plutarchus in Cleomene*) Augustus Cæsar, occiso Antonio, amoto Lepido sui iuris Romam fecit. & hac ratione Romuli cædem fraternam, & Titij Tatij necem, tanquam necessariam constituendæ Romanæ Reip. defendit aut excusat Machiauellus. Impiè! sceleste!

Proscriptionem Ciuium, diuisiones agrorum; ne ipsis quidem qui fecere laudatas.) in nouo Principatu alijs rem edijs Tyrannus, qui vi aut fraude dominationem occupauit, insistere debet; alijs legitimus Princeps, qui iure, legibus aut moribus regno potitur. Quamquam non ab omni violenti consilio tyrannis argui potest. Sunt quædam solius tyrannidis propria; quędam bonis Principibus cum tyrannis communia: & solo fine bona, vel mala. A me nemo requirat, iusta ab iniustis, moderati Principatus & tyrannidis subsidia munimentaque separatim tradere. Nimię temeritatis, sed & capitalis audaciæ foret, censorem me constituere sine suffragio, actionum quas nisi à Maximo DEO iudicari nefas est. Mihi propositum, vt alibi (quod semel profiteri sat est,) ita hic quoq., non quæ Principes decent, sed quæ facere solent, historia monstrante viam, tradere. nulla hic iuris, æqui bonique quęstio. de facto, de consilio Principum tractatur: iuris disceptatio alijs relinquitur. Igitur, cùm naturali ratione conuincamur, quibus quidq. artibus comparatum est, ijs facile conseruari: consequitur, vi fraudeq., aut omnino inuitis gentibus (quod & sine iniusta vi, fraudeq. contingere potest) parta imperia, violentis modis conseruari: &

vt

vt alicubi Seneca inquit, ſcelera ſceleribus tuenda eſſe. Si enim verum eſt, Principes ante omnia operam dare debere, vt regnent ſine ęmulo; & ſi nunquam ſecurus eſt Princeps, in nouo regno, quamdiu viuunt, qui inde exacti sũt vel qui fortiori iure in illo niti ſe exiſtimant: quis non videt, *periculum ex miſericordia, (Tacit. 1 11. hiſt.)* & tollendum omnimodo eſſe ſanguinem priorum Regum, ſęuiendum in inſignes viros, atque adeò omnem formidoloſam Virtutem; deniq. lictores, delatores, Carnifices, cruces, ſecures vnica incolumitatis munimenta eſſe: cùm clementia nunquam extingui poſſit odij ſemel concepti rabies, & deſiderium perpetuum vindicandi vel ſuas vel patriæ iniurias. Quod vel ſolius Cęſaris exemplo manifeſtum eſt; qui indulgentia ſua illorum, quibus incautè ignouerat, coniurationibus locum fecit. Contrà Tiberius Cæſar, cùm ſe in Auguſti familiam irrepſiſſe, alioſq. ex Auguſti ſanguine ſe potiores ſupereſſe ſciret, indeque omnem magnam Virtutem odiſſet, timeretq.; ferro & venenis ſibi ſecuritatem peperit crudeliſſimus hominum, & lutum ſanguine maceratum. Auguſtus quoq. Cęſar, mitiſſimus alioquin Princeps, non feritate animi, aut innata crudelitate, ſed neceſſitate, quę violentos regnorum occupatores tenet, adactus, ad ſæuiſſimam Nobilitatis Romanę proſcriptionem deſcendit. Vnde Tacitus hoc loco, *proſcriptionem ciuium, diuiſiones agrorũ, ne ipſis quidem qui fecere, laudatas fuiſſe*, ſcribit.

Vt non mirum ſit, quoſdam Tyrannorum non modò tranquillo imperio gauiſos, ſed & ſua morte obijſſe. Cùm enim hi omnem crudelitatem in Regni pri-

mor-

mordijs plerunq. vno impetu effuderint, *& quædam vi tractarint, quo cæteris quies esset*, accidit plerunq., vt homines dementati noua Principis benignitate atq; munificentia pręteritæ sæuitię obliuiscantur. Quod iam allato Augusti exemplo, & Agathoclis Sicilię Regis, qui quamquam fraude cędibusq; Syracusarum tyrannidem habebat, tamen nullius vnquam insidijs aut coniuratione petitus legitur, manifestum fit. Cęterùm qui cruore delectantur, qui Regni sui non auspicia modò, sed continuata tempora supplicijs insigniunt, quib. miserum senectutis instrumentum est, perpetuò exercitæ crudelitatis recordatio, non modò si violenter occupauerunt imperia, sed & legitimi Principes suorum conspirationibus, & plerunque violēta morte in historia memorantur. Et in his illud Satyrici verum est,

Ad generum Cereris sine cæde & sanguine pauci
Descendunt Reges, & sicca morte Tyranni.

Tiberius tamen, quanquam tota vita crudelissimus & sua morte defunctus, & nullas in caput suum conspirationes expertus est. Sed erat ille tecta semper crudelitate, *& subdolus fingendis Virtutibus* (*Tacitus* IV. *Annal.*) & Seianum, cæteraq. sæuitiæ instrumenta ipse, vbi satis vsus erat, peruertebat; nec nisi vltimis vitæ suæ annis, in scelera simul ac dedecora, quę tamen Caprearum diuerticulo procul Roma occultabantur, prorupit. Verùm enimvero, quod quosdam Principum crudelitate semel effusa regnum sibi firmasse diximus, id quidem Augusti atq. Agathoclis exemplis satis comprobatur: sed sunt in contrarium quoq. qui infausto exitu idem

ten-

tentarunt. Ferdinandus Albæ Dux Belgarum Procerum primos, Egmondanum & Hornanum capite plexit; arbitratus *nihil ausuram plebem, principibus amotis.* Quàm autem infeliciter successerit hoc consilium, nouit orbis. Prudentius olim Vitellius Iulium Ciuilem periculo, quod ei ab iratis militibus impendebat, *exemit, prapotentem inter Batauos,* inquit Tacitus (*lib.* I. *histor.*) *ne supplicio eius ferox gens alienaretur.* Ecce domesticum illius gentis exemplum; cuius imitator esse debuerat Albanus. Athenarum Dux à Florentinis ad ordinandam Rempublicam suam vocatus, cùm iisdem insisteret modis, per seditionem vrbe pulsus est. (*Leonardus Aretinus, Scipio Amiratus in historia Florentina.*) Nicolaus Carrariensis supplicio Conradi Vigontii, exulis quidem, sed prævalidi clientelis in vrbe Patauina, animos ciuium ita exasperauit, vt vocato Cani Scaligero vrbem tradiderint. (*Io. Bapt. Pign. iv. histor. Ateslin.*) Sciendum igitur, Tarquinianum istud consilium decapitandi summa papauerum nemini prosperè succedere, nisi qui iisdem, quib. Augustus & Agathocles, subsidiis se instructum sciat. Erat Agathocles Carthaginensium fultus classe, qua Patriç seruitutem imponere facile ipsi fuit. Augustus præter fauorabile Cęsarum nomen legionibus armatis, & Aquilis Romanis, quib, imperii salus continebatur, nitebatur. Illæ suum nutum spectabant, & quos olim pro Roma strinxerant gladios, tunc in illam expedire parati erant: vt facillimum foret, iisdem armis quibus nobilitatem sustulerat, populares quoq. seditiones, si quæ exortæ fuissent, comprimere. Cæteri, quorum non est eadem condi-

tio,

tio,quales Albanus & Athenarum Duces fuerunt, cùm quę crudeliter egerunt, vi armisq. defendere non possent, indignationi & furori populari expositi remanēt. In his igitur securior modus est, alere diuisiones illas inter Populum & Optimates,quę libertate fugata Dominum accersiuerant, & paullatim, nec sentientibus iugum imponere : quod quibus artibus obtineri possit, ex ijs quę alibi docebimus, apparebit.

Quamquam fas sit priuata odia publicis vtilitatibus remittere) exempla magnanimorum hominum,qui suas iniurias Reip.condonarunt,retulit ad hunc locum Scipio Amiratus,quæ non transcribo.

Pompeium imagine pacis) Sextus Pompeius bello contra Octauium tenebat Siciliam & Sardiniam, tuebatur se locis firmis,& famem inopiamq. Italię importabat : Vinci nunquam potuit,nisi breui pace. Ea pacta cum illo est; exules recepti, & vires abductæ; corruptus eius miles, & quid dicam? terribilis ille, & paullò antè Neptunus, vix vna naui effugit, ceruices gladio præbuit; & intra annum extinctum totum bellum. Vetus hoc nouum fieri posse ac debere, in bello nupero Regis Hispaniarum contra Belgas fœderatos suasit Iustus Lipsius in consultatione, quæ extat apud Rodolphum Botereum in historia. Bellum,inquit Lipsius,cum Batauis hactenus infelix, nec nunc felicius, nisi in tota facie rei aliquid īmutetur. Loca valida omnia habent,loca opportuna,militem exercitatum, & satis bonum,victorijs animosum;ordinem aliquem in ęrario, & tota gubernatione, quamdiu bellum & metus est,haud facile soluendum. Vt ista remittantur,&

amit-

amittantur, pax aliqua sit & quies: quę nunquam in talibus bellis inita sine bono aperto Regis. Maiestas illa nominis, & occultum in animis vinculum illos trahit, aut potius extrahit, qui malè abierunt: quidam gaudebunt, datū sic regressum. Centeni aliquot homines aut milleni ad Regem vltrò redibunt, si occasio redeundi suggeratur. Hæc præsidia hostibus detrahimus: & amplius in plebeia aut plurium illa gubernatione occasiones inter ipsos dissidijs damus. Mihi crede, habent odia, factiones, & sua vulnera: sed occuluntur ea omnia, intendente magno illo metu, qui æqualiter tangit omnes. Remitte paullulum: ad ingenia & vitia sua redibunt: vt boues instante Lupo coeūt capita & cornua iungunt: abeunte quisq; sibi pascit. Hęc Lipsius: cuius consilium hactenus secuti videntur Hispani; nec omnino irrito conatu. Vix ab Rege metus cesserat, cùm prorupere in dissidia, & factiones Proceres & Populus. Plus Hispanus duodecemnalib. inducijs, quàm quadraginta annorum bellis profecit. Et simili consilio callidissimus dolorum fabricator Tiberius Germanicum monet: se nouies à Diuo Augusto in Germanias missum, plura consilio quàm vi perfecisse. Sic Sugambros in deditionem acceptos, sic Sueuos, Regemq. Maroboduum pace obstrictum. Posse & Cheruscos cęterasq. rebellium gētes, quando Romanę vltioni consultum esset, *internis discordijs relinqui.* (*Tac. II. Annal.*) Ex quo verum esse apparet, instrui belli artibus in nostram perniciem, cum quib. assidua & continua bella gerimus. Fortuna belli artem victos quoque docet. (*Q. Curtius* VII.)

Inde apud Thucydidem (lib. I.) Corinthij bellum gerendo cum Atheniensibus (ij tunc rei naualis peritia cunctis Græcis longè erant superiores,) se quoq. bellicarum rerum scientiam adepturos sperant. Ipsi Athenienses agrestes primùm & armorum rudes bellando cum Persis bellare didicerunt. Ægyptij diuturnitate bellorum, ac toties viribus cum Christianis Hierosolymitanis collatis artes bellicas apprehendere. (*Paulus Aemil.* VII.) Veteres Germani longa aduersus Romanos militia insueuerunt signa sequi, subsidijs firmari, dicta Imperatorum accipere. (*Tacit. II. Annal.*) Cùm Agesilaus in bello contra Thebanos vulneratus esset, Antalcidas, bonum factum! exclamauit. quidni hanc mercedem recipiat ab illis, quos arma tractare docuit? Lycurgus legibus suis prohibuit aduersus eosdem sæpius pugnare (*Plutarch.*) Cùm enim acerrima illa virtus sit, quam vltima exprimit necessitas, nihil tàm triste aut difficile est, quo non ad pulchra vulnera, contemptumq. mortis excitentur hi, qui pro aris focisq., pro liberis & vxoribus dimicare coguntur. Itaq; ipsis periculis prudentiores fiunt, & à fortuna multis rebus ereptis, vsum accipiunt benè consulendi. Inde Turcarum Imperatores nunquam diuturnum cum Christiano aliquo Principe bellum gessisse, Ioannes Boterus, & Traianus Boccalinus testantur; quadruplici, opinor, fine. Primò, ne inumerabilibus exercitibus, quibus diù alendis nulla regna, nullæ Prouinciæ sufficere possunt, subacti populi ita affligantur, vt longo pòst tempore spiritum atq. vires recipere nequeant, adeoq. imperantibus inutiles sint. Deinde

inde ne longo bello fortem, inuigilantem & ad omnia intentum hostem efficiant: vtq; postea redituris securum & pace emollitum adoriri liceat: & ipsi veteranum semper militem, nostri nouum inexpertumque habeant. Tertiò, quia longo vsu didicerunt illi, malè sanum esse consilium, gentes numero infinitas, locorum spatio immensas percurrere, quę deinde obtineri nequeant. Corpora enim nostra pinguescere edendo pauca, & benè digerendo: vomitu reddere, qui supra ventriculi vires ingerunt. Subactas gentes, non eodē quo vincuntur, prælio domari. Tempore, industria, pace opus esse. Deniq. verendum quoq. Turcis est, ne nimijs progressibus, & suspecta finium propinquitate Principum Christianorum alto somno sepultorum potentem indignationem in se concitent: eamq. fuisse causam Traianus Boccalinus scribit, ob quam ab vltimis in Hungaria bellis destiterunt Turcę: ne scilicet Viennæ Austriæ, fortissimi Germanię & Italiæ propugnaculi amissio Germanorum & Italorum terribilem vim irritaret. Itali bellicam suam scientiam ab illis, quæ vltra alpes sunt, gentibus, habent. Ante Caroli Galliæ Regis in Italiam aduentum, cùm in bellis longè maior esset grauis armaturæ equitum, quàm peditum vsus, & tormenta muralia ad trahendum vehendumq. incommodissima, quamuis crebra prælia committebantur, tamen intra paucos strages consistebat; interdum ne vnus quidem cadebat. Etenim ferreis laminis totis coopertis, mortis periculum, si quando equis deijcerentur, deditione effugere facilimum erat. Oppida aut castella, non quidem defensorum peritia, sed

obsidentium ignauia tàm facile seruabantur, vt nulla esset adeò parua aut neglecta sedes, quæ vel maximas hostium copias per multos dies non sustineret; adeòq. difficilimum esset, alijs possessa occupare. (*Guicciardinus xv. histor.*) Historię Florentinæ scriptor ait tantam exercituum illa tempestate ignauiam fuisse, vt vel vnus equus caput aut caudam mouendo hostibus terrorem incuteret. In prælio quodam inter Venetos & Florentinos, quamuis id ab exoriente ad medium vsq. dië protraheretur, nemo tamen ex tantis copijs occubuit. equi tantùm aliquot vulnerati, & pręterea equites aliquot capti sunt. In alio quodam pręlio capta equitum tria millia, ac mille pedites; quatuor omnino cęsi, vulnerati triginta. (*Petrus Iustinianus* VII. *historia Veneta.*) Iterum alibi, cùm quatuor horas durasset pugna, pręter vnum equitem, nullus occubuit: atq; ne is quidem vulneribus confectus, sed equo excussus & contritus animam efflauit. Porrò, quæ in acie militum istorum fuit imbellia, eadem erat in expugnandis oppidis aut castellis ignauia. Quamuis exigua arx maximos exercitus sustinere poterat. Itaq. præstabat singulis in turribus præsidia collocare: quippe modica ad id impēsa sufficiebat, & ab validiore hoste campo pulsi retinebãt tamen arces. (*Pign.* IV. *histor. Atest.*) Alphonsus Rex Neapolis Fluuianum Castellum exiguum nec situ nec opere, nec idoneis defensoribus munitum ante trigesimum diem expugnare non potuit. Castellinum nulla re ad sustinendam obsidionem instructum, cùm quadraginta quatuor dies oppugnasset, cum ignominia linquere coactus est. Tanta nimirum ferocia exer-
citi-

citibus, tantum periculum à bellis istius temporis erat, vt municipia, aut castella, quę hoc seculo, tanquam nullo modo ad defensionem comparata, deseri conspicimus, tunc temporis, quasi nulla ratione expugnari possent, defenderentur. Verùm vbi Carolus Rex in Italiam primùm pedem intulit, nouarum gentium terror, peditatus ad aliam belligerandi rationem instructi ferocitas, & præcipuè tormentorum tonitrua tanto vniuersam Italiam terrore repleuerant, vt ijs, qui acie se opponere non audebant, nulla relicta esset salutis spes. Quippe vbi ad vrbium oppugnationem ventum erat, homines imperiti in deditione salutem quęrebāt: & si defensio parabatur, eundem intra diem cæpta patrataq́. obsidio. Sic Regnum Neapolitanum & Insubria eodem ferè die & oppugnata & victa. Sic Veneti vnico profligati prelio omni continētis imperio cesserunt. Sic Gallis nec conspectis quidem Mediolanum hostes deseruerunt. Ergo cæperunt deinde hominum ingenia, offensionum acerbitate perterre facta, ad pugnandi ratione, inueniendas acui; oppida aggeribus, fossis, vallis, alijsq. operibus bellicis muniri: vnde vrbes ad maximam sunt redactæ securitatem, & homines vniuersas belli artes perdidicere.

Sed Lepidum specie amicitiæ deceptos.) O igitur miseram sæpè Regum potentiam! in qua raræ felicitatis est ad bona priuatorum, nec suspecti commercij humanitatem peruenire. Priuatorum liminibus vera amicitia includitur; Pax gentium & incolumitas regnorum non amicitia vicinorum, non fœderibus, sed ar-

mo-

morum metu sustinetur. Et profectò intuenti mihi, quæ in aula geruntur, & Principum sortem, quib. pręcipua rerum ad famam dirigenda, & deniq. totum aurati liminis genium; videtur illud simile tabernæ, in qua fuci venduntur; vbi nihil est syncerum; omnia personata, & ad fallendum facta. Peruicacissima ars aularum est, amorem fingere. Omitto dicere infidas spes, & trepidos metus, & nunquam quieta aulicorum vota, Ipsorum Principum inter se gesta vide: fucis scatent & dolis, quos necessitas & imperij salus & penè honestum iubent. Rara est inter illos vera, nec vtilitatis spe rumpenda amicitia; & quæ, vt inter priuatos, sola Virtutis pulchritudine placeat. Et quamquam alio mercimonij genere dehonestari creditur familiæ claritudo; tamen amicitijs tanquam negociatione, augere rem, regium habetur: vt nec fœdera, nec sanctissima fidei pignora, suo vinculo, nisi vtilitas subsit, ligent. Et non minus verè quàm salsè & argutè Boccalinus dixit, fumum vendere priuatis interdictum, solotum Regum mercaturam esse: (*Boccal. cent.* II. *cap.* lxv.) & alibi, omnes lineas actionum regiarũ concurrere in vnũ centrum, quod est; euacuare socij loculos, & inde implere suos: (*cent.* I. *cap.* III.) Inde solemne est Principibus, qui occultas simultates inter se gerunt, donec in aperta bella istæ erumpent, interim donis, & muneribus, & legationibus noua regna, coniugia, victorias, natum regni heredem gratulari, & omnia beneuoli animi signa vtilissima simulatione præferre.

Post Antonium Tarentino Brundisinoq. fœdere.) In fœderum conuentione mutua quidem defensio, aut publi-

bli-

blicum bonum prætenditur; sed quin suum quisque commodum spectet, minimè in societatem venturus periculorum alienorum, nisi magnum inde ad se emolumentum peruenturum speraret, dubitari non debet. diuersi enim sociorum fines sunt, qui animos & vires plerunq; in diuersa trahunt. ex communi aqua in suum quisq. fundum ducit. & dum quisq. suis rebus consulit, commune bonum negligitur. Subsidia neq. paria, neq. eo tempore, quo constitutum est, submittuntur. Hinc suspiciones, querelæ, animorum alienatio; hinc dissidia, & fœderis distractio ac desertio. Inde Guicciardinus (11. *histor.*) inquit, fœdera inter multos icta ea firmitate non esse, vt sperari non possit, vnum fœderatorum aut remissiorem fore, aut ab alijs disiunctum iri: cùm citò primi impetus deferuescere, citò varietate sententiarum inter eos exorta fides debilitari soleat. Plus dicit alius quidam, sicuti Romanis olim salutare remedium contra Tribunitiam ambitionem fuit ipsa multitudo Tribunorum; ob quam semper illorum vnus in partes senatus pertrahi potuit, qui deinde collegis intercederet; ita semper Principi auxilio etiam esse posse ipsam hostium in suam perniciem fæderatorum multitudinem; quorum vnus, indulgendo ei, quæ priuatim sibi quærit, facile à fœdere abduci possit. Quo intuitu Franciscus Sforza Ludouico XI. Franciæ Regi Procerum suorum rebellione agitato suasit; vt in dissimili cuiusq. causa singulis eorum suam spem objiceret; nihil denegaret. Ita res illorum retrò ituras; ac arte disiecto præsenti belli conatu cętera procliuia fore reb. ex sententia componendis. (*Aemilius lib. x. de reb. gest.*

gest. Franc.) Et eodem respectu apud Guicciardinum dicitur, poenitentia ductos Venetos, quod Fauentię restitutione Pontificem à fędere cum Maximiliano Cæsare, & Ludouico Galliarum Rege inito, non alienassent. Deniq; pro generali regula quidam (v. *Iou. in vita Sforz.*) tradit, cum uno ex tribus hostibus pacem, cum altero inducias, cum tertio bellum faciendum.

Pleraq; igitur fœdera, vel quod vni partium satisfactum est, vel quòd non ea quæ sperabatur inde redundet vtilitas, vel quod turpilucricupiditas ista denique detegatur, dissoluuntur. Exempla sunt, de Atheniensibus & socijs apud Thucydidem; (lib. vi.) de fœdere inter Macedones, Achœos, & Epirotas icto, apud Polybium; (lib. iv.) item inter Anglos & Hispanos contra Gallię Regem apud Guicciardinum; (lib. xi.) à quo post acquisitum Nauarræ Regnum resilijt Ferdinandus Hispanus; nec adigi potuit vllo modo, vt arma sua Anglis vltrà iungeret. quo factum est, vt ipsis etiam re infecta domum redire necesse fuerit. Nec felicius successit fœdus inter Alexandrum VI. Pontificem, Reges Gallię, Hispanię, Lusitaniæ, & Rempub. Venetam contra Turcas magna hominum expectatione conclusum: Venetis quidem cum Gallis in Mari Ægęo quędam prosperè cesserunt; sed primo anno reliquorum foederatorum vires frustrà expectatę, & sequenti totum foedus spongia confossum est; propter dissidia ob Regni Neapolitani diuisionem inter Gallum & Hispanum exorta. Ludouicus XII. Galliæ Rex, posthabita, quam cum Venetis sanxerat, amicitia, in eorum exitium penè omnes Europæ Principes exciuit;

& Franciſcus I. Rex, cùm illi pacificationis cum Cęſare ſpes affulſiſſet, neglectis Venetis ſolus cum Carolo cõuenit, amica Rep. expoſita grauiſſimis periculis. Ex Coniacenſi fœdere, quo Franciſcus Gallię Rex, Clemẽs Pontifex Maximus ac Reſp. Veneta ſociatis armis libertatem tueri, ac nimiæ Cæſaris potentię obſiſtere decreuerant, nullus initiò erat, qui tot copiarum terra mariq. paratu breui Italiam in priſtinum ſtatum reſtituendam non arbitraretur: re tamen atq; experientia, vt ſępè aliàs, ita tunc quoq; compertũ eſt; fœdera plus auctoritate & fama, quàm viribus poſſe. Nam præter Laudem Pompeiam occupatam, & Cremonam deditione receptam nihil memoratu dignum geſtum eſt; dum auxiliorum dilatione nihil ſatis tuto tentari poterat. A fœdere illo, quod inter Pontificem Max. Hiſpaniarum Regem, & Rempub. Venetam aduerſus Turcas initum eſt, primi omnium Veneti, quòd Hiſpanum ſuas tantùm vtilitates conſectari ſuſpicarentur, recedere coacti ſunt. quo facto ingens illa ad Naupactum victoria nihil omnino rei Chriſtianæ profuit: & noſtri acquiſitis nauibus regna amiſerunt. Et ſanè ſanctiſſima hæc Reſpub. quę etiam Infidelibus fidem ſeruat, ſępiùs iniuria temporum, amicitias mutare, & ſeruandę publicæ rei cauſa, ne frangeretur in ſcopulis obliquare curſum coacta eſt. Quod nos docet Paulus Paruta Eques & Procurator S. Marci, hiſtoriæ ſcriptor prudentiſſimus, quoq. nullus Guicciardini profundam ſapientiam ciuilem felicius expreſſit. Is (*v. hiſtoria Veneta*) Dominicum Triuiſanum, primum illius Reip. Senatorem, & S. Marci Procuratorem his verbis in

F Se-

Senatu perorantem inducit: cogimur parere necessitati temporum, & sæpè mutare voluntatem, propositum, amicos, & inimicos; suspectam habere omnem externam potentiam, timere multa, fidere paucis, & perpetua vigilantia aliorum actiones obseruare, vt ad illas instituamus nostras; habentes in ista incõstantia vnum constantissimum & firmissimum propositum; conseruationem status nostri, & magnitudinem Reipublicæ. Hæc Triuisanus: cui adstipulatur Leonardus Hemus homo grauis, consilij, vt vocant, Sapiens, domi forisq; varijs pro patria negocijs exercitus. Eius hæc sunt apud eundem Parutam (VIII. histor.) verba: Non dubitauimus accedere modò huic, modò alij, quo modo nobis suadebat temporum ratio & vtilitas nostra. Tertius decimus nunc annus est, cùm Regi Franciæ fœdere iuncti essemus. Verùm adolescentibus Cæsarianarum partium viribus in Italia, nec comparentibus Francicis auxilijs, vt impossibile videretur impetũ hostis sustinere, Cæsaris fortunæ cessimus: secuti consilium, quod nobis suggerebat securitas rerum nostrarum. Cæsaris desiderijs morem gerentes residuum Gallicorum exercituum Italia eiecimus. Verùm paullò post resurgente Gallica factione, cùm ipse Frãciscus Rex expeditionem suo ductu adornaret, relicto, quod cum Cæsare nobis intercedebat, fœdere, veterem cum Gallo amicitiam confirmauimus: cui cùm aduersè omnia & contra opinionem successissent; dissipato exercitu, & ipso Rege capto, vt victoris impotentiæ tempore obuiam iremus, denuò cum Cæsare pacti sumus: cuius magnitudo atq. potentia cùm inciperet esse

ſe ſuſpecta, vt primum in Franciæ Rege iam tunc liberato experiēdorum armorum cupidinem aduertimus. ſocios nos illi præbuimus exigendis ex Italia Cæſarianis. Hæc non omninò duorum annorum ſpacio geſta ſunt. Et certè ſapiens fuit conſilium ſeruire temporibus: hoc enim Remp. ſeruauimus eiq. cum dignitate pacem reſtituimus. Hæc Hemus.

Nuptijs ſororis illectum) quod de fœderibus dictum eſt, etiam in affinitatibus Principum fieri aſſolet. Sparguntur à Regibus filię, aut ſorores, in eos, quos fallere amicitię ſpecie volunt, vel ad tempus placare: nihilq. deinde ſui ſanguinis pignoribus, nihil nominum, quæ mutuò inierunt, reuerentia moti, pacem & bella ex tēporum & fortunę æſtimant ingenio. Ita Arrubas, Rex Moloſſorum, dum ſperat affinitate Philippi Macedonum Regis incrementa Regni, proprio regno ab eodem priuatus in exilio conſenuit. (*Juſtin.* VIII.) Hac arte ab Auguſto Antonius *Triumuir nuptijs ſororis illectus ſubdolæ affinitatis pœnas morte exſoluit*: (*Tacitus hic.*) & Saules Hebręorum Rex Michaelā filiam Dauidi ſibi inuiſo in matrimonium tradidit, quò promptius ipſum ſubuerteret. Priuatorum eſt, eligere matrimonia ex amicitię affectu, vel morum concordia; Regibus iſta ſuauitas exuenda. Horum enim ea fortuna eſt, vt nunc indignos & exoſos per ſanctiſſima federa ſibi coniungant, nunc omnium nexuum iura omniſq. ſanguinis neceſsitudinem inhumana crudelitas negligat. Chariſsimus eſt, qui præcipua vtilitate potentiam alit; & affinitates pulcherrimę cenſentur, quæcunq. Regnum ſtabiliunt. Carolo VIII. Galliæ Regi Margarita Ma-

ximiliani Imperatoris filia desponsa erat: quam ille, cùm iam aliquot annorum moram in Gallia fecisset, non aliam ab causam repudiauit, quàm vt Annam cum amplissima dote Britanniæ Armoricę, quæ morte patris sine mascula prole defuncti ad eam deuoluebatur, vxorem ducere posset (*Guicciard.* 1. *histor.*) quam deinde viduam factam Ludouicus XII. repudiata priore vxore, quæ Caroli VIII. soror fuerat, eandem ob causam sibi coniugem fecit; quęsito colore, quasi prior illa ingratijs sibi à fratre collocata fuisset. (*Guicciar. lib.* III. *histor. vide Boccalin. Cent.* II. *cap.* 87.)

Lollianas, Varianasq. Clades:) mos est vulgo, fortuita ad culpam trahere. de quo commodior dicendi locus erit infrà libro quarto.

Consulti per ludibrium Pontifices.) ita Principes religione ludunt: omnium actionum suarum auctorem Deũ faciunt; Religionis & iustitiæ titulo ambitionem suam velantes: Suum quisq. bellum sacrum prædicat, hostes quisq. suos impios dictitat, suam quisq. causam sanctam nominat. In ore omnium sanctum piumq. versatur: consilio, conatu, animo secus agitur. Theologi, (*consilium conscientiæ vocant*) & Iurisconsulti venalem stylum propensioni Principum suorum accommodant. Plura dicam inferius hoc ipso libro.

Comparatione deterrima sibi gloriam quæsiuisse) Augustus Tiberio, luto sanguine macerato imperium tradidit, quo ipse desiderabilior fieret: (*Suetonius in Tiberio cap.* XXI.) & vt hic loquitur Tacitus, *quoniam adrogantiam, sæuitiamq. eius introspexerat, comparatione deterrima sibi gloriam quæsiuit.* Et ipse Tiberius gauisus dicitur, suc-

cedere

cedere sibi Caligulam; quem deleturum flagitiorum suorum memoriam, scelerum magnitudine sperabat. (*Dio Cassius lib.* LVIII.) Improbum consilium! Non alio magis approbatur animi magnitudo, quàm quòd optimus Princeps non timeat eligere meliorem. (*Plinius in Paneg. ad Traian.*) In Principe, qui electo successore vita concessit, vna, eademq. certissima diuinitatis fides est; bonus successor. (*Iustin. lib.* XII.) Virtutes successoris gloriosissimum sunt defuncti Principis epitaphium. (*Simocatta* I. *histor.*) Natricem subiectis, & Phaëthontem regno suo educat, qui impium filium successorem habet. (v. *Sueton. in Calig. cap.* II.) Reges, qui prolis suæ educationem negligunt, Remp. negligunt; cuius salus à bona Principis institutione pendet. Minora sunt belli mala quam prauæ institutionis: quippe illa non nisi ad tempus durant; hęc, quoad viuit Princeps. (*P. Matthæ. in vita Philippæ Catanensis.*)

Quàm arduum, quàm subiectum fortunæ, regendi cuncta onus.) Vera quidem res est, sed si modò vera fatemur, omnibus istis difficultatibus ardentior est dominandi lubido.

Quibus vnus metus, si intelligere viderentur,) non euulgasse modò Principum arcana, sed in ea inuitis illis penetrasse, sæpè capitale fuit tàm infeliciter sagaci. Nemo sine certo exitio Tiberij sensuum abdita explorare poterat. (*Tacitus hic. Dio Cassius lib.* LVII.) P. Ouidius, cùm nescio quid, quod Octauius Augustus nollet, in Senatu vidisset, solum vertere iussus est. Hinc eius vox;

Cur

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?

Liuia Augusta interrogata quibus artibus Augustum sibi conciliasset; duabus, respondit; quod nec curiosè inquisiui in illius facta, et quamuis nota eius adulteria dissimulaui. (*Dio* LVIII. *adde quæ dixi ad lib.* II. *verb. haut cunctatus est vltrà Germ. &c.*)

Cum proferri libellum recitariq. iussit.) Suetonius in Augusto capite vltimo librum istum, de quo hic Cornelius noster, Breuiarium Imperij appellat. Opes publicæ, inquit Tacitus, continebātur. quantum ciuium, sociorumq. in armis: quot classes regna, prouinciæ, tributa, aut vectigalia, & necessitates ac largitiones. Quibus verbis gemina sunt illa apud Ciceronem; (III. *de legib.*) Est Senatori necessarium, nosse Rempublicam; idq. latè patet, quid habeat militum, quid valeat ærario, quos socios Resp. habeat, quos amicos, quos stipendiarios, qua quisq. conditione sit, lege, fędere &c. Apud Thebas Ægyptias structis molibus legebantur indicta gentibus tributa, pondus argenti & auri, numerus armorum equorumq; & dona templis, ebur atq. odores, quasq. copias frumenti & omnium vtensilium quæq. natio penderet. (*Tacit.* II. *Annal.*) Assuerus Persarum Rex negociorum regni diaria legisse scribitur. (*Hester* VI.) Amurathes Turcarum Imperator omnium imperij negociorum memorias scriptas habebat; tributorum, vectigalium, onerum, regnorum, virium; quas mensę ad id destinatæ in arcano cubiculo impositas perpetuò volutabat. (*Lazarus Superantius in Ottomano*) Has regni vires, hos neruos ita descriptos, soli Regi, & qui ei ab arcanis consilijs sunt, notos esse conuenit.

Vul-

Vulgus Scholasticorum tripertito illo Thesauri politici opere, & alijs quibusdam schedis hinc inde à falsarijs quibusdam diuenditis, omnem politicam sapientiam contineri putat. Plura quidem ibi tradita Reip. gerendæ præcepta contemnenda non sunt: sed opes publicas, tributa, vectigalia, arma, vires, onera, aut, vt ipsi vocant expensas, certo pondere, numero, mensura, definire ineptæ præsumptionis est. Vt enim taceam, quod, vt dixi, solis Principibus nota sunt; etiam mutantur perpetuò, augentur, minuuntur, ista, de quibus loquimur, regnorum munimenta. Pace, bellis, pestilentia modò omnium bonorum affluentia, modo vastitas inducitur. Vt stultissimi hominis sit, ex præteritorum temporum obseruatione de hodierna regnorum conditione iudicare. Impius ille Hetruscus de Germanica & Gallica Rep. singulares libellos scripsit, mendacissimos falsissimosq. si ad hæc tempora exigas. Sed credo non abhorrentia à sui çui conditione scripsisse.

Addideratq. consilium, coercendi intra terminos imperij incertum metu, an per inuidiam.) crediderim ego, metu potius fecisse. Acceperat in Germania cladem Varianã: belli ambigua expertus erat; longa pace Vrbs, Italia, Prouinciç respirabant: exteri Reges amici socijq. Populi Romani appellabantur. Quo rerum statu firmando nouo Principatui pax opus erat, non noua bella. Cętera, quę de coercenda intra terminos imperiorũ magnitudine dici possunt, alibi disseruimus.

Pridem inuisus, tanquàm ducta in matrimonium Vipsania M. Agrippæ filia, quæ quondam Tiberij Vxor fuerat, plusquam

ciui-

ciuilia agitaret,) inuisi Principibus fuere semper, qui ex regio sanguine ductis vxoribus regio fastigio imminenere visi sunt; & quod plus est etiam generos suos odio habuisse quidam leguntur. Saules Hebręorum Rex promissas Dauid filię nuptias cum protelare amplius non posset, ex eo timere generum cœpit. (*I. Regum* XVIII.) Cùm Bersabęa Salomonis Regis Mater alteri filiorum Adonię Abisacen, quæ patris olim senectutem fouerat, in matrimonium petijsset, Salomon, quare postulas, respondit Abisacen? pete & regnum. (III. *Regum* II.) Tiberius Agrippinam maritum petentem repulit; *non ignarus, quantum ex Republica peteretur.* (*Tac. IV. Annal.*) Et idem Tiberius Seiano Liuiam Drusi olim vxorem negauit. Falleris, inquit ille, Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas, & Liuiam, quæ Caio Cæsari, mox Druso nupta fuerat ea mente acturam, vt cum Equite Romano senescat. (*Tacit. IV. Annal.*) Vitellius metu & odio Dolobellam, quod Petroniam vxorem eius in matrimonium accepisset Interamnę interfici iussit. (*Tacit. II. histor.*) Philippus Vicecomes filiam Francisco Sforziæ toties promissam, non nisi vi coactus collocauit. (*Blond. histor. ab inclinat. Rom. Imp. decade* III. *lib.* IV. *& V. Jo. Bapt. Pigna lib. VI. & VII. histor. Atest.*) Carolus Audax Burgundię Dux cùm modò Calabrię Duci, modo Allobrogum Principi, modò Maximiliano Austriæ Duci, modò alijs, spem nuptiarum filiæ suę faceret nulli tamen vsq. dùm vixit, eam despondere voluit. (*Philippus Comineus* III. *de vita Ludouici* XI.) Infinitis alijs exemplis in historia passim obuijs supersedeo.

Pol-

Pollionisque Asinij Patris ferociam retineret.) Antonius Contius, & Albericus Gentilis (*in l. v. Cod. de leg. Jul. Maiest.*) ex Ioanne Andrea referunt, iustè vereri Principem proditionem & scelus eorum, quorum parentes sibi vel prædecessoribus hostes fuerunt. Exempla notantur hæc. Bruti Regum exactoris progenies post quingentos annos in necem Cæsaris noui Regis coniurauit. De tribus Cornelijs, Sulla, Cinna, Lentulo notum est ex Sallustio. Iam &, Sp. Cassius, & L. Cassius, & C. Cassius Chęrea, & Auidius Cassius hic sunt: quorum primus damnatus hoc crimine pænas luit: (*Liuius*) secundus in principibus coniurationis Catilinarię fuit (*Salust. in Catilina.*) tertius auctor coniurationis in Cęsarem: (*Sueton. in Iulio cap. Lxxx.*) quartus princeps consilio & manu in necem Caligulæ: (*Sueton. Dio lib.* LIX.) quintus deniq. damnatus coniurationis in Marcum. (*Xiphilinus lib.* LXXI.)

Diuitem, promptum, artibus egregijs, & pari fama publicè, suspectabat.) Apud Tyrannos *nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine sunt.* (*Tacit. l. histor.*) Sed & boni Principes nimiùm eminentes Viros suspectos habent: qua de re, & in eam remedijs aptiori loco fusissimè dissero.

Dixerat capacem, sed aspernantem:) & hoc elogium ipsi salutem attulit. Sub Principibus, Tiberij similibus inertia pro sapientia est. *Ex nulla re maior securitas, quam inertia.* (*Tacit. in Agric.*) Dicam alibi.

Scaurum, cui implacabilius irascebatur, silentio transmisit.) fulmina nubium densitatem difficilius eluctantia violentius cadunt.

Eiusque curatissimis precibus protegeretur.) Celsæ in aulis potestates, videntes incitationem Principum ad multorum augeri discrimina, maturitate & consilio iras mollire debent, non aduersando iurgandoq. cùm parùm congruit, ad rabiem euibrare eas. Quemadmodum Galli Cæsaris vxor, Megæra quędam mortalis, inflammatrix sęuientis assiduè, humani cruoris auida, nihil mitiùs quàm maritus, stridebat in exitium multorum pręceps: cùm eum potiùs lenitate fœminea ad veritatis humanitatisq. viam reducere vtilia suadendo deberet; vt in Gordianorum actibus factitasse Maximini truculenti illius Imperatoris legimus coniugem. (*Marcellinus lib. xiv. histor.*)

Neque populus ademptum ius questus est, nisi inani rumore.) simile est, quod supra dixit Tacitus: mortuo Augusto paucos bona libertatis *incassum* disseruisse; & alibi; Mēnium seditiosos milites in hyberna reduxisse, *turbidos, & nihil ausos.* Ita ferè semper, vbi capita ducesq. desunt. Nullum ex inani questu & murmure vulgi periculum est. Nihil vnquam agere, nihil edicere, aut statuere Reges poterunt, quod quidam ex populo non improbent & carpant; sed inani rumore.

Intermiserat solita munia.) militares seditiones plerunq. ex otio, abundantia, & solitorum munerum intermisione oriuntur. (*Polybius lib. I.*) cuius exemplū hic est in Pannonicis Legionibus: quas seditio incessit, nullis nouis causis, nisi quòd vacabant aures pessimorum hominum sermonibus, *& mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello spem præmiorum ostendebat:* Inde

Inde miles luxum & otium cupere, disciplinam & laborem aspernari. Continuo igitur labore subigendi sunt milites; etiam in ipso otio. Otij vitia negocio discutiuntur. Quo intuitu vallum, fossas, pabuli, materiæ, lignorum adgestus aduersus otium castrorum excogitata Tacitus ait. (*infra hoc libro.*)

Procax lingua.) cuius farinæ homines alibi Tacitus *prauè facundos* appellat: seditionum fomenta, imò causæ. Vt non sine ratione rerum potentes odio habeant illos, qui verborum potentes & in vulgus gratiosi habentur.

Nisi nouum & nutantem adhuc Principem precibus, vel armis adirent?) plerunq; noui Domini importunis postulationibus obruuntur, & parùm in tempore incipientes eorum curę onerantur. Sed prudentes Principes in illo regnandi exordio, & fortunæ dementamento nihil concedent, cuius eos pòst pœnitere possit. Congratulationis illa tempora sunt, non negociorum.

Enim vero militiam ipsam grauem, infructuosam: denis in diem assibus animam & corpus æstimari. hinc vestem, arma, tentoria, hinc sæuitiam Centurionum, & vacationes munerum redimi. at hercule verbera, & vulnera, duram hiemem, exercitas æstates, bellum atrox, aut sterilem pacem, sempiterna.) hæ querelæ haut vanę iustiùs à nostris militibus vsurpari possent. Veteres certa stipendia, prædę partem, munera ducum, Imperatorum donatiua habebant; nostri post sanguinem fusum, post truncos artus, cùm non egenę tantùm vitæ subsidium, sed & pręmia fortitudinis suę inuidenda meriti essent, stipem ostiatim pe-

G 2 ten-

tentes conſpiciuntur. Lachrimabile & miſerandum hodiernę militiæ dehoneſtamentum! infelix documentum ingratitudinis Principum! Et nihil ominus vbi primum ſtrepit tympanum, concurrunt miſelli, ignoti inter ſe ignoranteſque; purgamenta vrbium ſuarum, guloſi, maximi mulierum męchi, laborum fugientes; & nomina ſua in militiam profitentur; non ſanè quòd alios pręda onuſtos domum reduces viderint, (quippe maxima pars aut in illo carnis humanę macello cęditur, aut nudo corpore, detritis tegminibus, & gladio in Scipionem mutato redit) ſed ſiue fatali vecordia, ſiue ignauia eunt; non in hoſtem, ſed *hoſpitibus tantùm metuendi* (*Tacit.* III. *hiſtor.*) & in ruſticorum gallinaria egregiam pugnam edituri.

Peteretque militibus miſſionem ab ſexdecim annis. cætera mandaturos vbi prima prouiniſſent.) Prudenter in hoc quidem militum vulgus. Inconſulti hominis eſt, plura ſimul petere. Præterquam enim, quòd, qui rogatur, offendi poteſt, in eius quoq; arbitrio erit, ex multiplicibus precibus, negatis, quę profutura, leuiora concedere. (*Bocc* II. *c.* LXXXI.)

Ad terrorem cæterorum adfici verberibus) quæ remedia ſint in rebelliones, alibi tradidi.

Triſtiſſima quæque maximè occultantem) Neceſſaria cladium & rerum aduerſarum diſſimulatio eſt. Solet enim vulgus improſperis æquè ac proſperis immodicum, ſpe, metu turbari; principi, magiſtratibus caſus, etiam qui nulla humana ope prouideri potuerunt, adſcribere: tributa bellorum neruos, recuſare. Quæ vt

viten-

vitentur, & recentibus consilijs lapsa restaurentur, necessarium est, supprimere atrocia. De Galliæ quibusdam ciuitatibus Cęsar testatur (VI. *de bell. Gall.*) habere legibus sancitũ, si quisquid de Rep. à finitimis rumore aut fama acceperit, vt ad magistratum deferat, neue cum alio communicet; quòd sępè homines temerarios atq. imperitos falsis rumoribus terreri, & ad facinus impelli, & de summis rebus consilium capere cognitũ sit. Magistratus, quæ visa sunt, occultãt, quæq. ex vsu iudicauerint, multitudini produnt. Alexander quoque Magnus dicitur accepta clade mortem denunciasse his qui acta vulgassent. (*Q. Curt.* VII.) Et Scipio ab Syphace legatos, frustrà auxilium à suo Rege expectari nunciantes, eadem lętitia excepit & dimisit, ac si optata nunciassent; ita vt milites in propinquo auxilia esse, & legatos reuerti, vt maturarent, arbitrarentur. (Liu.) Aliud exemplum suppressi de infelici Africana pugna, & nece Sebastiani Regis nuncij extat apud Conestaggium in historia belli Lusitanici (lib. II.) Ita tamen mala dissimulanda sunt, vt interim remedia malorum quærantur. Secus si fiat, taciturnitas malorum nutrimentum erit: vt eam vocat castissimus amorum scriptor. (*Heliodor.* IV. *Aethiopic.*) Quemadmodum Vitellius, fractis ad Cremonam suis partibus, nuncios cladis occultans, stulta dissimulatione remedia potiùs malorum, quàm mala distulit. Consultanti vires supererant, spesq;: sed è contrario læta omnia fingens, falsis ingrauescebat. (*Tac.* III. *histor.*)
Addendum hic est illorum Principum consilium, qui literas hostium, quibus militum ciuiumue fides ad scelus

lus solicitabatur, supprimere tutiùs iudicarunt. Sapienter omninò! Etsi enim satis beneuolentię & fidei suorum confidat Princeps: tamen non sunt imbuendę aures promissionibus, & corruptionibus. Patet vel vnius insidijs vita; nihil nefas auaritiæ est. Quod si verò pluribus innotuerit proditionis merces, in parte consilij erit Eumenis Regis factum. Epistolæ sparsę erant totis castris, quibus, qui Eumenis caput ad Antigonum detulissent, maxima prœmia definiebantur. Eumenes vocatis ad concionem militibus primò gratias egit, quòd nemo inuentus esset, qui spem cruenti prœmij fidei sacramento anteponeret. deinde callidè subnectit, confictas has à se literas ad experiendos suorum animos. Hoc facto & in præsens dubios fidei deterruit, & in futurum prouidit, vt, si quid tale accidisset, non se ab hoste corrumpi, sed à duce tentari arbitrarentur. (*Iustin.* XIV.)

Nullis certis mandatis) Varij adeò, & incerti rerum euentus sunt, vt plerunq. paruis successibus maximarum rerum momenta vertantur, quæ nullis humanæ prudentiæ ratiocinationibus anteuideri queunt. Vt indè satius sit, ministros Principum nullis certis mãdatis ex re capturos consilium ad negocia dimitti. Quod in bello, ducibusq. maximè opus est. C. Cæsaris hæc apud Dionem (lib. XXXVIII.) verba sunt: quibus domi sedentibus mouetur bellum, ita vt querelę initio per legationes fiant; vtiq. tunc necesse est, de eo deliberari, & sciſci, deinde exercitus & imperatores mitti: sed quæ iam egressis eductisq. copijs bella exoriuntur, ea non in disceptationem adducenda, sed tanquam ip-

ſa neceſſitas approbauerit, iuſſeritq. antequam ingraueſcant, prҿoccupanda ſunt. Hoc modo Romæ poſtquam interueniente Scto populus bellum ſemel decreuiſſet, eius adminiſtrandi poteſtas Conſuli tradebatur: Senatus ſibi pacis tantùm firmandҿ ius reſeruabat; cætera in imperatoris poteſtate erant; dimicare, aut abſtinere pugna, obſidere vrbes, ſoluere obſidia, & quæ ſunt his ſimilia. Itaq. Cæſarem Tranquillus ſcribit, regibus atq; prouincijs per terrarum orbem alijs captiuorum millia dono obtuliſſe, alijs citra Senatus populiq. auctoritatem, quò vellent, auxilia ſubmiſiſſe. (*Suet. in Jul.* c. xxviij.) Quod ſi Senatus conſuli ſe ab Imperatoribus de ſingulis belli actibus voluiſſet, minore vtiq; cura & induſtria ea curaſſent, quæ ad victoriam faciebant. quòd & rei benè geſtæ gloriam & cladis infamiã cum Senatu communem habituri fuiſſent. Et cùm nulla minùs, quàm, qua putatur, via procedat bellum; (*Thucyd.* 1.) & multa, quæ nunc non apparent, ex interuallo bellum aperiat: (Liu. xxviij.) euidens eſt, neminem de emergentibus caſibus commodiùs rectiùſq. ſtatuere poſſe, quàm qui præſens negocijs intereſt: amittiq. rerum gerendarum occaſiones, ſi hinc indè mittendo Senatus aut Principis exquiratur voluntas. Olim in Rep: Florentina & Venetijs hodiè (*P. Juſtinian. vi. hiſtor. Venet. Thuan. XLVII,*) qui ad bellum mittuntur non ſuis relinquuntur conſilijs: ſed arbitrium de ſumma re certis finibus circumſcriptum domo ſecum afferunt in caſtra; vt ſҿpè ne quidem tormenta bellica illi ad feriendos muros, vel alio loco, modoue alio collocare audeant, quàm quo mandatum ipſis eſt: nec niſi gra-

si grauissima defuncturis pœna iussa Senatus transcendere licet. Quod vt salutare est in isto Optimatum statu, ita egregias benè gerendæ rei occasiones sępè corrumpit. In populari statu tardior adhuc consultantium consensus, & ex eo difficilior placitorum exsecutio est. Res gerendæ hęc duo, celeritatem & silentium poscunt; quorum vtriq. inimica est multitudo. Florentini pro huius mali remedio habuerunt, ex omni ciuium numero præstantes aliquot viros deligere, futuros rerum & consiliorum bellicorum arbitros, ne singula ad multitudinem referendi necessitas esset. (*Leon. Aretin. in histor. Florent.*) Et Senis aliquando xviij. Viri cum liberrima potestate constituti, qui belli negocia procurarent. (*Orland. Malauol. 1 v. hist. Sen.*)

Magna apud Tiberium auctoritate, rector iuueni, & cæteris periculorum ostentator) Varia sunt artium vitæq; genera, quorum quodq. suos habet cultores ac veluti mystas. Peritus quis esse potest artis medendi, aliarum rudis: & qui scitissima carmina scribit, eum artium Reip. gerendæ imperitum esse, haut rarum est. Pręcipua igitur Regum cura esse debet; quemq. ministrorum ijs adhibere negocijs, ad quæ natura & institutione facti sunt: exemplo Constantij Imperatoris, qui neminem in regia rebus gerendis repentinum adhibuit, sed qui post decennium officiorum magisterium, vel largitiones vel simile quippiam esset recturus, apertissimè noscebatur. Et valdè rarò contigerat, vt militarium aliquis ad ciuilia regenda transiret; contraq. non nisi puluere bellico indurati præficiebantur armatis. (*Ammian.* XXI.) Et vt hic laudem, ita notam meruit

Lu-

Ludouicus XI. Franciç Rex, quòd Sartorem pro Feciali, pro legato tonsorem, Medicum pro Cancellario haberet. (*Bodin.* VI. *de Rep.*) Constantinopoli Pontifex aliquando fuit (Patriarcham dicunt) literarum & omnis scientiæ adeò rudis, vt ne elementa quidem literarum pingere sciret: sed quòd Oeconomicæ solertiæ magister erat, & agros colere, plantare arbores, curare vineas, ædificia scitè struere norat, & quicquid granaria, quicquid cellas vinarias implet, solertissimè procurabat, summo sacerdotio dignus fuit iudicatus. pessimo errore! (*Nicepb. Gregor.* VII.) Ludouicus Sforzia callidissimus alioqui Princeps, in eo tamen turpiter lapsus est, quòd Galeatio Sanseuerino perito vtiq; equorum domitori, sed inexperto duci exercitus & belli contra Galliç Regem curam commisit. Quasi idem sit, generosum tractare equum, aut in ludicris certaminibus hastam frangere; & exercitibus præesse. (*Guicciard.* IV. *histor.*) Qui error etiam in Eugenio Papa notatur, quòd Balthasaris Offidani opera in maximis pace belloq. negocijs vteretur; hominis nulla neq. prudentię neq; virtutis laude insignis, quàm quòd, quo tempore Eugenius vrbe profugerat, ipse Hadriani molem custodiuisset. (*Pigna* VI. *histor.*) Carolus V. Imperator suarum in Italia partium fortunam penè euertit, quòd Didacum Mendozam, summa àpud se gratia, sed imparem omninò tanto oneri rerum Italicarum procurationi admouit: documento Principibus, quàm perniciosus sit illorum error, qui in eligendis ministris magis gratiam quàm virtutem & meritum spectant. (*Jo. Baptist. Cin.* III. *de vita Cosmi.*) Sebastianus Lusi-

taniæ Rex ab illis qui pueritiam, & iuuentam eius rexerant, præter temeritatem & nimiam sui confidentiam nihil didicerat. Se solum mirabatur; suas opes viresq. magnifaciebat. (v. *Conestag. in histor. belli Lusit. Traian. Boccal. cent. 1. c. LIV.*) Imprudens iuuenis, & non nisi magistris suis tractabilis, negociorum, casuumq́. humanorum ignarus segni numero, quem armis onerauerat, & monachorum aliquot audacia Mauros debellari posse rebatur. Exemplum cæteris Principibus, non de schola homines (quibus præcipua cura esse debet, intimare Principibus cœlestis iræ timorem, commendare religionis cultum, expellere animis cupiditates, quæ Reges, ac Principes summis illecebris pręmijsq́. inuitant ad peccandum; non è cathedra in tribunal, ex suggestu in publicorum negociorum curam inuolare, & regnandi pręcepta præscribere, quæ in scholis tantùm librisq. ab omni negociorum vsu semoti contemplari assueti sunt) non hos, inquam, sed egregiæ fortitudinis duces, & expertæ prudentię Senatores esse, à quibus Principum adolescentia sit regenda.

Illi, quoties oculos ad multitudinem retulerant; vocibus truculentis strepere: rursum viso Cæsare trepidare.) Causa & Imperatorum maiestas magna sæpè in bellis momenta sunt: & rebelles, quantumuis potentes, cùm ad suæ militiæ ignobilitatem respiciunt, animos demittunt.

Cùm arbitrium Senatus & patris obtenderet) Familiaris Principibus ars est, temporis lucrandi causa pacem, fedus, transactionem *speciosis & irritis nominibus iactare:* (*Tacit. 11. histor.*) homines suos mittere; qui vbi innexis

xis studio difficultatibus, aut concessis leuioribus negocium eò vsq. protelauerint, vt interim licuerit Domino prouidere rebus suis, cùm ad causæ caput ventum est, non posse de eo sine nouo mandato agere, aiunt. Quomodo Carolus V. Imp. amicorum federatorumq. desideria sępè frustratus est, quòd illorum postulatis sine Ordinum Imperij auctoritate satisfieri posse negaret. Vbi largiri flagitiosum, & negare periculum est; differre remedium est. Cætera dixi ad lib. IV.

Quòd is ante alios ætate & gloria belli firmare Drusum credebatur.) Id fatum est omnium, qui in aulis plurimum auctoritatis habent, vt, siue quòd ita credant homines, siue quòd ipsum Principem incusare, plenum periculi arbitrentur, omnium facinorum reos agant gratiosos.

Vt sunt mobiles ad superstitionem perculsæ semel mentes) Nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio; alioquin impotens, sęua, mutabilis, vbi semel religione capta est, meliùs vatibus, quàm ducibus paret. (*Q. Curt.* IV.) Hoc philtro dementarunt subiectos sibi populos Numa Pompilius, (*Lactant.* I. *diuin. instit.* XXIJ.) Scipio Africanus, L. Sulla, Q. Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, Zaleucus, quos apud Valerium (I. c. II.) legimus, qui cum Dijs Deabusue conloquium consortiumq. fingebant. Midas quoq. Phrygiam religionibus impleuisse dicitur, quibus tutior omni vita, quàm armis fuit. Sanè Polybius (lib. VI.) ridet superstitiones, quas tamen ad retinendam in officio multitudinem accommodatissimas esse censet. Non putandum est, inquit idem (lib. X.) Lycurgum adeò fuisse religio-

ſum, vt in omnibus Apollinis conſilio vteretur, neq. Scipionem ſomnijs & Deorum colloquijs inſtructum fuiſſe: ſed hæc illi finxerunt, quòd ſine Deorum auſpicijs populum periculoſa auſurum, & paradoxis fidem adhibiturum non credebant. Quod ſi tanta vanæ & falsæ ſuperſtitionis vis eſt, vt miſeros mortales ea luſerint antiqui Principes, legumq. latores, vel ipſe potiùs malus dęmon; quid non faciat in animis noſtris vera noſtra, ſanctaq. religio? Sanctus ille terrarum ac ſyderum auctor, ipſe Vnigenitus Summi Patris Filius à Spiritu Sancto in Virginis vtero conceptus mortalitatis miſerijs ſpontè ſubiectus deniq. ſua morte (immane redemptionis pretium!) *in peccatis mortuis*, & ſub Diaboli regno captiuis, vitam & libertatem peperit; ſibiq́. æternorum aliquando gaudiorum, regniq coheredes adſciuit. Hæc religio, hæc immenſi beneficij conſcientia non dulci amoris oeſtro abripiat humanas mentes? non irrequieta quadam cupiditate nos teneat placendi tàm magno amatori, tàm benefico patri? non pro cultu illius, pro aris tuendis in pulchra vulnera, decoramq. mortem ruamus? Non humanæ fortitudinis, ſed à Deo inſpiratæ conſtantię fuerunt, quæ, qui primi poſt Chriſtum vixerunt, pij homines pertulerũt. Priùs carnifices tormenta defecerunt, quàm ipſos conſtantia. Ad equuleos, ad gladium, crucemq. & cæteris mortalibus horribilia ſupplicia ipſi feſtinantes contendebant; calcantes abdicanteſq. è contrario, quę homines habent precioſiſſima, honores, opes, gratiam cętera q. quibus ambitio aut auaritia precium fecerũt. Hæc ſola, veraq. religio rectrix eſt humanę vitæ, iuſti

iniu-

iniuſtiq́. norma, perturbationum gubernatrix, frenum in proſperis, in aduerſis ſolatium, ſpes in dubijs, vnica deniq́. mentis domina. Cæca Gentilium ſuperſtitio, falſæq́. religiones, vt primo impetu à credulis promptè recipiuntur; ita ij alijs, qui eundem hamum obijciunt, capi faciles ſunt. Qui enim ſemel erroribus credere aſſueuerunt, vani, mutabiles, infidi recentiſſimo cuiq; verſabiles animos applicare ſolent. Ex diuerſo noſtra religio vni firmiſſimo fundamento IESV Christo inædificata intellectum ab errorum tenebris, volũtatem à prauorum affectuum tyrannide liberat; deniq́. ſola homini veram erga Deum pietatem, in ſuperiores reuerentiam, in æquales amorem atq. beneuolentiam infundit. Et abſq. hoc vinculo eſſet, quo hominum ſocietas maximè continetur: nec ferro, nec cętera pœnarum acerbitate ſatis coercita foret improborum licentia, aut tuta innocentia. Calliditas aut potentia peccantium omnia iudicia aut eludant aut perfringant: conſcientia & cœleſtium minarum metus cohibent. Quis enim putet, Sanctum Numen, quod omnium eſt origo virtutum, & fas rectumq́. mortalium animis ingenerata ratione præſcripſit, ijs vitijs delectari, quibus paſſim naturam corrumpimus? Non poteſt hanc, quam cernimus, legem naturæ dediſſe niſi iuſtiſſimus auctor: iuſtus autem ille non erit, ſi feret abire impunè tot ſcelera. Vbi igitur amor recti, & ambitus gratię diuinę tetigit animum: nihil illi antiquius eſt, quàm recedere à vitiorum periculis, iam tot mortalium exitio infamibus. Carolus Magnus Imperator (exẽplo monſtrandum eſt, quod de religionis vi dixi) cùm Sa-

xo-

xonum peruicacissimos animos, & nulla vnquam vi, nulla pœnarum seueritate fractos (exempli causa vna vice ad terrorem cæteris inijciendum quatuor mille, & quingentos, eosq. dedititios seuero & atroci supplicio sustulerat) mollire non posset; non, vt priùs, prefectos ijs imposuit, qui regiam potestatem ac vim referrent: sed vt quamq. partem bello denuò deuicit, Episcopis à se creatis, hominibus pijs ac religiosis assignauit, qui & docerent populum, & auctoritate potiùs ac nomine venerando, quàm imperij specie preessent. Successit consilium: & ferro indomiti religioni succubuerunt. (*Vbbo Emm. iv. histor. Frisic.*) Et ab omni æuo bellorum quamtumuis impiorum causam prætenderunt homines, religionem. Sua quisq arma sancta predicat, suam causam religiosam. Deus, pietas, cultus diuinus pretexũtur. Quibus sanctis nominibus hodieq; multi vtũtur non alio fine, quàm vt vnius populi animos diuidant, inimicos debilitent, in socijs Regnis sibi factiones parent, & animum & amorem alij debitum sibi furentur. Ferdinandus Aragonius Hispanie Rex omnes suas cupiditates colore religionis texit. (*Guicciar. xii. histor.*) Pipinus translato à Merouei stirpe in se Francie regno; vt non magis inuictas ipsius vires formidarent populi, quàm religionẽ reuererentur, Stephanum Romanum Pontificem, à quo coronaretur, inungereturq. Roma in Galliam traduxit. (*Paul. Aemil. lib. 11. de reb. gest. Franc.*) Apud Turcas caput ac princeps religionum Muphtis est à Rege delectus. Is magnam obtinet auctoritatem. illum tanquam oraculum adeunt. Et quamuis precipiendi atq. imperandi ius nul-

lum

lum habeat: tamen cuiuis ex lege illum consulere licet. Breui responso in oraculi modum, quid censeat, significat; tantumq. in eo ponderis est, vt illi contradicere sit nefas. Grauissimis de rebus, quæ ad summam imperij pertinent, Rex iusticiæ ác religionis opinioné affectans ab illo sententiam poscit: vt religione tactos populos ad ea, quæ animo meditatur, conficienda faciliùs flectat: licet is assentando plerunq. propensione Principis explorata, eam, quæ placere possit, sententiá teneat. (*Lazarus Superant. in Ottom. M. Anton. Gratian. lib.* 1. *de bello Cypr. Andr. Mauroc.* **iv.** *histór. Venet.*) Sed hęc religionis improba ostentatio non est noua. Ita enim Ieroboanum Regem nouam introduxisse religionem sacri libri tradunt, ne templi Hierosolymitani, & antiquę religionis maiestas populos, qui ad ipsum desciuerant, regi suo reconciliaret. (III. *Reg.* XII.) Et initio belli Peloponnesiaci sacrilegij Atheniensium vindices se profesi sunt Lacedęmonij. (*Thucid.* 1.) & Philippus Macedonię Rex, dum velut è specula libertati ciuitatum Græciæ insidiatur, auidè arripuit Phocensium sacrilegium, & expeditionis contra illos à ciuitatibus cęteris sibi datum summum imperium; non tàm sceleris vltionem expetens, quàm occasionem quærens, qua victos victoresq. pariter suo imperio subijceret; quod & obtinuit facilè. (*Iustin.* viij) Et hoc quidem religionis mercimonium in profanis Ethnicorum regibus prudentia videri posit; Christianos autem Principes ea decet sententia; timorem & amorem DEI OPT. MAX. felicissimam esse gubernandi populos artem; neq. sine vltimo scelere nomine

mine diuino abuti licere ad tegendas ambitionis & auaritiæ nefarias artes.

Et quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus. Omninò simile est, quod, qui noui Orbis historiam scripsere, tradunt: Christophorum Columbum populis illis, cùm lunæ defectionem prȩuidisset, cœlestis irȩ formidinem iniecisse, eosq. sibi in omnibus obtemperantes fecisse. Est viri, & ducis non deesse fortunæ prȩbenti se, & oblata casu flectere ad consilium. (*Liu.* XXXVIII.)

Et si qui alij bonis artibus grati in vulgus. & paullò inferiùs. *commotis per hæc mentibus & inter se suspectis tyronem à veterano &c.*) has & alias sed-andarum seditionũ artes congessi ad lib. IV.

Fortioribus remedijs agendum) Benè consultum hoc quidem in casu; cùm militem superstitio vrgeret, & per Drusi artes illi suspecti diuisiq. inter se essent, vt non facilè denuò coituri viderentur. Cæterùm falli sȩpè vehementiorum suasores consiliorum, ex ijs constat, quæ dixi supra ad verb. ne ipsis quidem, qui fecere laudatas &c. Certè Blæsus, cùm quosdam ad terrorem cȩterorum adfici verberibus, claudi carcere iussisset, flagrantiorem inde vim fecit, & plures seditioni duces dedit. Valtherus Athenarum Dux; Florentinorum tyrannus, cùm in se coniuratum resciuisset, vnum ex suspectis comprehendi iussit. Vnde cæteri arreptis armis illum vrbe eiecerunt. Gulielmus Pazzus, cùm Aretinos defectionem parare præsensisset, non libratis suis aut rebellium viribus inermis Aretium profectus, cùm ex coniuratis vnum carcere claudi iussisset, à cæ-

teris

teris ipse captus est.

Sublatis seditionis auctoribus.) v.s.ad verb. ne ipsis quidem qui fecere laudatas.

Terrere, ni paueant &c.) Plebs aut humiliter seruit, aut superbè dominatur. (*Liu. lib.* XXXIV.)

Venisse tempus, quo veteranis etc.) Hæc seditio ex ijsdem, quibus superior, causis cœpit, quòd mutatus Princeps licentiam turbarum, & ex ciuili bello spem præmiorum ostendebat: & quòd audito Augusti fine, & initijs Tiberij duces ob iusticium aut gaudium intermiserant solita munia. Vt indè superiores notæ hic nos à nouo labore subleuare possint.

Sua in manu sitam rem Romanam &c.) v. quæ dixi ad (lib. IV.)

Id militares animos altiùs coniectantibus præcipuum indicium magni atq. implacabilis motus, quòd neq. disiecti vel paucorum instinctu, sed pariter ardescerent, pariter silerent; tanta æqualitate & constantia, vt regi crederes.) Piraticum bellum à Pompeio Magno confectum gloriosissimis eius facinoribus connumeratur, quòd piratæ certis legibus inter se adstricti, & vt Dio Cassius scribit, veluti Remp. quamdam habebant. Et superiori seculo magna atq. implacabilis militum Hispanorum in Belgio seditio habita, cùm illi distributis munijs castrensibus sub certis ducibus leges ordinesq. sibi statuerent; quib. inter se obligarentur.

Quanto summę spei proprior, tantò impensiùs pro Tiberio niti) Ambigo, bonitate & certo animi consilio, an metu recusauerit imperium Germanicus. Vt sanè ab omni crimine abfuerit, non tamen ita se gessit, vt non

suspectare de eo Tiberius debuerit. Ciuile ingenium, mira comitas, indulgentia, liberalitas Cæsaris virtutes fuere; (si tamen virtutes sunt, quibus patriæ libertatem subuertit.) quas in Germanico Tacitus & alij laudant. Asperum esse, seuerum, inexorabilem militaribus flagitijs Hannibal, Corbulo, alijq;, quorum intemerata fuit fides, duces prætulerunt. Cùm in Orientem Germanicus a notis exercitibus traductus esset, multa tùm quoq. grata in vulgus vsurpauit; sine milite incedere, pedibus intectis, & pari cum Græcis amictu. Quid? quòd contra Augusti instituta, non sponte Tiberij, Alexandriam introijt? (*Tac. infr. lib.* 11.) quod Agrippina compressit seditionem, cui nomen Principis obsistere non potuit? non simplices eæ curę vbi femina manipulos interuisit, signa adit, largitionem tentat. (*infr. hoc lib.*) suspecta quoq. popularitas fuit, ambitiosè filium ad concilianda vulgi studia gregali habitu circumferre, Cæsaremq; Caligulam appellare. Deniq. capitalis imprudentia fuit, de suo missionem, stipendia, pręmia militibus largiri, quæ non accipi nisi a Principe, aut Principis nomine par est. Vt inde Proculus quidam apud Ammianum Marcellinum (*lib.* xv.) Syluanum necessitate compulsum principatus insignia suscepisse ex eo arguat, quòd paullò antè donatum stipendio militem, Constantij Imperatoris nomine allocutus sit, fortis esset & fidus. vnde apparuisse, si præsumere fortunę superioris insignia conatus esset, auri tàm graue pondus daturum fuisse vt suum. Iulianus quoq. quod petenti cuidam gregario, vt barbam detonderet, dedisset aliquid vile, calum-

lumnias multorum effugere haut potuit. (*Ammian. xvii.*) Deniq. Consaluus Magnus, quòd præmijs & largitionibus fauorem Regi debitum sibi quæsiuisset, gratia illius excidit. Vt non vano metu Tiberius, si casus daretur, ausurum Germanicum suspectare potuerit: qui cùm Galliæ, Hispaniæ, Italia, quòd cuiq; promptum, arma, equos, aurum offerrent, armis modò & equis ad bellum sumptis, propria pecunia militem iuuit. Fidus sanè fuerit: prudens certè non fuit, qui tantas affectati imperij suspiciones præbuit, aut cùm semel cœpisset, non compleuit. Omne consilium tepidum in isto casu capitale est; *& periculosius audere, quàm deprehendi. Nullus in eo consilio cunctationi locus est, quod non potest laudari nisi peractum* (*Tac. 1. hist.*) *Priuatis cogitationibus regressus est: & prout velint plus minusue sumitur ex fortuna. Imperium cupientibus nihil medium inter summa aut præcipitia.* (*Tac. 11. Hist.*) Regna non in rem actione ciuili vindicantur, non tribus Prætoris verbis adiudicantur, sed cruentis plerunq. iudicijs repeti solent: in quibus actio bellum est; iudex gladius; probatio victoria; sententia deniq. & rei iudicatæ exsecutio mors aut seruitus. Alij homines vt vestes, sic honores & dignitates, impunè induunt, exuuntq.: regna non nisi cum vita deponuntur. In solium intrantes caput inferunt: inde nisi protractus pedibus efferri non potest.

Arguere Germanicum omnes, quod non ad superiorem exercitum pergeret) Et fortaßis seditiosus exercitus hoc modo a Duce velut pro derelicto habitus, agnito dedecore ad sanitatem rediisset. Certè Alexandro Magno simile huic consilium prosperè succeßit. Post-

quã enim à seditiosis cognitũ est, Persis ducatus datos, barbaros in varios ordines distributos, atq. Macedonica ijs imposita nomina, se verò ignominiosè penitus reiectos esse, non iam ampliùs conceptum animis dolorem perferre potuerunt; sed concursu in regiam facto, interiori duntaxat retenta tunica, arma ante ianuam, pœnitentiæ signum, proiecerunt; ac præ foribus stantes intromitti se, sibiq; ignosci suppliciter atque flentes orabant, vtq. Rex supplicijs suis potiùs saturet se, quàm contumelijs. ipsos nisi venia impetrata non discessuros. (*Quint. Curt. x.*) Alphenus Varus præfectus castrorum in exercitu Vitelliano seditionem militum compressit, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubę sono, quo miles ad belli munia cietur. Inde torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti, & idipsum, quod nemo regeret, pauentes, silentio, patientia, postremò precibus ac lacrymis veniam quęrebant. (*Tacit. II. hist.*) Iulianus Cæsar turbas militares minitando discessurum se ad vitam priuatam, sedauit. (*Amm. lib. xxv.*) Deniq. ipse Germanicus, cùm vxorem tantùm & filium in Treueros mittere pararet, mouit truces militum animos. *Nihil æquè flexit*, aït Tacitus, *quàm inuidia in Treueros, &c.*

Quia plerunq. ad concilianda vulgi studia eo tegmine pedum induebatur.) Nihil pręter virtutem & vitium magnoperè nos moueat in nostris vel exteris gentibus. Ridemus quidem plerunque aliorum populorum vestes; scilicet necdum ex animo imagine nostræ consuetudinis deleta. Sed cùm ipso tempore ijs placemur: apparet non ipso vitio, sed ignoratione nostra displi-

cuis-

cuisse primùm visa. Hominis igitur prudentis est, transire in mores & vestitum illorum, cum quibus versatur. Et indè laudatur Alcibiades in vestiendo, conuiuando, conuersando accommodasse se genti, cũ qua erat; hacq. comi facilitate gentium regumq. amorem sibi conciliasse. Vbi Athenis degebat, iocis, ludis, equis domandis, & reliquæ vrbanæ lautitiei studebat: Lacedæmone, quicquid molle fuerat, in Spartanam duriciem mutabat. Cum Thracibus pugnando & bibendo vitam agebat. Apud Persas deliciis & luxu nulli cedebat. Hippolitus Medices Clementis VII. Pontificis in bello Hungarico legatus Hungaris peracceptus erat, quòd interdum equo ad ipsorum morem instrato, ipse quoq. Hungaricè vestitus, obequitaret.

Pœnas de singulis in hunc modum exercuit.) Iste mos puniendi noxios per commilitones nostro ęuo reductus videtur. Solent enim rei plerunq. à commanipularibus sclopetis traiici. militari vocabulo *archibugiare* vocant. Istius quoq. bellici moris apud Ammianum mentio fit, (*lib.* XXIX.) his verbis: prisco more militibus dedit occidendos.

Vt auellerentur castris) simili consilio Alexander Farnesius sedata periculosa illa Hispanorum militum seditione, eos confestim in Galliam auxilio federatis misit; ne reliqua quoque castra contagione inficerent.

Vbi auaritiam aut crudelitatem consensu obiectavissent, soluebatur militia) O salubre institutum! quod si seruarent non in castris modò, sed & togatis officiis nostri Principes, nę pauciores habituri essent, furti, pecu-

latus,

latus,& concussionum reos iudices & præfectos. Sed alibi locus commodior erit dicendi, quibus remediis iudicantium prauitas coerceri queat.

Immotum aduersus eos sermones, fixumque Tiberio fuit, non omittere caput rerum, neq. se remq. publicam in casum dare) Prudentis est,non modò non periculis & labore, sed nec infamię timore & vanis rumusculis à constantia dimoueri. Stultus meritò haberetur,qui Iulio mense iter faciens non ferret locustas stridentes. Hoc intuitu apud Thucydidem (lib. 1.) Archidamus suos Spartanos laudat, quòd eorum,qui adulationibus laudibusq. eos ad pericula concitarent,blandimentis non mouerentur: nec eorum, qui pudore illos & doloris sensu inflammare tentent, verbis à proposita morum constantia dimouerentur. Quincti Fabij præcipua laus est, quòd quamuis vulgi rumoribus timidus & ignauus argueretur,tamen à sententia,qua cunctando Han nibalem vinci posse sperabat, abduci se minimè passus est. Memorabilia sunt verba, quibus Æmilio Cos. ad bellum proficiscenti, aduersus sinistram interpretationem firmitudinem persuasit; Duobus ducibus, aiebat,vnus resistas,oportet. resistes autem, aduersus famam,rumoresq. hominum si satis firmus steteris: si te neq. collegæ vanagloria, neq. tua falsa infamia mouebit. Gloriam qui spreuerit, veram habebit. Sine, timidum pro cauto,tardum pro considerato, imbellem pro perito belli vocent. Malo te sapiens hostis metuat, quàm stulti ciues laudent. Et ab tali constantia profecta sunt illa Quinctii Cincinnati verba: Vellem equidem vobis placere,Quirites,sed multò malo, vos saluos

esse,

esse, qualicunq. erga me animo sitis futuri. Militum maximè liberioribus vocibus dux succensere non debet. Etsi enim vel in agmine deficientis, & fatigati, vel in acie periclitantis, vel in tabernaculo ęgri aliqua vox asperior est excepta: merentur tamen fortibus factis, vt ea debeat dux tempori magis imputare quàm animo. Cùm quid accidit tristius, omnes rei sunt; corporibus suis, quæ vtiq. non oderunt, infestas admouent manus: parentes liberis si occurrant, & ingrati & inuisi sunt. Contrà cùm donis onerantur, cùm prœmiis onusti reuertuntur, quis ferre militares animos potest? quis illam alacritatem continere? Militantium nec indignatio nec lætitia moderata est. Ad omnes affectus impetu rapiuntur; vituperant, laudant, miserentur, irascuntur. Sed omnes cogitationes, omnes inter se loquentium voces, signum tuba datum componit. In suos quisq. ordines currit, & quicquid irarum in tabernaculo conceptum est, in hostium effunditur capita. Et propterea Ioannem Comnenum contemptu & ignorantiæ simulatione militum murmura prosecutum scribit Nicetas Choniates. (1. *Annal.*) Cæterùm de tota hac quęstione, num Principi conueniat ferre de se loquendi libertatem, doctissimi Fratres tractant, Scipio & Albericus Gentiles; alter in disputatione ad titulum Codicis Iustinianei, *Si quis Imperatori maledixerit*: alter in secundo de Coniurationibus. Quibus adde Cremutii Cordi orationem apud Cornelium nostrum. (IV. *Annal.*) Variè enim, vt Principum ingenia vel mitiora fuere, vel seueriora, linguę violentia, temeritasq. verborum

borum vel contempta vel punita fuit.

Non omittere caput rerum) Erat Roma caput & sedes Imperij orbis æterna. (*l.* 111. *C. de Coss.*) Vnde ab Ammiano Marcellino Vrbis æternæ glorioso insignitur titulo: à Martiali terrarũ Dea gentiumq. à Tullio tertia Catilinaria arx gentium; in dissertatione Hadriani Imp. & Epicteti, fons imperij orbis terrarum, mater gentium, regum possessio, Pacis æternæ conseruatio dicitur. Erat in illa vrbe Capitolium, sedes Iouis, Palladium, & Ancile, imperij pignora. Et inde ius petierunt gentes, nationesq. vniuersæ. Ibi, nec alibi Orbis Dominum fieri posse diu populis omnibus persuasum erat: & euulgato hoc imperij arcano, posse etiam alibi quàm Romæ Cæsarem fieri. (v. *Tac.* 1. *Hist.*) à Senatu in exercituum furiosam libidinem & insanas licitationes potestas legendi Imperatores ipsius imperij exitio transijt; nec tamen vno momento. Plerumq; enim grande momentum in nomine Vrbis & prætextu Senatus inesse putabatur. Inde Otho ad milites (*infr.* 1. *hist.*) concionatur: *Senatus nobiscum est; sic fit, vt hinc Resp. inde hostes constiterint. Quid? vos pulcherrimam hanc vrbem domibus & terris & congestu lapidum stare creditis? Muta ista & inanima intercidere ac reparari promiscuè possunt: æternitas rerum & pax gentium, & mea cum vestra salus incolumitate Senatus firmatur. Hunc auspicato à parente & conditore vrbis nostræ institutum & à Regibus vsq. ad principes continuum & immortalem, sicut à maioribus accepimus, sic posteris tradamus.*
Hæc reuerentia, quæ erga metropolin ciuibus ingenerata

nerata est, Principem mouere debet, vt non nisi extremis vrgentibus necessitatibus regiam vrbem, quæ veluti cor est, vnde reliqua membra vires accipiunt, deserat. *Neque enim decorum Principi, si vna alteraue ciuitas turbet, omittere vrbem, vnde in omnia regimen.* (*Tacit.* III. *Annal.*) Quæ ratio est, ob quam Tiberius ire, & opponere tumultuantibus legionibus maiestatem imperatoriam noluit. Diuersi consilij stoliditatem euidéter monstrat Vguccionis Fagiuoli infelicitas. Is cùm Pisis pranderet, Lucam à se defecisse audiuit. Cùm igitur properè conscenso equo præsentiam suam rebellibus opponere vellet, vix egressus vrbe, alia rebellione Pisas quoq. amisit: (*Author vitæ Castrucij Castrac.*) adeoq. vno prandio, (quod deinde Canis Scaliger salsè dicebat) duas vrbes abliguriuit. (*Orland. Malauolt. in hist. Senens.*) Certè sedis Imperatoriæ in Orientem à Constantino facta translatio, versus Occidentem prouincias hostibus nominis Romani prostituit. Illæ enim quasi pro derelictis habitæ barbaris animos fecerunt, vt velut vacuam possessionem apprehédentes obuia quæque inuaderent. *Leon. Aretin.* 1. *hist. Flor. Jo. Bapt. Pig.* 1. *hist. Atest.*) Cùmq. seculorum lapsu Germani (ad quos Imperii splendor peruenerat) vel ob expeditiones in Palæstinam vel alias ob causas procul Italia degerent, & domesticis curis abstracti ad Italicarum rerum procurationem animum aduertere non possent, extiterunt, qui domi prępollentes vrbium suarum dominium occuparunt. Hoc modo Scaligeri Verona & Taruisio, Passerini & mox Gonzagæ Mantua, Car-

rarii Patauio, Turriani, & pòst Vicecomites Mediolano, Atestini Ferraria, Mutina & Regio Lepidi, alij alijs vrbibus potiti sunt. Clemens V. Pontifex nomen Pontificium, & dignitatem Roma in Galliam transtulit. Inde in regno Pontificio repentè noui domini exorti sunt. Malatesta Arimini, Ordelaphus Foroiulij, Manfredus Fauentiæ, Polentanus Rauennę, Vicanus Viterbii, Cesenæ Sinibaldus, Vrbini Feltrius, Camerini Varanus, alii alibi dominationem occuparunt. Tanti Gallicana mansio Pontifici stetit. (*v. Leon. Aretin. & Scip. Amirat. in hist. Florent. Pign. in hist. Atest. Bernard. Corius in Mediol. histor. Taurell. Saraina in hist. Veron. Hieron. Rubeus in hist. Rauenn. Flau. Blond. in hist. ab inclinat. Imp. hinc indè.*

(*Cui maior è longinquo reuerentia*) maior alibi commoditas erit dicendi, quibus artibus Principes auctoritatem famamq; sibi concilient.

Quos igitur anteferret? ac ne postpositi contumelia incenderentur.) Octauius Farnesius cùm vrbium suarum Parmę & Placentię æmulationes sciret, ne postposita altera contumelia incenderetur, nomen suum, sicubi scribere necesse erat, hoc modo signasse dicitur, Octauius Farnesius Dux P. & P. Mamertini & Panormitani hodieq; acerrimis stylis de principatu inter se digladiātur; nec Rex vllo pręiudicio horū illorumue intentionem probat, aut improbat. Consentaneum est, istam cōtentiunculā inter duas regni Siculi vrbes dignatione & opibus primas studio foueri.

Adolescentibus excusatum quædam ad patrem reijcere) vide quæ notata sup. ad verb. Cum arbitrium Senatus & patris obtenderet.

Nam

Nam in pace causas & merita spectari: vbi bellum ingruat, innocentes ac noxios iuxtà cadere) Vbi tantum armorum corporumq; sub signis stabit, quis cruori legem dicet, vnde & quantus fluat? adde quæ notaui sup. ad verb. *ad arma ciuilia actum &c.*

Et quidam bonorum cæsi) Arma multitudini sine moderamine tradita numquam benè vsurpantur. Finis est, seditiosos, improbos coërcere? Quisq. publicæ vindictæ specie suas iniurias exsequitur. *v. plura ad lib. IV.*

Sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata modestia fuit) Auxiliarium sociarumq. cohortium intemeratam fuisse hac seditione modestiam Tacitus asserit. Ex quo verè affirmabo mixtos ex varijs gentibus, ingenio & lingua differentibus exercitus vt facilè inter se in æmulationes consurgunt, ita rarissimè simul & vno consensu contra ducem aut ipsum Principem moueri. Hannibal, cùm in hostium terra annos tredecim procul à domo varia fortuna bellum gereret, exercitu mixto ex colluuione omnium gentium, quibus non lex, non mos, non lingua communis, alius habitus, alia vestis, alia arma, alij ritus, alia sacra, alij propè Dij essent, vno quodammodo vinculo ita illos colligauit, vt nulla vnquam seditio extiterit. (*Liu.* XXXVIII) Quod si verò contigerit, vt varium eiusmodi exercitum rebellionum nefas contaminet: difficilimus labor est, eum ad officium reuocare. Quod Carthaginenses experti sunt, qui, vt est apud Polybium, mercenariorũ suorum rebellione in extremum perdendi status pericu-

 lum

lum venerunt. Notabo hic etiam singulare hoc prę-ceptum politicum; in seditionibus aut coniurationibus opprimendis vtendum esse peregrino milite: ne linguæ commercio aut contagione factionis cum his hęreat, in quos armatur.

Festam eam Germanis noctem, ac solemnibus epulis ludicram) Festi dies, nundinę, nuptiæ, belli facinoribus & arcanis coniurationibus apta sunt. Stilico Gothos pascha feriantes oppressit. (*Aemil.* v.) Primum Belgarum fedus contra Hispaniarum Regē in nuptiis Montignii factum est. (*Conestag. 1. histor. de bell. Bel.*) & Hugonotarum San-Bartholomæana cædes in nuptiis Nauarræi peracta. (*Conestag. v. de bell. Belg. Thuan. L.* I I.)

Profana simul et sacra, & celeberrimū illis gentibus templum, quòd Tanfana vocabant, solo aquantur) quod iuri gentico aduersum fuisse videtur: quippe quo obseruatur, vt, qui aliorum regionem cum armis ingrediuntur, templis in ea temperent. (*Thucyd.* IV.) Sęuire quidem, & hostium castella, portus, vrbes, villas, naues, fruges deuastare, aliaque his similia, quibus illorum vires atterantur, nostræ confirmentur, leges ac iura belli permittunt: ea verò destruere, quæ nec propriis rebus emolumenti quicquam afferunt, nec hostibus detrimenti, vt sunt templa, porticus, statuæ, aliaque huiusmodi, rabiosi hominis est ac planè furentis. (*Polyb.* v.)

Nullo metu, non antepositis vigilijs) ambitiosæ diligentiæ esset, quæ de vitiosa securitate omnibus in ore & calamo sunt, hic congerere. Mihi multas chartas

im-

impleſſe ſapientia non eſt.

Tiberium lætitia curaq. affecere) v.ſup. ad verb. quantò ſummæ ſpei proprior &c.

Nec alia tàm intima Tiberio cauſa, cur Rhodum abſcederet) Adulteriis parari, & firmari regna quibuſdàm creditum eſt: [*v. quæ dixi infr. ad lib.* I I I.] Prętereà & quidam eodem fine coniugum reginarum compertam impudicitiam infami lenocinio tolerаſſe leguntur. Iuliam filiam Auguſtus Cęſar Tiberio vxorem dederat; feminam vltra fidem humanam laſciuam, effrenem, viri contemptricem. Graue quidem Tiberio erat ſufferre proteruiam iſtam: ſed imperij Romani ſpes (immane tolerantiæ præmium!) & ne ſoceri animum à ſe abalienaret, ipſum oneri ferendo parem fecerunt. Ne tamen pręſens ſuis oculis intueri cogeretur illam contumeliam, quam neq. vindicare licebat, neq. ferre poterat, philoſophiæ & otij cauſa, vt ferebat, Rhodum ſeceſſit. Hæc prudentia vocatur. Ex diuerſo Iacobum Borbonium ſtultitię arguunt, quòd libidines Ioannæ II. Neapoleos Reginæ, a qua regnum illud dotale habebat, vt priuatæ feminæ admiſſa punire in animum in duxiſſet. Vnde & vxorem & regnum perdiderit. Ita iudicant quibus *omnia ſeruiliter pro dominatione* agere prudentis eſſe perſuaſum eſt.

Neq. ipſe abhorrebat talibus ſtudijs) Veteribus auctoribus celebrati Reges atq. Reſpub. ludorum ſpectacula efficaciſſimùm regnandi inſtrumentum habuerunt; & conſeruandi pacem publicamque quietem, quàm facilè conſeruant inter ſe populi, quibus perpetuus

tuus lætitiæ ſol nullis aduerſitatum nubibus impeditus (modò ne ad luxum, qui proſperis rebus inſinuare ſe ſolet, & ſecuritatem, prolabantur) affulget: & ex contrario mortale conſilium prudentibus æſtimatur, infauſta truciq. modeſtia velut cruci perpetuò affixos aut equuleo tenere populos. Sed in his omnibus modus eſſe debet. Tyrannidis mitiſſimum arcanum eſt, velle luxui eſſe deditos, quorum ferocia imperantiũ arbitrio obſtatura timetur: omnia indiſtinctè duella prohibere pœniſq. vindicare: in præcipuis vrbibus ingentibus ſumptibus vaſta extruere theatra, amphitheatra, circos, lacus: in quibus ſaltationes, venationes, ludi, naumachiæ exerceantur; quarum rerum inſana dulcedine vbi ſemel ineſcatur vulgus, neque reipub. curam vllam habere, neq. militaris decoris & honeſti gloria tangi ſolet. Tunc omne quod viuunt vino & teſſeris impendunt, & luſtris, & voluptatibus & ſpectaculis; eiſq; templum & habitaculum & concio & ſpes omnis Circus eſt maximus. (*Ammian. Marcellin.* XXVIII.) Ita poſt Neronis mortem apud plebẽ ſordidam & circo & theatris ſuetam ſummum erat Neronis deſiderium; eoq; pronior in Othonem fauor, vt imitatione luxus Neroni ſimilem. (*Tac.* I. *hiſt.*) Trucidato per inſidias Alexandro Florentinorum primo Duce, plebs de recuperãda libertate ne cogitauit quidem; mœſta, & rumorum auida; quòd Alexander annona, ludis & omni popularitate cunctos in ſui amorem rapuiſſet. (*Cinus* I. *de vita Coſmi*) Cyrus Lydis arma & equos ademit, cauponaſq. & lenocinia exercere iuſſit: & Ariſtodemus Cumanorum tyrannus ciuium

uium suorum liberos ad vicesimum vsque ætatis annum feminarum more educari iussit, vaga indutos & muliebri tunica, capillis calamistratis, capite sertis redimito, omni denique habitu mulierem mentientes. (*Dionys. Halycarn.* VII. *Rom. antiq.*) Iisdem illecebris Scytharum animos sibi deuinxit Ioannes Comnenus Imp. (*Nicet. Choniat.* I. *Annal. adde quæ de eadem gēte sunt, apud Niceph. Gregor.* II. *hist.*) His non omninò absimilia sunt, quibus mitigandis Britannis vsum esse Cn. Agricolam scribit Tacitus; *Sequens hyems*, inquit ille, *saluberrimis consilijs absumpta: namque vt homines dispersi ac rudes, eoq. bello faciles, quieti & ocio per voluptates assuescerent, hortari priuatim, adiuuare publicè, vt templa, fora, domos extruerent; laudando promptos, & castigando segnes, ita honoris æmulatio pro necessitate erat. Iam verò principum filios liberalibus artibus erudire, & ingenia Britannorum studijs Gallorum anteferre: vt qui modò linguam Romanam abnuebant, eloquentiam concupiscerent. Inde etiam habitus nostri honor, & frequens toga: paulatimq. discessum ad delinimenta vitiorum; porticus & balnea, & conuiuiorum elegantiam. Idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars seruitutis esset.* Literarum studia emollire, atque adeò effeminare animos credita sunt. Gothi magnum librorum numerum, cùm iamiam ignē subiecturi essent, intactum reliquerunt; quòd illis studijs hostes suos imbelles factos crederent. Catoni quoq. solenne fuit dicere, Roma nos tunc Remp. perdidisse, quando Græcas literas amplecti cœpissent. Idem auctor Senatui fuit, vt tres Oratores, qui nuper Athenis venerant, e uestigiò domum remitterentur. quippe

pe

pe verebatur, ne Romana iuuentus, ſcientiarum illecta dulcedine, à militiæ ſtudio & laboribus abſtraheretur.

Populum per tot annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.) Prudentes Principes nunquam ab vno extremo ad alterum tranſiliunt: de quo benè hic Amiratus; meliùs Maluezzus. adde quæ ego ſuprà dixi ad verba: eadem magiſtratuum vocabula.

Ciuile rebatur miſceri voluptatibus vulgi.) dixi ad lib. 11. ad verb. prompti aditus, obuia comitas &c.

Nihil auſuram plebem, Principibus amotis) periculoſa ſententia: quam expoſui, s. ad verb. proſcriptiones ciuium &c. & ad verb. fortioribus remediis agendum.

Gener inuiſus, inimici ſoceri: quæq. apud concordes vincula caritatis, incitamenta irarum apud infenſos erant) ita infr. (*lib.* IV. *hiſt.*) Iulius Briganticus, ſorore Ciuilis genitus, vt fermè acerrima proximorum odia ſunt, inuiſus auunculo infenſuſq.

Nam ſpes inceſſerat diſſidere hoſtem) Populos inter ſe diuiſos diſſentienteſq. adoriri ſucceſſit interdum, ſæpè laceſſenti nocuit. Cogitanti mihi, quæ diuerſi euētus cauſæ fuerint, ſuccurrit, vocatos ab alterutra diſcordium parte proſperè mouiſſe; ſua ſponte alienam in ſe pugnam deriuantes ſuo ſibi, quod dicitur, iumento malum quæſiuiſſe. Quippe primo caſu & noſtris & alterutrius partis armis ſociatis facilè eſt, infirmiores opprimere: & ea odiorum ciuilium rabies eſt, vt partium altera, quæ externos vocat, plerunque neglecta propria ſalute, nihil quàm æmulorum exi-

tium

tium quærat. Adeò penatum & patriæ caritas ciuium dissidijs concedit, vt euerti patriam, sibiq. alienum iugum accedere homines malint, quàm popularibus concedere. Exterorum præda esse præoptant, quàm cùm popularibus quietè agere: & quod suis viribus consequi non possunt, excidio patriæ quærũt; peregrinis gentibus æmulisq. non magis ad bellum, quàm ad prædam & veluti patriæ possessionem accitis. Altero verò casu, cùm vtramq. partium externus hostem habeat: non idem sperari debet euentus. Imò probabilius est, descensuros ad consilium, quod vnicum ad salutem superest, ciuilia odia ponendi, cõiunctisq. viribus eundi in hostem: quem omnium libertati tendere insidias, facilè omnes aduertunt. Veientes & Hetrusci cùm discordes Romanos aggressi essent, victi sunt; & Philippus Vicecomes Mediolani Dux sæpiùs Florentinorum furoribus imminens, cùm vltra vicies centena millia nummum aureorum expẽdisset, nihil omninò profecit. Hispani, à Francisco Galliæ Rege in suis finibus lacessiti, confestim rebellionem sæuissimam animosq. suo Regi infensos posuere. (*Guicciard.* XIV.) De Gallis Christophorus Morus homo ciuili prudentia quàm maximè insignis dicere solebat; illos perpetuò inter se digladiari, seseq. mutuis vulneribus conficere: verùm cùm viderint, Hispanos inde occasiones captare, suisque commodis intentos, statim in commune contra externum hostem conspirare (*Petr. Matth.*) Tutiùs igitur est, dissentiente inter se vna gente, quiescere; dum mutua se cæde conficiant. Ita miseri patriam viris, armis, cæterisq. belli

neruis exhaurientes tibi pugnabunt; nec deinde superuenienti resistere poterunt. Consilij quoq. pars est debiliori parti occultè submittere auxilia, non quæ finiendo, sed quæ trahendo in longum bello sufficiant. Quomodò Alcibiades Tissaferni suasit, ne nimis enixè Lacedæmonios iuuaret. quippe memorem esse debere, alienam se victoriam, non suam instruere. eatenus bellum sustinendum, ne inopia desereretur. Nam Regem dissentientibus Græcis arbitrum pacis ac belli fore; & quos suis non possit, ipsorum armis victurum. Domesticis itaq. bellis Græciam obterendam, ne externis vacet; exæquandasq. vires partium; & inferiores auxilio leuandos; commeatus malignè præbendos; classem regiam non totam mittendam; ne aut victoriam daret, aut necessitatem deponendi belli imponeret. (*Just. lib. v. hist. Xenophon. 1. histor. Græc.*) Plura ex veteri historia non addo; ex noua vnum. Cùm Pistorienses intestinis dissensionibus laborarent, & Floretini modò huic modò alteri factioni fauerent; breui eò res deducta est, vt Pistorienses pertæsi tot molestiarum sponte se suaq. omnia in Florentinorum potestatem traderent.

Barbaris, quantò quis audacia promptus, tantò magis fidus, rebusq. motis potior habetur) ita lib. v. hist. *turbidus miscendis se ditionibus, & plerisque, gratus recordi facundia.* & inf. eod. lib. *atrociora Inguiomerus* (suadebat) *& læta barbaris.*

Proditores etiam ijs, quos anteponunt, inuisi sunt) exempla vide apud polyhistores.

Gloria ac libertatis, quàm Segestem flagitiosæ seruitutis, ducem

ducem sequerentur.) adi ad notas ad lib. I I I. verb. ob magnitudinem æris &c.

Cæcinam cum XL. cohortibus Romanis, distrahendo hosti per Bructeros ad flumen Amisiam misit) Hæc est illa nostris moribus tantoperè laudata virium hostilium diuisio; quam satis apto vocabulo Diuersionem appellant: cùm, ne vna mole bellum ingruat, nos quoque nostris & federatorum viribus distributis, pluribus locis hostem lacessimus: eiq. qui nobis bellum intulerat, domi suæ negocium facessimus. Quomodo Romani, maximis suis necessitatibus, & extremis, cùm ab Hannibale non semel victi essent, dimissis, quibus summoperè indigebant, exercitibus, ducibusque, deniq. summa ærarij inopia, & in Italia, & Hispania, & Sicilia, & Græcia vno eodemque tempore cum Carthaginensibus bellum gesserunt. Quod sanè vnicum ipsis ad salutem superfuit consilium. Demus sanè, fingamusq. Marcellum, & Scipiones, & vbiq. Carthaginensibus oppositos milites in Italiam contractos: sed tunc, & Sardinia & Sicilia in hostium potestatem concedebant; & ex Hispania Hasdrubali, quo minùs fratri auxilio veniret, nihil obsistebat; & Philippi Regis minæ impunitę erant. Ita augescente vi Romana Hannibalis quoque arma potentiora fiebant; & fortuna pro Carthagine, Romanis aduersa. Consultius igitur fuit Sardiniam & Siciliam seruare; grande momentum, subiectæ forent aut hostes: tùm auxilia, quibus deficientibus Hannibalem procul à patria in hostico bella cientem, sine alia vi corruere necesse erat, succidere. Sanè nulla vi ex Ita-

lia abstrahi potuit Hannibal, nisi cùm Scipio, ille qui posteà Africanus vsurpatus est, ipsam Africam patriamq. hostium adortus est. Venetis quoq. salutare fuit idem consilium. Prælio victi erant à Genuensibus, vt Romani à Carthaginensibus: & hostis vrbi imminebat. Excidium ita depulsum est. Facto cum Bernaboue Vicecomite federe, Genuenses summa vi domi suæ aggressi sunt. Inde factum, vt, quę suis, qui Fossam Clodiam occupauerant, submittere auxilia parabant Genuenses, domi retinere cogerentur: & ciuitas in Venetorum potestatem rediret. Sed de his parcè dicendum mihi est, ne fortassis Hannibal aliquis me Sene Phormione dementiorem iuuené vocare possit. Plura dixit Paulus Paruta libro primo disputationum politicarum capitulo sexto.

Quadragesimum id stipendium Cæcina parendi aut imperitandi habebat: secundarium, ambiguarumque rerum sciens, eoque interritus.) Miratur Dio Cassius Cocceianus (*lib.* xlii. *hist.*) historicus profectò prudentissimus, & immeritò à Iusto Lipsio in catalogo prudentiæ Doctorum [*in not. ad polit.*] præteritus, quid causę fuerit, quòd Pompeius Pharsalica acie victus, neq. pristinę virtutis, neq. multitudinis illorum, qui prelio supererant, memor, neque eo secum perpenso, quòd sępè leuissimo momento fortuna illos, quorum afflictæ res sunt, in integrum restituere soleat, animum despondèrit, & omnem omnino à se spem abdicauerit; cùm tamen superioribus temporibus summa animi constantia vsus benè semper in aduersis rebus sperare consuesset. Causam dixerit, quamquam in alio sub-

iecto

iecto Theophylactus Simocatta, (11. *hist.*) his verbis; φοβεραὶ αἱ μεταβολάι παρά τάς ἐλπίδας συῤῥέουσαι μετά γὰρ τῶν πραγματων καὶ τ ἀς γνῶμας ἀμείβουσιν. i. mutationes inopinę terrent animum: quando cum rebus ipsas quoq. cogitationes & consilia inuertunt. Consentit Polybius (*lib.* 11.) cuius hęc sunt verba: multi sunt, qui, quando de summa rerum decertaturi sunt, ea tantùm ob oculos sibi ponunt, quę ex victoria commoda consecuturi sint, & suaui futuri boni titillatione ratiocinantur, quàm iucundè illis bonis vsuri sint: casus verò sinistros non considerant, nec quid in omnem euentum fieri debeat, secum animo voluunt. Inde accidit, vt multi, cùm victi essent, turpiter se gesserint. Hæc Polybius. Et ipse Dion in hanc sententiam concedit. Pompeius, inquit, quòd multis modis se Cæsare superiorem esse persuasum haberet, nihil omninò pręuidit. Neq; enim idoneo loco castra posuit; neq. refugium sibi, si superaretur, parauit: cumq; rem extrahere, atque ita victoriam sine prælio obtinere posset (nam & singulis diebus copiæ eius augebantur, & rerum necessariarum copia ipsi suppetebat) tamen signa contulit. Vnde factum est, vt præter opinionem victus, neque consilium, neq. spem fortunę denuò periclitandæ capere potuerit. Idem scribit de Spartanis Thucydides (*lib.* IV.) Pylo & Cytheris præter opinionem ab Atheniensibus occupatis, tanto in vniuersum metu & stupore perculsos, vt non in commune consulere, non congredi cum hoste auderēt; quicquid vltrà aggrederentur, infaustum inauspicatumq. fore, inidoneo in bellis timore, augurantes. Quemadmodum autem im-

improuiſi caſus deijcere animum ſolent: ita repentina & inſperata felicitas plerunq. in inſolentiam vertit. Cuius rei infinita in Hiſtoria exempla occurrunt. Ex quo ſequitur, eos qui varijs fortunę caſibus iactati & exerciti ſunt, *ſecundarum ambiguarumq. rerum ſcientes*, neq. aduerſis in rebus omnem ſpem abijcere, neq. in proſperis quicquam de animi conſtantia remittere: Non poteſt athleta magnos ſpiritus ad certamen adferre, qui numquam ſuggillatus eſt. Ille qui fudit ſanguinem ſuum, cuius dentes crepuerunt ſub pugno, qui ſupplantatus aduerſarium toto tulit corpore, nec proiecit animum proiectus; qui, quoties cecidit, contumacior ſurrexit, cum magna ſpe deſcendit ad certamen. (*Senec. Ep.* XIII.)

Iuuit hoſtium auiditas, omiſsa cæde prædam ſectantium) O quantum decus paratum erat, ſuperioribus annis, noſtris exercitibus; cùm ad Agriam profligatis Turcis etiam Imperatoris Ottomanici capiendi ſpes erat, niſi militum auiditas prædę præpoperas manus admouiſſet. *Obſtitit vincentibus prauum inter ipſos certamen, omiſso hoſte ſpolia conſectandi.* Sed vanum eſt, exercitum nulla diſciplina imbutum, deſtitutúq. ſtipendiis tenere velle.

Fortè equus abruptis vinculis vagus & clamore territus quoſdam occurrentium obturbauit. tanta inde conſternatio inrupiſſe Germanos credentium, vt cuncti ruerent ad portas &c.) Ludibria mortalium! quæ vniuerſa quidem vitæ tempora condicioneſq., ſed bellorum maximè fortunam nobilitant: in quibus vna vox, aut nutus, aliaue vanitas partium ſucceſſus mutauit. Aratus A-

chæorum imperator cum quibusdam ciuibus de Cynætheorum vrbe sibi tradenda pactus erat: & conuenerat, vt ille in insidijs cum exercitu prope vrbem lateret, nec antè moueret, quàm in tumulo, qui ante portam erat, hominem palliatum, circa medium diei, conspiceret. Id signum fore mouendi. Venit Aratus, & conscios expectat. Ecce autem, circa quintam diei horam, ciuis quidam, cuius oues non procul vrbe pascebantur, pastorem accessurus vrbe egreditur, tumulumq. palliatus ascendit, oculis pastorem vestigaturus. Aratus falsò ratus signum sibi dari, properè imò præproperè ad vrbem aduolat; sed exclusus portis omniq. spe, confusus abijt. (*Polyb. x.*) Simillimum est casui, qui hic à Tacito refertur, quod scribit Paullus Æmilius in sexto Historiæ Franciciæ Christiani Ptolomaida obsidebant. Saladinus non procul à nostrorum exercitu cum suis copijs consederat. Pugnabatur; & ad nostros inclinabat victoria, cùm quidam ex nostris equitibus ante signa res gerens in pedes se excepit, & equus solutus in castra refugiebat. Sublato à circumstantibus clamore, vt prehensis habenis sisteretur, qui rem ignorabant, de antesignanis actum rati, cesserunt, & sua fuga reliquam turbarunt aciem. Arnulfus Cæsar Romam diu frustrà obsessam per occasionem leporis fortè in vrbem refugientis cepit; Romanis stationibus ludicro hostium insequentium clamore atq. impetu tanquam vero conterritis. Hoc solùm deerat vrbi Orbis terrarum victrici dedecus, vt à lepore capta diceretur. (*Sigibert. in Chron.*) Perusiæ olim duæ factiones erant in Oddos & Baliones

nos diuisę; hi superiores, illi exules. Sed cùm quæ ciuilium dissensionũ vicissitudo est) vna nocte quorundam couiuratione Oddi in vrbem recepti essent, & in ipsorum manu esse victoria videretur; vna vox eã illis eripuit. Obtinebat illorum temporum mos, vt publicæ ciuitatum vię catenis noctu clauderentur. Præmiserant igitur exules quendam è suis, qui claua ferrea obices claustraq. perfringeret. Qui cùm insequentium, seseq; mutuò prementium impetum non ferret, & multitudine penè obrueretur, vt retrocederent, exclamauit. Vox ista cùm ad proximos initiò, inde ad extremum quoq. agmen peruenisset; ita omnium animos fregit, vt ab hostibus pelli primos rati, seq. ad fugiendum moneri, effusissima fuga, qua venerant, abirent.

Hosti facilè excidium, & paucos & semermos cogitanti, sonus tubarum, fulgor armorum, quantò inopina, tantò maiora offunduntur. cadebantque, vt rebus secundis auidi, ita aduersis incauti.) Quamquam sufficere poterant, quæ paullò superius dixi; tamẽ & operæ precium erit, quędam alia hic apponere, non alienã loco. Nulli in bello conatus feliciorem exitum sortiuntur, quàm de quibus hostis minimè suspicatur. Omne enim subitum hosti formidabile est. (*Xenophon.* III. *Cyroped.*) Inde C. Cæsar hyberno tempore, & vt Tranquillus loquitur, spurcissimis tempestatibus vel infido se æquori committere, vel aliàs ad expeditionem proficisci solebar, quò incautioribus hostibus superueniret. (*Dio Cass.*) Iulius Agricola, cùm contra Monam insulam pergeret, deficientibus nauibus depositis, omnibus sarcinis, lectis-

lectiſsimos auxiliarium, quibus nota vada, & nandi vſus, quò ſimul ſeq. & arma, & equos regunt, ita repentè immiſit, vt obſtupefacti hoſtes, qui claſſem, qui naues expectabant, nihil arduum aut inuictum crederent ſic ad bellum venientibus. (*Tacit. in Agric.*) Recentius exemplum eſt in Hiſtoria Italica. Nouaria oppidum à Gallis obſeſſum ab Heluetijs defendebatur. Sed cùm Altoſaxium celebrem bello ducem poſtera die maiori cum militum numero expectari ab hoſtibus Galli cognouiſſent, deſperata expugnatione caſtra ad ſecundum ab vrbe lapidem mouerunt. Et ſanè ſpes erat victoriæ ob ſtipendiorum & commeatuum anguſtiam propinquæ. Verùm irrita facta illa eſt facinore Mottini, vnius è tribunis Heluetiorũ, ob audaciam planè ſtupendo. Is conuocata ſuorum concione vehementi oratione hortatur, irent, & vltrò hoſtes in ſuis caſtris adorirentur. rem, quantò difficilior & periculi plenior videatur, tantò feliciùs exituram. In partibus eſſe noctem, illatos tumultus & terrores geminaturam. Igitur prouecta iam nocte, cùm in vallum eniterentur, primùm à tormentis ingentem cladem acceperunt. Nec minùs tamen illi incredibili ferocia non vulneribus, non periculis, ſola morte ſiſtebantur; & neq. cadentium & pereuntium miſerabili vlulatu deterriti pertinaci teſtudine ad locum, in quo tormenta diſpoſita erant, ſuccedebant. Atrox ibi facies rerum! Vtrimq. infeſta nox; incertis per tenebras, quid oppugnare potiſſimùm oporteret, vel tueri: donec Germani milites, qui in Gallicis caſtris ſtipendia facientes ferè ſoli illa nocte egregiã

M pu-

pugnam ediderāt, oriente iam sole amissis tormentis cederent. Ergò victoria penes Heluetios fuit, tanta fama toto orbe celebrata, vt multi considerata consilij audacia, mortis certissimæ contemptu, ferocia pugnę, & felicitate successus non dubitauerint ante ferre facinus istud omnibus fortibus factis, quæ Gręcas atq. Romanas implent historias. Scilicet, pugnasse paucos contra multos, sine equite, sine tormentis, nulla adductos necessitate (quippe Nouaria extra periculum erat, & posterò non paruam suorum manum sibi accessuram sperare poterant) deniq. gloriam cũ periculo, quam ignobilem securitatẽ maluisse. (*Guicc. xi. hist. Parut. i. hist.*)

Addam hic, quod Ioannes Marnixius (*sect.* vii. *axiom.* xv.) præcipit, vsitata & communia stratagemata assiduò reuoluere: quæ, quò magis contemnuntur, eò faciliùs fallant.

Postremò & illud hic obseruandum est, ciuitates recens captas receptas esse sępiùs, non alia magis occasione, quàm hostium securitate, & quòd victis in præcordia posse redire virtutem non putarant illi. Quomodo Fr. Sfortia Brixiam aliquot pòst diebus, quàm capta erat, recepit. (*P. Justinian. in hist. Ven. & vide eiusmodi consilium Teutiapli Elei apud Thucyd. lib.* iii.)

Sed femina ingens animi, munia ducis &c.) non me vanè ostentabo, historias illustrium feminarum recitando, quas Ioannes Boccacius, Balthasar Castilionæus, alijq. congesserunt.

Accendebat hæc onerabatque Seianus) alibi locus erit dicendi de aulicis æmulationibus.

Pro-

Propria pecunia militem iuuit) v. s. ad verba. quantò summæ ſpei propior &c.

Cuncta mortalium incerta, quantoquè plus adeptus foret, tantò ſe magis in lubrico dictitans) Illuſtrat hanc ſentẽtiá elegantiſſimus locus apud Ammianum Marcellinũ; (*lib.* XIV.) quem hic adſcribam: Verſabiles fortunæ motus, qui ludunt mortalitatem; nunc euehentes quoſdam in ſydera, nunc ad Cocyti profunda mergẽtes: cuius rei cùm innumera ſint exempla, pauca tactu ſummo tranſcurram. Hæc fortuna mutabilis & inconſtans fecit Agathoclem Siculum ex figulo regem, & Dionyſium gentium quondam terrorem Corinthi literario ludo præfecit. Hęc Adramitenum Andriscum in fullonia natum ob pſeudo-Philippi nomen euexit: & Perſei legitimum filium artem ferrariam ob quærendum docuit victum. Eadem Mancinum poſt imperium Numantinis, ſumma atrocitate Veturium & Claudium Corſis ſubſtrauit, feritati Carthaginis Regulum. Iſtius iniquitate Pompeius poſt quęſitum Magni ex rerum geſtarum amplitudine cognomentum ad ſpadonum libidinem in Aegypto trucidatur. Et Eunus quidam ergaſtularius ſeruus ductauit in Sicilia fugitiuos. Quam ſplendido loco multi nati, eadem rerum domina conniuente, Viriati genua ſunt amplexi, vel Spartaci? quot capita, quæ horruere gentes, funeſti carnifices abſciderunt? Alter in vincula ducitur, alter inſperatæ pręficitur poteſtati, alius à ſummo culmine dignitatis excutitur. Quę omnia ſi ſcire quiſquam velit, quàm varia ſunt & adſidua, arenarum numerum idem iam deſipiens & mõ-

M 2 tium

tium pondera ſcrutari poterit.

Leges Maieſtatis reduxerat) Capita legis Iuliæ, quę olim Cornelia fuit, maieſtatis, quę hic à Tacito relata, latiùs explicantur à Scęuola, Vlpiano, Martiano in l. I II. III. IV. D. ad l Iul. Maieſt.

Facta arguebantur, dicta impunè erant) ſimilis locutio eſt lib. III Annal. *vana à ſceleſtis, dicta à maleficijs differunt*: ſanè apud bonos Principes. En auream Impp. conſtitutionem: Si quis modeſtiæ neſcius & » pudoris ignarus improbo, petulantiq. maledicto no- » mina noſtra crediderit laceſſenda, ac temulentia tur- » bulentus obtrectator temporum noſtrorum fuerit: » eum pœnæ nolumus ſubiugari, neque durum aliquid » nec aſperum volumus ſuſtinere: quoniam ſi id ex le- » uitate proceſſerit, contemnendum eſt; ſi ex inſania » miſeratione digniſſimum, si ab iniuria, remittendum. Eugè! bellè! Non repeto, quæ dixi ad verba. immotum aduerſus eos ſermones &c.

Falanio obijciebat accuſator, quod inter cultores Auguſti, qui per omnes domos in modum collegiorum habebantur, Caſſium quendam mimum corpore infamem adſciuiſſet: quodque venditis hortis ſtatuam Auguſti ſimul mancipaſſet &c.) ſimilia, imò magis ridicula, quàm animaduerſione digna ſunt, quæ apud Conſtantium Imp. pro maieſtatis crimine valuiſſe Ammianus Marcellinus ſcribit (*lib.* XVI.) Nam si quis ſuper occentu ſoricis, vel occurſu muſtelæ, vel similis signi gratia conſuluiſſet, aut anile incantamentum ad leniendum adhibuiſſet dolorem; reus, vnde non poterat opinari, delatus raptuſq; in iudicium pœnaliter interibat. Si qui reme-

dia quartanæ, vel doloris alterius collo geſtaret, ſiue per monumentum tranſijſſe veſperę maleuolorũ argueretur indicijs: vt veneficus, ſepulchrorumq. horrores, & errantium ibidem animarum ludibria colligens, pronunciatus reus capitis, peribat. (*Ammian. lib. xix.*) Quidam Agentium-in rebus in Hiſpania ad cœnam inuitatus, cùm inferentes veſpertina lumina pueros exclamaſſe audiſſet ex vſu, Vincamus, interpretatus atrociter deleuit nobilem domum. (*Ammian. lib.* xvi.) Eadem ſub Valentiniano & Valente peſtis. in chartis clari cuiuſdam municipis genitura Valẽtis cùm inuenta eſſet; quamquam is fratrem ſuum Valẽtem quemdam fuiſſe, dudumq. obijſſe docuiſſet, quaſi Principis conſtellationem collegiſſet, trucidatus eſt. (*Ammian.* xxix.) Adoleſcens quidam viſus in balneis admouere marmori manus vtriuſq. digitos alternatim, & pectori, ſeptemq́; vocales literas numeraſſe, ſtómachi remedium id arbitratus, in iudicium tractus percuſſus eſt gladio poſt tormenta. (*Ammian.* xxix.) Philoſophus quidam Coeranius ea cauſa tormentorum immanitate occiſus eſt; quòd ad cõiugem ſuam familiariter ſcribens Grẹco ſermone addiderat: σὺ δὲ νόει καὶ σέφετητύλώνη (*Ammian.* xxix.) Illud oblitus ſum, quod ſub Conſtantii imperio accidit. Fauſtinus Viuentii Præfecti Prætorio F. quòd petenti per iocũ cuidam Nigrino, vt eum Notarium faceret, reſpondiſſet, hominem ridens, fac me imperatorem, ſi id impetrare velis, cum Nigrino & aliis interfectus eſt. (*Ammian.xxx.*)

Granium Marcellum pretorem Bithynie Queſtor ipſius

Capio

Cæpio Crispinus maiestatis postulauit, subscribente Romano Hispone: qui formam vitæ iniit, quam postea celebrem miseriæ temporum, & audaciæ hominum fecerunt. Nam egens ignotus &c.) O pestem humani generis! & optimo ditissimoq. cuiq. exitiabile malum: eoque formidabilius, quòd non tyrannicas tantùm, sed & bonorum sæpè Principum aulas inhabitat. Sub initium belli ciuilis inter Vitellium & Vespasianum, cùm nihil æquè fatigaret, quàm pecuniæ conquisitio: eos esse belli ciuilis neruos dictitans Mucianus, non ius aut verum in cognitionibus, sed solam magnitudinem opum spectabat. passim delationes, & locupletissimus quisq. in prædam correpti. (*Tacit.* 11. *histo.*) Aurelianus Imp. post Gallienum & lamentabiles reip. casus exinanito ærario torrentis ritu ferebatur in diuites; & Valentinianus Augustus post procinctus Parthici clades indigens magnitudine impensarum, vt militi supplementa suppeterent & impendium, crudelitati cupiditatem opes nimias congerendi miscebat. (*Ammian. lib.* XXX.) Quæ vt armorum necessitate & ærarii angustia & à bonis principibus vsurpata vix ac ne vix quidem excusata sunt; ita reliqua scelera, omnemq. improbitatem excedunt, quæ potentes quidam in aula viri, quorum plus-habendi cupido vltra mortalem modũ sese attollit, in vitam, & fortunas aliorum audent; eò crudelius plerunque quò difficilius plurium, quàm vnius ingluuies satiatur. Hiantes amicorum in magna fortuna cupiditates ipsa Principum facilitas intendit: *cùm apud infirmum & credulum minore metu & maiore proemio peccetur* (*Tacit.* 1. *hist.*) Colligunt se

qua-

quatuor vel quinq. viri, atq. vnum consilium capiunt ad Principem decipiendum; dicunt, quid probandum sit. Princeps, qui domi clausus est, vera non nouit; cogiturq. hoc tantùm scire, quod isti loquuntur; facere iudices, quos non oportebat; amouere à Rep. quos retinere debebat. deniq. bonus, optimus, cautus venditur Imp. Quę Diocletiani Cæsaris querela est apud Vopiscum. Præcipuè tamen detecta in Principem coniuratione aliqua & ciuilis belli victoria grassari solet ista latronum improbitas. Si quis enim militarium vel honoratorum, aut nobilis inter suos rumor etenus insimulatus est, fauisse coniuratorum aut rebellium hostiumue partes, trahitur: & inimico vrgente, quasi sufficiente hoc solo, quod nominatus sit, aut delatus aut postulatus, capite, vel mulctatione bonorum, vel exilio damnatur. Qui diuitijs honestè partis affluũt, qui prędia, villas, hortos, & amœna secessuum habent; parùm est, imò pro lucro deputandum, si ad venditionem coguntur. Optimis condicionibus facta venditiò eius rei est, quę nisi dimittatur, vi auferri potest. Potentiores, quod iure consequi nequeunt, vi extorquent.

—cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuissent:
Ruffino populandus erat: dominoq. parabat
Exitium fecundus ager: metuenda colonis!
Fertilibus laribus pellit; detrudit auitis
Finibus; aut aufert viuis, aut occupat heres.
Congestæ cumulantur opes, orbisque ruinas
Accipit vna domus: populi seruire coacti:

Ple-

Plenaquè priuato succumbunt oppida regno
Claudian lib. 1. *in Ruffin.*

Intentatur crimen aliquod grande, & morte piandum. Immissi deinde in rei ędes repertoria & indices conficiunt: vbi inter chartas, & secretiorum literarum euolutiones facile est subdere aliquid, quod innocentis famam oneret. Illud pòst profertur in iudicio, recitaturq. & ex eo velut infallibili testimonio conuictus miser damnatur. Tum quoq., si quæ defensiones ad Principē perferendę scribūtur supprimūtur. neq. profectò, si, vt ille loquitur, quis ascendat quadrigas Iouis, effugere poterit nefarias noxiosissimorū hominū artes. Et propterea cauti Principes, ne calumniis & improbitati veluti fenestras aperirent, punitis, quos manifesta scelera ad supplicia vocabant, de complicibus inquiri noluerunt. Theodosius occiso Valentiniano quodam seditiosorum duce dè coniuratis quæstionem agitari noluit; ne formidine sparsa per multos reuiuiscerent prouinciarum compositi turbines. (*Ammian.* XXVIII.) Et Tiberius Cæsar, alioqui sanguinis humani sitientissimus, quanquam multi è domo sua, equitesq́. ac Senatores sustentasse opibus, iuuisse consilijs Pseudo-Postumum Agrippā dicerentur, in illos haut quæsiuit. (*Tacit.* II. *Annal.*) Sanè inquiri in nocentes, nemo, qui quidem rectè sapiat, reprehendet. Nec enim abnuimus, salutem legitimi principis propugnatoris bonorum & defensoris, vnde salus quęritur alijs, consociato cunctorum studio muniri debere. Sed illud lugubre est, & deplorandum, illos, qui inquirendis reis, in maiestatis ma-

maximè crimine, constituuntur, *data calumniæ indulgentia* (*Ammian.* XIX.) mandatorum terminos supergressos fluminis modo fortunis complurium sese repentinos infundere; (*Ammian.* XIV.) & cum malis bonos, cum nocentibus innoxios trahere atq. iugulare. Venationem diceres! quippe vt quis vel carne, vel preciosa pelle venatori placet, in retia pertrahitur. nec latronum interest, quid quisq. deliquerit. Multi pręterea publicę vindictę specie priuatas offensas, & suas iniurias vlciscuntur.

Subseruiunt isti latrocinio, velut venatici canes venatoribus, homines quidam egentes, ignoti, irrequieti, complicandis calumniarum nexibus indissolubiles: artium cruentarum diri magistri, & vt lanista ex equuleo & carnifice quæstum fructumq; captantes: (*Ammian.* XIX.) homines cum gemitu nominandi; (*Ammian.* XXII. & XXVIII.) spiritus ferini latrones, quibus inuitis nullus potest reperiri insons; (*Ammian.* XXVIII.) noxiæ & harenarijs feris magis maleficæ bestię; (*Ammian.* XXIX. & XXVIII.) omnium ęrumnarum coagula; (*Ammian.* XXIX.) cruciarij; (*Ammian.* XXIX.) dispendijs communibus pastis; (*Ammian.* XXX.) odorandi vias periculorum admodum sagaces; (*Ammian.* XIV.) tartarei deniq. malorum omnium fabricatores; *Ammian. lib.* XXIX.) quidum occultis libellis sęuitię principum aut amicorum eius adrepunt, mox clarissimo cuiq. aut ditissimo periculum facessunt, *potẽtiam apud vnum aut paucos, odium apud omnes adipiscuntur; ex pauperibus diuites, ex contemptis metuendi perniciem alijs, ac postremò sibi inuenientes.* (*Tac. hic.*)

N Ho-

Horum alij ignoti & vilitate ipsa parùm cauendi ad colligendos rumores per vrbes destinantur, relaturi, quæ audiunt; & honoratorum circulis adsistendo, peruadendoq; diuites domos, quicquid noscere possunt, latenter intromissi per posticas in regiam nunciant: id obseruantes conspiratione concordi, vt fingant plurima, & cognita duplicent in maius. Vnde accidit interdum, vt si quid in penetrali secreto nullo citeriore eius vitæ ministro præsente paterfamiliàs vxori in aurem susurrauerit, id postridie sciat Princeps. (*Ammian.* XIV.) Adduntur haut rarò custodes, qui inconsultas voces excipiant; ***nuncios, introitus, aperta, secreta velut in annales referant***, conuiuialium deniq. fabularum simplicitatem odiosè exaggeratam in aulam deportent. (*Tacit.* 11. *annal.*) Aliud sycophantarum genus est, qui cum illo, quem subuersum volunt, iaciunt fortuitos sermones, vt fraudis amoueant suspicionem: tum blādiuntur illi, quò captent beneuolentiam; pòst aliquid rerum suarum arcanarum illi committunt, vt fidem mereantur sinceritatis. His artibus irretitus ille bonus animi sui secretum prodit, quod illi per calumnias auctum ad Principem deferunt. Solent etiam tales interdum per amicitiæ speciem de ficto periculo præmonere, vt odium aut diffidentiam serant: quomodo Agrippinam Germanici viduam dolosè monuit Seianus, paratum ei venenū, vitandas Tiberii epulas. Tunc inter ministeria vitę secretioris Principum aures occupantur, & negocia torquentur. verbisq. premuntur aut eleuantur, & paruo negocio deflectuntur aut intenduntur; quemad-

admodum ſemper ex ſupercilio aut remiſſione dicentis ſubitam efformamus, & maximè efficacem in mẽtibus imaginem rerum, quas primùm audimus.

His artibus cùm in caſſes pertracta præda eſt, accuſatores ſubornantur, & die funeſtis interrogationibus præſtituto imaginarij iudices reſident, adhibitis iuris conſultis & ſcribis, omnibus, quæ ſint agenda, dicenda, pronuncianda prædoctis. (*Ammian.* XIV.) Leges, & iura, & Catonianę vel Caſſianæ ſententiæ prętenduntur: agitur aũt, quod agitur ad voluntatẽ prętumidæ poteſtatis. (*Amm.* XXVI.) Poſthæc intendũtur equulei, expediũtur plumbea pondera, cum fidiculis & verberibus: reſultant omnia truculentæ vocis horroribus; inter catenarum ſonitus, tene, comple, claude, abde, miniſtris triſtium officiorum clamitantibus. (*Ammian.* XXIX.) Poſtremę in hac ſcena partes carnificis ſunt: & cùm nulla ſit crudelior ſententia, ea, quæ eſt, cùm parcere videtur, aſperior; nihil acerbius eſſe poteſt, quàm quòd pœnam à iudicibus ex pręſcripto legum latam clementiſſimi Principis miſeratione mitigatam prefert damnatio. Inde qui carnificis ictui ſubſternitur, gratia Principis à cruce aut igne, alioue maiore ſupplicio liberatus dicitur; & clementiæ prætextu, ad proſcriptiones & exilia, & bonorum publicationes, & quæ leuiora vocantur, quamuis ſint aſperrima, venitur: & vt ditentur alij, genere nobiles facultatibus locupletes, vrbium ſuarum ornamenta; acti patrimonio præcipites truſiq. in exilium conſumuntur angore, aut ſtipe precaria victitant; nec modus vllus exitialibus malis interponitur, donec

principem & proximos opum cędiumq́. tædium cœperit. (*Ammian. xxvi.*) Poſtremò accuſatoribus, & delatoribus, ſpolia, ſacerdotia, & procurationes, tàm opulentæ venationis prœmia perſoluuntur; quibus tamen aut ſibi ipſis exitium deniq. inueniunt, aut ſaltem poſteritati ſuæ. Sed impoſſibile eſt, omnes nefandorum ſcelerum latebras inquirere. nihil enim eſt ſupra improbitatis ingenium. Exempla illarum quas diximus delationum, & quæ innocentibus inſidiantur, artium, quanquam plurima ex omni hiſtoria adduci poſſent; ego tamen, cùm in tàm triſti argumento iam fortaſsè nimis longus fuerim, pauciſſima referam; quorum primum apud Tacitum extat, & Dionem Caſsium. T. Sabinus illuſtris Eques Romanus, ob amicitiam Germanici, nefanda fraude iam tunc ſublati, inuiſus erat Tiberio & Seiano; cuius fauor non niſi ſcelere quęri poterat. Igitur Latiaris, Portius Cato, Petilius Ruffus, M. Opſius conueniunt, vt Latiaris, qui modico vſu Sabinum contingebat, ſtrueret dolum, cæteri teſtes adeſſent, deinde accuſationem inciperent. Initiò igitur Latiaris in Tiberium, in Seianum maledicta, de Germanico honorifica loqui; quibus paria Sabinus rependit: hiq́. ſermones tanquam vetita miſcuiſſent, ſpeciem artæ amicitię fecerunt: ac iam vltrò Sabinus ad Latiarem dolorem ſuum effundebat. Conſultant deinde, quos memoraui, quo modo Sabini dicta plurium auribus acciperentur. Et placuit tectum inter & laquearia tres Senatores, haut minùs turpi latebra, quàm deteſtanda fraude, ſe abſtruere, aureſq. rimis admouere. Intereà Latiaris re-
per-

pertum in publico Sabinum, velut recens cognita narraturus, domum trahit: & ſimul preterita, inſtantia, nouoſq. terrores cumulat. Eadem & ille, & diutiùs & acriùs: quando mœſta, vbi ſemel prorupere, difficiliùs retinentur. Tres illi dicta ad Cæſarem deferunt. Sabinus necatur. Similis hiſtoria extat apud Nicetam Choniaten (*lib.* III. *annal.*) de Theodoro Styppiote per amicitiæ ſpeciem à quodam Camatero Logotheta inducto, vt de Imperatore, qui ad id poſt aulæa latebat, verba quædam incautiora proferret. Sextus Marius Hiſpaniarum ditiſſimus ſaxo Tarpeio deiectus eſt: nec dubiũ erat magnitudinem pecuniæ malo vertiſſe. (*Tacit.* VI. *annal.*) Agrippina Statilium Taurum, opibus illuſtrem, hortis eius inhians peruertit. (*Tacit.* XV.) Vrſicinus apud Conſtantium Imperatorem Equitum Magiſter ab Euſebio cubiculi præfecto variis oppugnatus eſt artibus: nullis cauſis, niſi quòd domo ſua, quam Antiochiæ habebat, moleſtiſſimè flagitanti cedere nolebat. (*Ammian. Marcell.* XVIII.)

Tripolitani continuis Auſturianorum (gentis rapto viuere ſuetę) incurſionibus infeſtabantur; conniuente Romano, Africę Comite, homine nequiſſimo, quamuis ſæpiùs implorato: qui fretus affinitate Remigij tunc magiſtri officiorum, hoſte peius prouinciam vaſtabat. Ergò Tripolitani extrema veriti, legatos ad Imperatorem mittunt, lacrymoſas prouincię ruinas expoſituros. Quo comperto Romanus quendam ad Remigium, rapinarum participem equo velociſſimo vectum pręmittit, orans operam det, vt ſibi ab Impe-

ra-

ratore Tripolitanorum querelæ cognoſcendæ defe-rantur. Quamuis autem iſta machinatio non ſuccederet, miſſo in Africam Palladio quodam, qui ſtipendia militi ſolueret, & de Tripolitanorũ clade inquireret: inuenit tamen Romanus aliam viã extricãdi ſe ex hoc ſibi immin ẽti periculo. Militib. perſuadet, vt aduenienti Palladio, in aula potenti viro, ſtipẽdij, quod pertulerat, magnam partem acceptam ferrent: quod & factum eſt. It Palladius, videt luctuoſos prouinciæ cineres, & fumantes penè adhuc recenti incendio agros: Romaniq. deſidiam increpans, relaturum ſe cuncta ad comitatum Principis minatur. Quibus ille minis haut ſanè territus, ſe quoq. indicaturum dixit, quòd Palladius militi deſtinatum ſtipendium in ſuum quæſtum verterit. Quid fit? Palladius conſcientia perterritus, cùm Romano in miſeros prouinciales conſpirat; & reuerſus Valentinianum Imp. impijs artibus fallit; Tripolitanos ſiue cauſa queſtos affirmans. Quare Imp. impoſitum ſibi à Tripolitanis indignè ferens, non modò querelis illorum aures non prębuit, ſed & legatos capitali ſupplicio affici iuſſit.

Hæc peſtis, hæc pernicies cùm ſatis in priuatorum vitam ac fortunas ſęuijt, cùm Principi plerunq. plus odiorum & inuidiæ, quàm opum contulerit, tandem, niſi obuiam eatur, in ipſius Principis exitium vertit. Quicquid enim ſcelerum, quicquid rapinarum & concuſſionum iſti nebulones exercent, quodcunq. iniuſticiæ genus committunt, quicquid deniq. peccant, id ſub regio nomine peccant. Et vt maximè Princeps nefariorum iſtorum operum liberetur ſuſpicione:

con-

conniuentię tamen aut ſocordiæ opinionem, ex qua contemptus,& ex contemptu odium,certiſſimę principatus peſtes oriuntur, effugere non poterit; & populi ſubiecti,vbi veſtem regiam,ſuamq. pellem à gratioſis in aula inter ſe diuidi ſatis diu tulerint, tandem horum auaritiam, & illorum lethargum acerbis remedijs excutere ſolent.

Hę tales ac tantæ inſidiæ, quibus euitandis nec optimus Princeps ſatis cautus eſſe poteſt, audacter dicam nulla prouidentia declinari poſſunt,niſi Princeps omnem calumniarum occaſionem pręcidat, quantũ fieri poteſt,ipſe omnia cognoſcere ſtudeat,pleraq. ipſe omnia tractet; vel ſaltem in miniſtrorũ ſuorum fidem pijſsima diffidentia diligenter inquirat;quomodo Dagobertus Francorum Rex vrbes circumiens ius ipſe dicebat, orbos liberos, viduas tenuiores, egentes à potentiorum vi aſſerebat; (*P. Aemil. 1. hiſt. Franc.*) & Alfonſus Calabrię Dux in hunc finem ſupra portam palatij (locum hodieq; monſtrant aduenis Neapolitani) ex ære Campano nolam ſuſpendi iuſsit; quam qui pulſaſſet,ilicò vel ad Regem admittebatur, vel ad illum, qui ab Rege ad audiendum mittebatur. Veneti quoq. certis temporibus quoſdam Quæſitorũ titulo in prouincias ſibi ſubiectas cum vitæ neciſq.poteſtate mittere ſolent, qui in ambitionem & auaritiam magiſtratuum animaduertant,& à potentioribus oppreſſos ſubleuent. (*Mauroc. xviii. Hiſt. Ven.*) Sed hic cauendum eſt, ne quod ſuprà de Palladio diximus,quæſitores in eodem crimine hęreant cum his in quos mittũtur. Porrò delatores ſiſtendi ſunt,illiſq.

im-

imponendum, vt fidem faciant eius rei, quam detulerunt. Idq. etiam rescripto Diui Pij, & aliorum principum continetur, vt Irenarchæ (quorum munus erat apprehendere reos, interrogare, cùm elogio ad magistratus mittere) dictorum fidem faciant. (*Marcian. Jc. in l. vi. de custod. & exhib. reor.*) Et quando eò ventum est, vt delatores necessarium regni instrumentũ putentur; consultũ erit plures ignotos inter se ignorantesq. habeantur: qui si consentientia retulerint, credi ijs fortasse poterit; diuersa dicentibus fides abnuenda, & vlteriùs inquirendum si quo modo veritas in lucem produci poßit. Iucundum quoq. scitu & memoratu dignum est, dispositorum equorum originem ab hoc fine esse, vt, cùm latè regnari cœptum esset, reges quid in dißitis quoq. regionibus rerum gereretur, cognoscerent. Et fallit Orlandus Malauolta in Historia Senensi, ab Augusto cursorios equos disponi cœpisse scribens. Esse enim id institutum multò antiquius ex Xenophonte constat, qui id Cyro ad scribit (*lib.* VIII. *Cyrop.*) Locum, quia notabilis est,
„ adscribam. Etiam aliud quiddam excogitasse Cyrum
„ cognouimus, quod ad imperij magnitudinem perti-
„ net, vnde celeriter intelligeret, qui rerum etiam lon-
„ gè remotarum status eßet. Cùm enim consideraßet,
„ quantum itineris equus agitatione diurna conficere
„ viribus integris poßet; equorum stabula parari cu-
„ rauit, & in eis equos constituit, cùm illis, qui corũ cu-
„ ram gererent. Ordinauit & quouis loco hominem,
„ qui tùm ad recipiẽdũ literas allatas, tùm ad tradendũ
„ eas alijs idoneus eßet, quiq. defatigatos equos & ho-

mi-

mines exciperet, & recentes submitteret. Atq. hoc in itinere ne noctu quidem cessari dicitur, sed nuncio diurno succedere nocturnum. Hęc Xenophon. vnde *Postarum*, vt vocant, antiquitas constat. Sed & hoc institutum id imperfectionis habet, quòd Princeps non rarò mendacibus literis & relationibus decipi potest; & hoc tantùm scire cogitur, quod alijs placet. Idem Malauolta, quem dixi, in eo quoq. errat, quòd, cùm post Augusti tempora vsus dispositorum equorum euanuisset, reductum esse à Vicecomitibus Mediolanensibus scribit. Legimus enim Iustinianeo Codici insertas Constantini, Iuliani, Valentiniani, Gratiani, Valétus, Theodosij, Arcadij, Honorij, Leonis, & Anastasij de cursu publico constitutiones, & ipse Iustinianus equorum publicorum in Nouella constitutione tricesima mentione facit.

Sinistros de Tiberio sermones habuisse) v.s. ad verb. vxori Martię aperuisse.

Quo loco censebis Cæsar? si primo, habeo, quod sequar; si post omnes, vereor ne imprudens dissentiam.) Erat moris in Rep. Romana, dicendę in Senatu sententiæ initiũ, fieri à Cos. & ijs, qui alios dignitate anteibant. *(Gell. lib.* XIV. *cap.* VII.*)* Quod postea mutatum est, & primi rogati sententiam, qui nondum gesserant magistratus: (*Dio* XXXIX.) ne puta primi illi vel cæteris dicendi libertatem subtraherent, vel auctoritate non iudicio sequentes in suas partes traducerent. Inde Tacitus: *(* III. *annal.) Exemit (Tiberius) etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ: quod alij ciuile rebantur, ne cæteris adsentiendi necessitas fieret etc.*

O. Iu-

Iudicijs adsidebat in cornu tribunalis &c.) Ius ipsi dixisse memorantur Augustus Cæsar. (*Suet. in Aug. c.* XXXIII.) Tiberius (*Suet. & Tac. hic*) Claudius. (*Suet. in Claud.* XIV.) Vespasianus. (*Suet. in Vesp.* XXI.) Traianus. (*Plin. in Paneg.*) alij: sed temporum nostrorum arrogãtia simplicem istam veterum facilitatem respuit: & inde scholastica politica quæstionem hodie fecit politicam; an princeps ipse pro tribunali ius dicere debeat? Mihi non vacat istam litem examinare. Dignum sanè maiestate Principis videtur, curare, vt iudices, & magistratus sanctè & innoxiè imposito sibi munere fungantur. Ipsum autem ordinario tribunali præsidere, qđ memorati fecere Principes, fortassis & alienum à dignitate regia foret; & curam Principis publicæ res, non priuatorum litigia exposcunt. Sint igitur magistratus, sint iudices, ad quos priuati confugiant; sed sint quoq; principes, qui iudices iudicent.

Erogandæ per honesta pecuniæ cupiens, quam virtutem diu retinuit, cùm cæteras exueret) Subleuare miseros, donare benemeritis, mediocribus stipendijs excellentissimũ quemq. in sua arte colere, quin egregium sit, & Principi necessarium, nullus, opinor, dubitat; verùm regia largitione, & magnificẽtia exinanito, ærario, cùm illud maximè repentino ingruente bello, aliaue necessitate extraordinariis & violẽtis tributorum exactionibus replendum est, vt paucorum beneuolentia, ita omnium odium acquiritur. Vnde consideranti mihi Principum publicas opes, & vicissim pace belloq; necessitates atq onera, non absurda videtur cuiusdã sẽtentia parsimoniã liberalitati preferentis; liberalitati, in-

inquam, quæ celebre Principis nomen faciat, quęque priuatam benignitatem longè transcendat. Egentib. enim subuenire, merita compensare, virtutib. & artibus stipendia constituere, non tàm libertatis donatio, quàm obligationis dissolutio est. Sed corrupto hominum iudicio fit, vt in Principibus nō innocens prodigalitas magis laudetur, quàm parsimonia etiam cùm alieni abstinentia coniuncta. Parsimoniam pro auaritia appellant; & luxuria specie liberalitatis imponit. (*Tac. 1. hist.*) Ferdinandus Catholicus nimiæ tenacitatis arguebatur: sed calumniam mors Regis detexit: cùm post quadraginta duos imperij annos nullos cumulasse thesauros deprehensus esset. (*Guicciard. XII. hist.*) Verùm, vt dixi, melius est, comparcere, quod necessariis temporibus expendas; quàm expēdere, quod noua iniuria à subiectis populis repetas. Nec mihi hic aliquis Cęsaris aut Alexādri munificentiam obiiciat. Ille enim regni parandi gratia & pro dominatione pecuniæ parcere noluit; hic verò, cùm perpetuis bellis insudaret, ex pręda & hostilibus spoliis victoriarum socios ditare & poterat & debebat. Alia nunc temporum ratio est.

Cupidine seueritatis in his etiam, quæ ritè faceret, acerbus) v. quæ nos ad lib VI. verb. mirumq; amorem &c.

Ad ostentandam sæuitiam, mouendasq. populi offensiones concessam filio materiem) quò scil. ipse amabilior fieret, & acceptior populo. Certè idem Tiberius Caligulā sibi successurum ea maximè causa gauisus est, quòd ab illo sua scelera superatum iri speraret. (*Dio Cass. VIII.*)

Centesimam rerum venalium &c.) pudet referre, quā

excreuerint, in Italia maximè, venalibus rebus imposita vectigalia. Hereditates quoq. & dotes & legata, quorum olim vicesima pendebatur, non delibantur hodiè, sed magnam illorum partem fiscus rapit.

Militare ærarium eo subsidio niti] C. Cæsar duas res esse prædicabat, quibus & quęreretur, & conseruaretur, & augeretur potentia, milites ac pecuniam. (*Dio Cass.* xlII.) Impossibile est, sine bello tutos nos sẽper esse, & militem sine stipendio alere. (*Dio.* LII.) Neq. enim quies gentium sine armis, neq. arma sine stipendijs, neq. stipendia sine tributis haberi queunt. (*Tac.* IV. *hist.*)

Optimè rebus mortalium consuluisse naturam, quæ sua ora fluminibus suos cursus, vtque originem, ita fines dederit] Fluminum deriuationes vix vnquam benè successisse perpetua obseruatione notatum est. nec enim sibi vim inferri natura patitur.

Id quoque morum Tiberij fuit, continuare imperia &c.] sit ne Principi aut Rebuspub. vtilius imperia & magistratus continuare, deq. modis omnibus, quibus eminentium virorum spiritus atq. potentia deprimuntur, alibi latissimè disseram.

Finis Notarum politicarum in librum primum Annalium.

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII NOTÆ POLITICÆ

Ad librum II. Annalium C. CORNELII. TACITI.

QVI petitum Roma acceptumque Regem, quamuis gentis Arsacidarum, vt externum aspernabantur] Alienigenam dominum nemo patitur lubens; (*Curt. lib.* VII.) & placidius est, suis parere. Et vix vlla natio est, quę gloriosis factis nomen suum extenderit, nisi ductu atq. auspicio suorum Principum, suorumq. ductorum. Assyrios, Persas, Macedonas, Romanos, Francos, Vandalos, Gothos vide cęterosq. Martios populos: ex suo sanguine Principes, atq. duces habuerunt. Israelitas Maximus Deus ex suis fratribus regem legere iussit; & lege regia Germanorum cautum est, ne nisi Germanus ad Imperium vocetur. Exterorum imperia rarò diuturna fuere. Omitto vetera. Angli Franciæ possessione, quam olim tenuerant, omninò exciderunt: Franci Siciliam, Neapolitanum regnum, & Insubriã sui olim dominii prouincias nec ipsi diu retinuerunt; adeò vt præter maiorum suorum sepulchra nihil ibi re-

reliquum habeant. Deniq. certum mihi est, vbi vel subiectorum ferocia, vel æmulorum maligna cura imminet, nunquam extero securam fore regni possessionem. Certè Hispaniarum Rex Italicarum prouinciarum dominium non nisi plurima arte politica, immensa pecuniæ vi, & perpetuis militum & castellorum præsidijs seruat; nec id efficere potest, quo minùs modò à Gallis, perpetuis Hispanicę potentiæ æmulis, modò ab ipsis Italicis Principibus, vel aperta vi, vel arcanis artibus lacessatur. Prætereà, cùm diuersi sint populorum mores, diuersa ingenia, diuersæ leges; quidam etiam *nec totam libertatem, nec totam seruitutem pati possint*; (*Tacit.* 1. *hist.*) nec nisi pactionibus adstrictum Principem recipere soleant: peregrinus Princeps, qua apud suos gubernandi ratione vsus fuerat, etiam hic vti volet; quam tamen subiecti ferre vel nequeunt, vel dedignantur. Inde murmura, querelæ, & ad priuilegia atq. immunitates prouocatio; deniq., vbi non subuenitur, *remedium ex bello*. Certè armorum contra Principem suum sumptorum nõ aliam magis fuisse causam Bataui asserunt, quã quòd Rex ea ratione, quam in Hispania vsurpabat, etiam in Belgio regendo contra priuilegia & immunitates populorum vti vellet. (*Hieron. Conestag.* 1. *de bell. Bel.*) Ita Frisii, cùm Saxonibus tùm temporis dominis suis rebellassent, causam agere iussi, armorum tumultuũque non aliam fuisse causam responderunt, quàm in nouello dominatu pręter ius & pacti fidem postulata, perq. vim & contumeliam exacta tributa; queq. in principatu, ac populo imperiis sueto ferri non possent,

ſent, ea populo libero & contumeliarum impatienti irrogata. (*Vbbo Emm.* XXXIX. *hiſt. Friſ.*) Quapropter ego Traiano Boccalino aſſentior, affirmanti, vnam eſſe rationem feliciter imperandi populis, qui Optimatum electione, & ſub certis condicionibus in alterius Principis ditionem veniũt, ſi nimirùm à pactis illis Princeps ne latum quidem vnguem diſcedat, neque ex legibus, moribus, & inſtitutis ſubiectorum quicquam immutet, aut imminuat; indeq. politicarum artium & arcanorum magiſtros, qui natura & inſtitutione liberam & nullo vinculo ligatam dominationem amant, parùm huic principatui aptos eſſe: prudentes ædium conductores vti cœnaculis, qualia ſunt. Princeps ergò talis vetuſtam omnibus in nouo regno faciem relinquere, veteres ſeruare leges & magiſtratus atq. officiarios; nec priuilegiorũ immunitatũmq. vllam tentet vel abrogationem, vel imminutionem. En, iure ciuili quoq; Proconſul eiuſq. legatus iubentur eam prouinciæ partem ingredi, per quã ingredi moris eſt. magni enim facere prouinciales, ſeruari ſibi cõſuetudinem iſtam, & huiuſmodi prærogatiuas. (*Vlpian. in l.* IV. *de offic. proconſ.*) Et relatum eſt de Priſco quodam, qui cùm à Mauricio Imperatore Dux exercitui contra Hunnos præpoſitus eſſet, & ſub aduentum in caſtra, neglecto priſco more nec equo deſcenderet, nec militem comiter ſalutaret, ita grauẽ totius exercitus offenſam incurrit, vt lapidibus alioq. telorum genere impetitus vix ſaluus euaſerit. (*Theophylact. Simocat.* III. *hiſt.*) Contrà prudentiæ laudem meruit ampliſſimam Philippus II. Hiſpaniarum Rex, quòd

quòd cùm ſcripturam, qua delictorum gratiam Luſitanis recenter ſubactis faciebat, publicaret, Luſitanica lingua illam confici iuſſit, ſolos Luſitaniæ Regũ titulos vſurparit, cæteris omiſſis: deniq. cùm ſoleret ſubſcribere diplomatis hęc verba; *Ego Rex*; hic tantùm ſcripſerit *Rex*: cum quinq. punctis, :·: quæ Luſitani vulnera appellant; prorſus ad morem Luſitaniæ Regibus vſitatum. (*Coneſtag. 1 v. de coniunct. regni Luſit. cum regno Caſt.*) Qua animi moderatione ſi in Belgio quoq. vſus eſſet idem Rex, hodieq; illas prouincias imperio ſuo teneret: quarum abalienatio non aliundè proceſſiſſe videtur, quàm ab ambitione Cardinalis Granuellani, introductione nouorum Ep. decretis Hiſpanicis, & peregrinorum ad honores, cum quadam incolarum iniuria euectione. Et vt ſummatim dicam, quod per exemplorum multitudinem eunti prolixè dicendum foret, fuit hæc ferè ſemper, eſtque hodiè penè vnica ciuilium armorum cauſa, quòd Principibus perſuaſum eſt, immunitates, & prerogatiuas populis non alio fine concedi, quàm pueris plorantibus ceraſa, & crepundia: auferenda rurſus, cũ plorare deſierint. Inde cõtra leges & mores patrios & priuilegia factum ab altera partium altera ſemper conqueritur. Hincq. peregrinos in politica ſcientia eſſe illos conſtat, qui ſtuprum violenter illatum Lucretiæ cauſam fuiſſe putant exigendorum ex Vrbe Roma Regum. Occaſio fuit, non cauſa; quemadmodum id iam antè à N. M. & Boccalino obſeruatũ eſt. Cauſa mutati ſtatus fuit Tarquinij tyrannis, & Senatus auctoritas contra vetera inſtituta ad vnum

tra-

traducta; deniq. mutata prioribus Regibus vsitata rẽpub. administrandi ratio. Spectabant igitur Romani etiam ante illatum Lucretię stuprum ad rebellionem, & occasionibus, si quæ se darent, imminebant; alias vtiq. venaturi, si Lucretię pudorem nunquam violasset Tarquinius. Porrò eæ, quas diximus, difficultates externi principatus non sunt illis in regnis, quę dominatui assuetę integrã seruitutem nullis adstrictam modis aut legibus ferre queunt. Vt enim difficilis est horum acquisitio, ita facilis conseruatio. Mirum sanè parùm intelligenti rerum ciuilium videri posset, quid causæ sit, quòd defuncto Alexandro in medio rerum suarum cursu, nullo tot regnorum herede certo relicto, nulli in tot populis numero infinitis, spacijs immensis, immanitate barbaris motus extiterint, nisi quos ducum Alexandri ambitio excitauit. Sed si quis considerauerit gentes illas à Persicis Regibus dominico quodam imperio, & à satrapis qui à regibus in prouincias precario iure mittebantur, rectos esse, mirari desinet. Nec enim libertatem sibi eripi indignantur, qui semper seruierunt. Eadem Turcici regni condicio est; quæ situ difficilis: vbi indeptus fueris, facilis retineri. Vt enim in eiusmodi despotico principatu nõ sunt sperandæ dissensiones illæ ciuiles, quæ externo principi aditum in illud facere possint; nec muneribus, promissisue corrumpi queunt satrapæ, quippe mancipia sui Regis; aut, si maximè corruptionibus paterent, non possent in suas partes pertrahere populos, solam Regis & domini maiestatem reuerentes; ita cui contingeret pellere Turcas in re-

tinendo illo imperio paruo labore & ingenio opus haberet. Nam & populi seruire assueuerunt: & Satraparum sine populorum sequela vani essent conatus.

Cæterùm vnum adhuc superest, quod obijci potest illi, quod suprà dixi, neminem libenter externos dominos pati; Nam Sarmatarum gens reges sibi externos præficere iam dudum solita est. Inde Iagellones ex Lituania, & ex Transiluania Batoreos, & postremò Serenissimum Sigismundum Regem suum ex Suecia vocauit. Verùm huius moris fortassis singulares habent rationes: quarum sanè non minima est, vt, cùm in nobilitate ęmulationes sint vehementissimę, nolintq. quemquam supra cęterorum condicionem euehi, ęqualitas quædam conseruetur. Ita malunt sibi alienum iugum accedere, quàm ciui & olim ęquali obedire; tanquam parendi vilitas augescat, si te notis submiseris, & subleuetur peregrinitate dominorum. Præterea ea Procerum prudentia est, vt mediocris potentiæ & exiguarum virium dynastas, vel omninò eos principes sibi adsciscant, quos vel animi moderatione cognitos, vel procul dissitos timere non debeãt. Hę sunt, quibus singulare, & à cęteris nationibus abhorrens Polonorum institutum nititur, rationes; quæ si cui non satisfaciant, ego sanè Sarmaticam istam politicam aliter non defendam.

Vononem vetustissimum liberorum] de primogenitura iuris publici consulti scriptitant; quorum commẽtationes videsis.

Latantes, vt fermè ad noua imperia.] Nota, vulgi morem,

rem, lætari ad noua imperia. Quippe ſemper noua neſcio qua beatitudinis ſpecie ſe nobis commendare ſolent, & homines à nouo principe largitiones, priuilegia, immunitates, deniq. aureos montes expectant. Mediolanenſes à Ludouico XII. Galliarum rege defecerunt; ea cauſa, quòd ſpe liberalitatis, quam ſibi in Rege enormem imaginati erant, fruſtrabantur. (*Guicciard. 1v. hiſt.*) C. Cæſar, quòd neq. opera conſumare, quæ inſtituerat, neq. populi expectationem, quam de aduentu ſuo fecerat, priuatis opibus explere poſſet, turbare omnia ac permiſcere ciuili bello coactus eſt. (*Sueton. in Jul. c.* xxxx.) Eandem etiam inter alias cauſam fuiſſe motuum bellicorum ſuperiori ſeculo in Belgio coeptorum ſcribit Hieronymus Coneſtagius in prudentiſſima (quicquid alij iudicent) de bello Belgico hiſtoria: (*lib.* 1.) Et idem in hiſtoria de coniunctione Luſitaniæ cũ regno Caſtulonenſi (*lib.* viij.) refert, victis Luſitanis, etsi omnium ratio habita fuerit, quorum aliquod in Regem meritum eminebat, & alijs dignitates, alijs annuæ penſiones, alijs aulica officia collata fuerint; tamen tantam fuiſſe præmia expoſcentium ob aliquam notabilem operam multitudinem, vt non vniuerſis regni tributis ijs ſatisfieri potuerit.

Accendebat dedignantes & ipſe diuerſus à maiorum inſtitutis, raro venatu, ſegni equorum cura, quotiens per vrbes incederet lecticæ geſtamine, faſtuque erga patrias epulas. irridebantur & Græci comites, ac viliſſima vtenſilium annulo clauſa. Sed prompti aditus; obuia comitas, ignotæ Parthis virtutes, noua vitia &c.] Magnę prudentiæ eſt, ita mo-

res suos componere, vt nec seueritas amorem, nec facilitas auctoritatem minuat. Tractemus igitur hic, quando locus nos inuitat, quibus modis auctoritatem princeps sibi conciliare possit. Eorum igitur, quę verendum populis Regem faciunt, duo pręcipua sunt; Virtus, & externus morum decor: & virtus iterum, vel aliena, vel sua. Principis propriæ virtutes sunt, sagacitas in pernoscendis ciuium animis, peritia bellicarum artium, pa cis tuendę solertia, aduersus subitos casus præparatio, dexteritas obsecundandi temporibus, maturitas in deliberando, celeritas in exsequendo, constantia in agendo, in promissis veritas, in cœptis magnus animns, in factis inconcussum animi robur, in diuinis exacta sacrorum & religionis cura, deniq. in vniuersæ vitæ curriculo morum ęqualitas & constantia. Hę virtutes munimenta sunt magnitudinis regię: hæ populos veneratione implent; hæ principem tutum sanctumq. præstant. Has Princeps captatis locorum & temporum occasionibus ostentare debet, exemplo Scipionis; qui non veris modò virtutibus mirabilis, sed arte quoq; ab iuuenta in ostentationem earum fuit compositus. (*Liu.* XXVI.) Si verò earnm splendor vitiorum quorundam fnligine obfuscetur, celare næuos, nec publicè peccando scelerum licentiam facere Princeps debet.

Alienam virtutem intelligo illorum, qui circa Principem sunt, quiq. ab illo vel publicis vel palatinis officijs præficiuntur, vel deniq. eius stipendio viuunt. (*v. Io. Barclai.* 1. *Argen.*) Multum quippe refert, qui cuiq. adhibeantur negocio; & ex horum condicione do-

dominorum fama est vel excelsa, vel in deterius. Quare quicquid præclarum est in regno, quicquid extra regnum, in regiam velut in cœlum stellæ, coematur. Domitandis alius equis, alius pugilatu sit nobilis: ille ædium moliendarum celebretur peritia, aut deriuandis in simulacra fontium aquis; vel si qua ars alia suo aut seculi genio valet. Si qui sunt duces, qui militarem impetum ratione compositum habent, aut fortuna proprium, si alicubi latent raræ eruditorum faces, quæ vel publicæ prudentiæ aptæ sunt, vel solis libris natæ apud præsentes & posteros ex ira vel fauore diuidere mortalibus famam possunt: statim emantur, etiam quanti seipsos vendere volent, si viliùs fortè non possint. Ipsa stipendiorum magnificentia commendabit ministrum, & gloriam possidentis. Finge ergò, artificijs, literis, armisq. pręcipuos conuenisse ad vnum Principem; quis deinde toto orbe de regia illa sermo? quis eam ignorabit? principi ipsi quanta operis merces? vt excedet mortalium sortem? vt viuus & sospes multò certiùs, quàm per odores & aquilam erumpentem ex funere se sentiet consecratũ? Nec est, quòd superuacua solicitudine defuturos ex ęrario sumptus vereamur. Parciùs aucupiũ procuretur; stabula tanquam in Sybaritano exercitu saltatoriis equis (*v. Angel. Politian. xv. Miscell.*) ne feruеant; ne reparetur iactura ingenti pecunia, si quẽ de venaticis canibus aper percusserit; ne Andronici Imperatoris exemplo (*Nicephor. Gregor. ix. Phrantzes Protouest. 1.*) canes ampliùs mille quadringenti, accipitres mille, & qui hos curent, homines totidem alantur:

tur:

tur;ne tantum auri in tot vilissimos homines,qui implere regum domos solent,profundatur: remoueantur adulatores, stulti, moriones, nani naturæ monstra,fruges tantùm nata consumere: in arctiorem numerum, & ad duorum, triumue amanuensium laborem reducantur vana nomina & munia illorum, qui à memoria, à scriptionibus, à secretis dicuntur. Quod si fiat, semper supererunt pecuniæ, opes publicæ, thesauri, qui Principum maiestati famulentur.

De gestuum externorum maiestate & grauitate, cęteroq. corporis cultu, vitæque instituto nihil certi tradi potest. Ignotæ enim virtutes pro vitijs accipiuntur. Et Vononis exemplo monemur, in externis istis non esse *diuersi à maiorum institutis*. Generaliter tamen monendi sunt Principes, sermone vtantur paucorum verborum,incessu tardo, veste graui. Recessus etiam, & rarus in publico conspectus multis placet. Quippe continuus aspectus minùs verendos magnos homines ipsa satietate facit. (*Liu.* xxxv.) & *maiestati maior ex longinquo reuerentia est*; (*Tac.* I. *Annal.*) & omne ignotum vulgò habet aliquid sacri atq. magnifici. Inde Assyrij reges perpetua solitudine maiestatem venabantur; & olim apud Germanos Velledam,fatidicam regia potestate virginem,coràm adire alloquiq. omnibus negatum. Ipsa edita in turri: delectus è propinquis consulta responsaq. vt internũcius numinis portabat. (*Tac.* IV. *hist.*) Contrà nimia popularitate peccasse memorantur Iulianus Imperator (*Ammian. Marcell.* XXV.) & Henricus III. Galliæ

Rex

Rex. (*Thuan*, lxvi.) Omninò autem egregiè maiestatem humanissimis moribus, sed qui non temeraret tantum fastigium, temperauit Fridericus Daniæ Rex. Sæpiùs amicos, quasi seposita Regis persona ad sales & iocos, & in quæ liberior animus ruit, prouocabat; monens, lasciuirent secum, & iucundè ineptirent, dū Rex abesset. Postquam satis lusum fuerat, resumpta regia grauitate, Heus, amici, inquit, mittamus nugas: rex enim redijt. Non igitur maiestas humanitatem excludit. Illa populos in cultum suorum regum, hæc in amorem & beneuolentiam aduertit. Solet enim morum facilitas, inquit Nicephorus Gregoras (vi. *hist.*) in altiore dignitatis gradu facilè omnium animos sibi reddere obnoxios; quemadmodum veris amœnitas & flosculorum suauitas omnium oculos in se vertit. Et hoc Indorum sapientum effatum est; principem, quò sublimior est, eò humaniorem si se inferioribus præbeat, carissimum omnibus futurum. Stultus est auceps, qui tubarum clangore aut tympanorum strepitu volucres in retia pellicere sperat. Quare prudenter quidam iudicare videntur (*Traian. Boccal.*) Hispanos, si ingenij acumini, fortitudini, auaritiæ & ambitioni humanitatem & morum facilitatem sociare scirent; posse non vanè orbis terræ dominatum sperare; quem ipsis impossibilem reddat nullum ferens, & à nullo ferenda illorum superbia & fastus.

Specie amicitiæ inlectum) v. quę scripsi s. ad lib. I. ad verba; *Lepidum specie amicitiæ &c.*

Cæterùm Tiberio haut ingratum accidit, turbari res Orientis,

tis, vt ea specie Germanicum suetis legionibus abstraheret, nouisque prouincijs impositum dolo simul & casibus obiectaret] Hinc inde Cornelius noster modos & remedia docet, quibus boni & mali Principes nimios priuatorum spiritus, & formidolosam sibi vim cohibuerunt, fregeruntue. Ego illo labore semel defungi satius duco. Igitur eminentes viri, & vltra priuatorum condicionem potentia, diuitijs (tyrannis virtus quoq. metuitur) & opibus pollentes, non absq. causa & Principibus, & liberis, suisq; legibus viuentibus Rebus publicis metuendi habentur. Ea enim est magnorum, cætera summis virtutibus excellentium hominum natura, idq. ingenium, vt cupiditatibus suis, & ambitioni maximè, quę sapientibus quoq. nouissima exuitur, modum statuere vix vnquam sciant; & ideò aliena debeant inhiberi potestate, qui excesserunt suam. Themistocles ad imperandum natum se prædicabat; (*Plutar. in Themist.*) & Iasonis dictum refertur, miserum se vocantis, quòd nō regnet; (*Arist.* I I I *polit.* I I I.) & Alcibiades in concione populi Atheniensis, non esse iniquum, dixit, si quis magno animo præditus cęteris ęquari nolit. (*Thucyd. lib.* VI.) Deniq; Historię Florentinæ scriptor non veretur dicere, esse in singulis Rebus publicis familias fatales, quæ earum exitio nascantur. Nimirum nemo est, qui, etsi non verbis, tamen apud animum suum non probet C. Cęsaris dictum:

Nam si violandum est ius, Imperij gratia
Violandum est: alijs rebus pietatem colas.

Sæpè est audita Alexandri Magni vox, Antipatrum Ma-

cedonię à se præpositum, dum ipse in Asia bellum gereret, regium affectare fastigium: maioremq. esse prędecti opibus, ac titulo Spartanæ victorię inflatum omnia à se data asserentem sibi. (*Q.Curt.*x.) In Repub. Romana, vnde omnium rerum magnarum exempla meritò petuntur, quid factiones, & in medio foro primùm armorum ciuilium tentamenta, mox introduxit aperta inter ciues bella, & antiqui moris corruptionem, & deniq; libertatem euertit, nisi paucorum nimia potentia? qui cùm continuatis imperijs populi inconsultum fauorem acquisiuissent, tandem illo in ipsum patrię exitiũ vsi sunt. Hinc neq. Cæsar superiorem, neq. Pompeius parem ferre potuisse dicitur. De diuitijs immensis priuatorum, quæ regiis opibus pares aut superiores erant, quibus exercitus suos faciebant, & plebem donis, ludis, spectaculis sibi diuinciebant, incredibilia narrantur. Quid enim? putemus ciuili modestia viuere potuisse, qui plura flumina possidebant, in suo oriẽtia, in suo cadẽtia? (*Sen. de tranq. an.* 11.) quorũ è numero erãt, qui, vt Athenęus (VI *dipnosoph.*) affirmat, decẽ aut viginti millia seruorũ habebãt? Ab vnius è plebe hominis opibus de cæteris coniici potest. Is erat C. Cæcilius Claudius Isidorus, de quo hæc C. Plinii (*lib.* XXXIII. c. x. *hist. nat.*) verba adscribere lubet. *C. Asinio Gallo, C. Marcio Censorino Coss. C. Cæcilius Claudius Isidorus testamento suo edixit: quamuis multa bello ciuili perdidisset, tamen relinquere seruorum quatuor millia, centum, sedecim; iuga boum tria millia, sexcenta; reliqui pecoris ducenta, quinquaginta millia: in numerato. H. S. sexcenties*: quæ summa secundum Lipsij calcu-

lum facit millies, quingenties mille Philippicos; hoc est, vt nunc loquimur, vnum millionem cum medio. Porrò à ciuili modestia omninò alienum erat, integras prouincias clientelę iure obnoxias habere. quomodo Sicilia Ciceronem patronum habuit, (*Cic.* XIV. *ad Attic.*) Bononia Antonios, (*Sueton. in August.* XVI.) Sparta Claudios, (*Sueton. in Tiber.* VI.) alij alios. Sed erit alibi locus dicendi plura de Romanæ Reip. vitijs. Nunc ad alia pergimus. Michael Palæologus, adeptus publicę pecuniæ tractandę facultatem, cùm ea in milites & plebem diuisa omnibus se gratiosum fecisset, sublato vero herede imperium Constantinopolitanum ad se traxit. (*Niceph. Gregor.* III. *hist. Georg. Phranzes Protouest.* I. *hist.*) Vltimi ex Merouæi familia Francorum Reges remissione curarum & ignauis voluptatibus felicitatem metiebantur; omni vi dominationis in Magistros equitum translata. Vnde eò ventum est, vt si reges tantę potentiæ frenum inijcere in animum induxissent, iam non inhibere potuissent coalitas vetustate, atq. ideò velut legitimas vires. Et Pipinus sibi suisq. tantum opum atq. virium circumdedit, vt posteris, vsq. ad Pipinum alterum præter nomen nihil ad regnum defuerit. (*P. Aemil.* I. II. *de reb. gest. Franc.*) Henricus II. Angliæ Rex post redactam in potestatem suam Hiberniam, illi regno Hugonem quemdam cum summo imperio præfecit; qua ille potestate elatus etiam ipsi Regi obedientiam exhibere contempsit: & maiora ausus fuisset, nisi in tempore à famulo, iubente, certè sciente Rege sublatus fuisset; quemadmodum scribit in Historia de rebus

bus Anglicis sui temporis Guilielmus Neubrigensis; (*lib.* III.) qui idem alibi de fratre Richardi Regis inquit: *indulta Joanni tetrarchia fecit eum ambire monarchiam.* Medicæorum familia magnitudinis suæ fundamenta iecit incredibilibus diuitijs, quas Cosinus senior collegerat; inde Laurentij virtute & prudentia tantoperè creuit, vt posteri in eam maiestatem, quam hodiè videmus, oppressa libertate, aut licentia veriùs patriæ, adoleuerint. (v. (*in.lib.*I. *de vit.Cosm.*) Vidit & recens huius rei exemplum superior ætas in Scirifijs, qui nunc in Africa rerum potiuntur. Cùm enim Scirifius Hascenes cum filijs, religionis Mahumetanæ in remotioribus prouincijs docendæ causâ â Rege Fessano tympanum & vexillum, & aliquot equites impetrasset, quibus cũ circumire, & populos officij sui admonere posset; ab his initijs Regi non formidandus modò fuit, sed & eum regno, quod posteri eius hodieq. tenent, exuit. (*Thuan.* VII.) Gallici deniq. regni nuperę turbæ, quas meminisse non indigenis modò, sed exteris quoq. animus horret, prudentum iudicio ab nimiis procerum opibus cœperũt. Et iam olim Ludouicus XII. Rex dicebat, potentum depressione suam securitatem firmari. (*Guicc.* IV. *Histor.*)

Quid ergò remedii est in huius farinæ homines, &c, vt Tacitus (I. *Annal.*) loquitur, *plus quàm ciuilia agitantes*? Vt quod sentio, dicam, difficilimum esse reor, Rerumpub. conuersiones, quæ ab ambitione quorũdam accidere solent, vlla prudentia, vllisue consiliis præcauere. Etenim principia & fundamenta prin-

cipatus, dum iaciuntur, difficilimè animaduerti possunt: cùm turbidi homines & rerum nouarum appetentes primùm sibi clientelas comparare, & beneficiis, liberalitate atq. comitate alios sui similes, quosdam incautos & rerum nescios deuincire soleant. Quæ res quia quandam habent virtutis speciem, occulunt malignitatem suam, nec sine iniquitatis cuiusdam opinione coerceri possunt. Si verò adultum sit malum, & suis viribus subsistat, vix est, vt remedia non sint ipso morbo periculosiora: vt inde Hetruscus politicus forsan non imprudenter moneat, vbi malum aliquod timendum Reip. tantoperè auctum fuerit, vt in difficili sint remedia, satius esse ferre aliquandiu, & imminere occasionibus, quàm intempestiua violentia incassum se opponere. Non placent, qui in futuros morbos firmo corpori medicamenta infundunt, solicitantq. sopitas ægritudinis causas, nec vllo tempore priùs quàm inter eiusmodi luctam succensas. Quot mala, quot funera vidimus hominum per eiusmodi medicamina incitantium resides, & velut oblitos nocere humores? Atq. illis similes sunt, qui placidis rebus quęrunt in futuras tempestates formidolosa remedia, quæq; ambiguo exitu possunt rectam Reip. valetudinem tàm perdere quàm seruare. Crescente Romæ Vrbis potentia, vicini populi, qui nascens malum in herba opprimere debuissent, serò nimis errorem agnoscentes, fedus inter sese pro libertate contra Romanos icere. quo facto non modò non emendarunt ptiorem errorem, sed altero addito Romanis, quorum amicitiam pacis artibus sibi concilia-

re

re poterant, in se concitatis, malum repręsentarunt, quod fortassè longè adhuc aberat. Cùm M. Antonius Triumuir, hostis à Senatu iudicatus, ingentibus copiis Cæsarem quondam secutis formidabilis esset: suasit Cicero, vt Octauius cum nouo exercitu aduersus Antonium mitteretur. Etenim fore, vt audito Octauii, Cæsaris ex sorore N. nomine confestim sint ad eum legiones transituræ. Prudens sanè consilium! sed quod Antonius alio consilio elusit. Cognito enim periculo, Octauium in suas partes pertraxit: iiq́. ambo coniunctis armis & viribus Remp. oppresserũt. Cosmus Medicæus superior tàm potens in Rep. Florentina erat, vt & proditionis species videretur, non coercito eo Reip. prospicere, & periculosum, quietũ adhuc irritare. Erat tùm insignis prudentiæ fama Nicolaus Vzanus, qui, donec ipse vixit, nunquam durius aliquid in Cosmum decerni passus est: quòd pręuideret, si quid tale committeretur, ruituram Reip. libertatem. Eo vita functo, discesserunt reliqui ab illius monito, & Cosmum Florentia eiecerunt; qui paullò pòst à factione sua reuocatus, Florentię principatum inuasit; quò non peruenisset, nisi suorum ciuium iniuriis eò prouectus fuisset. Idem in C. Cæsare obseruare licet, qui primùm Pompeii ipsius fauore adiutus eam sibi potentiam acquisiuit, quæ ciuitati Romanæ postmodum terrori fuit. quęq. ad minuendam hanc potentiam Pompeius serò nimis inutili cura futuri mouit, & Pompeium & libertatem Romanam funus fecerunt. Fit igitur plerunq́. vt quorundam imprudentia, & aliorum inerti conniuentia

radices deniq. agat ambitio, & aut omnibus in medicinam desit animus, aut ea non nisi serò, & in vtili cura

cùm mala per longas eualuere curas,

tentetur. Sed sunt tamen à prudentibus notata remedia, quibus tantũ malum superari possit; alia quidem, vbi vnum, vel paucos opes & potentia supra cæterorum condicionem regio fastigio propè nimis admouerunt; alia iterùm, vbi integri alicuius regni proceres, immunitatibus, præfecturis, viribus superbi in reges propellunt cientq. potentiam, quam tamẽ ipsi condiderunt. De prioribus primo loco dicam. Quibusdam igitur sæua & crudelia placuerunt consilia, qualia Periander aliquis, aut Tarquinius suggereret: vt nimirum summa papauerum desecentur. Hoc modò Alexander Magnus ad Persicum bellum proficiscens, omnes nouercę suę cognatos, quos Philippus in excelsiorem dignitatis locum prouexerat, interfecit: sed nec suis, qui apti regno videbantur, pepercit; ne qua materia seditionis, procul se agente in Macedonia remaneret; & regis stipendiarios conspectioris ingenij ad commilitium secum traxit; segniores ad tutelam regni reliquit. (*Justin.* XI.) Constantius Imp. cunctos sanguine & genere se contingentes stirpitus interemit. (*Ammian.* XXI.) In historia Constantinopolitana obseruare licet, claros viros vel oculis priuatos, vel in monasteria detrusos. Et tradunt nostri homines cautionem, hos tales prauè gratos vulgo, plebis ductores eodem in carcere custodiri, puniri, & sepeliri debere. Quippe plebeiorum supplici-

pliciis aliorum audaciam terreri; insignium hominũ cæde accendi. Vnde Albani Ducis imprudentiam arguunt, quod Egmondanum & Hornanum medio in foro, & in conspectu populi, qui illos tantopere amabat, capite multare sustinuit. (v. *Boccalin. cent.* I I. *cap.* XLIV.) Aliter Veneti, quorum annales tradunt, cùm olim inter nautas & populum periculosissima orta esset seditio, quę neq. per lictores neq. magistratus sedari potuisset, eam tandem interuentu P. Lauredani, qui annò superiori Imperator bello maritimo fuerat, illicò conquieuisse. Verùm hanc nautarum obedientiam adeò suspectam Senatui fuisse, vt Lauredanum carceri inclusum mori coegerit. Tacitus quoq. libro primo, seditiosorum duces cæsos intra tabernaculum ducis obrutos dixit: & infrà hoc eodem libro scribit Tiberium Pseudo-Agrippæ pœnam palàm non ausũ, in secreta palatii parte interfici iussisse, corpusque clàm auferri. Athenienses aduersus opibus, virtute, vel merito eminentes Ostracismo vtebantur; (v. *Carol. Sigon.* I I. *de Repub. Athen.*) cautione profectò minùs honesta, & quæ parùm ab illa Ephesiorum lege, qua quis frugi esse vetabatur, differre videtur. Sanè Aristoteles (I I I. *Polit.* I X.) & si fateatur, inesse Ostracismo qualemqualem iusticiam ciuilem, tutius tamen arbitratur prouidere ab initio, ne tali medicina sit opus. (*adde Paul. Parut.* I. *discurs. cap. vlt.*) Minùs enim difficile est, dignitates, opesq. quãuis benèmeritis denegare, quàm collatas adimere; quippe illi quod nunquam habuerunt, non adeptos se patientiùs ferent: hi verò honores quibus assueti sunt per-

pe-

petuis machinationibus recuperare tentabunt? Vnde, qui ciuitatibus pulsi sunt, quod maximè superioribus seculis in Italia, cùm factionibus omnia scaterent, accidit, semper instrumenta se præbuerunt affligendi patriam suam. Tutius igitur est, impedimenta obijcere instrumentis nimiæ potentię, conuellere fundamenta, quibus illa nititur, & velut subtractis alimentis ignem ambitiosum extinguere. Illi igitur, cuius priuatum modum egresśæ sunt diuitiæ, dignitates, curationes, legationes conferantur damnosę, sumptuosę, & quæ sine rei familiaris dispendio obiri nequeant. Si fauore plebis nitatur aliquis, ille deriuandus est iisdem aut maioribus beneficiis aut illecebris in ipsum Principem aut Rempublicam. Qui nomen, famam, & gloriam habet, arduis & periculosis obiici debet expeditionibus; vt, vbi non succesśerit negociũ, & euentus spei non responderit, minuatur auctoritas, quam à rerum gestarum excellentia meruit. Is, cuius in aula, alioue certo loco nimia potentia est, specie honoris in longinquas regiones amandari potest. Si armis fulciatur alicuius magnitudo, eum vario prætextu ab exercitibus & militia ad honoratisśima quęq. officia, sed quæ potestate omni careant, in aulam transferendus est. Quomodo Constantius Cæsar Vrsicinum in Oriente equitum magistrum sibi suspectum ad se venire summo cum honore mandauit; ea specie, vt pro rerum tunc vrgentium captu disponeretur concordi consilio, quibus virium incrementis Parthicarum gẽtium arma minantium consilia frangerentur. (*Ammian. Marcell.* XIV.) & idem

Iu-

Iuliano Cæsari Herulos, Batauos, Petulantes, Celtas, & cætera auxilia, quasi ijs in Parthico bello opus haberet, ademit: (*Ammian. Marcellin.* xx.) Mucianus, quia propalàm primus Antonius opprimi nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis onerauit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluuij Rufi vacuam: simul amicis eius tribunatus præfecturasq. largitus est. dein, postquam inanem animum spe & cupidine impleuerat, vires abolet; dimissâ in hyberna legione septimâ, cuius flagrãtissimus in Antonium amor. (*Tacit.* IV. *hist.*) Ferdinandus Consaluus, ille qui Magnus Capitaneus vulgò vsurpatur, pro Neapolitano regno Regi suo subiecto eam retulit gratiam, vt rex ademptis illi exercitibus & munitis locis, eum in Hispaniam abduxerit, vbi inglorius obijt. (*Guicciard.* IV. *&* VII.) Et hanc ingratitudinem, quia necessaria est, & securitati publicę consulit, quodammodò excusatione dignam pronũciant nostri politici. Porrò alia cautio est, arcere tumidi spiritus homines ab omni magistratu & imperio, sed curationibus tamen, legationibus, aliisq. honoribus admouere, quib. honoratiores quidẽ sint, nihilo tamẽ valentiores. Ita Bragãtiæ Dux, qui nomine vxoris in Lusitaniæ regnum iura sibi quædam competere putabat, post illud regnum à Philippo Hispaniæ Rege subactum, creatus quidem est *Aurei velleris eques*, & inusitatis honoribus affectus; (nam & in tẽplo proximus Regi consistere iussus est) nihil tamen obtinuit, quod vel opes eius vel potentiam augere potuisset. (*Hieron. Conestag.* VIII. *de bello Lusit.*) Iterùm

R alia

alia cautio est, vt si in magnum virum conferre imperium sit necesse, ipsius prauę cupiditates collegâ addito coerceantur. Quo consilio, cùm Constantius Imp. Gallum Cæsarem ad se euocare vellet, dissuaserunt alij: quippe discedente Cæsare Vrsicinum in Oriente perniciosè relinquendum, nullo futuro, qui prohiberet altiora meditantem. (*Ammian.* XIV.) Alii, quos inter doctor meus Christophorus Besoldus est, præcipiunt, magnos viros ad vxores ducendas, & liberos suscipiendos adigi, quorum intuitus patrem reddat amiciorem Reipublicæ; & hoc præceptum Henricū IV. Galliæ Regem in Bironio incautè neglexisse. Sed mihi tàm nocere posse videtur istud remedium, quàm prodesse. Nam à voto relinquendi opes atq; potentiam liberis, vbi honesta non succedunt, facilè ad scelera transitur; & nisi sint post nos, ad quos improbitatis vtilitas redeat, non placet incerta & cùm periculo, aut breuis deniq. felicitas. Augustus inter alia dominationis arcana etiam hoc habuit, ne cui Senatorum extra Italiam sine suo permissu peregrinari liceret: (*Dio* LII.) eo, puto, fine, ne militum prouincialiumue studia ambitiosè conciliarentur. Mouet, quòd Gallia Narbonensis & Sicilia ab hac prohibitione exceptæ erant; (*Tacit.* XII. *Annal.*) quæ fraudibus ob Principis & Vrbis viciniam non ita commodæ videbantur. Præcipuè tamen Ægyptum Augustus seposuit, vetitis ingredi Senatoribus; ne fame vrgeret Italiam, quisquis eam prouinciam, claustraq; terræ ac maris, quamuis leui præsidio aduersus ingentes exercitus insedisset. (*Tacit. hoc lib.*) Vnde & Vespasianus,

quan-

quando Ægyptum, claustra annonæ obtineret, posse Vitellij exercitum egestate stipendij frumentiq. ad deditionem subigi, sperabat. (*Tacit.* III. *hist.*) Quâ etiam ratione inductus Augustus, non ex Senatorib. aliquem, sed ex equestri ordine præfecit Aegypto. Ita enim visũ expedire, prouinciam aditu difficilem, annonæ fæcundam, superstitione ac lasciuiâ discordem ac mobilem, insciam legum, ignaram magistratuum, per aliquem ex equestri ordine, non Senatorio, retinere. (*Tacit.* I. *hist.*) Eadem solicitudo ante Augustum exercuit quoq. Alexandrum Magnum; qui in plures præfecturas Aegyptum distribuit; miratus naturam & munimenta regionis: & intutum existimans, vnius imperio totum regnum committere. (*Arrian.* III. *hist.*) Aurelianus quoq. Imp. cùm Saturnino limitis orientalis ducatum dedisset, sapienter illi mandauit, ne vnquam Aegyptum videret. Cogitabat enim Gallorum naturam, (& erat Saturninus natione Gallus) verebaturq. ne si perturbidam ciuitatem vidisset, quò eum natura ducebat, societate quoq. hominum duceretur. (*verba Vopisc. in Saturn.*) Porrò saluberrimum est consilium, maximeq. necessarium, omnes magistratus, omniaq. imperia potiora facere temporaria, ne in vnius manibus diu resideant. (v. *N. M.* III. *disc.* XXIV.) Eò quippe ingenio sunt homines, vt postquam multum temporis in potestate trãsegerint, patriis moribus hautquaquam sibi viuendũ ducant. (*Catulus apud Dion.* XXXVI.) Qui semel imperandi dulcedinem degustarunt, priuatam vitam paullò magis plerunq. quàm animæ à corpore sepa-

rationem horrent, & priuatæ domus angustias, vt crudele patibulum abominantur. Quietem & tranquillitatem regno præferre paradoxon est supra omnem modum odiosum; sententia, quam omnes ore versant, & nemo pectore credit. Accedit, quòd, vt rectorem à Principe accipiunt prouinciæ, hunc ilicò venerantur, ei assuescunt, tàm constanter hunc esse Præfectum, quàm illum Regem intelligunt. Imò & propiùs ille ciuibus incumbit, propiùs vrget affectus; contumaces aut amantes propiùs damnat, vel colit. Maximè nobilium stirpes adeò eiusmodi prouinciarũ Rectoribus accedunt, spe, conuictu, mansuetudine captæ, vt deinde vel in Regem promissam fidem exerceant. Hæc munera, si parui temporis fierent, non illis coalesceret inueterata vis; nec ciues breuissimo defuncturos imperio præter fas amarent, aut timerent. Et quantũuis angusti temporis honores cupidè commendabit ambitio. Deniq. Principes aut Resp. in plures liberalitatem diuidere poterunt; vacuis sæpè prouinciis, in quas alios atq. alios pro meritis temporibusq; sufficiant. Inde Romæ olim lege cautum fuit, ne quis omninò Prætor anno, aut Consul biennio amplius à suo magistratu continuò imperaret. (*Dio* XLIII.) Et Florentiæ olim lex fuerat, ne *Prior* Reip. (is summum honorem gerebat) intra triennium, ex quo magistratu abierat, eundem petere posset. (*Leonard. Aretin.* IV. *histor. Florent.*) In eâdem vrbe cautum aliquando fuit, ne Reipub. Vexillifer (*Gonfalonerium* vocabant) in perpetuum crearetur; sed annua esset illa dignitas. (*Guicciard.* XI. *histor.*)

Cùm

Cùm Gallus Asinius censuisset, in quinquennium magistratuum comitia habenda; eam sententiam altiùs penetrare, & arcana imperij tentari Tiberius arbitrabatur. Nempe superbire homines annuâ designatione; quid si honorem per quinquennium agitent? (*Tacit. infr. hoc lib.*) Regnum Assyrium ad mille annos stetit inconcussum, non aliam ob causam, quàm quòd militiæ præfecti quotannis mutarentur. (*M. 1. art. milit.*) nec aliam ob rationem, post extinctam Cæsarum familiam in Imperio Romano tot bella ciuilia inter ipsos duces, totq. ducum conspirationes contra Imperatores exortę, sunt quàm quòd ijdem ijsdem exercitibus perpetuò præfecti essent. Ad hoc respicit hoc loco Cornelius noster, cùm Tiberio non ingratum accidisse scribit, turbari res Orientis; vt eâ specie Germanicum sibi suspectum & inuisum suetis legionibus abduceret, nouisq. prouincijs imponeret. Et si verè rationem ponimus, non aliam magis rem libertatem & publicam rem Romanorum euertisse inueniemus, quàm imperij prorogationem. Quid enim aliud Sullas fecit & Marios, quàm tot mandata bella, totq. consulatus exiguo interuallo? quid Decemuirorum insaniam aluit, quàm perpetua, contra mores patrios prorogata potestas? Quid Cæsarem tyrannum & patriæ libertatis inuasorem fecit, quàm perpetua, contra leges dictatura? Deniq. huius rei domesticum exemplum occurrit in meâ Germaniâ. Regio erat olim sub Imperatoribus armis, opibus, potentiâ ingens; nunc ex quo Optimates commissas sibi quondam prouincias in principatus mutauerunt,

&

abutantur interdum Principes, quibus ius fasque ad suum arbitrium exigere mos est; cautionis tamen loco erit, nosse machinationes, quibus subuersis iuribus & moribus antiquis vnius legibus soluta potestas stabilitur. Quo quidem in argumento cùm parâssem dicere non pauca; vidi Ioannem Barclaium, amœnissimi ingenij virum, & quem suo merito omnis elegantię compendium mihi vocare videor, ita prudenter, atq. neruosè versatum esse, vt addi nihil possit. Igitur dubitanti mihi, an post tantum Homerum Iliada scribere supersederem, aut saltem, ne quid desiderari posset, mea adderem; ea sententia sedit, describere hunc in locum integram Barclaij dissertationem. Veniam, imò laudem merebor, quòd quæ meis verbis tàm benè, tàm eleganter dicere desperabam, alienis, quibus prudentius, elegantiusue nihil dici potest, proponere voluerim. Introducit ergò Cleobulum, regij consilij præsidem, Regi suo ita loquentem: Quamdiu lenitas in virtutibus erit, non dicêris vllo vitio impulisse labentem in clades Siciliam. Lenitate, inquam, tuâ, malignitas fatorum in tuas & patriæ clades abusa est. Illa facilitas, & indulgentia in Magnates, illa tua tuorumq; maiorum incauta in eos profusio prodidit pręcipuas imperii vires, aperuitq. iniuriis despectam dignitatem. Iam quidem perculsi sunt: iam silebunt defessæ factiones. Ast, vbi respirarint, expecta alios fluctus, nisi ventos plusquã Æolico vtre tenueris. Pugnabunt erumpere; & quamdiu nimis poterunt illi, nunquam satis Reges poteritis. Nec in tyrannidem te adorno. Ipsis quoq. consules, ò Rex, si efficies, vt ti-

more

more, aut fastidio culpæ, paulatim inquietos mores dediscant. Tum Meleander: Scio, inquit, ex his nubibus feruere plerasq. procellarum. Sed vires eorum hominum adultæ sunt, & ipso tempore ac patientiâ Regum iam propè legitimę. Has itaq. accidendo vel iniuriam facere credar, quia natam ante me potentiã percellam; vel nimio in conatu regias vires iam sæpè delibatas, & quarum infirmitatem celari interest, inconsultò experiar. De successu, reponit Cleobulus, meliùs ominare; dum ordine & per partes euellas eam segetem, quâ ipsi luxuriant. Sed nec crede, iniquam fore causam, & quam Dij hominesq; non probent, si pugnabis pro regiâ dignitate, & Siciliam à parricidio prohibebis, quo ipsa se furiis mactat. Quinam illi sint, vide; vnde processerint; quæ illos machinę fastigio tuo admouerint. Vtcunq. se iactent; maiorum tuorum beneficio opes comparauere, in pręfecturas missi sunt, regiæq. amicitiæ indulgentiâ hoc culmen condiderunt, ex quo hodiè siue ipsi, siue eorũ posteri certant in Reges. Tua sunt ergò tela, quibus lacesseris, tua acies tot mucronum, cæcâ discordię manu infelicitatem sui auctoris vouentium. Si merentur, si ferre felicitatem suam non possunt; ab ijs duntaxat recipe, quod à vobis acceperunt. Nudos medius fidius relinques, cogesq. obliuisci spirituũ, quibus nunc intumescunt, vestras apud se mirati diuitias, suæ verò sortis ignari. Ac, quò maturiùs consulas sceptro, vide quàm multum coalescat illorum in vos imperium; quàm publicè, quàm periculoso consensu hæc velut iura peccandi nunc asserant. Inter se ęmuli, inimici,

tamen

tamen vix libenter accipiunt, à Rege vllum premi. Quiſquis ergò rebellat, cęteri adſunt, vel publicè, vel priuatis affectibus. Nunc cauſæ ſe addunt, nunc tẽpore vtuntur iam ſatis occupato, quo alio iurgandi prætextu diſtrahant Regem. Alij tuum latus, tua caſtra non deſerunt; ſed lento & per ambages fracto regiorum conſiliorum aut militum vſu, diu volunt rebellium contumaciam conferri viribus ſceptri; ne videatur indignum Regibus aut impar eſſe periculum, aſſueſcatq. populus vereri hos motus & pati. Ita ſibi ipſis & exemplum faciunt, & exitum ornant, ſi iraſci in Regem contigerit. Hanc coniurationem niſi antevertis conſiliis, quantum aberis à Merganię (Germaniam intelligit,) fato. Regio erat ſub vno formidanda: nunc ſegnicie vel patientiâ imperantium adeò in varios Principes lapſa, vt domino tota exciderit. Quanquam recenti memoriâ tenes, Rex, quid hę poſſint factiones; permittes hîc tamen earum cunabula, & ingenium percenſeri. Nam & accendi te volo, vel parari ad patientiam haut dubiæ cladis. Igitur, ſi quos amas, ſi quos attollis præter veterum Optimatum libidinem, tanquam de eorum bonis ſit, quod largiris, excedunt ab aulâ: queruntur ſe contemptos; in arces, præſidia, quæ iis credidiſti, confugiunt. Fortunas populi deflent; exanimati regni ſanguine paucas hirudines repleri: non ferendam eorum ſuperbiam, qui faſcinato Principi illudunt, vetereſq. & emeritas ſtirpes inexperto recentis potentiæ gaudio calcant. Frequens hęc quidem, vt noſti, diſſidendi eſt ratio, proruendiq. ad ciuilia arma. Sed & aliæ pręterea cauſæ illis inge-

niis faciunt defectionis audaciam. Diu ipsis largitus cesses vtcunque magistratus, præfecturas iam plenis, necdum tamen satiatis negaueris; iis arcana omnia non credas;habeas alios fideliores tibi: non accesseris odiis, quibus æmulos deuouent. Ilicò indignè haberi se putant;frēdentq́. tanquam contumeliâ violati Alii, vt reuerentiam sibi concilient, & quid possint, Regē admoneant;quærunt offensionis materiam, & gratis ineunt consilia in publicam pacem. Cęterùm, quęcūq́. illos occasio tollat in rixam, viribus, quas vos Reges tribuistis,succincti, mox clientes armatosq. inueniūt, eò prolixiùs, quòd hæc secedendi facinora sępe inulta sunt, & plerunq; pręmia habent. Sic erecti, sic velut in suo regno collecti, opimiora ad conciliandam pacem à vobis Regibus extorquent, quàm si ipsis obsequium & fides māsisset. Vestro interim auro, vestrisq́. stipendiis (quis ferat?) militant acies, quas in vos educunt. Aerario vestro feroces, aut rationem imperij deposcunt à vobis, aut regnandi modum præscribunt. Vestri coloni sunt, vestri ciues, qui plus quàm externis tumultibus per hæc bella eruuntur. Quid deinde? emitis pacem; Reges, his prodest peccauisse. Vos in regno nunquam bonâ fide pacato expectatis soliciti, ex quo cinerē se flamma refundat; cui placeat gloria nouæ litis, quæ federum tabulę iam plenissimis libris addendæ sint. Minimum putem, quod hęc bella, hæ paces exterarum gentium ludibriis euilescunt; quòdque minor quàm pelago fides est, siue quietem agimus, siue tumescimus. Maiora sunt vulnera, quibus viscera patriæ lancinant illi mores. Robur enim maxime

ximæ gentis, & cui, si hæc absint incommoda, nullã non cesserit, hic assiduus & pestilens ventus affligit. Pereunt vrbanę & rusticæ opes, quascunq. prouincias turbo afflauerit. Consumitur impetus animorum, & prudentûm, quos multos habemus, solertia, digna Orbi imminere, his domi pacandis tota vix sufficit. Instituuntur prętérea animi iuuentutis ad audaciam & contemptum maiestatis, infandamq. dulcedinem belli ciuilis, in quo furor & auiditas subitas pugnas, & præsentia pręmia habet. Ita domestico facinore marcescit, quicquid ad terrorem exterorum Dij Sicilię nostrę tribuerant. Neq. putes hęc esse rudimenta flagrantium animorum, qui castrensi disciplinâ eruditi, ęstus inter se conceptos mox in peregrinum hostem validiùs effundant. Vtinam hæc solatia saltem essent ciuilis insanię. Sed ne isthic tyrocinium ad fortitudinem aut militiam credas: cogita, quàm sępè plus vanitatis & minarum hi turbines habeant, quàm iusti laboris in castris. Conueniunt illę cohortes in arcibus, vrbibusq. obnoxiis; facilem ciuem, aut imparatos agrestes diripiunt. Hęc plerunq. fortitudinis summa. Acies rarę; nulla aut subita discrimina: quia obnoxiè placantur, & ante fortunam armorum ab facinore donatos dimittitis. Sed etiam, vt bella hęc durent, vt sæuiant mutuę turbę: at interim miles opimę patrię spoliis saginatur, & in bonis miserorum ciuium bello quàm pace delicatior, latrocinijs magis quàm constantiâ, robore, arte imbuitur: vt ad disciplinam deinde veri et sobrij Martis, & externis regionibus interdum infœcundis frangatur eneruí fastidio,

dio, doceatq. diuersissimos esse labores, prędatoris & militis. Temnimur interim, ô Rex: & si quid in vicinos minaris, robori minùs suo quàm malis nostris fisi, tuos conatus despiciunt. Largitione tantillâ facilè credunt excitare de Siculis, qui ciuili seditione te implicent. Sic tradunt te ijs debellandum, per quos tuis auspiciis debuerunt euerti. Nobilissimæ genti infamiam an perniciem hęc plùs creent, ipse existima. Vis deniq. quod tui ciues queri possunt, hîc audire? Componendis his fluctibus olim populus ad regiam potestatem respexit. Ne collideret Optimates ambitio, ne vnam gentem factiones diuiderent, essetq. timendum à ciuibus, quod hostes solent minari, transtulere in Regem purpuram, solium, ferrum. Quod si adhuc in regno vexantur reipub. malis, quid precij illis erit traditi sui iuris, exutiq. imperij? aut illos in libertatem restitue, aut domesticam præsta quietem, propter quam libertatem reliquerunt. Meleander ad hæc verba ingenti suspirio pectus concussit: & facilius argui morbum posse, respondit, quàm expelli medicina. Iam se Eristhenem & Oloodemum (hi factiosorum pręcipui à Barclaio finguntur) ferro vltũ: Lycogenem occubuisse. Si ad illud exemplum quotidiè seueritatem res exigunt, sibi ipsi in odium venturam potestatem, quæ sanguine Optimatum alenda sit. Summa in illis indoles, inquit, animi vigor, multę virtutes. Scilicet extinguam aut premam hæc sydera? omnia autem? sed illud inhumanum, & fortasse supra regias vires? Quęnam igitur? nempè suspecta. At verò & solæ suspicionis pœnas luere est

indi-

indignum; & præterea ſæpè nullum eſt ante tumultus ſuſpicionis veſtigium. Impetus in viuidis mentibus prçceps haut rarò ſimul cogitat, ſimul excit hos motus. An omnes habebo meâ rigiditate auerſos? viuamne ferç inſtar in ſolitudine? an potiùs nouis hominibus regiam implebo? acerbius mehercule ipſo malo remedium! Deos & fata ſpero, poſtquam ſumus emoliti acerrimam tempeſtatem, pro habenâ reuerentiam noſtri fore expertis, quid poſſimus. Saltem, Cleobule, quàm mitiſſima conſilia habes, expro-me. Tùm Cleobulus. Faueo tibi, ò Rex: id eſt, proceres, quantum licet, tecum excuſo. Læti in illis & ingentes ſunt animi; & hçc ipſa, quæ arguimus, magnæ indolis notæ ſunt; & ſi legum habenis teneretur, rebus publicis ſalutaris. nunc, quia illam paſſi eſtis laſciuire, eorum quç cogitat, quçq. audet, inclino in vos Reges inuidiam. Cçterùm cùm virtutes ac vitia non plus ex merito æſtimentur, quàm ex populari iudicio: nihil mirum, ſi conſuetudo & peccantium claritas atq; ſucceſſus nobilitauerit hanc culpam: quam ſi premi & eripi cupis, reuocanda eſt paulatim ad ſuorum natalium vilitatem. Hoc autem efficies, primùm nominis veri dedecore: vt apud te perduellio, coniuratio, perfidia nominetur; non, vt ſolet, magnitudo animi, prudentia, ſocietas, publici boni cura. Deinde, vt, qui à te ſeceſſerint, ſaltem eflagitatæ veniç humilitate frangantur; cùm nunc (miro gentibus ritu) damnare te ſoleas, publicis profeſſus codicillis, hos eſſe innocentes. Nam ſi rei non fuerunt ſumptis armis, certè tu reus, in quem illa ſumpſerunt. Triſte

di-

dictu. Si hęc postrema exceperis arma, In quibus simpliciter victor es, vide sub te & patre tuo turbas. Omnes eâ cautione dimissę sunt, (innuit Barclaius superioris seculi turbas in regno Francico) vt terras populatas, conscriptos milites, cætera defectionis facinora nimiâ simulatione, & prodente captiuitatem imperij imputaretis vobis. Iussu hæc vestro, aut vestri gratiâ esse patrata publicis chartis sustinuistis inscribere. Sed durum est premere istas stellas. Enim nec obrui illas, ac nec tegi oportet inhumana ratione. Luceant ò Rex: dum meminerint, cui Soli lumen hoc debeant, nec caliginem faciant tuo orbi. Ferè necesse videbatur alicuius sanguine lui hoc crimen. Extorsit atrocitatem remedij à tua bonitate cùm Oloodemo Eristhenes, & infelix vindex Lycogenes cæterorum animos aliquandiu sui memoriâ tenebit. Quisquis autem temporum istorum oblitus in hunc ludum primus descendet, ocyus hominem preme, non tardis, non incertâ consultatione libratis conatibus. Ipse tibi expeditionem desume, ne tuorum ducum pręuaricatio illam causam causam inutili mora conficiat. Si audebis, si non cunctaberis, multi maiestatis reuerentiâ capti tuum auspicium sequentur; qui dubitare incipient de suo officio, si & videberis deliberare, an impunè possis offendi. Tunc nitendum, ne timidâ remissione spirituum videaris istorum temporum oblitus, aut veniam petere extincti Lycogenis. Consentias cum impetu isto, vt tuus esse potius videatur quã fortunæ. Federa, leges, pacta cum armato rebelli nec audi. Vnum sit pœnitenti remedium, si supplicet, si su-

supercilium ponat, si se & causam damnet. Lenitatis tuæ erit sic composito indulgere; nisi nimis perniciosè errauerit, aut in necessitatem distulerit pœnitentię laruam. Sed ignosce ea lege, vt aliquid ipsi in mulctam decedat. Si prouinciam à te habet, partem ex ea deliba, quam alteri tradas: si arces aut suas aut regias, vnam ex ijs futurę fidei pignus cape. Timebunt alij spolia dare ad regiam gazam, qui nunc contrario voto æs, fasces, pręsidia audent in precium pacis exigere. Caue autem dare hos reos precibus cognatorum, qui apud te in illos militauerint. Nam vix vlla vulgarior fraus est, quàm istorum optimatum, non studio, non vero affectu, sed velut sordibus se in aduersa diuidētiū castra. Fratres, affines, patrueles, hic pro te, illę cum factiosis stabit: vt victoria aut fauore in vtramlibet fortunam securi sint. Hos te maximè suspectos habere ęquum est, ò Rex; & si anxiè pro cognatis suis orant, propemodum hostes. De ducibus factionum hæc sentiam. Sed quid illi absq. militum manu? Hi sunt sanguis, hi nerui tumultuum; nec in eos impunè seueritatem omiseris. Quos igitur placidis rebus seu præsidiarios milites seu prætorianos conscripseris, si defectione oborta præfectos forsitan suos in Regem sequentur, ijs infamis sit missio. Cingulum ponant. Nullus pœnitentium clamor, nullæ procerum preces te moueant. Discant non tàm Prçfectos venerari, quàm te in illis: quippe hos se cum à te ali, à te pendere. Ita exercitus, quos in pace educas, syncerè erunt tui; nec te magnates creditarū fiducia copiarum despicient. Si qui autem concitato tumultu, nullis sti-

pen-

pēdiis tibi deuincti, ad factionem accesserint, his mitiora imperari non abnuerim. Simplicis defectionis rei sunt. In eos, si lubet, mansuetudinis obtine famam: modò veniam te dedisse non se ingratiis vsurpasse, intelligant. Hęc Barclaius.

Qui idem alio loco duo esse dicit, quibus Proceres in Regem suum armantur, solicitanturq. ad ambitum; longum imperium, mosq. constituendi rectores prouinciarum in eam legem, vt non antè magistratu, quàm vita decedant: alterum, munitionum, arcium, præsidiorum numerum nimis magnum. De primo suprà dixi. Arces & munimenta magnatum ambitionis aggeres meritò vocantur. Plerunq. enim arcium rectores dominiue à sceptris deficiunt; pleriq. motus ex his claustris erumpunt, aut in illa tutos habent receptus: inuitante ad peccandum tot munimentis fossisq. superbâ rebellandi securitate. Vnde Henricus II. Angliæ Rex omnes Procerum arces mœnibus nudauit. (*Boter.* IV. *della ragion di stato.* VI.) Quod & Græci dirutis suspectarum vrbium muris, & Romani quoq. facere soliti sunt. Neapolitanum regnum castellorum, turriumq. frequenti supercilio tumebat: &, erant optimates tanti factione & viribus, vt, quod plerunq. infelix potentiæ genus est, Reges terrerent. Nunquam penè sine motu illa alioquin felicissima regio fuit. (v. *Pandolf. Collenut. Joan. Iou. Pont. Barthol. Fac. in hist. Neap.*) Deiecti nunc Reges, nunc Proceres; donec arcibus plerisq. euersis magnatum quoq. robur variâ Regum arte (v. Th.pol. par. III. apotel. LXXII.) suppressum est. Portò & illud

addendum eſt,quorundam ſententiâ primogenituræ ius,quô moribus quorundam regnorum excluſis minoribus fratribus ad maiorem ſumma bonorum paternorum defertur,intutum Regibus eſſe. Cùm enim illo iure nimiæ & interdum priuatam fortunam excedentes diuitię ad vnum confluant: fieri non poteſt, vt ille tantarum opum vi ſuccinctus non ſeipſum mirari, & vel in Regem potentiam ſuam expedire audeat. Vnde plurima ſunt illorum exempla,qui deſpectâ ſemper-ſacroſanctâ maieſtate capita ſe duceſque ſeditionibus præbuerunt,patris patriæ populorumq́. patroni ambitioſiſſimis titulis ſibi ſumptis. Deniq; in Gallia (ſiue in inuidiam Regis confictum,ſiue verum fuerit) regiorum conſiliorum, quibus Procerum potentia infringeretur, aliquando hanc fuiſſe ſummam in vulgus iactabatur; proceres ante omnia de medio tollendos,& nobiles ſenſim carpendos. Ad tollendos autem magnates & nobilitatem in ordinem cogendam placere,vt bellum religionis colore alatur. nam ſic paullatim ad internecionem eos, præſertim, quò quiſq. generoſior eſt,deleri poſſe; neq. defuturas artes,quibus ij, queis belli fortuna pepercit,in pace opprimantur. Intereà,dum bello & pace in id incumbitur,cautè ſeruandū eſſe,ne Rex dignitates,honores, munia publica ijs, aut in eorum gratiam cuiquam conferat; inuidioſas & ſumptus periculiq. plenas præfecturas aut delegationes ipſis reſeruet; penſionibus & honorarijs, quantum licebit, ſubtractis: quò vaſta illa corpora, tanquam alimento negato ad maciem paullatim deducantur,ac poſtremò concidát. In

primis publica regni comitia, quæ tantùm ad firmandam ordinum potentiam ſpectant, omninò prohibenda eſſe; & ſeuerè caſtigandos, tanquam publicæ quietis turbatores, qui ad illa proclamabunt. Sublatis proceribus, & labefactatâ nobilitate in ciuitatibus & vrbibus eos petendos, qui per bella à regijs partib. non ſteterint; quib. ſublatis facile fore, vt toto regno ciuitates munitæ mœnibus & propugnaculis nudentur, & arces procerum atque nobilium diruantur. (*Thuan.* lvii.)

Deniq. ſatis apta ratio eſt titulis ſuperbientes inflatoſq. deprimẽdi, ſi tituli illi vulgentur, nouiſq. conferantur hominibus. Ita paruifient, qui olim ſummi honoris loco ambibantur. Hoc modô, ſi ſint, qui ducum, comitum, baronum appellationibus ſe attollũt; ſume ex tuis hominibus, quos tanquam ob merita & fidem ijſdem afficias honoribus. Euileſcent illa nomina multitudine, & ignobilitate candidatorum.

Tractare præliorum vias, & quæ ſibi tertium iam annum belligeranti ſæua vel proſpera eueniſſent &c.) Bella armis & ducum conſilio geruntur, pugnando in acie; non figuris, quæ ab hominibus rei bellicæ imperitis in charta notantur, aut virgâ in puluere deſcribuntur. Acies ſchola eſt, exercitus diſcipuli, arma pennæ, quæ tinctæ hoſtili ſanguine hiſtorias ſcribunt in carne. Vnde neceſſe eſt reuoluere ſic geſta in bello, non in muſæo. N. M. etſi de re militari ſatis benè ſcripſiſſe videtur, tamen, petente Vrbini Duce nullam earum, quas docuit, aciem ordinare ſuſtinuit.

Flumen Viſurgis Romanos, Cheruſcoſq. interfluebat. eius

in

in ripa cùm cæteris primoribus Arminius adstitit, quæsitoque an Cæsar venisset, postquam adesse responsum est, vt liceret cum fratre colloqui, orauit.) Oportet cautissimum esse Principem, aliosq. magnos viros in congressibus & colloquiis; ne se imprudenter in hostium manus misisse dici posint. Instituto colloquio inter Cerialem Ciuilemq., aduersarum partium duces, scisso Vahalis fluminis ponte in eius abrupta progresi colloquuti sunt. (*Tacit. v. hist.*) Ludouicus XI. Galliæ Rex cum suo Equitum Magistro, quo cum simultates exercebat, in colloquium descensurus pontem amni cuidam imponi iussit; in eo medio cancellatæ velut fenestræ factæ; vt conspici inter se exaudiriq. colloquentes possent, ac dextræ interiungi. (*P. Aemil. x.*) Ludouicus Sfortia Mediolani Dux cum Galliæ Rege non aliter congredi volebat, quàm in fluminis cuiusdam medio, vbi pons aut nauibus aut aliâ ex materiâ ita structus esset, vt inter vtrumq. firmum ac robustũ ex lignis vallum intercederet. (*Guicciard. 11. histor.*) Postremò notatu digna est Francisci I. Galliæ Regis cura, quâ, cùm ex carcere Hispanico rediisset, sibi prospexit. Rex Lanoio Neapolitano Pro-rege, Alarcone militum duce & quinquaginta equitibus comitatus ad eius fluminis, qui Hispaniam à Gallia diuidit, ripam venit. Eodem tempore ac penè momento Lautrecus cum duobus Regis filijs, futuris obsidibus, & pari equitum numero in opposita ripa cõstitit. In medio amnis vacua nauis erat anchoris firmata. Ad hanc Rex scapha, cùm Lanoio, Alarcone, & octo aliis, qui omnes breuibus erant armati telis, traiecit: & ab ad-

uersa ripa Lautrecus cum obsidibus & octo aliis pari armatura ad alterum nauis latus se contulit. Deinde Lanoius & Alarco cum Rege & octo comitibus nauem conscenderunt; idem ilicò factum à Lautreco & suis pari numero. Postquam omnes in naui constiterunt, Lautrecus Delfinum ex sua scapha in nauim trãstulit; qui Lanoio, & ab hoc, Alarconi traditus in Hispanicam scapham imponitur; eodemq. momento alter Regis filius Dux Aurelianensis in nauim acceptus est. Quod vbi factũ est, dicto citiùs Rex in suam scapham desiliit; & ad ripam vectus, Turcico equo miræ pernicitatis raptim conscensô in tutum abiit. (*Guicc.* XVI.)

Simile quiddam & vicinum notabo, moris esse, vt cùm duo Principes conueniunt, is, qui dignitate anteit, prior ad constitutum locum veniat. Honoris enim quędam species est, quòd alter posterior, & ad hunc accedere videtur. (*Guicciard. in hypomnes.*) Cùm de colloquio inter Leonem X. Pontificem Maximũ & Franciscum Gallię Regem conuenisset, Rex biduo postquam Pontifex aduenisset, Bononiam ingressus est. (*Guicciard.* XII.) Margaritha Caroli Cæsaris amita, & Aloysia Francisci regis mater, quòd pari dignitate viderentur, eodem momento per diuersas Cameraci portas contiguas ædes, ex quarũ vna in alteram aditus erat, ingressæ sunt. (*Guicciard.* XIX.) Carolus Cæsar Clementem VII. Pontificem iam antè ingressum Bononiam, (*Maurocen.* III. *histor. Venet.*) & alio tempore Paulum III. Pisas (*Joan. Bapt. Cin.* II. *de vita Cosmi*) secutus est. Franciscus Rex, cùm

Pon-

Pontifex Massiliá venisset, quamuis eadem nocte officij causa ipsi affuerat, tamen vrbe pòst excedens postero die cũ comitatu aulico in vrbem redijt. (*Guicciard. xx. hist. Maurocen. IV. hist. Venet.*) In congressu Philippi Hispaniæ, & Sebastiani Lusitaniæ Regum ad Guadalupam, posteriores Lusitani accesserunt &c. (*Conestagg 1. de coniunct. Portug. cum regn. Castil.*)

Flauius aucta stipendia, torquem, & coronam, aliaque militaria dona memorat) Ridiculus hîc est Amiratus, dum Principes dona militaria Romanis olim vsitata, qualia fuerunt coronæ ciuicæ, obsidionales, nauales, ex quercu, lauru aut gramine factæ, in vsum reducere hortatur rẽ à seculi genio abhorrentẽ, adeoq. impossibilem. Aurea nũc sunt tẽpora, non qualia sub Saturno Rege fuerunt, sed quibus diues Pluto imperiũ tenet.

Pleraque sermone latino interiaciebat &c.) Pertinet ad Principis & Reip. existimationem, ne in iudicijs, in tribunalibus, in congressibus deniq. quibusuis, aliâ linguâ etiam peregrini vtantur, quàm nostrâ. Magistratus populi Romani quantopere suam populique maiestatem retinere laborauerint, hinc cognosci potest, quòd illud summâ constantiâ custodiebant, ne Græcis vnquam nisi Latinè responsa darent. quin etiam ipsâ linguæ volubilitate, quâ plurimum valent, excussâ per interpretem loqui cogebant, non in vrbe tantùm, sed etiam in Gręcia & Asia; quò scilicet latinæ vocis honos per omnes gentes venerabilior diffunderetur. (*Valer. Max. II. c. 11.*) Cautum etiam Romę fuerat ante Ciceronis tempora, ne quis oraret Gręcè; (*Valer. d. l.*) & decreta à Prætoribus latinè inter-

ter-

terponi necessum erat. (*Triphonin. I.C. l.* xlviii. *de iud.*) Tiberius Cęsar in Senatu non nisi cum excusatione monopolii verbo vsus est. (*Suet. in Tiber.*) Superiori seculo Hispaniç Rex Mauris necessitatem imposuit non sua sed Hispanicâ linguâ sermonem conferendi. Deniq; apud Bohemos & Morauos lex est, ne cui Illustri vel Equestri ordine nato cuiusquam hereditatem cernere, prædiaue, quę nos *Landgutter* appellamus, possidere liceat, nisi linguæ Slauonicæ perito.

Distantibus locis inuecti, vt hostem diducerent) dixi ad lib. I. verb. *distrahendo hosti per Bructeros &c.*

Propinquo summæ rei discrimine, explorandos militum animos ratus, quonam id modo incorruptum foret, secum agitabat. Tribunos & centuriones læta sæpiùs, quàm comperta nunciare: libertorum seruilia ingenia: amicis inesse adulationem: si concio vocetur, illic quoq. quæ pauci incipiant, reliquos adstrepere, penitus noscendas mentes, cùm secreti & incustoditi inter militares cibos spem aut metum proferrent: Nocte cœpta, egressus augurali, per occulta & vigilibus ignara comito vno, contectus humeros ferina pelle, adit castrorum vias &c.) Dixi ad librum primum, quàm rarò Principes verum rescisćant; quibusq. modis falsas delationes cognoscere possint. Mutatô habitu, & dissimulata persona in circo, in ciuium panegyribus expiscari, qui de se, deq. ministris sermones ferantur, (quod fecisse etiam bonos Principes Ioannes Boterus docet) (I. *della ragion di stato* xvii.) periculo non caret; nec itaq. mihi probatum.

Accipere omen, & matrimonia ac pecunias hostium prædæ de-

destinare) Omni scelere maior improbitas est, religione non alio fine vti, quàm regnandi instrumento. quo de argumento ad superiorem librum multa dixi. Quod autem Scipio Amiratus hîc falsum esse putat, Romanos abusos religionibus, & interdum auspicia interpretatos ex vsu incidentium negociorum, id vel solô supra laudatô Polybij testimoniô confutatur. Quid enim apertius, quàm quod ille fatetur Scipionem falsò Deorum colloquia finxisse? quod ridet superstitiones, quas tamen tenendis in officio populis necessarios asserit? An nescimus, haruspicum & augurum fraudes apud Romanos decantatissimas fuisse; vt miratus non nemo fuerit, illos, cùm in publico congrediuntur, memoria fallaciarum, quibus omnes ludunt, risum tenere posse. An non deniq. certum est, multa vana sub celebri nomine librorum Sibyllinorum (quorum responsa iactabant semper Romani) vulgata? (*Tacit.* IV. *Annal.*) Nec in contrarium mouet, quòd multi Romæ ante doctrinã Deos spernentem nati sunt. Nam & tunc, vt posterioribus seculis religiones confingebantur; & Numa, primus superstitionum magister Ægeriæ Nymphæ arcanos congressus falsò iactabat. Sed illud intererat, quòd, quamdiu tecta fraus erat, Deorum metus animos, quamuis falsâ, obstrictos & inani superstitione tenebat; patefactis dolis, veteres cerimonias, & meliorum ignari omnem Numinis cultum spreuerunt.

Aliud sibi reliquum, quàm tenere libertatem, aut mori antè seruitium.) Rectiùs desperatio, quàm, vt solet, ira fortitudinis cos appellatur. Necessitas vni quatuor ho-

hominum vires confert. Vſitatum fuit, eſtq́. magnis belli ducibus, ad eam neceſsitatem ſuos milites adigere, vt aut virtute ſalutem tenendam, aut moriendum ſibi eſſe intelligant. Solet enim abrupta ſępè diſcrimina ſalutis vltima deſperatio propulſare. Inde Alexander Magnus militibus ſuis, perueniſſe eò, dicebat, vnde fugere non poſsent, tot terrarum ſpacia emenſis, tot amnibus, montibuſq. poſt tergum obiectis, iter in patriam & penates manu eſse faciendum. (*Q. Curt.* IV.) C. Cæſar ancipiti prelio equos dimittebat, & præcipuè ſuum, quò maior permanendi neceſsitas eſset, auxilio fugę erepto. (*Sueton. in Iul. c.* lx.) Corcyræi exules, vt fugæ ſpem omnem ſuis adimerent, nauibus, quę eos advexerant, ignem iniecerunt; (*Thucyd.* III.) quod idem Ferdinandus Corteſius in noua Hiſpania, & Guilielmus Normannus cùm in Angliam traiecíſset, fecerunt. Et hos ſuperioribus annis in Belgio Mauricius Naſſouius, dimiſsis nauibus, quibus in hoſticum tranſierat, imitatus videtur. Carolus Martellus, cum innumerabili Saracenorum multitudine pugnaturus pręconium circummiſit, & ipſe, à quibus in extendente iam ſe acie exaudiri potuit, pronunciauit; iuſsu ſuo clauſas eſse Turonum (erat ea vrbs vicina loco, vbi pugnabatur) portas, neminem, niſi victorem recepturas. Hinc Ligerim, illinc hoſtes claudere. (*P. Aemil.*) Prudenter ſanè! Qui enim receptum habent, quos ager & terra aliqua per tuta & pacata itinera fugientes accipiunt, timidis & ignauis eſse licet; quibus verò vnica ſpes eſt, nullam ſperare ſalutem, neceſse eſt fortibus viris

esse, & inter victoriam mortemq. certâ desperatione abruptis aut vincere, aut, si fortuna dubitabit, in prælio potiùs, quàm in fugâ mortem oppetere. Denique verissimum esse iudicandum est Thucydidis (IV.) effatum, vbi pugnarè & fugere peræq. honestum est, & sine pudore flagitij, sine cura ducum abire, fugere licet, non esse fortitudini locum. Cęterùm de toto hoc argumento disserit acutus Hetruriæ Doctor (sic Lipsius illum vocat) in disputationibus ad Liuium. (*lib.* III. c. XII.) Sed vt nostris eiusmodi fortitudinis necessitas inijcienda est, ita hostes vel inclusi, vel in fugam effusi ad desperationem adigendi non sunt: ne spe melioris fortunę exclusi etiam mala timere desinant. In quem sensum Scipionis laudatur sententia, viam hostibus, quà fugiant, muniendam: &, vt Italorum prouerbium habet, argenteum pontem faciédum. Illud deniq. hîc adnotandum est, seditionum auctores, vt omnis reconciliationis spes procul amandetur, &, vt Tacitus (IV. *hist.*) loquitur, *quò minore spe veniæ crescat vinculum sceleris*, insigni aliquo facinore multitudinem male-sanam obstringere solere; vt ne quidem si affulgeat aliqua spes redeundi in gratiam cum Principe aut offensâ patriâ, acceptare eam liceat, oculis obuersante horribilis sceleris conscientiâ.

Repertis inter spolia eorum catenis, quas in Romanos, vt non dubio euentu, portauerant) Ita solet summus Deus deiicere, quicquid vanè se attollit. M. Antonius Cretam inuasit cum ingenti quidem victoriæ spe atq. fiducia, adeò vt plures catenas in nauibus quàm arma

ferret; sed irritô conatu. (*Flor.* III.) Ætoli Mygdoniorum, (*Polyb.* II.) & superioribus temporibus Hispani Britannorum opes spe deuorauerant: sed vtrobiq. hians coruus delusus est. Gedanensium in bello, quod cum Polonis gesserant, tantam fuisse confidentiam arrogantiamq. memorant, vt quidam cauponibus quatuor Polonos pro vno capone promitterent. Isabellam Claram Eugeniam Belgarum Principem in nuperâ obsidione Ostendanâ votum fecisse aiunt, non se priùs interulam mutaturam, quàm capta foret Ostenda. Capta quidem est Ostenda, sed non nisi post tertium obsidionis annum: nec mihi credibile fit, Principem triennium & vltrà vno indusio vsam.

In modum trophæorum arma, subscriptis victarum gentium nominibus imposuit. Haut perinde Germanos vulnera, luctus, excidia, quàm ea species, dolore & ira adfecit &c.) Plus doloris victo afferunt, trophæa, & exultatio hostium, & triumphalis pompa, quàm ipsa victoria. Apud Ammianum Marcellinum (*lib.* XVI.) cadentes prælio Sarmatæ non tàm mortem dolore, quàm Romani militis lætitiam horrendo stridore mõstrabant. Et aliud exemplum est de Maximiliano Cæsare apud Guicciard. (*lib.* VIII.) Et item aliud de Belgis apud Conestagg. (IV. *de bell. Belg.*) Hinc inductus primò mos erigendi trophæa ex materia, quæ non perpetuò duraret; vt, qui bello vicissent, hi trophæum quidem statuerent, victoriæ testimonium præsens: cæterùm via non præcluderetur redeundi in gratiam, dum alterius partis gloria, alterius infamia consecrata longæuo aliquo monumento foret. Et propterea, qui pri-

ma lapidea & ænea struxerunt trophæa, reprehensi sunt; (*Alberic. Gentil.* I I I. *de iur. bell.* I. *ex Plutarch.*) vt &, qui vltra mortem inimici odia extenderunt. Benè ille ex Germanis Imperator, qui cùm hostem suum nimis precioso monumento conditum audisset, non inuidere se, respondit. Velle, vt omnes inimici sui ita sepulti essent.

Nihil ex ijs Cæsari incognitū. consilia, locos, prompta, occulta mouerat, actusque hostium in perniciem ipsis vertebat) Vt cuniculi, maximum vtiq. in rebus bellicis momentū, detecti nocent: ita Principum consilia in vulgus edita, & non, quà decet, religione secretè habita, hostes potiùs quàm illos instruunt. Conso, quem consiliis præsidere Romani arbitrabantur, Romæ ara subterranea fuit, vt significaretur, consilia occulta esse debere. (*Jo. Rosin.* I I. *antiq. Rom. ex Plutarch.*) Apud Persas nemo cōsiliorum Regiorum particeps erat, præter quosdam Optimates taciturnos & fidos; apud quos Silentii quoq. colebatur Numen. (*Ammian.* XXI.) Metello Macedonico dicere solemne fuit, se interulam, quæ consiliorum suorum conscia foret, corpore direptam in ignem coniecturum. (*Valer. Max.* VII. c. IV.) Inde quibusdam Principibus & Rebusp. dissimulandi & simulandi artes in tanto pretio fuerunt. Tiberio; (*Tacit. Dio Cass.*) Ludouico XI. Galliæ Regi; (*Boter.* II. *della ragion di stato*) Alexio Comneno Imperatori. (*Nicet.* I.) Lacedæmonii dicuntur omnia Reip. suæ arcana occultasse; ita vt copiarum numerum, quem alii insita ingenio humano vanitate ostentant, scire nemo potuerit. (*Thucyd.* V.) Et inter

omnia Reip. Venetæ instituta præclarissima, quibus illa in hunc vsq. diem rarô Aristocratici imperij exẽplo viget floretq., non aliud mirabilius esse Traianus Boccalinus asserit, quàm quòd, cùm paucis concredita Reip. summa tyrannidi viam sternat, indeq. Veneti præcipua rerum Senatui Rogatorum, qui plusquam ducentis & quinquaginta nobilibus constat, permittant; summum tamen horum omnium, & simillimũ obliuioni silentium, summamq. fidem experiantur; nulla mercede venalem, nullis peruiam proditionibus. Mirabile est, quod Io. Baptista Egnatius libro secundo de exemplis illustrium virorum Venetę ciuitatis tradit, Carmaniolam bello Mediolanensi Venetorum Imperatorem, cùm quasi de pace cum Philippo Vicecomite ageretur, per octo menses de illius proditione quotidiè anquireretur; nunquam tale aliquid suspicari potuisses priusq. captum, damnatumq. fuisse, quàm suspectum se esse senserit.

Quod arduum sibi, cætera legatis permisit.) Benè quidem Germanicus, vt dux & imperator. Cæterùm non idem in Principe probatum; cuius cùm ea sit conditio, vt præcipua rerum ad famam dirigere debeat; ęquum est, non nisi tuta & cum certa gloria coniuncta sibi sumere; ardua, periculosa, ancipitia legatis permittere; vt si cœpta non successerint, non Principis infelicitas, sed ministri imprudentia videatur.

Orabatq. insisterent cædibus, nil opus captiuis, solam internecionem gentis finem bello fore.) Et paulò superiùs.

Nec minor Germanis animus, sed genere pugnæ & armorum superabantur) Multis verbis, duobus capitulis Sci-

pio Amiratus, quod nemo vnquam negauit, nec dubitationem vllam habet, ideq. tribus verbis notari debebat, adstruit, genus pugnæ & armorum magna in bellis momenta esse. Nobis alia differenda occurrunt. Paulus Foxius apud Thuanum (*lib.* lix. *hist.*) reprehẽdit vsitatam nostris ducibus belligerandi rationem; quâ per tumultuaria prælia de receptu ingeniosè cogitatur: receptâ inter duces sententiâ, è pugnâ recedentes denuò pugnare posse: vt bellum potiùs cauponari quàm geri videatur. Veteres statariâ pugnâ tàm obstinatè pugnauisse, vt paucis prœliis, atq. adeò interdum vno debellaretur. Quæ sententia sanè quàm multis placet. Aiunt Romanos magnis viribus bella gessisse, quò breuiori temporis spacio conficerentur; hosti obuiam profectos statim dimicasse; victis leges tulisse. Nostrorum ducum more ducendo bellum, exhauriri ærarium; colonos agris auferri; pagos, oppida, vrbes, prouincias, regna, incolis spoliari, & ad miserandam vastitatem redigi: nec nisi lassatâ vtrinque crudelitate de pace cogitari, &, vt Tacitus, (*in Agric.*) loquitur, *vbi solitudinem fecerint, pacem appellari*. Nihil paucorum hostium cæde profici. Quippe animos fieri ad vltionem ardentiores, in consilijs aduersariorum explorandis sagaciores, in capiendis ijsdem prudentiores, in disciplina seruanda ducum imperijs obedientiores: acriori deniq. disciplinâ plerunq. victos, quàm victores agere: hos irâ, odiô, vltionis cupiditate ad virtutem accendi; illos per fastidium hebescere. Inde celeritatem in priscis ducibus tantoperè laudatam, & in alijs culpatã desidiam & oscitantiã.

C. Cæsar, aiunt, nullum vnquam hostem fudit, quem non castris quoq. exuerit. ita nullum perterritis spatium dabat. (*Sueton. in Jul.* c. lx.)

-in omnia preceps
Nil actum credens, cùm quid superesset agendum,
Instat atrox. (*Lucan.* II.)

Idem ciuile bellum ccc. equitibus v. cIↃ. peditum auspicatus tanto ardore gessit, vt lx. dierum spacio vniuersam Italiam occupauerit. Cùm Syracusarum ciuitas Atheniensium obsidione liberata esset; & ciues tanquam perpetrato bello abijsse hostes gratulabundi secum gauderent; Hermocrates Syracusanus, cuius apud Thucydidem non vnum est insignis prudentiæ specimen, non committendum ratus, vt tantus exercitus digressus alia insulæ parte consideret, & denuò negocium facesseret, instandum hostibus, eosq. ad internecionem delendos suasit. & adfuit fortuna consilio. (*Thucyd.* VII.) Hoc eodem in bello Nicię segnis cũctatio, Atheniensium res euertit. Cùm enim is aduentu suo ingentem famam & sui terrorem Siciliæ intulisset: Catanæ in hybernis delitescens, in contemptũ venit, & hostibus animos resumendi spatium dedit. (*Thucyd.* VII.) Eadem negligentia Hannibalem perdidit; cuius animũ sera nimis pœnitentia subiisse dicitur, quòd non cruentum ab acie Cannensi militem ad vrbem continuò duxisset. (*Liu.*) Idem error in Brasida Spartano notatur à Thucydide, (*lib.* IV.) & in Ludouico Andegauensi à Leonardo Aretino (*in hist. rerum Ital. sui temp.*) atq. Ioanne Baptista Pigna. (IV. *hist. Atest.*) Cùm enim ab eo Ladislaus A-

puliæ Rex victus, euasisset: solitus est ille deinde sæpiùs dicere; ea, qua profligatus sit die & sui corporis & totius regni potestatem in hostium manibus fuisse: altera die corporis quidem potestatem amisisse, regni tamen dominos esse potuisse; tertia verò nec iam sui nec regni habuisse copiam.

His ita sentientibus nec ille mos placet, quo crebrò, omissis aciebus, moram facimus in obsidione oppidorum, castellorumque. Aiunt receptum esse inter belli peritos, eum, qui copiis prævalet, & agrum hostilem in sua potestate habet, superiorem bello videri: & victoriam sequi deditionem oppidorum: nullumq́. esse tàm validè munitum locum, qui interclusis auxiliis & commeatuum subuectione expugnari nequeat; contrà sæpiùs infirma loca defendi, quòd auxiliorum spe sustententur . Alexandri Magni vox est; bello vicimus, si prelio vicerimus; (*Q. Curt.* IV.) & Germanici orantis, *insisterent cædibus: nil opus captiuis; solam internecionem gentis finem bello fore*. (*Tacit. hic*) Frãcisci Sfortiæ bellicosissimi imperatoris sententia fuit: deuictò hostili exercitu debellatum esse: at expugnatis vrbibus & castellis sæpe bellum longè maius superfuisse. (N.M. V. *hist. Flor.*) Tacitus noster (IV. *Annal.*) Tiridatis à Tiberio in Parthos missi errorem notat, quòd, si statim interiora regni petiuisset, oppressa cunctantium Parthorum dubitatio; & omnes in vnũ cedebant. adsidendo castellum, in quod pecuniam & pellices hostis contulerat, dedit spatium exuendi pacta. Alterum in eodem regno exemplum est Bardanis, qui dum in Seleuciẽses, vt patris sui defectores

ira magis quàm ex vſu præſenti accenſus implicatur obſidioni vrbis validæ, & munimentis obiecti amnis, muroq́; & commeatibus firmatæ; hoſti reſtaurandi belli occaſionem prębuit. (*Tacit.* XI. *Annal.*) Io. Andegauenſis cùm ad oppida quædam regni Neapolitani ſubſtitiſset, nec confeſtim exercitum ad vrbem regni caput admouiſset, victoriam corrupit, & vel ipſius Ferdinandi hoſtis teſtimonio facultatem occupádi regni prorſus amiſit. (*Io. Bapt. Pign.* VIII. *hiſtor. Ateſt.*) Ludouicus XII. Galliæ Rex ab Henrico VIII. Anglię Rege in tantas anguſtias coniectus erat, vt deſperatis rebus ſuis in Britones Armoricos fugam meditaretur. Sed ſalutem ipſi hoſtium negligentia attulit, qui obſidione Terroanæ vrbis quinquaginta dies occupati animo reſumendo tempus dederunt. (*Guicciard.* XII. *hiſt.*) Maximilianus Imperator, ſi triduo maturiùs ad mœnia Mediolani exercitum *duxiſ*ſet, omnium iudicio ad deditionem Gallos compuliſſet: hęrenti in obſidione Aſulę oppidi, Heluetii, pręſidii cauſa Mediolanũ ingreſſi victoriam ademerunt. (*Guicciard.* XII. *Parut.* III. *hiſt. Vene.*) Anno Chriſti CIↃ. IↃ. XXV. Pontificis & Cæſaris exercitus, qui paullò antè Parma inglorius, ac penè in fugam verſus abſceſſerat, neq́. Inſubrum vicos, nedum vrbes attigerat, nobili audacia pręlio de pugnans horę momento ingentem victoriam eſt adeptus. (*Andr. Mauroc.* I. *hiſt. Venet.*) Et nuperrimè exercitus noſtri Cæſaris emenſus Bohemiá, quà à ſuperioris Auſtrię finibus ad Pragam vſq. extenditur, eadem die & fugauit Palatinum Fridericum, cepitq. regiam vrbem; quam intra pau-

cos

cos dies uniuersum regnum, exceptis duobus tribusue munimentis, secutum est. Deniq. Philippus II. Hispaniæ Rex intra L. dies toto Lusitaniæ regno potitus est, non aliam magis ob causam, quàm quòd vehementi vigiliq. curâ & ingentibus sumptibus in id bellum incumbens, ad regni caput, Antoniiq. nothi factionem debellandam spectabat. Exercitus maturè, & viuo adhuc Lusitaniæ Rege Henrico collectus, in finibus regni occasionibus imminens ociosus desidebat; sed maluit Philippus sustinere sumptus istos specie superuacuos, quàm incurrere periculum, quod certum sibi videbat, si moriente Henrico imparatus foret. Consilium profectò regij animi, alere exercitum maximâ impensâ, & summâ cum molestia subiectis populis incubantem; nec tamen scire, quo euentu, quoue fructu. Quid enim, si Philippum interea mors abstulisset? quid si Henrico vitam fata produxissent? (nemo enim adeò senex est, vt non possit adhuc annũ superesse) quid deniq., si regni proceres (cuius spei non planè incertus erat Rex) spontè in ipsius potestatem concederent? frustrà erant sumptus, & sine causâ suscepti labores. Sed maluit Rex in omnem euentum sibi prospicere.

Quanquam igitur rationem habeant, quæ hactenus diximus, & meritò culpandi sint, qui bella nullo honoris aut publicę salutis intuitu, sed priuati emolumenti spe trahunt; hosti condonantes occasiones; præoptantesq. diu cum imperio esse, quàm citò vincere: quiq. se non armis sed precio submoueri patiuntur; & velut ex composito alter alterius viciniam &

congressum deuitantes plerunq; diuersis in locis prędonum more in miseros agrestes sæuire tantùm solēt: tamen ex diuerso egregiam laudem merentur, qui cūctationem afflictis rebus salutarem temeritati prętulerunt. Quæ enim necessitas est, belluarum ritu in perniciem non necessariam ruere? quid si vires nostrę trahendo bellum adolescant, contrà hostis minuantur? nemo prælium, nisi malè sanus suadeat. Quemadmodum igitur viris & viribus suffulti est, instare, premere, vrgere, otium non pati, non desidere, sed agere, ferre res hostium, omnia deniq. tentare, vt ad manus deueniatur: ita imbecillioris partes sunt, frustrari impetus, moras nectere, illudere vim hostium, trahere tempus, opperiri, dum aliqua necessitas pecuniç, aut commeatuum, aut defectus supplementorū, dum deniq. tædium & longa dies hostem conficiat. Porrò quamuis parùm vtilitatis, & minus gloriæ habeat mos ille, quô nostri duces, cùm satis in rusticos desæuierunt, ne nihil egisse videantur, interdum castellum aliquod vel oppidulum oppugnant, capiuntque; quod mox superueniente hoste, nullo negocio recipitur; vt sæpiùs obseruatum sit, ter quaterq. castellum aliquod captum, iterùmq; eodem bello amissum esse: attamen munitas vrbes, hostilis annonæ cōditoria, armorum fabricas, exercituum refugia, vel etiam minora loca, ex quibus nostris commeatuum subuectio, pabulatioue infesta reddi possit, post terga intacta relinquere, nulla ratio persuadere potest. Postremò ne erremus, monendi sumus, longè aliam hodiè esse condicionem temporum, ac olim; *& genere pugnæ.*

gna armorumque differre nostra ab antiquis seculis; vt quàm rarissimè, & non nisi certâ victoriæ spe, aut necessitate summâ coactum in aciem & prælium descédere prudentis sit militum ductoris: ex quo factum etiam est, vt cùm nos nostriq; patres viderimus Principes, animi magnitudine, rerum militarium sciẽtiâ, potentiâ deniq. singulares; nullus tamen illorum ea gesserit, perfeceritq., quæ in antiquis tanquam fabulis similia portenta miramur. Alexander Magnus paucissimis annis Persas vicit, vniuersum Orientem domuit, populos deniq;, quorum in obscuro ignotoq. tunc fama erat, armis suis exterruit. Pompeius Romanis subiecit Pontum, Armeniam, Cappadociã, Mediam, Iberiam, Syriã, Ciliciam, Mesopotamiam, Asabiam, & Iudæam. C. Cęsar ferè trecentos populos Romano imperio adiecisse scribitur. Quid est nunc in nostrorum aut superiorum temporum historia, quod cum his in comparationem venire queat. Non abijt adhuc seculum, cùm Carolum V. Romanorum Imperatorem, Franciscum Galliæ Regem, & Suleimanum Turcam parentes nostri viderunt, aut meminerunt, principes animi robore, viribus & opibus potentissimos, & si dicere licet, honoris glorięq. auidissimos. Sed horum facinora cum antiquorum gestis componere velle, nimiopere absurdum foret. Exercitus erat lectissimus, quem Carolus Suleimano Austriam inuadenti opposuit: sed is Viennæ muris nunquam abscessit, satisq. habuit non vinci. Bellum Germanicum, etsi anceps & terribile, victoriaq. primùm penes Carolum steterit, tamen exitũ postremò

eum habuit, vt restituenda captiuis proceribus & Imperio malè-vsurpata libertas fuerit. Contentiones inter Carolum & Franciscum non minoribus odiis quàm viribus exercitę vtriusq. opes attriuerunt: & quanquam postremò prȩualuisse videatur Cȩsaris fortuna; tamen nec Francico regno inde decessit, aut Carolo accreuit quicquam, quo vnius ditiones minuerétur, alterue imperij sui terminos extenderet. Expeditiones Africanæ, tanquam difficiles, magnoq. susceptæ animo, & multis cum periculis obitę plus glorię, quàm vtilitatis habuerunt. Quanquam etiam infelix posterioris successus magnam partem obscurauit famam ex priore acquisitam. Suleimanus sanè res maximas gessit, sed nullo modo veterum factis æquiparandas: nec adeò intuitu potentiæ regni Ottomannici, totq. annorum, quibus imperio prȩfuit, admodùm gloriosas. In Pannonia diuersis expeditionibus longum tempus, & maximas opes consumpsit; nec tamẽ nisi partẽ illius prouinciæ sibi subiecit. Rhodũ acquisiuit: sed quę gloria esse potest tanto Principi, paucos vicisse equites, nullius potentiæ, & ab alijs derelictos, ne dicam proditos? Penetrauit cum exercitu in Persiam: sed quid illâ expeditione effectum est, nisi quòd percursatis, quę obtineri nequibant, amissaq. maiore & meliore exercitus sui parte remensus est ea, quę fecerat, spatia? Tantæ igitur tamque mirabilis differentię vera causa non aliunde peti debet, quàm ex diuerso *genere pugnæ et armorũ*, quo ab antiquis nos differimus. Nullum hodiè saltem in Europa, regnum est, nulla penè prouincia, cuius prȩcipuæ vrbes, loca que

ma-

maioris momenti, noua muniendi arte non in eam securitatem ex ædificata sint, vt quamuis pauci potentissimi exercitus impetum sistere possint. Hinc fit, vt cùm militaris ratio iubeat redigere ante omnia in potestatem limitum munimenta, cæteraq. regni præsidia, in quibus militię seminaria sunt, ex quibus aduersæ vires in nos effunduntur, nobisq. supplementa, commeatusq. intercipi possunt; necesse sit in vnâ expugnanda vrbe aut arce, multum temporis, viriumq. consumere: ideoq. nequeant expeditiones eâ facilitate celeritateq. ad exitum perduci, qua antiquorum bella, quę non habebant ista impedimenta. Et sanè quomodo non interrupto cursu victoria progredi potest, quæ tot difficultatibus implicatur? Inde Francisci vires Perpiniani oppugnatione debilitatæ, & Caroli potentia Sandesiriana obsidione ita labefactata est, vt nec ille in Hispaniâ, nec hic in Galliâ vltrà progredi potuerit. Suleimanus cum innumerabilibus copiis ingressus Pannoniam cum ad Budam hæreret, tardè nimis Viennam, quę interim ad defensionem parare se poterat, adortus est. Ex diuerso Alexander Magnus, cùm tribus præliis Darium superasset, confestim toto eius regno potitus est; & penetratis intimis regionibus ad Oceanum vsq. nihil obuium habuit, quod stupendum victoriæ cursum remoraretur, pręter flumina aut deserta, quibus regnum natura munierat. Et qui res ab eo gestas ab obliuionis iniuria vindicarunt, duos opinor, apud Indos loca memorant, quæ fortunæ ipsius instar rapidissimi fluminis decurrenti intercesserunt. Pompeius, cùm Mithri-

da-

datem insequeretur, peregrinando magis quàm pugnando tot trophæa fixit: vt liqueat inde, nullis incurrisse munimentis, quæ victricium armorum cursum retardarent. Maior fuit C. Cæsari labor in subiugandis Gallis, Heluetiis, & Germanis, sed hoc magis ob arduos situs à natura factos, & gentium ferocitatem, quàm quòd munitæ ciuitates ipsi restiterint. Et hic tamen decennii spacio ferè trecentos populos domuit. Hæc igitur prima causa est, ob quam negatum nostris Principibus est tot præliis, totq. victoriis nomen suum immortalitati consecrare. Altera est

II. tormentorum, quæ à sono bombardas appellamus, inuentio. Res profectò tàm stupenda, tàm terribilis, tonitrua etiam sereno emissa cœlo, vt non amplius ferro, sed igne geri bella dici possit. Tàm igitur formidabilis machina, eiusq. horribile experimentum facit, vt duces rariùs ad prelia descendant, malintque cunctando, arteq. quàm apertâ vi fortunam lacessere. Quò & accedit, quòd necessitas istorum tormentorū, sine quibus nec securos se, nec oppugnare vrbes, nec acie depugnare posse nostri duces arbitrantur, omnē expeditionem facit lentiorem, prolixioremq. Nam & ob molem, & pondus non nisi à magno iumentorum numero difficilimè de loco in locum transuehū-

III. tur. Deniq, & illud bene considerandum est, Alexandrum, & Romanos duces, qui factis suis hodieq. nobis stuporem propinant, incidisse in Reges populosq. omnibus rebus se inferiores, debilioresq. Alexander Magnus Darium vicit, copiarum numero & regnorum multitudine quidem superiorem: sed neq.

sua,

ſuâ,neq. ducum, exercitúumue virtute parem Alexãdro. Cæteri Orientis populi, quàm fuerint imbelles, omniſq. militiæ inexperti, hiſtoriis docemur. Pompeio quoq. contrà mollitiem Aſiaticam facile bellum erat. Cæſari ſanè res fuit cum ferocillimis & in eam diem indomitis nationibus; ſed ſua virtute, & vi Romana quæuis obſtantia perrupit. E contrario aduertere licet, Principes, quorum paullò antè meminimus, virtute, prudentia, viribus penè pares fuiſſe: vt alter alterum, quamuis ſummis viribus niterentur, interdũ prœlio quidem, non tamen vniuerſo bello vincere potuerit. Suleimanus Caroluſq. quamuis ad Viennam vtrobiq. numeroſiſsimis exercitibus inuicem oppoſiti eſſent, tamen nec hic à mœnibus vrbis digredi, aut ille ad vrbem propiùs accedere voluit: pari ab vtraq. parte exiſtente alterius metu. Habebat Alexander exercitum lectiſsimum, duces militeſq. qui ſub patre Philippo bellis innutriti conſenuerant: Romanorum verò diſciplina, inſtitutaq. militaria paria in orbe terrarum non habebant. Ita prona aduerſus imbelles victoria erat. Noſtri Principes propriâ deſtituti militiâ externis & mercenariis militibus, quibus neque boni intellectus, neq. mali cura, quiq. nulla vulnerum patientiâ, ſine pudore flagitii, ſine cura ducum abeũt, fugiuntq. bella gerunt. Et inde pari vtrinq. vitio, nec ab vna parte, quàm ab altera fortioribus militibus, in æquo plerunq. fortunam eſſe conſentaneum eſt.

Inuictos & nullis caſibus ſuperabiles Romanos) de Romana potẽtia, eiuſq. cauſis fuſiſsime diſputabo ad lib. IV.

Ad-

Addidit munificentiam Cæsar, quantū quis damni professus erat, exsoluendo) Similis gratitudo extat in Senensium annalibus: qui in bello, quod contra Florentinos Anno Christi cIↄ. cc. lx. gesserunt, Germanis à Manfredo Siciliæ Rege auxilio missis donatiuum præbuerunt, 1ↄ. libras, præter sumptus in curam vulneratorum ex publico præstitos. Decretum Consilii publici in archiuo Senensi hodieq. his verbis extat: *consilium est in concordia, quòd vulnerati medicentur omnibus Communis Senensis. & quòd medici cogantur medicare vulneratos pro competenti precio, & salario, & soluatur de pecunia Communis. Et quòd Mariscialco & militibus Theutonicis pro remuneratione probitatis, quam fecerunt heri, contra inimicos Communis Senensis debeant donari, & dari de pecunia Communis 1ↄ. libræ denariorum Senensium: & quòd hoc non intelligatur pro menda equorum & armorum, sed pro remuneratione probitatis, quam fecerunt, tantùm.* Quę verba integra adscripsi; testimonium virtutis & fortitudinis Germanicæ, & gratitudinis veterum. Iidem illi Senenses in pugna ad Arbiam læsos vulneratosq publico ære sanari iusserunt, & cæsis præter illorum tēporum consuetudinem in templis sepulturam permiserunt. (*Malauolt. vi. hist. Sen.*) Venetæ quoq. Reip. pietas hac in re in historiis laudatur. Sed hodiè non esset, quod de seculi nostri malitia quereremur, si dāna tantùm, non etiam stipendia, & deni in diem asses, quibus corpus & anima militis æstimatur, non persol uerentur. Vbi primos numos, quibus seipsos in militiā misceri vēdunt, acceperint, reliqui stipēdij parū aut nihil vident; & nihilominus miramur inobedientiā, &

fur-

furta, & latrocinia, & seditionem militis adeò crudeliter, adeò auarè habiti: non tàm Principum culpâ quàm ministrorum dolo & scelere. Verùm, vt ad corporis sanitatem non capitis tantùm habitudo, sed & cęterorum membrorum pertinet: ita non satis est, Principem, quæ suarum sunt partium, facere, nisi ministrorum quoq. fides & sedulitas respondeat. Pecuniæ rerum gerendarum nerui dicuntur. Earum verò tractandarum curam, si vulturiis togatis, & viris piceas habentibus manus commiserit Princeps: inter perpetuas exactiones & tributorum inuidiam semper egens erit. Ludouicus XII. quanquam ad bellum contra Hispanum largissimum omnium rerum necessariarũ apparatum fecisset; tamen ob Quæstorum suorum rapacitatem, qui regem in stipendiis militum circumuenientes, & commeatus impedientes, non parùm exercitum minuerant, inferior hostibus Neapolitano regno cedere coactus fuit. (*Guiciard. vi. hist.*) Eadem Francisci Regis in Ducatu Mediolanensi fortuna fuit; cùm tercenties mille numi aurei Lautreco militiæ Duci mittendi dolo Reginę matris & fraudibus ministrorum in aliòs vsus verterentur. (*Guicciar.* xiv.) Nec rarum est pecunias in militum stipendia vertendas per luxum & aleam à tribunis & centurionibus prodigi. Iterum alia fraudis ratio est, quâ legiones, cohortes atq. vexilla non eo, quo debebant, numero explentur. Ipsi pro integro numero stipendia percipiunt. Quo eodem dolo vtuntur in illis, qui aut in acie aut alio mortis genere absumpti sunt; quorum & ipsi, tanquam viuerent, stipendia exigunt.

Ita anno à Christo nato clɔ. Iɔ. lxx1. præfecti Veneti ficta pro veris nomina inducentes pessimo facinore stipendia rapuerunt: adeoq. hæc pestis increuerat, vt multa oppida debito militum presidio exuerentur. Igitur Torquato Hierosolymitano equiti, qui grauissimè eâ in re deliquerat, medio foro inter geminas columnas ceruices abscissæ: & ne fraudibus in posterum locus esset, bini ad eam rem curatores (commissarios vulgò appellant) sunt designati. Porrò sunt, qui turpi nundinatione annonæ, earumq; rerum, quibus milites vestiuntur, vilissimo lucro inhiant. Panem, farinam, frumenta, pannos, calceos magni vendunt, quæ ipsi vel ex preda, vel vili precio empta habent. Qua lucri-cupiditate Marchio Melenianus facinorũ suorum gloriam maculauit. (*Io. Baptist. Cin. de vit. Cosmi.*) Sed nihil est supra quorundam hominum, militari ærario præfectorum fraudulentas artes, quibus militi, interdum à pluribus annis debita stipendia exiguo ere redimunt; ipsi deinde tanquam integra soluerint, integra à Principe reposcentes. Ita duces cum questoribus, & hi cum illis in miseri militis exitium conspirant. Isti per latrocinia ditescunt; milites interim detritis tegminibus, aut nudo omninò corpore verbera, vulnera, duram hyemem, famem, egestatem perferunt. Principis inuidia est: nisi ille facinorum premiũ latronib. istis patibulũ det; q; vt pessimũ & publicũ furũ genus merentur. Cosmi Medicei Magni Hetruriæ Ducis exemplo, qui Matthẽũ quemdam tributorum exactorem, quòd fraudulenter istud officium tractauerat, suspendi iussit. Cùmq. ex nobili-

litate Florentina alius illam curationem sibi peteret: Cosmus se nec posse nec debere id concedere respondit. Florentinus ille non contentus responso causam denegati muneris sciscitabatur. Cui Cosmus: maximo amore, respondit, quo te prosequor, moueor, ne petitioni tuæ annuam. Atq. replicat ille, si me amares, non paterer repulsam. Imò, Cosmus inquit, pateris repulsam tuo bono, ne, vt Matthęus ille, longa fias litera. Sciebat enim hominem ex fraudibus compositum, & priore illo nequiorem esse.

Posse & Cheruscos ceterasq. rebellium gentes, quando Romanæ vltioni consultum esset, internis discordiis relinqui) Quomodo consilijs & astu externæ res, procul habitis armis, subuertantur dixi s. ad lib. I. verb. *Pompeium imagine pacis &c.* & plura dicã ad lib. VI. Annal.

Iuuenem improuidum & facilem inanibus, ad Chaldæorum promissa, magorum sacra, somniorum etiam interpretes impulit.) De somniorum & prædictionum fide mirãda scripsit Lipsius in monitis Politicis. Sed capitale est, de salute Principis, vel de summa Reip. respondere, aut consulere. (*Iul. Paull. v. sentent.* XXI.) Apud Visigothos qui super Principis genitura vel fato scrutatus erat, flagellis cęsus cum omnibus bonis fisco addicebatur. (*Frid. Lindenbrog. ad lib. XXIX. Ammian. Marcell.*) Romæ saga quędam Marii temporibus in exilium missa proditur; quòd se totius prælii aduersus Cimbros prędicturam euentum diceret. (*Plutar. in Mar.*) Libo Drusus, de quo hîc Tacitus, eandem ob causam consultorum magorum, noua moliri creditus mori adactus est. Et facta tunc de Mathematicis

magisq́. Italiâ pellendis Senatusconsulta eorumq. è numero L. Pituanius saxo deiectus est. (*Tacit. hoc lib.*) Valens Imperator sub vno proloquio iussit occidi omnes, qui de suo successore spiritus consuluerant; nec modò qui consuluerant, sed omnes, qui aliquid eâ de re inaudierant, nec ad se detulerant. (*Ammian. Marcell.* xxix.) Ego plura exempla retuli ad librum superiorem. Fiebant eiusmodi dæmonum implorationes per annulum quendam, & cætera, quæ plusquàm satis est, explicatè prodidit Ammianus Marcellinus libro nono, & vicesimo. Annuli isti Græcis vocantur νηγοντευμένοι quales fuerunt, quos Execestus Phocensium tyrannus habuit, & quorum strepitu de rebus suis admoneri solitus est: (*Clemens Alexandr.* 1. *Stromat.*) & illi Iarchę Indorum Regis donati Apollonio Thyanæo. (*Philostrat.* III. *de vita Apoll.*) quibus & celeberrimus ille Gygis annulus accensendus est. (*Hérod. Cic.* iij. *offic.*) Persæ consulebant illas mulieres, quę ex incubo prægnantes dæmonem in vtero circumferebant. (*Theophilact. Simocatta* II. *histor.*) Sed omne eiusmodi diuinandi genus, siue ex astris illud sit, siue alio sortiũ genere, legibus interdictũ est. Ratio prohibitionis duplex: vna principum securitatem cõcernens, altera vniuersalis. Turbãt eiusmodi de Rep. prædictiones animos parentium, & inanes ac interdũ sceleratas spes subiiciunt incautis. (*Dio Cass. lib.* LII.)

-Nos prauum ac debile vulgus
Scrutamur penitus superos: hinc pallor, & iræ
Hinc scelus, insidiæq., & nulla modestia voti.

Inde Hadrianus Imperator obstruxit venas fatidicas

cas Castalij fontis saxorum ingenti mole; ne vt ipse se imperaturum præcinentibus aquis compererat, etiam alij similia docerentur. (*Ammian. Marcell.* XXII.) Altera causa est, quod fallunt plerunq. magicę sortes: & qui veriora dixisse videtur magi, nō ab astris, sed à Genijs & execrabili spirituū familiaritate habēt. Hi enim transacta inter homines secretaq. accuratè explorant, & sagaciter de futuro conijciunt. Vel etiam, quemadmodum si cæcus vim lapidum spargit, aliquando imprudens tangit metam; sic dum multa & passim harioli mentiuntur, nihil mirum est, si nonnunquam fortuna illorum audaciam commendat. Deniq. crediderim, Deum esse, qui in vindictam impiæ crudelitatis nonnunquam repræsentet mortalibus ea ipsa, quę sibi non à Deo, sed à syderibus metuerunt. Sed vt dixi, sæpissimè fallunt vanissimæ artis iactatores. (v. *D. Augustin.* VII. *Confess.* VI. *Pic. Mirand. contra Astrolog. Jo. Barclai.* II. *Argen.*) Quod apposito exemplo demōstrat in monitis politicis Iustus Lipsius. De Alexādro Epiri Rege nota est historia ex Liuio. Ego alia tria addam. Iulianus Cæsar Phrygiam sibi fatalem fore oraculô didicerat. Sed ignorabat miser, locum in Persia, vbi cæsus est, Phrygiam appellari. (*Ammian.* XXV.) Murzuflo Byzantiorum tyranno fatidici responderant, vrbem non nisi per Angelum capi posse. Turris erat contigua mœnibus, quæ Angeli dicebatur, quòd ibi nuncij cœlestis signum situm erat. Per illam irruperūt in vrbem Franci, cæteriq. Latini Gręcorum hostes (*P. Aemil. lib.* VI. *de reb. gest Franc.*) Refert Guilielmus Neubrigensis, (*lib.* IV. *hist. Angl.*) Stepha-

num quendam, quem ipse Richardi Regis Procuratorem Andegauensem vocat, absente Rege improbas spes cõcepisse, deniq. de suis fatis dæmones cõsuluisse. Cùmq. initiò quæsiuisset, visurusne iterùm esset Regem, idq. negasset impostor spiritus: iterùm rogauit, quamdiu cum imperio futurus esset? Respondit dæmon, quamdiu viues. Deniq. sciscitanti, vbi moriturus esset, respondit, in Pluma. Cœpit igitur Stephanus confidenter expilare populares: quippe de regis reditu sibi videbatur securus, & solerter cauerat, ne vllibi locorum plumæ insideret, incubaretue. Sed cùm paullò pòst in obsidione castelli cuiusdam captus esset, miser ibi miserè trucidatus est. Erat autem castello nomen Pluma. O ludibrium! Mirum itaq; est, P. V. Pont. Mathematicorum & Astrologorum vitæ exitum ei intra paucos menses prædicentium, nugis adeò deditum fuisse, vt veneficij metu nulla nisi à sororijs parata obsonia sumeret; deniq. eò procederet vanus metus, vt fratres Borghesij tres ac viginti professionis illius homines intra suas ędes coactos P. fata scrutari iuberent (*Andr. Maur.* xvi. *hist. Ven.*)

Haut cunctatus est vltrà Germanicus, quanquam fingi ea, seque per inuidiam parto iam decori abstrahi intelligeret.) Pessimo loco est minister Principis, nisi pati iniurias ita potest, vt non videatur sensisse. Stultitia est profiteri iras & indignationem, vbi vindictæ locus esse non potest. Non igitur aliud remedium est iniuriarum à maiore illatarum, quàm si non intelligantur. Deprehensis artibus suis, rerum domini per vim & palàm exsequi solent, quod fortassis aliàs patrare horruissét.

Qua-

Quare cùm vel maledici sermones, vel error aut culpa Principis gratiam auertunt, abditâ arte celanda est fortunæ fuga, vt nec ipse reus videatur sensisse. Tũ assiduus in regia, quamuis occultis ludibrijs quotidiè sęuiet infensus dominus, tamen ferendi constãtia, nouis officijs & obsequio vĩcat irę pertinaciam. Hoc modo Alfonsus Ferrarię Dux, cùm Pontifex ipsum ditione suâ exuere in animo haberet, & ad id Episcopũ Ventimilium misisset; intellectis insidijs non modò non questus est de Pontifice, sed vltrò Ventimilio apud Pontificem structarum sibi insidiarum accusato, ab ipso auxilia rogauit. (*Guicc.* XIII.)

(*Cæsar indicium haut aspernatus congressus abnuit.*) Delatores, & qui rumores ad Principes gerunt occultè, cum ipsis Principibus congredi non debent: quippe ex arctâ & frequenti conuersatione cognoscentur & cauebuntur tanquam delatores.

(*Cunctaq. eius facta, cùm prohibere posset, scire malebat,*) quod in detegendis coniurationibus admitti potest. Sed aliàs tyranni est malle punire, quàm prouidere, ne pœnis opus sit. Porrò dominationis regiæ arcanum est, in illis populis, qui nec totam seruitutem, nec totam libertatem ferre possunt, conniuere primis seditionũ furoribus, &, cùm prohiberi posset, locum dare sceleri, vt postea tanquam iustâ vindictâ spoliari possint immunitatibus, priuilegijsq., quibus velut acutissimis spinis Principum oculi punguntur; & veluti belli iure ex dimidiâ libertate, in quâ viuebant, in seruitutem rapti, dediticiorum iure tractentur. Magna erant iura, libertates ac immunitates Aragonensium

ſium, quas ipſi poſt Hiſpaniam à Iuliano Comite ob ſtuprum filiæ à Roderico Rege illatum proditam, & totis Dcc. annis à Saracenis poſſeſſam iuris ſui effecti ſibi dixerunt, conditô ſupremô magiſtratu, qui ſecũdum eas ius diceret. Poſteà Reges elegerunt, qui degenibus & capite apertô, tactis ſacroſanctis Euangelijs coram magiſtratu, eas ſe ſeruaturos religioſo ſacramentô obſtringebantur antequam eis proceres ac magiſtratus obedientię iuſiurandum præſtarent. In ſecutis temporibus electione ſublatâ leges à gente petiti: cæterum libertatis leges denuò confirmatæ ſunt; lege Vnionis ob id conditâ: cuius præcipuum caput hoc erat, vt ius ſit Ordinibus, ſi Rex patrias reges violet, nouum in eius locum creare, & citra crimen maieſtatis ad tuendam libertatem federationes inter ſe & cum vicinis Principibus inire. Item licere ipſis ſumere arma contra copias externas in regnum ad illud vexandum ingreſſas; etiam ſi Rex ipſe aut Princeps eius heres eas introducat. Id cùm durum Caſtellenſibus videretur, qui Reges legibus ſolutos colunt; Ferdinãdo Aragonio, qui Iſabellam Caſtellenſem in vxorem duxerat, perſuadere voluerant, vt eas leges tanquam regiæ dignitati aduerſas antiquaret. Verùm ille inſitâ ſeu modeſtiâ ſeu diſſimulatione prudentiſſimè reſpondit, fide ſe religiosè datâ prohiberi, quò minùs id faceret: & alioqui ſic exiſtimare, æquilibrio potẽtię regni regiſq. ſalutem publicam contineri: & ſi contingeret aliquando alterum alteri præpõderare, procul dubio alterius aut vtriuſq. ruinam ex eo ſecuturã. Sed Philippus II. Rex, ſicut ex priuatis Antonij Pere-

zij

zij odijsoccaſionem Eſcouedio è medio tollendi ceptauerat, ſic ex Perezij calamitate, quæ ſeditioni Cæſaraugustanorum (quippe Aragonius erat Perezius) cauſam dederat, priuilegiorum ciuitatis imminuendorum, quibus iā pridem inſidiabatur, commoditatem ſibi oblatam auidè arripuit: & exercitu ſumma celeritate conſcripto, miſſoq. in Aragoniam, atq. ſublatis è medio libertatis vindicibus, & firmato. Inquiſitionis palatio, quod extra mœnia vrbis erat, & tanquam arce vrbi cum idoneo præſidio impoſitâ, populi iura atque libertatem infregit. Hiſtoriam prolixè narrat Iacobus Auguſtus Thuanus libro centeſimo quarto.

Abnuentibus cunctis, cùm diuerſa prætenderet &c.) Inde amici fugiunt, vnde probantur. (*Senec. Epiſt.* IX.) &c.

Ita moderans, ne lenire, neue aſperare crimina videretur.) Principem ab omni acerbitatis ac truculentiæ ſuſpicione abeſſe decet. Et quoniam gratioſiſſima ſunt præmia, prœnæ contrà odioſiſſimæ, ipſum omnia pręmia tribuere cōuenit; magiſtratus, inquam, imperia, ſacerdotia, curationes, munera, beneficia, reſtitutiones; pœnam verò irrogare nemini, ſed earum impoſitionem magiſtratibus integerrimis ac prudentiſſimis committere. (*Bodin.* IV. *de Rep.* VI.) Quò referendū eſt Thomæ C. (IX. *de monarch. Hiſp.*) conſilium; inſtituendum eſſe iudicium, quod ipſe *Gratiæ tribunal* vocat, ad quod appellare liceat condemnatis ad mortē; idq. conſtare debere ex ipſo Rege, eius coniuge, atq. primogenito, & deniq. præcipuo religionis antiſti-

te. Verùm si quis sequi hoc consilium velit, ei prouidendum erit, ne cuiusquam appellatio recipiatur, nisi cuius tale delictū est, cui ignosci possit. Nam qui maiora scelera condonat, in iusticiam peccat: qui punit, famam, quam quærit, clementiæ amittit. Igitur hîc quoq. Tiberius ad extremas Libonis preces respondit, vt *Senatum rogaret.* (*Tac. hic.*)

Iurauitq. Tiberius petiturum se vitam quamuis nocenti, nisi voluntariam mortem properauisset.) Quemadmodum Nero quoq. dicebat, Torquatum quamuis sontem & defensioni meritò diffisum victurum tamen fuisse, si clementiam iudicis expectasset. Crocodili lacrymæ!

Bona inter accusatores diuiduntur) v. notas ad libr. 1. verb. *qui formam vitæ iniit. &c.*

Auctu imperij adoleuisse etiam priuatas opes &c.) dicam ad lib. III.

Non id tempus censuræ) Quippe apud se pensitabat Tiberius, vix coerceri tàm profusas cupidines posse; ex coercitione forsan plus damni in Rempub. ferri: indecorum attrectare, quod non obtineretur. Deniq. populum tot per annos molliter habitum nondum audebat ad duriora vertere.

Inter quæ L. Piso ambitum fori, corrupta iudicia, sæuitiam oratorum, accusationes minitantium increpans, abire se & cedere vrbe, victurum in aliquo rure testabatur) Hæc etiamnum optimi cuiusq. querela est. Vnde factum, vt iura & iudicia, res sanctissimas & humano generi saluberrimas cuncti abhorreant, abominentur, detestentur: vereq. dici possit, tres esse Iusticiæ capitales

pe-

pestes, corruptos iudices, longas ac penè æternas lites, & deniq. aduocatorum inscitiam improbitatemque. De singulis quædam ad hunc locum notabo. Initiò igitur referam aliquot sordibus & corruptionibus iudicum tollendis aut coercendis remedia. Primum est, ne tribunalia turpissimo mercimonij genere, velut ad licitantium arbitria prostituantur; sed gratis, sed benemeritis conferantur. Accipere enim aliquid à suscepturis magistratum, testante Iustiniano Cæsare, (*Nou.* VIII.) omnis nequitię principium est, & terminus. Neq. enim fieri potest, quin vendere sibi licere quis putet, quod emit. Hinc homicidia, adulteria, rapinæ; hinc commerciorum confusio; hinc legum contemptus; quouis quamuis pœnam auro redimi posse confidente. Quæ omnia tantò veriora sunt, quãtò, qui honores emunt, non ob virtutes sed diuitias in sublime tolluntur. Solebant olim Coss. in publicum prodituri pecunias spargere. Quod à Zenone improbatum est, atq. constitutum, vt missilium loco c. auri libræ ad reficiendum aquæductum publicum à consulatum inituro soluerentur; (l. III. C. *de Consul.*) quod ipsum tamen etiam nouissimâ Iustiniani constitutione (*Nou.* VIII.) sublatum arbitror. Quin etiam iurare iubentur magistratuum candidati, nullis se largitionibus, sine fuco, sine fallariis, more maiorum, magistratum ambire. (*Nou.* VIII. c. VII.) Simile est, quod Alexander Seuerus ad honores euehendorum nomina publicè in tabulis proscripta proponebat; vnde de moribus illorum ex publicis vocibus iudicium fieret. Altera cautio est, ius dicentibus stipendia atq. sa-

I. (margin, beside "est, ne tribunalia…"); II. (margin, beside "fieret. Altera cautio…")

ſalaria ex publico conſtituere. Quò mirè facit, quod I. Lipſius ex Turcicis annalibus in monitis politicis refert. Cùm Baiaſetes Imperator fraudes & iniurias Cadiorum ſuorum (ita iudices vocant) ſæpiùs iam audiret; iratus omnes in domum quandam includi & igne comburi iuſsit. Sed Halis Purpuratus rationem inuenit molliendæ indignationis. Habebat Baiaſetes Æthiopem puerum in delicijs, lepidum, & ipsâ garrulitate amabilem; quem inſtructum, quid diceret, ad ipſum mittit. Venit igitur quaſi accinctus ad iter; quærentiq. Imperatori, quid præter morem hic veſtitus? reſpondit, vt peregrè eam, & ableger à te ad Imperatorem Conſtantinopolitanum, Caligeros aliquot (hi Græci monachi ſunt) arceſsiturus, vt nobis ius dicant, quoniam omnes tuos iudices vis occiſos. Cui Imperator, ò mi Æthiopille, inquit, nunquid illi ſunt periti legum noſtrarum? & non ſunt, opportunè reſpondet Halis Purpuratus, ò Domine, cur igitur peritos tollis? nam refert Baiaſetes, cur malè iudicant. Iterùm Halis, ego, Domine, cauſam edã. Hi noſtri ſtipendium è publico nullũ percipiunt: capiunt igitur mercedulas à priuatis. Hoc corrige, & illi corrigentur. Placuit conſilium Baiaſethi; & decreuit, vt, cui hereditas tot millium aſprorum (id genus monetę Turcicæ eſt) obueniſſet, is in ſingula millena Cadio ſuo daret vicenos; in matrimoniorum & eiuſmodi contractibus item vicenos. Ita Iuſticię ſubIII. uentum. Tertia in hanc rem cautio eſt, ne quis patrię ſuæ adminiſtrationem ſortiatur: in quâ multùm gratiæ neceſsitudinum ſuarum daturus præſumitur.

(Paul.

(*Paul. v. sent. xii. §. v. ibiq. Cuiac. vid. tit. C. vt nulli pat. su. adm. &c. & ibi Gothof.*) Quod non tantùm iura ciuilia Romana, sed & in Gallia Philippus Pulcher, & Carolus V. Reges constituisse dicuntur. Et olim populus Florentinus, quò omnis iniuriæ inter litigantes suspicio tolleretur, duos è peregrinis sibi iudices elegit. (*Boter. I. della ragion di stato* xvii.) Anno cIↄ. c. xci. Senenses ex peregrinis Iudicem sumere cœperunt. (*Orland. Malauolt. iv. hist Sen.*) Pisani atq. Genuates peregrinum magistratum *Potestatis* nomine accipiunt. (*Guicciard.* iv.) & Lucensium *Rota* (ita summum tribunal vocant) tribus constat Iurisconsultis, quorum patria quinquaginta ab vrbe milliaribus absit. Quarta cautio est, vt iureiurando, metuq. IV Numinis adstringantur, qui homines contemnunt. (v. *Thom. Dempster.* I. *de iuram.* x.) Olim in Frisijs decretum erat, vt qui in iudicatu sunt, quemadmodum in exordio muneris sanctissimo iureiurando se Reip. obligant, integrè se munus obituros, ius omnibus æqualiter sine respectu personarum dicturos, iusticiã, quantum in se sit, administraturos: ita munere decedentes similiter pulcherrimum iusiurandũ iurent, nihil se eorum, quæ istuc pertinerent, scientes & volentes omisisse, fidemq. in omnib. intemeratam Reipub. præstitisse. Hac duplici religione conscientijs iudicum obligatis, castiùs eos in officio versaturos inter tot illecebras à recto abducentes arbitrabantur. (*Vbbo Emm.* xiv. *hist. Fris.*) Iustinianus quoq. (*Nou.* viii.) iudicibus iusiurandum præscripsit, quod ipse alibi (*Nou.* cii.) horrendissimum vocat. Verba illius huc

ad-

adſcribam: Iuro ego per Deum omnipotentem, & Filium eius vnigenitum, dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & Spiritum Sanctum, & per Sanctam glorioſam Dei genitricem & ſemper Virginem Mariam, & per IV. Euangelia, quæ in manibus meis teneo, & per Sanctos archangelos Michaelem, & Gabrielem, puram conſcientiam, germanumq. ſeruitium me ſeruaturum ſacratiſſimis noſtris Dominis, Iuſtiniano & Theodoræ coniugi eius, occaſione traditę mihi ab eorum pietate adminiſtrationis: & omnem laborem ac ſudorem cum fauore ſine dolo & ſine arte quacunq. ſuſcipio in commiſſa mihi ab eis adminiſtratione de eorum imperio atque Republica: & communicator ſum ſanctiſſimę Dei Catholicæ & Apoſtolicæ Eccleſiæ: & nullo modo vel tempore aduerſabor ei, nec alium quemcunq. permitto, quantum poſſibilitatem habeo. Iuro quoq. iuſiurandum, quòd nulli penitus neq. dedi neq. dabo occaſione dati mihi cinguli, neq. occaſione patrocinij, neq. promiſi, neq. profeſſus ſum de prouinciâ mittere, neq. mittam, neq. occaſione dominici ſuffragij, neq. famoſiſsimis pręfectis adminiſtrationem habentibus, neq. ijs, qui circa eos sũt, neq. alij hominum vlli: ſed ſicuti ſine ſuffragio percepi cingulum, ſic etiam purè me exhibebo circa ſubiectos pijſsimorum noſtrorum dominorum; contentus ijs, quę ſtatutę ſunt mihi de fiſco, annonis Et primùm omne habebo ſtudium, vt fiſcalia vigilanter ſuſcipiam, & indeuotos quidem & indigentes neceſsitate cum omni exigam vehementia, nequaquam ſubinclinatus, neq. ob hoc lucrum ipſum conſiderans,

aut

aut per gratiam vel odium exigens aliquem, citrà quàm competit, aut concedam alicui. deuotos autem paternè tractabo, & subiectos piisſimorum nostrorum dominorum illæsos vndiq., quantum poſsibilitatem habeo, custodiam: & ęquus in cauſis vtriq. parti, & in publicis diſciplinis ero, nulliq. parti, citrà quã iustum est, præstabo: ſed exequar vniuerſa delicta, & omnem ęquitatem ſeruabo, ſecundum quod mihi viſum fuerit iustum: & eos quidem, qui innoxii ſunt, vndiq. innoxios illæſosq; conſeruabo, noxiis autem imponam ſupplicium ſecundum legem; & omnem iusticiam, ſicut iam dictum est, in publicis & priuatis contractibus eis ſeruabo; & ſi comperero, fiſcum iniusticiam pati, non ego ſolum hoc ago, ſed etiam ſemper mihi aſsidentem talem ſtudebo aſſumere, & circa me omnes; vt non ego purus quidem ſim, qui verò circa me ſunt, furentur, & delinquant. Si quis autem inueniatur circa me talis, & quod fit ab eo, me ſanare, & eum expellere. Si verò non hęc omnia ita ſeruauero, recipiam hîc & in futuro ſeculo in terribili iudicio magni Domini Dei & Saluatoris nostri IESV CHRISTI, & habeam partem cum Iuda, & lepra Giezi, & tremore Cain; inſuper & pœnis, quæ lege eorum pietatis continentur, ero ſubiectus. IV

Quintum erit remedium, vt pœnę constituantur grauiſsimæ in eos, qui pecuniâ aut gratiâ corrupti male iudicarunt. Hinc leges Romanæ de repetundis, de falſo, de vi, & cæteræ. Hinc ſapientiſsima illa, nec minus tamen cum irreparabili iusticiæ damno neglecta Zenonis lex, (*l. vn. C. vt omn. iud. tàm ciu. &c.*) ali- V.

quo-

quoties à Iustiniano repetita; (*Nou.* VIII. CIX. XLV. CXXIII.) quâ cauetur, vt prouinciarum præsides, aliique magistratus, post depositam administrationem, quinquaginta dies in loco, quo magistratum gesserunt, permaneant; quò pateat omnibus facultas, super rapinis aut concussione, aliisq. criminibus conueniendi illos. Et simile est Genuensium institutum, apud quos V. viri sunt, ***Syndicatorum*** nomine; quorum officium est, in omnes magistratus, finito officio, inquirere; & in malè gestę Reip. damnatos animaduertere. (*Carol. Sigon. l.* 1. *de vita Andr. Auriæ.*) Et superioribus annis (1612.) tres Quæsitores cum vitæ necisq. potestate, in loca, quæ Orientem versus Venetis parent, à Repub. missi sunt, qui in magistratus, si quæ forte aduersus leges fecissent, animaduerterent, & à potentioribus oppressis subuenirent. (*Andr. Mauroc.*
VI XVIII. *hist. Venet.*) Sextò deniq; neq. illud prætereundum est, Tiberii temporibus Seuerum Cæcinam in Senatu censuisse, ne quem magistratum, cui prouincia obuenisset, sua vxor comitaretur; quia quoties repetundarum aliqui arguerētur, plura vxoribus obiectarentur; his statim adhęrescere deterrimos quosq;, ab his negocia suscipi, transigiq. (*Tacit.* III. *annal.*) Quemadmodum anno Christi cIↄ. Iↄ. CI. Lemosij Comes Neapolis, & Machedæ Dux Siciliæ Proreges vxorum nomine comparatis, atq. instructis nauigiis piratarū more excursionibus maria foedarunt. (*Maurocen.* XVI. *hist. Ven.*)

Nunc ad litium diuturnitatem transeo, quam alteram iusticię pestem dixi. Aeterna hodiè sunt iurgia; vt

vt si cũ sumptibus sit cõferẽda molestiarum ratio, grauius putes sic vincere, quàm confestim damnari. Nã & modum & numerum prægressę sunt artes ac nomina, quibus miserrimos clientes patroni & iudices frustrantur. Articulatim & lentè hos discerpunt, qui semel perire potuerant. Sæpè itur ad iudices, causa narratur, aliquot anni abeunt, necdum contestatio litis facta est. Iudicibus hîc non vacat, hîc omisso litigioso negocio hęrent patroni in causis minoribus, quæ nunc sponte, nunc eorum studio nascuntur è primâ. Hæc pręludia adornant, his proclamant inauditis iter ad verum Iudicibus esse non posse. Sic dubia ex dubijs seruntur: sic immani dilatione pereunt litigantes, magnâ in insontes inopesq. iniuriâ. Nam qui in diuitem inimicum pauper inciderit, tàm longo & sumptuoso itinere conficitur; procumbitq́. deniq. lassus: nec recuperato iure inultus, æmulo minùs suo, quàm huic prolixæ æquitati irascitur. Ne quęre cur tàm diu Iudicibus placeat, & patronis, ad se delatos cruciari. Nempè ex morâ & tempore sua opera æstimatur. Sic patronis, inquã, crescit, sic Iudicibus merces. Multa scripsisse, multa audiuisse (quanquam ea præstabat compendiò fieri) acerrimè vendunt; eò priores, quòd quę peccant, ipsi iustitiæ imputant. Pręterea consuetudine videndi miseros, & deinde faciendi, exuunt humanitatis sensum; aut potiùs miserum esse non credunt, litigare Ita duri ad questus parùm supplicibus mouentur; & ab ijs tantùm culti, saltem amant longiora in ipsos exercere imperia. De remediis contra litiũ prolixitatem alij, sed benè ac elegan-

ter nouissimè scripsit sub ficto nomine quidam Pomeraniæ Ducibus à consilijs. Libro titulum fecit Parthenius Litigiosus. Ex illo petenda sunt, quæ hîc dici possent, ac deberent. Non tamen omittendum est, primum ac pręcipuum, quo litium tempora breuiora fiant, esse curam Principis: cuius est cum interminatione pœnarum edicere (sed hoc grauiter, nec, vt solemus, terroris mox euanescentis imagine) ne vlla lis vltra certum tempus, quod ipse præstituat, apud iudices hæreat. Iustinianus noster ciuilibus litibus triennium (spacium sat longum) pręscripsit. (l. XIII. C. *de iudic.*) Labentibus seculis specie æqui, in reorum auxilium inuenta sunt ea, quibus deniq. simplicitas legum occubuit; frustrationes, rescripta, & quæ semel cōstitui poterant velut religioso ordine in varios dies dilata. Hæc verò quia Iudicibus & patronis ad lucrū sunt, iam neglecto reorum commodo tàm sanctè obseruantur, quasi iudicijs ciues, non hęc illis inuenta sint. Porrò in arctiorem numerum & ad duorum triumue amanuensium laborem reducantur vana nomina & munia illorum, qui à memoria, à secretis, à scriptionibus dicuntur, (& horum maximè interest, diu lites viuere) homines scientes formularum, iurgiorumq. præceptores: qui velut licitâ crudelitate, & iam ipsâ consuetudine excusatâ de clientum miserijs, ex iniuriâ populi, ex clade & sanguine miserorū perenni pastu saginantur. Deniq. cùm causarum patroni sint maximè, qui vitā imò immortalitatem litibus conciliant: illorum maximè audacia refrenanda est. Antiquis temporibus florebant elegantiæ priscæ

ſcę patrociniis tribunalia: cùm oratores concitę facū-diæ attenti ſtudiis doctrinarum, ingenio, fide, copiis ornamentiſq. dicendi pluribus eminebant; vt Demoſthenes, quo dicturo concurſus audiendi cauſa ex tota Gręcia fieri ſoliti ſunt: & Calliſtratus, quem nobilem ſuper Oropo cauſam perorantem idem Demoſthenes Academiâ cum Platone relictâ ſectatus eſt; vt Hyperides & Aeſchines, & Andocides & Dinarchus & Antiphon ille Rhamnuſius, quem ob defenſum negocium omnium primum antiquitas prodidit accepiſſe mercedem. Nec minùs apud Romanos Rutilii, & Galbę & Scauri, vitâ, moribus, frugalitateq. ſpectati, & ſequentibus ętatibus cenſorii, conſulareſq. & triumphales multi, Craſſi & Antonii, Scęuolę, poſt exercitus proſperrimè ductos, poſt victorias & trophęa, ciuilibus ſtipendiorum officiis floruerunt; laureaſq. fori ſpecioſis certaminibus occupantes, ſummis gloriæ honoribus fruebantur. Poſt quos excellentiſſimus omnium Cicero orationis imperioſæ fulminibus ſępè depreſſos aliquos iudiciorum eripuit flammis. At nunc videre eſt vbiq. violenta & rapaciſſima genera hominum, per fora omnia volitantium: qui cùm immaturè è ſcholis eruperint, plerunq. ita rudes ſunt, vt nunquam ſe libros habuiſſe meminerint: & ſi in circulo doctorum authoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur. Sed condonari hoc poſſet, ſi ſaltem ſuæ, quam profitentur, ſcientiæ peritiores eſſent. Nunc adeò peruerſa & inepta plerunq. ſtudiorum ratio eſt, vt non mirandum ſit ex malè culto ingenio nullos aut

malos prouenire fructus. Sunt, qui neq. latinam linguam vel mediocriter docti, neq. humanioribus literis vel leuiter tincti ad ius addiscendum male sanum animum applicant. Vbi cùm difficultatem, & sine aliarum literarum subsidio innauigabilem Oceanũ perspexerint, aut infeliciter cœpto labori succumbũt, aut, ne nihil egisse videantur, ordinem iudiciorum, & scribendorum testamentorum contractuumq. formulas ediscunt. Inde in forum & ad iurgia prouolant, cùmq causarum merita non intelligant, in solis iudiciorum solemnibus hęrentes, infelices & imperiti nautæ vectorem, qui suas illis fortunas commisit, perditum eunt. Vidi homines, qui cùm elementa iuris à Iustiniano cupidæ legum iuuentuti tradita ne primoribus quidem labris degustassent, Bartolum & Baldum manibus versabant. Alius erat, qui cùm Iasonem ex bibliotheca quàdam peteret, scripto professus est, commodatò accepisse *Iasonis opera in nouem solumminibus*. Hi vt altius videantur iura callere, Bartolum vbiq. loquuntur & Baldum, & Menochium, & Cardinalem Tuscum: adeò vt in peruulgatę alicuius iuris regulæ probationem sexcentas plerunq. proferant auctoritates. Quidam cum responsum suum cœpisset, à verbis: *In nomine Domini nostri* IESV CHRISTI, AMEN: addidit legem 1. C. de off. præf. præt. Afric. & centeni alij regulam illam Logicam, positâ causâ ponitur effectus, similesq. innumeris legibus & auctoritatibus Ictorum firmant. Etiam qui doctiores sunt, cùm quos nobis Iustinianus libros reliquit, vel tanquam antiquatos fastidiũt, vel vt nimis difficiles horrent,

rent, vbi certis quibusdam quęstionibus controuersijsq. ventilandis disputandisq. annos aliquot transegerint, egregios se esse Ictos credunt. Deniq. pro Pādectis & Codice & Iuris vniuersi scientia certos habēt illustrium quæstionum scriptores. Quasi non illi ipsi viri clarissimi methodi aut controuersiarum potiùs enodandarum causa scripserint illas disputationes, quàm quòd ijs vniuersum ius comprehendi arbitrarentur. aut certè nimis superba foret opinio. Digesserunt in ordinem vniuersi iuris titulos & summa capita: verùm non & vniuersum ius, quod sub illis titulis continetur. Inde plerunq. accidere videmus, vt cùm isti modò tàm egregij disputatores, post illas quæstiones *pro & contra* sæpiùs disputatas, *resolutasque* in forum transeunt, ad non magnę difficultatis propositas facti species respondere, nisi petito ad deliberandum euoluendosq. iuris libros, spacio, nequeant, mirenturq., se hærere. Quasi ducentis, trecentisue quęstionibus vniuersi iuris scientia contineatur. Immensum est & infinitum id, in quo versantur Iurecōsulti, nec ad finem, quem pręcipuum illi habere debent, respondere scilicet de iure, & consulenti ciuitati instar oraculi esse, nisi multis vigilijs, assiduâ nec perfunctoriâ librorum de iure scriptorum lectione, & deniq. non nisi magno iudicio peruenitur. Secundarium iurisperiti officium est, testamentorum contractuumq. formulas concipere, & iudiciorum ordinem scire: præcipuum verò, primumq. ad propositam facti speciem, in oraculi modum, quid scriptę leges, quid mores, quid æquum iubeat, respondere. Carolum

lum Molinęum Ictum accepimus, cùm Tubingę ageret, in collegio Ictorum vbi de iure respondendum esset auditis, cæterorum sententijs, qui laboriosè erutis ex abdito argumentis pro suâ sententia depugnabāt, probatâ plerunq. illorum, qui primi dixerant, sententiâ iuris, textum addidisse adeò euidentem, adeò clarum, vt cæteri longiori disputatione plerunq. supersedendum sibi arbitrarentur. Tanta homini memoria, tantum erat iudicium. Nunc miselli *disputatores*, vt *ad casum propositum* respondere possint, tractatus & commentarios, & glossas, & decisiones, & consilia euoluere necesse habent, donec inueniant *casum in terminis*. Non igitur mirum esse debet, tàm paucos esse consultos ęqui & iuris: & ex diuerso imperitos aduocatos, patronos, scriptores, iudices adeò numerum superare, vt penè pauciores sīt agricolæ, pauciores qui in mercatura versantur, regnumue custodiunt: eò quidem maiori reip. detrimento, quòd si inter pauciores, sed spectati candoris aduocationum munus esset, tot illa ingenia, quæ noxiâ calliditate se corrumpunt, melioribus studiis ornarent patriam; disciplinas & artes aut proderent nouas, aut inuentas excolerent. Ea igitur prima in aduocatorum multitudinem cautio Principi sit, vt ne promiscuè in numerum recipiantur, qui inopiâ iurisperitiæ ora mercenaria procudentes per prostitutas frontes vilesq. latratus ad effrenatam deflectunt conuiciandi licentiam; vel inter solicitudines iudicum per multa distentas, irresolubili nexu vincientes negocia laborant, vt omnis quies litibus implicetur, & nodosis quæstionibus iudicia circum-

scri-

scribantur. (*Ammian.* xxx.) Sed pauci sint, & qui iudiciis sufficiant, non ordinis modò iudiciarii omnisq. ad litigandum articuli periti, sed & ipsam causam legum, iuris, rationis suffragiis defendere apti. Sint deniq viri boni, & qui magis honestum quàm pecuniã ament. Tùm ad quos patronos causæ deferuntur, ij Deo Opt. Max. in singularum litium exordio faciant sacramentum, nullam se causam, quod sciant, iniquã oraturos. (v. *Thom. Dempster.* 1 *de iuramen. x.*) Quos si hanc fidem fefellisse constiterit, aut clientem præuaricatione læsisse: preter infamiam genus supplicii excipiat, cuius timor apud paria ausuros plusquam omnis religio possit. Illud deniq. vtilissimâ lege cauendũ est, ne quid à clientibus patroni accipiant, priusquam lis finem acceperit. Ita fiet, vt patroni moras oderint, & contentione ad metam, dum sibi sic studebũt, aliis pro sint.

Audiente hæc Tiberio, & silente). Solemne est sapientibus Principibus, libertatem dicendi aliis permittere, potestatem statuendi seruare sibi.

Haut dubium erat, eam sententiam altiùs penetrare, & arcana imperij tentari). Relatus est hic locus sup. hoc libro. verb. cæterùm Tiberio haut ingratum &c.

Quò magis mirum fuit, quòd preces M. Hortali, nobilis iuuenis in paupertate manifesta, superbius accepisset.) Siue malignitate, siue, quod verius puto, nolebat Tiberius, vt beneficii gratia, quã à solo Principe accipere par erat, Senatui deberetur. Et hoc est, quod Tacitus paullò inferius ait, *inclinationem Senatus, incitamentum Tiberio fuisse, quò promptiùs aduersaretur.* Prudentia igitur

fuit,

fuit, non malignitas: quod ex eo quoq. constat, quod Tacitus de Tiberio ait, *Senatorum census iuuisse.*

Nepos erat oratoris Hortensij, inlectus à Diuo Augusto liberalitate decies sestertium ducere uxorem, suscipere liberos, ne clarissima familia extingueretur) Et tamen idem Augustus sæuissima proscriptione nobilissimũ quemq; sustulerat. Adeò & tyrannum, & bonum principem tàm benè expressit. Nimirum erant imperii initia violenta; consiliaq. omnia ad oppressionem libertatis Romanę spectantia. necessarium igitur quædam vi tractare, quò cęteris quies esset. Vbi quies erat, & ferocissimis per acies aut proscriptione sublatis, cæteri nobilium, quantò quis seruitio promptior, opib. & honoribus extollebantur: ad bonorum principũ artes transire pars consilii fuit.

&c. ærarium: quod si ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit) v. quę scripsi ad lib. 1. verb. *erogandę per honesta pecuniæ cupiens &c.*

Languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus aut spes: & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignaui, nobis graues.) Traianus Boccalinus alicubi ait, bonas literas in paupertate natas, in eadem, tanquã suo elemento proprio viuere. Poetas maximè à Regib. nullis aut mediocrib. debere coli pręmiis. victũ & vestẽ illis sufficere. ex abundantia bonorũ corporis existere penuriam bonorum animi. ex ocio eos marcere. Quemadmodum nimia in gallinis obesitas eas reddit infœcundas; ita poetas delicijs & ocio corrũpi. Poetas deniq. non natura, vt canes, sed fame coactos, velut astures & falcones, venatum ire.

A vitæ

Avitæ nobilitatis etiam inter angustias retinens) Prudentes aulici inter officiosæ demissionis verba, siue cũ superioribus siue cum æqualibus agant, nihil artis omittere debent, quò altorum spirituum retinentes nõ videantur alijs viles.

Crebrescit viuere Agrippam) de his qui falsas Principum defunctorum personas induerunt, moueruntque credulos aut turbidos, eoq. noua cupientes, dicã ad lib. v.

Speculati noctem incustoditam, accepta idonea manu victũ clauso ore in palatium traxere.) Optimum sanè consilium. Quippe expectare, donec vana crudelitas tempore ipso vanesceret, in nouo imperio, & apud promptas turbidorum, eoq. noua cupientium aures, anceps & intutum? Sui militum seruum suum cohercere, eiq. magis anxiè aut publicè irasci voluisse; nimia supplicii solatia erant, Imperatorem æmulatione vsisse. Aptissimum igitur fuit dolis hominem capere. Ita & securitati & auctoritati consultum erat. Non multi adhuc anni sunt, cũ Põtifex Magnus & Hetruriæ Dux in rebellem suum Alfonsum Piccolomineum iuncta mouerunt arma: quæ sanè res nimis magno fuit honori ei, qui Principes suos tàm procaciter lacessiuerat.

Nec Tiberius pœnam eius palàm ausus, in secreta palatij parte interfici iussit, corpus clàm auferri) Retuli hãc cautionem puniendi homines populo acceptos clàm & in ipsis carceribus suprà hoc eodem libro.

Et quanquam multi è domo principis, equitesque ac Senatores sustentasse opibus, iuuasse consilijs dicerentur, haut quæ-

situm.) Relatus est hic locus ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum. &c.*

Breues & infaustos populi Romani amores) dixi ad lib. 1. verb. *ex formidine ne Germanicus &c.*

Nec ideò sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri iuuenē specie honoris &c.) Istam artem nos quoq. alibi notauimus, inuisos aut suspectos honoris specie remouere. Et in aulis singularis calumniantium ratio est, accusatoriam diritatem, vt quidam loquitur, laudib. peragere. Laudant, quos odio habent, vt maligna deinde inserentibus sit pronior fides. Præterea, quos æmulos habent, hoc modo à latere Regis, qui cuiusq; virtutis spectator & arbiter esse, poterat, amouent. Quomodo Apelles, omnium secretorum Philippi Macedoniæ Regis arbiter, præcipuæ dignationis viros laudando, quòd dignissimos esse diceret, qui in castris versarentur, periculis & casibus dolosè obiectauit. (*Polyb.* IV.) Et Agrippina, qui centurionum tribunorumq. sortem Britanici miserebantur, remouit fictis causis, & alios per speciem honoris. (*Tacit.* XII. *Annal.*) Mucianus, quia propalàm opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudib. cumulatū secretis promissis onerabat, citeriorē Hispaniā ostentans (*Tacit.* IV. *hist.*) Iulianus à Constantio Cæsar factus, inque Germanias missus est, vt inter ferocissimos illos populos periret. (*Ammian. Marcell.* XVI.) Theodorus Stiptiotes eodem prætextu Ioannem Hagiotheodoritam magnum in Manuelis Imperatoris gratiâ virum è regiâ in extremum angulum Preturæ Peloponnesi exegit. (*Nicet. Choniat.* I. *annal.*) Ruigomezius Sylua

Al-

Albę Ducem in Belgii procurationis petitione cæteris prætulit; non reipublicæ curâ, aut amore Ducis, sed vt æmulum procul aula haberet. (*Io. Bapt. Cin.* VII. *de vita Cosmi.*)

Inuisus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem nullo officio coluisset.) Cum Principibus, eorumq. consanguineis reuerenter agendum est, in quacunq. sint constituti fortuna: quia *breui momento summa verti possunt*: (*Tacit.* IV. *annal.*) & qui iam prodesse & iuuare nequeunt, forsan olim nocere poterunt. Documento est Archelaus Rex, de quo hîc Tacitus, quē subuertit Tiberius, nullam aliam ob causam illi infestus, quàm quòd Rhodi agens nullo officio ab eo cultus esset. Nec id Archelaus per superbiam omiserat, sed ab intimis Augusti monitus; quia florente C. Cæsare, missoq. ad res Orientis intuta Tiberii amicitia videbatur. Quò magis væsani sunt, qui nulla coacti causa gratuitas sibi accersunt inimicitias. Ludouico Hutino in Galliis Rege Engerranus quidam intima apud Philippum Pulchrum gratia à popularibus author grauissimi tributi indicendi insimulabatur. Sed cæteri plus mali imprecari ei, quàm creare poterant. premendi hominis princeps inuentus est ex ipsa regiâ Carolus Valesij Comes, Ludouici Regis patruus. Causa atrocis odii, quòd, dū apud Pulchrum cōtrouersia esset inter summos Normaniæ proceres, alteri Engerranus, alteri Carolus aderat. Exorta contentione exardescentibusq. studiis mentiri Carolum Engerranus dixit. Id verbum nobilitati grauius omni vulnere in memoria Caroli eo vsq. sedit, vt viuo Pulchro fratre exequi dolorem non

ausus, in rudimento regni Ludouici Hutini vltionem petierit. Peculatus reum agere placuit. Ad Luparam ductus interrogatusq. de pecunia publica, regnique tributis exactis, respondit permagnam partem ad ipsum Carolum Valesij Comitem peruenisse. Quo responso magis irritatus Carolus non destitit, donec furca suspenderetur Engerranus. (*P. Aemil.* VIII.) Anno Christi cIↃ.IↃ.lxxxii. Mahumetes Hodabendes Persarum Rex bellum moliebatur contra filium Aban, rebellionis apud se delatum præcipuè ab Merize Salma inter satrapas principe: qui regnandi olim sub altero filio, cui ille filiam suam in matrimonium tradiderat, ad insaniam cupidus, expeditionis contra filium patri author erat. Sed exitus hic fuit, vt Aba in gratiam à parente receptô, omissoq. bello tota irarum moles in Salmam incumberet; isq. vt damnosæ expeditionis pericula & incommoda lueret, capite plecteretur. (*Thuan.* lxxviii.) Ex quo apparet, suo sibi, quod dicitur, iumento malum quęrere, qui Principum maximè propinquorũ simultates per calumnias alunt, & exacerbant. Nam ferè vsu venit, vt illi reconcilientur, & depositas iras in ministros primarios vertant, ac velut ex pacto alteri ab alteris, inuisos sibi ad pœnam deposcant. Nec modò ita belli concitatores ac velut tubæ hostium irę dediti, sed & bonifidiq. sæpè amici à Principibus proditi sunt. Exemplum est cruenta illa Triumuirorũ proscriptio. Cùm enim illi post varia inter se gesta bella conuenissent de inuadenda Rep. nefanda proditione quisq. suarum partium præcipuos, inimicorum, quos illi offenderát,
vltioni

vltioni dediderunt; vendentes auctionantesq́ sibi quondam amicissimos velut sub hastâ positos. (*Dio Cass.* xlvii.) Franciscus Simonetta cùm Francisco Sforziæ fidem suam egregiè probasset, & eodem animo esset in Galeatium Francisci filium, cuius tutelam cum matre viduâ administrabat; ab offensis Galeatii fratribus Ticini trucidatus est. Cùm enim ille, vt pupillo principatũ seruaret, fratres eius & Robertum Sanseuerinatem Mediolano expulisset, mater paulò post transactis controuersijs Simonettum illis tradidit, quẽ, vt dixi, crudeliter occiderunt. Hoc metu subitariȩ, & in consiliariorum exitium desituræ reconciliationis multis libertas eripitur, etiam fidis, sed dum impunè licet, & sibi, antequam Principi. Scilicet illi prudentes, quorum consilio in rebus dubijs vtuntur Reges, non sic auspicantur publicas curas, vt priuatam suæ salutis solicitudinem deponant. Itaq. cùm in alios consulunrur (ciuilibus maximè bellis) eorum offensam veriti, sȩpè remissas sententias & frigidas dicunt: ne si quid acriùs statuerint, illi ipsi, in quos dicunt, postquam, vt mos est, in aulâ recõciliati florebunt, aut factione & armis superiores euadent, in vltionem seruent animos, ac deniq. ruinâ immerẽtum exsatient. Inde Tacitus (*lib.* 1 *hist.*) ait, Galerium Trachalem, cuius ingenio Otho in rebus vrbanis vtebatur, in oratione, quam Othoni prȩscripsit, sibi metuentem contumelijs in Vitellium abstinuisse. Et tertio Historiarum idem Tacitus cùm Senatores Romanos de Cæcinæ Vitellianarũ partium ducis defectione compositâ indignatione conquestos dixisset, addit:

dit: *nulla in oratione cuiusquam, erga Flauianos duces obtrectatio. errorem imprudentiáq. exercituum culpantes Vespasiani nomen suspensi & vitabundi circumibant.* &c.

Si intelligere crederetur, vim metuens) v. quæ scripsi sup. hoc libro ad verb. *haut cunctatus est vltrà Germanicus* &c.

Tiberius demouerat Syria Creticum Silanum, per affinitatem connexum Germanico.) Quod ita necessarium erat ob suspectum Tiberio Germanicum. Sed & cessante isto respectu parùm secura res est, procurationes, munimenta, exercitus esse in manibus plurium personarum sanguine iunctarum. Indeq. Veneti in maioribus ciuitatibus suo dominio subiectis iusticiæ curam, & armorũ præfecturam, diuersa officia, diuersis tribuunt. Et olim Senis constitutum erat, ne duo ex eadem familia eodem tempore in magistratu essent. (*Orland. Malauolt. lib. 11. hist. Sen.*)

Præfecerat (n.) Pisonem ingenio violentum.) Inter cæteras artes, quibus nimij quorundam spiritus frangũtur; notaui alicubi hác quoq. artem; addere nimirum illi suspecto collegam ac velut inspectorem, qui spes illius coerceat.

Drusus in Illyricum missus est, vt suesceret militiæ studiaq. exercitus pararet &c.) Alibi dixi, egregios duces, prudentesq. Senatores esse, quibus Principum adolescentia regenda committi debeat. Hoc loco quatruplex notanda causa est, quam ob Tacitus Drusum in Illyricum ad exercitus missum dicit. primò, vt suesceret militiæ: deinde, vt studia exercitus pararet; tùm, iuuenem vrbano luxu lasciuientem meliùs in castris ha-

haberi: & deniq. quòd Tiberius tutiorem se rebatur vtroq. filio legiones obtinente. Plura non addo, quòd Scipio Amiratus hoc argumentum benè tractet. (*lib.* 11. *disc.* x.)

Vacui externo metu, gentis assuetudine, & tùm æmulatione gloriæ, arma in se verterant) Communis opinio est, Carthaginem destructam causam fuisse ciuilium bellorum, quæ postmodùm Romanos exagitarunt. Sed alibi aptior erit demonstrandi locus, non excidium Carthaginis, sed corruptam Reip. formam tot mala generasse.

Arminium pro libertate bellantem fauor habebat.) Et hic idem tamen abscedentibus Romanis & pulso Maroboduo regnum affectans libertatem popularium aduersam habuit. Videsis quę dicam ad librum IV.

Longa aduersus nos militia insueuerant sequi signa &c.) retuli hunc locum sup. lib. I. verb. *Pompeium imagine pacis &c.*

Inguiomerum tenens, illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consilijs gesta, quæ prosperè ceciderint, testabatur.) Sępè vir vnus & vna fortuna, si rebus adspirent, res magnas & mirabiles efficere possunt. (*Polyb. lib.* VIII.) Romani cùm ingenti exercitu, terrâ mariq Syracusas obsiderent, si quis vnum vrbi senem, Archimedē, adimeret, confestim vrbe se potituros sperabant: illo verò præsente nè accedere quidem propiùs ad mœnia audebant. (*Polyb. d. l*) Mortuo Brasida, cuius ductu atq. auspicio felicissimè cum Atheniensibus pugnarunt Spartani, quòd, quę ille cœperat, à se perfici posse

de-

desperarent, ad pacis mentionem descenderunt. (*Thucyd.* v.) Et ita ferè semper accidere solet, vt cęsis præstantissimis belli ducibus, amittantur munitissima loca, soluantur obsidiones, fundantur acies, animi exercitibus minuantur, contraq. crescant hostibus. Epaminondę virtute ex infimis incrementis Thebarum ciuitas ad spem imperij Gręcię erecta est: sed postquam ille decessisset, vires quoq. Reip. cum illo conciderunt. Nam sicuti telo si primam aciem perfregeris, reliquo ferro vim nocendi sustuleris; sic illo velut mucrone teli sublato, rei quoque publicæ vires hebetatæ sunt: vt non tàm illum amisisse, quàm cum illo interiisse omnes viderentur. Nam neq. hunc ante ducem vllum memorabile bellum gesserunt: nec postea virtutibus, sed cladibus insignes fuere: vt manifestum sit patrię gloriam & natam & extinctam cũ illo fuisse. (*Iustin.* vi.) In vno Alcibiade tantum *fuit* momenti, vt maximi imperij Atheniensium *subuersi* & rursum recepti auctor esset; & vnde stetisset, eò se victoria transferret; fieretq cum eo mira quædam fortunę inclinatio. (*Iustin.* v) In bello, quod inter Messenios & Achæos gestum est, Philopœmenes Achæorum imperator (quem quidam vltimum Græcorum scitè vocat) captus est; non quia pugnando vitę pepercerit, sed dum suos in prælium reuocat, in transitu fossę equo præcipitatus à multitudine hostiũ oppressus est. Quem iacentem Messenij seu metu virtutis, vel verecundiâ dignitatis interficere ausi non fuerunt. Itaq. velut in illo omne bellum confecissent, captiuum per vniuersam ciuitatem in modum triumphi

phi circumduxerunt, effuso obuiam populo, ac si suus non hostium imperator aduentaret; nec victorem Achæi auidiùs vidissent, quàm victum hostes viderunt. Igitur eundem in theatrum duci iusserunt, vt omnes contuerentur, quem potuisse capi incredibile singulis videbatur. Inde in carcerem ducto verecundiâ magnitudinis eius venenum dederunt. (*Iustin.* XXXII.) Insuperabilis virtus! Licuit hostibus de capite vitaq. Philopœmenis statuere. Virtus Philopœmenis de hostibus triumphauit. Hannibali etiam hostes tantam inesse vim censebant, vt etsi omnia alia circà ruerent, eo tamen saluo salūę Pœnorum res viderentur. Viuo Alexandro milites ipsius putabant, quantalibet vis omnium gentium conspiret, impleat armis virisq; totum orbem, classibus maria consternat, inusitatas belluas inducat, Alexandrum posse illos præstare inuictos. (*Q. Curt.*) Mortui tanta adhuc erat veneratio, vt Argyraspides omnes alios duces fastidirent; sordidam militiam sub aliis post tanti Regis memoriam existimantes. (*Iustin.* XIV.) Hungari, regnante Henrico Aucupe in Saxoniam excurrentes, cunctaq; cædibus, incendijs, rapinis miscentes, Bremâ quoque exustâ ad littus vsq. Oceani penetrarant: cùm Henricus nullo milite instructus ferocissimæ genti occurrere non auderet. Verùm capto nobili quodam ex Hungaris viro, vt illum redimerent, in nouem annos inducias pacisci non dubitarunt. (*Vbbo Emm.* VI. *hist. Fris.*)

Delectus est M. Aletus è pretorijs, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.)

tur) Bella duorum ducum auctoritate parium auspicio gesta raro feliciter exire alijs obseruatum est. (v. *N.M.* i i i. *disc.* xv. *Scip. Amirat. hic.*) Verùm num dominatio stabiliatur serendo alendoque inter subiectos discordias, nondum adhuc definita quęstio est. Certè in Ægypto consultò varijs superstitionibus permissum olim erat vulgus, ne à se inuicem dissidentes in Regem conspirarent, vt ex Diodoro Siculo refert in eruditissima tabulæ Isiacæ explicatione vir omnis antiquitatis peritissimus, nostri æui Varro, Laurentius Pignorius. Iulianus Cęsar religionum libertatem permisit, vt dissensionum augescente licentia non timeret vnanimantem postea plebem. (*Amm.* xxii.) Catonem deniq. semper contentiunculas aliquas inter seruos callidè fouisse aiunt. (*Plutarch.*) Mihi eade re ita videtur: vt nunquam nisi ex accidenti ciuiũ discordiam publicę rei principiq. prodesse putem.. primùm, si tyrannus sit, qui regnat, & odio habitus à populo. tunc enim, vt contendentibus ciuibus ipse securiùs vacet, diuidendi sunt, quos timet. deinde, si quorundam nimia sit opibus, factionibusq. potentia: quæ aptiori ratione infringi nequit, quàm si inter illos dissidia, contentionesq. quibus se inuicem consumant, aut saltem quibus occupati in Regem conspirare nequeant, disseminentur. Verùm enim verò hęc cautio morbum arguit imperii, Principisq. debilitatem, qui cùm virtute, viribusque destituatur, ad istas ignobiles, ne dicam probri plenas artes confugere cogitur: quæ tamen, etsi ad tempus iuuent, postremò fallunt. Nam si bellum ingruat, quæ partium Prin-

cipem sibi minus ęquum putat, hosti accedens illius vires auget. Vt taceam in vna ciuitate cœpta partium studia, quarum quęlibet sibi amicos, sociosque quęrit, non vnis mœnibus contineri, sed contagione alias quoq. regni partes inficere. (v. *N. M. III. disc. XXVII. & in Princ. c. XX.*)

Prouincias internis certaminibus fessas refouebat) quo ipso clarius euadit, à magnis & sua vi nixis principibus non arte studioq. diuidi in factiones prouincias subiectas.

Per ambages, vt mos oraculis &c.) v. quę dixi adhunc lib. verb. *iuuenem improuidum &c.*

Neq. tamen mitigatus Piso.) Beneficia eò vsq. læta sunt, dum videntur exsolui posse: vbi multum antevenêre, pro gratia odium redditur. (*Tacit*) Quædam beneficia odimus. (*Q. Curt.*) Deniq. & violentum Pisonis ingenium, & accepta à Tiberio mandata insectandi Germanicum impediebant illum, quò minus tantum beneficium agnosceret.

Largitione, ambitu &c.) confer cum hoc loco, quæ de Othone lib. I. Hist. dicuntur; & obserua, quibus artibus ab ambitiosis animorum sinceritas corrumpitur.

Inclinabat in Zenonem &c.) Quemadmodum de Vonone in huius libri principio dixit Tacitus, accendisse dedignantes Armenios diuersum à maiorum institutis, raro venatu, segni equorum curâ: ita ex diuerso eiusdem nationis fauor inclinabat in Zenonem, quòd is primâ ab infantia instituta & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia bar-

bari celebrant, proceres plebemque iuxtâ deuinxerat.

Quędam ex regijs tributis deminuta, quò mitius Romanum imperium speraretur.) Vtilis namq. nouis imperiis est clementiæ fama. Cęterùm de tributorum exactionibus alibi dicendi locus erit.

Daturumque honori Germanici, vt ripam Euphratis accederet) v. notata ad hunc libr. s. verb. *flumen Visurgis &c.*

Nam Augustus inter alia dominationis arcana &c.) Hoc arcanum quale fuerit, explicaui hoc eodem libro. ad verb. cæterùm Tiberio haut ingratum accidit &c.

Inliciens Germanos ad discordiam) hoc explicabo ad librum IV.

Et Maroboduus quidem Rauennæ habitus, si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus in regnum ostentabatur.) Apta ratio tenendi hostes in perpetuo metu; de quo dicam ad lib. VI.

In ea diuisione arua & vrbes & vicina Græcis Cotyi, quod incultum, ferox, adnexum hostibus Rhescuporidi cessit.) Facile, qui prudens erat, conijcere poterat, parùm duraturum eiusmodi fedus; vitio primùm humani ingenii, dominationis auidi; vnde sæuus regnandi amor

-& summo dulcius vnum
Stare loco, socijsq. comes discordia regnis.
Stat. 1. Theb.

Deinde, quòd nimis iniqua ęrat diuisio: & quę necessitate, temporisq. iniuriâ coactus quis promisit, nonnisi eadem necessitate cohibente seruari soleant. Nulla

la recentium beneficiorum memoria inter duos principes, qui hereditaria odia habent, nulla fides, promissa deniq. nulla efficere possunt, vt pactionem sibi damnosam, hosti vtilem quisquam seruet (*Guicciard.* xv.). Non chartæ & scripturæ, sed vis ac necessitas principem ad seruandum fidem adigit. (*N. M.* VIII. *hist. Flor.*) Et generaliter memoriæ veteres nos docent, in extremis casibus icta federa postquam partes verbis iurauêre conceptis, repetitione bellorum ilicò dissoluta. (*Ammian. Marcell.* xxv.) De Greciæ ciuitatibus Thucydides (*lib.* 1.) scribit; si quando iuramento se inuicem, præsenti constricti necessitate, adegissent, tàm diu id ratum fuisse, dum nullum aliunde subsidium sperare poterant; vbi alteri parti fortunę aliqua spes affulsisset, protinus alios per fidem deceptos magis, quàm ex aperto aggredi iucundius fuisse; hisque malis artibus superiorem industriæ famam consecutum. Manuel Comnenus Imp. monenti, vt cum Turcis inita pacta seruet, parùm se ea curare, quę necessitate promissa essent, respondit. (*Nicet. Choniat.* VI. *Annal.*) Cùm olim Hero Esensis ex Frisiæ Proceribus armis ab Ezardo Frisiæ orientalis Comite victus seruaturum se pacta ad aram iuraret, Vlricus Dornumanus Heronis frater ad astantes versus, atq. ego iuro vobis, inquit, fratrem meum nihil eorum, quæ promisit, pręstiturum. (*Vbbo Emm. lib.* LVII. *hist. Frisic.*) Franciscum Gallię Regem non aliam habuisse repetēdi belli contra Carolum V. Cæsarem causam, quàm quod ad condiciones, quas captiuus inijsset, seruandas minimè se teneri diceret. (*P. Iustin. Andr. Maurocen. Io. Bapt. Hadrian.*)

drian.) Et ipſe Carolus, cùm ab ipſo promiſſorum fides repoſceretur, obſecundaſſe tempori reſpondit. (*Thuan.*) Carolus IX. Galliæ Rex, quicquid de religionum libertate antè cauiſſet, pro tempore ſtatutum, non, vt perpetuum eſſet, Hugonotis reſpondit. (*And. Mauroc.* VII. *hiſt. Ven.*) Deniq. Margaretha Parmenſis vi adactam Belgis ſe quædam conceſſiſſe, excuſauit. (*Coneſtag.* II. *hiſt. de bello Belg. Thuan.* XXXVIII.)

Quæ cùm ita fieri ſoleant, non tamen ita fieri debere pronunciare auſim: & iuriſgentium eſſe, etiam ſeruare, quæ vi bellicâ coactus promiſeris. Nam quod id N. M. in diſputationibus (*lib.* III. c. XLII.) negat, ego videre nequeo, quibus eius ſententia argumentis euinci queat. Quod enim ita conſuetudine inter Principes obſeruari tradit, vt quæ neceſſitate coacti pepigerunt rata non ſint: eam ego conſuetudinem ratione carentem & prauam eſſe arbitror; quæ periuriis & fallacijs viam aperiat; cùm ferè ſemper altera pars coacta ad tranſactionem deſcendat, & rarò æquis atq; integris vtrinq. viribus ad pacem perueniatur. Illud autem, quod de Romanis, turpem illam cum Samnitibus ad furculas Caudinas initam pacem aſpernantibus affert, nihil omninò ad rem facere videtur: cùm non, quia vis & coactio illi conuentioni cauſam dederit, ſed quia Conſul neſcio S.P.Q. penes quem paciſcēdi arbitrium erat, pepigerat, retracta illa fuerit: quòd inde apparet, quia ignominioſi pacti authores teneri iudicabant Romani, eoſque hoſtibus dediderunt. Quod ſi retentis captiuis, miſſis Romam legatis cum Senatu populoq. quodcunq. fedus feciſſent Samnites,

illi

illi ſtare debuiſſe Romanos dubium non eſt.

Sed quia quod iam diximus, ferè à pactis reſilire ſolent Principes; illos qui in publicarum rerum adminiſtratione verſantur, exactiſſimô ſtudio, & ſcrupuloſâ curâ examinare decet, vtrum, cum quibus federe, pace, induciis iunguntur, hoc ſeriò velint, an temporum iniquitati cedentes, ſimulata ineant pacta; quò veris amicis ſecurè vti poſsint; fucatos verò recentib. ſubindè neceſsitatum vinculis impeditos teneant. (*Polyb.* 1 1 1.) In quem finem idonea cautio eſt, vt à parte ſuſpectâ munitæ vrbes aut arces aliquot velut pignora in alterius partis, vel ſi hoc minùs tutum videatur, in tertij cujuſdam veluti ſequeſtris, manus conſignetur ad tempus.

Illud autem monendi ſumus, hac curâ opus non eſſe, vbi ſub clypeo, quod aiunt, paciſcuntur partes; vbi integris vtrinq. viribus, aut parùm acciſis coeunt. Tutiſsima enim reddit federa mutuus metus: quippe qui ea rumpere vult, dum ambigit, an ſuperior eſſe poſsit, abſterretur. Et firmiſsima eſt inter pares amicitia: qui autem metu magis quàm beneuolentiâ ſubijciuntur, repertis authoribus animos tollunt, & nouis ſemper intenti ſunt occaſionibus. Porrò ſolent quoq; maiori beneuolentię atq. amicitiæ vinculo cõtineri eæ pacis leges, quas ęquiſsimas fortunâ & causâ ſuperior victo tulit. Quod Priuernates à Romanis victi ſignificare voluerunt. Cùm enim Conſ. ex illis quęreret, ſi pœnam remitterent Romani, quam cum ipſis pacem habituri eſſent, reſponderunt illi: ſi bonam dederitis, firmam & perpetuam; ſin malam, breuem

&

& incertam. (*Liu.*) Et ſanè Romanis ſemper ea placuerunt conſilia, quibus eò hoſtis adigeretur, vt aut nocere non poſſet, aut non vellet. Cùm Camillus Latinos viciſſet, his verbis in Senatu orauit: Dij immortales ita vos potentes huius conſilij fecerunt, vt, ſit Latium, an non ſit, in veſtra manu poſuerint. Itaque pacem vobis, quòd ad Latinos attinet, parere in perpetuum vel ſæuiendo, vel ignoſcendo poteſtis. Mirè huc facit hiſtoria de Herennio Pontio apud Liuium. (*lib.* IX.) Is, vbi accepit ad furculas Caudinas inter duos ſaltus clauſos exercitus Romanos, conſultus ab nuncio filij, cenſuit omnes indè quàm primùm inuiolatos dimittendos: quæ vbi ſperta ſententia eſt, iterũq. eodem remeante nuncio conſulebatur, cenſuit ad vnũ oẽs interficiendos. Cùmq. hæc inter ſe tàm diſcordia reſponſa læſi animi ſignum viderentur, conſilij *ſui* cauſas adiecit. Priore ſe ſententiâ dixiſſe, quod optimũ duceret, cum potentiſsimo populo per ingens beneficium perpetuam firmare pacem, amicitiamq;: altero conſilio in multas ætates, quibus amiſſis duobus exercitibus haut facilè receptura vires Romana res eſſet, bellum differre voluiſſe: tertium nullum conſiliũ eſſe. Cùm alij principes percontando exquirerent; quid ſi mediâ viâ conſilium caperetur, vt & dimitterentur incolumes, & leges ijs iure belli victis imponerentur? iſta quidem ſententia inquit, ea eſt, quæ neq. amicos parat, neq. inimicos tollit. Huic geminum eſt, quod Franciſcus I. Galliæ Rex in Hiſpania captiuus dixiſſe fertur; trium ſe optionem Carolo Cæſari facere; aut ſe æterno carcere vinctum ſeruaret: aut

pro

pro sua magnanimitate pristina libertate donaret; aut si tanta Burgundiæ potiundæ cupiditas animo eius incessisset, pactionibus, quibus placeret, adstrictum dimitteret. Carcerem se fortiter laturum: pro libertatis dono gratum omni vitâ memoremque tanti beneficij futurum: iniquis legibus dimissum nunquam bonâ fide amicitiam culturum; sed arreptâ primâ occasione omnia hostilitatis signa editurum esse. (*Andr. Maur.* 11. *hist. Ven.*)

Ex quo sequitur, saltem politicè veram esse illius sententiam, qui dixit, homines magnos aut non fodicandos, aut, si coeperis, occidendos esse. Omne medium hîc in vitio ponitur; & omne extremum laudabile est. Quam ob rationem Franciscum Momorantium reprehendit apud Thuanum in Historia Princeps Condæus, quòd Cardinalem Lotharingum per iniuriam ingressu Lutetiæ prohibitum nõ minùs pòst saluum dimiserit. quippe, si ioco egerit, nimis acerbè; si seriò, nimis remissè actum. Henricum quoq. Lusitanię Regem notant scriptores, quòd nesciuerit vti vel summâ clementiâ, vel summâ iracundiâ. (*Conestag.* 111. *de coniunct. Port. cum Cast.*) Non itaq. sine ratione Cardinalis Alexandrinus Pontificis iussu captus, aliorum, vt animum à moerore alleuaret, solatia & hortamenta respuens, & extrema quæq. veritus, respondit; viros magnos non fieri captiuos, vt dimittantur; nec vinculis solui, qui carcerem non meruissent. (N. M. v. *hist. Flor.*) Lęsi dimitti semel possunt, at semper meminisse iniuriæ. Cyrus Darij Nothi Persarum Regis filius ex carcere, in quem ab Artaxerxe fratre

Dd con-

coniectus erat, intercedente matre imprudẽter dimissus periculosissimum fratri bellum fecit. (*Xenoph. 1. de exped. Cyri min.*)

Illud etiam hinc consequitur, stultissimos esse, qui minis, & hostilem animum ostendentibus verbis temperare non possunt. Nec enim inde debilior fit hostis, &, testante Seneca, (*in Medea*) *professa perdunt odia vindictæ locum*. Quâ in re notatur Galeatius Sforza, quòd minitaretur vel potentissimis regibus, quorum aliquam in se iniuriam agnosceret: eoq. consiliorum ipsius initium & finem simul cognita. (*Io. Bapt. Pign.* VIII. *hist. Ven*) Et eandem imprudentiam in Alfonso Calabriæ Duce arguit Guicciardinus in historia. (*lib.* 1.) Ludibria quoq. & contumeliæ vt plurimùm efferatos & obstinatos reddunt hominum animos. Clotarius II. Francorum Rex contra Saxones bellum mouit, quòd se nondum L. annos natum velut extremâ canicie vetulum iumentum appellasent. (*P. Aemil.*) Inter Francos Slauosq. atrocissimum bellum ortum est, quòd Francorum legatus fedus cum canibus (ita Slauos vocabat) ictum sanctum esse non debere dixisset. (*P. Aemil.*) Saraceni eâdem verbi contumeliâ lacessiti, funesta rabie exarsêre. Qui Heraclio ex ea gente militabant, vestem militarem ex vsu poscebant. Eunuchus corruptissimô seculô fisco præfectus: quid, inquit, reliquum est Romano militi, quod dari his canibus possit? Eam semiuiri petulantiam tàm indignè tulere ipsi viri armatiq., vt confestim deficientes Arabiâ ac finitimis gentibus concitatis formidabili Saracenorum potentiæ initium dederint.

rint. (*P. Aemil.*) Ludouicus XII. Galliæ Rex Heluetios, quos rusticos intra montes natos contumeliosè vocauerat, in se concitauit; maximô rerum suarum damnô. (*Guicc.* IX.) De Narsete notius est, quã vt memorari debeat. Groninga vrbs anno Christo clɔ lɔ. VI. à Saxonibus obsidebatur: & iam eò angustiarum ob commeatuum inopiam peruenerat, vt non multũ abesse deditio videretur; cùm oppidani suorum contumelijs asperati ad vltima quæq. animos obfirmarunt. Vitus Drachstorpius Saxonicorum Dux oppidanis, si quos deprehenderat, post verbera & ceteras iniurias aures amputabat, stigmata inurebat, vultus turpabat; mulierculis vestem imam cum indusio supra nates præscindebat, atq. ita remittebat in vrbem. Aliquãdo intercepto homine pauperculo famis causa ex vrbe egresso, vxore comitante, & vinculis constricto, cùm ob inopiam se redimere non posset, tandem Viti iussu stigmatis mulieri genę signatæ, viro pręcisę aures, & pro emblemate pileo eius affixæ: tùm haleces duę, frustellumq. panis & salis modicum ad pectus suspensa. Ita ornatus, manibus ad tergum reuinctis, in ludibrium remissus in vrbem, & Consulibus hæc munera à Vito ferre iussus est. Quę cùm videret populus, fremere, detestari sęuitiam hominum, omnia potiùs ferenda; & in ferrum ruendum, quàm sæuæ ac barbaræ gentis imperium subeundum. Nec multò pòst se suaq. odio Saxonum & necessitate coacti Edsardo Comiti dediderunt; qui illato in vrbem pręsidio atq. commeatu soluere obsidionem Saxones coegit. (*Vbbo Emm.* XLII. *histor. Fris.*) Concludamus

igitur in omnibus actionibus tàm publicis, quàm priuatis, belli pacisq. eò annitendum esse, vt, cum quibus agimus, nobis nocere aut non possint, aut non velint.

Nihilaeque Tiberium anxium habebat, quàm ne composita turbarentur) Nam & Augustus, auctor vtriusq. regni si sperneretur, contumelia Tiberium quoq. tangebat: & noua imperia pace, qua stabiliantur, opus habent. Ferdinandus Aragonius, quanquam causas habebat iustissimas bello petendi Ludouicum Sforzam; nunquam tamen id voluit; ne quietem Italię, quam reb. suis necessariam videbat, turbaret. Quem finem ab illo tempore, quo Florentia vltimùm capta est, semper propositum sibi habuerunt Itali principes; ideoq; exorientia bellorum semina omnes in herba opprimere laborauerunt, & Galliæ Regibus spes omnis recuperandi in Italia olim possessa pręcisa. Possidentis Hispani partis pacificè frui intererat. Gallo, amissa, nisi bello repetere non licet. Ergò quibus tranquillitas & quies curę; Hispanis suarum prouinciarum possessionem hactenus semper asseruerunt. Sed parum aberat, quin nuperrimè inquies & ambitiosum illius nationis ingenium Italos ad alia, & à prioribus diuersa consilia impelleret.

Molliter rescriptum) professa perdunt odia vindictę locum; quod paullò superius dictum est. Germani dicunt: *VVer Vogel VVil fängen, mues nit mit brugl darunder VVerffen.*

Maluit patrati, quàm incæpti facinoris reus esse). Ea mens est omnibus sceleratis. Similis Othonis (1. *hist.*) sen-

ſententia, *acrioris viri eſse, meritò perire.*

Circundata hinc Regi ſpecie honoris valida manus) Modus cuſtodiendi capiendiq. magnos homines, quibus non ſemper ad tergum religari manus queunt: quem cautiſſimè in effectum deduxit ſceleſtiſſimæ ſęuitiæ homo, Cæſar Borgias, cùm ſpecie honoris captos Vrſinos & Vitellos Senogalliæ trucidauit. quam tragędiam ſingulari libello deſcripſit graphicè N. M.

Cùm magnitudinem & grauitatem &c.) v. notata s. ad verb. accendebat dedignantes &c.

Haut ignauo ad miniſteria belli iuuene Piſone, quanquam ſuſcipiendum bellum abnuiſſet.) Idq. fidi miniſtri officiũ eſt, vt, ſi contra ſuum conſilium contraria ſententia pręualuerit, eius exſecutioni non minùs, quàm ſi ſua probata eſſet, inuigilet.

Non pugnaturis militibus vbi Piſonem ab ipſis parentem quondam appellatum vidiſſent.) Labile ſpei fundamentum! ſtultum fidere illis, qui, *vnde vtilitas oſtenditur, illuc libidinem transferunt. (Tac. xv. annal.)*

Tùm Sentius occanere cornua) Inclinata res niſi ſtatim erigatur ſiſti non poteſt. cœperat ſeditio. ſi ſpatiũ cæteris cogitandi dediſſet, forſitan ſequebantur commilitones. Romani ad motus extra vrbem propellendos bellum aliquod ſimulabãt aut parabant. Et Sylla ſpectante ad ſeditionem milite trepidũ nunciũ de hoſtis aduentu finxit, itaq. diſcuſſit periculũ. (*Frõt. lib. 1. c. 1x.*)

Non recepta conditiones) quo firmatur, quod s. diximus eò redigendos hoſtes, vt nocere aut nolint, aut nõ poſſint. Clemens Octauus inter alias trãſactionis cum Cæſare Ateſtino leges hanc quoq. prudenter addidit,

vt ille intra ſtatutũ tempus quicquid patrimonij (allodialia vocant bona) in ditione Ferrarienſi poſſideret, diuenderet.

Nec obſtitit falſis Tiberius, donec tempore & ſpacio vaneſcerent) ſimili locutione ſuprà hoc eodem libro dixit: *an inanem crudelitatem tempore ipſo vaneſcere ſineret.* Ratio huius ſententiæ eſt, quòd, vt alibi Tacitus ait, vera viſu & morâ, falſa feſtinatione inualeſcunt.

Actum & de ſacris Aegyptijs Iudaicisq. pellendis.) Locus inuitabat tractare hîc illam tantopere de religionum libertate, exagitatam quęſtionem. Sed profectò horreo me immittere tã vaſto gurgiti. Igitur nũc quidẽ, cùm nòn omninò liqueat, ampliandum cenſeo.

Binoſq. numos ſe additurum) v. quæ dixi ad libr. IV. verb. *pacem exuere &c.*

Acerbeq. increpuit eos, qui diuinas occupationes, ipſumque dominum dixerant.) Et re verâ oderat pudendam iſtam adulationem Tiberius. Nunc eò ventũ eſt vt Optimus Maximus Deus nullô ſingulàri titulô appellari poſsit, quem non hominum ſibi ambitio arrogauerit.

Finis Notarum politicarum in librum ſecundum Annalium.

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII NOTÆ POLITICÆ Ad librum III. Annalium C. CORNELII. TACITI.

IOLENTA *luctu, & nescia tolerandi*) In tota hac exequiarum funebri pōpa, Agrippinæ, cæterorumq. ex Romano populo imprudens notāda est indignatio: qui cùm scirent omnes, lætam Tiberio Germanici mortem malè dissimulari; ipsi velut in contumeliam Principis maiori luctu defunctum prosequebantur: *concidisse Remp. nihil spei reliquum clamitabant; promptiùs apertiusq., quàm ut meminisse imperitantium crederes*. Ita qui libertatem fugatam videbant, nunquam tamen sub rege & domino se esse cogitabant: cùmq. in seruitute liberis linguis vti, & imperare subiecti vellent; Tiberium suâ naturâ crudelissimum in maiorem sæuitiam exasperauerunt. Prudenter apud Lucanum (*lib.* III.) Cotta,

Libertas, inquit, populi, quem regna coercent,
Libertate perit: cuius seruaueris vmbram,
Si, quicquid iubeare, velis.

Et

Et quid ipsum magis accendere potuit, quàm intempestiua hominum in Agrippinam studia; cùm decus patriæ, solum Augusti sanguinem, vnicum antiquitatis specimen appellarent, versiq. ad cœlum ac deos, integram illi subolem, ac superstitem iniquorum precarentur. Non potuit non Tiberius, vt qui malè quæsitum imperium non nisi violentis artibus conseruare valuit, morte Agrippinæ & subolis imminens sibi malũ auertere. Tutissimum igitur est illud Q. Curtij præceptum, *obsequio mitigare imperia.*

Inferius maiestate sua rati, si publicè lamentarentur) Principes, tanquam minimùm fortunæ imperiis subiectos ostentare se decet; &, vt quidam ait, non flere nisi hæc quinq.: ruinam regni sui, existimationis famæq; iacturam, populorum suorum egestatem & miseriam, malorum prosperitatem, & denique sapientum mortem.

Ne omnium oculis vultum eorum scrutantibus falsi intelligerentur) Veritas enim visu & mora, falsa absentiâ & ex longinquo valescunt.

Magnitudinem mali perferre visu non tolerauit.) Sæpè luxisse quorundam scelere peremptos, exitio fuit tàm intempestiuè piis. Dolor, caritas, omnis affectus abscondendus. (*Tacit* XIII.*annal.*) Prudentior itaq. mater Antonia, quàm vxor Agrippina, *violenta luctu & nescia tolerandi.*

Facilius crediderim, Tiberio & Augusta, qui domo non excedebant, cohibitam: vt par moeror & matris exemplo auia quoq. & patruus attineri viderentur.) Ita semper societate culpæ tutiores nos esse putamus. Quomodo Alexan-

xander cùm barbaram mulierem duxisset, & in cæteros quoq. Persarum mores transijsset, amicos etiam longam vestem auream purpureamq. sumere iussit, vt communi facto crimen leuaretur. Voluit quoq. Persas & Macedones connubio copulari: hoc modo & pudorem victis & superbiam victorib. detrahi dictitans. (*Iustin.* XII. *Q. Curt.* VIII.)

Principes mortales, Remp. æternam esse) Bona verba! Ita ad ereptę libertatis damnum etiam ludibrium plerunq. adiungitur; & iactantur plerunq. à libertatis occupatoribus *speciosa verbis, re inania aut subdola: quantoq. maiore libertatis imagine teguntur, tantò eruptura ad infensius seruitium* (*Tac.* I. *annal.*) Augustus vsitatâ magistratuũ appellatione contentus, & Tiberius suum regnum Rempub. vocare audet. Florentia, & Senę pactâ libertatis incolumitate dominos acceperunt. Sed nec verum est, mortales esse Principes; illis pręcipuè in regnis, vbi fortuna regnandi in vna stirpe collocata est. Nam tunc præteritorum Regum reuerentia adeò viuit in posteris, vt vel cunæ puerorum in purpurã natorum tacita confessione sortis nostræ nos tangãt; nec iis parere indignemur, quos priusquam lucem subeant, scimus nasci vt imperent. Vt non falsò quidam dixerit Franciæ Reges non mori.

Nam vulgatum erat, missam à Cn. Sentio famosam veneficijs Martinam, subita morte Brundisij extinctã &c.) O quã multa in aulis aliter geruntur, quàm in vulgi notitiã perueniunt! quot sunt flagitia, quot scelera, quorum deinde probationes subuertuntur! Adulteria, veneficia, & infanda quęq; parando aut firmando regno

vſurpantur. Auguſtus cum Druſilla, Tertulla, Terentilla, Rufilla, Saluia Titiſcenia, & vt quidem ipſi M. Antonius obijciebat, omnibus conſueuit; quod amici eius excuſabant, non libidine ſed ratione commiſſum: quò faciliùs conſilia aduerſariorum per cuiuſq. mulieres exquireret. (*Tranquill. in Aug.* c. lxix.) Ælius Seianus cum Romano imperio flagitioſa ſpe, cui Druſus Tiberij F. obſtabat, inhiaret, Liuillam Druſi vxorem, vt amore incenſus, adulterio pellexit: & poſtquam primi flagitij potitus eſt; neque femina amiſſa pudicitia alia abnuerit, ad coniugij ſpem, conſortium regni & necem mariti impulit. Atq. illa venenum ei dedit, quo paulatim irrepente, vt fortuitus morbus aſſimularetur, poſt aliquot dies perijt. (*Tac.* IV *annal.*) Sabina Poppæa famę nunquam pepercit, maritos & adulteros non diſtinguens; neq. affectui ſuo aut alieno obnoxia, vnde vtilitas oſtenderetur, illuc libidinẽ transferebat. (*Tac.* XIII.) Agrippina, quò Neroni filio imperium conciliaret, Pallantem libertum flagrãtiſsima apud Claudium Imperatorem gratia ſtupro ſuo illigauit; decus, pudorem, corpus, cuncta regno viliora habens. (*Tac.* XII. *annal.*) Claudium ipſum veneno ſuſtulit, audaciſsimo ſcelere. Delegerat venenorum artificem Locuſtam quandam, *diu inter inſtrumenta regni habitam*. Eius mulieris ingenio paratum virus, cuius miniſter è ſpadonibus fuit Halotus, inferre epulas, & explorare guſtu ſolitus. Infuſum igitur delectabili boletorum cibo venenum. Sed cùm ſoluta aluus ſubueniſſe videretur, exterrita Agrippina, & quando vltima timebantur, ſpreta pręſentium inuidia

dia prouisam iam sibi Xenophontis medici conscientiam adhibet; qui tanquam nisus euomentis adiuuaret pinnam rapido veneno illitam faucibus eius dimisisse creditur: haut ignarus, *summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio*. Vocabatur interim Senatus, votaq. pro incolumitate Principis consules & sacerdotes nuncupabant; cùm iam exanimis vestibus & fomentis obtegeretur, dum res firmando Neronis imperio componuntur. Iam primùm Agrippina velut dolore victa & solatia conquirens, tenere amplexu Britannicum, veram paterni oris effigiem appellare, ac varijs artibus demorari, ne cubiculo egrederetur. Antoniam quoque & Octauiam sorores eius attinuit, & cunctos aditus custodijs claus erat, crebroq. vulgabat, ire in melius valetudinem Principis: donec eadē fama & mortuum Claudium & Imperatorem Neronem tulit. O illustre scelus! Cui geminum, quo Britannicus sublatus est. Venenum parari iusserat Nero, ministro Pollione Iulio prætoriæ cohortis tribuno, cuius curâ attinebatur damnata veneficij nomine Locusta, quam diximus, multâ scelerum fama. Primum venenum Britannicus ab ipsis educatoribus (nā vt proximus quisq. neq. fas neq. fidem pensi haberet, olim prouisum erat) accepit; transmisitq. exsoluta aluo parùm validum. Sed Nero lenti sceleris impatiens, minitari tribuno, iubere supplicium veneficę: quòd dum rumores respiciunt, dum parant defensiones, securitatem morarentur. Promittentibus dein tàm præcipitem necem, quam si ferro vrgeretur, cubiculum Cæsaris iuxta decoquitur virus, cognitis antea vene-

nis rapidum. Epulante igitur in Neronis conspectu Britannico, quia cibos potusq; eius delectus ex ministris gustu explorabat, ne omitteretur institutum, aut vtriusq. morte proderetur scelus, talis dolus repertus est. Innoxia adhuc ac pręcalida, & libata gustu potio traditur Britannico. Dein, postquam feruore aspernabatur, frigida in aqua affunditur venenum; quod ita cunctos eius artus peruasit, vt vox pariter ac vita ipsum linqueret. (*Tac. XIII. annal.*) Deniq. Cosmus quoq. Magnus Hetrurię Dux Biagij venefici opera Iulium Alexandri Ducis filium occidere voluisse à Cardinali Cibo insimulatus est; quanquam Cosmus id crimen quæstione de Biagio habita, eoq. postea dimisso purgasse visus est. (*Io. Bapt. Cin. II. de vita Cosm.*) *Adeò maxima quaque ambigua sunt; dum alij quoquo modo audita pro compertis habent, alij vera in contrarium vertunt: & gliscit vtrumq. posteritate.*

Piso præmisso in vrbem filio, datisque mandatis per quæ Principem molliret) Contumaciæ species, non innocentiæ fiducia habetur, cùm quis irati Principis conspectui nimis audacter se oggerit. Plerunq. etiam innocentes recenti inuidiæ impares sunt. Relinquendū est rumoribus tempus, quo senescant. (*Tac. II. annal.*)

Ad Drusum pergit, quem haut fratris interitu trucem, quā remoto æmulo æquiorem sperabat) en quomodo scelera soleat comitari ignorantia atq. imprudentia. Piso scelere suo, ex quo solus imperij heres restabat Drusus, meruisse illius fauorem sibi videbatur; nec cogitabat miser, grauiorum facinorum ministros quasi exprobrantes adspici: & Drusum; si maximè isto scelere

gau-

gauderet (quanquam fratres, dum vterq. vixerat, egregiè concordes erant) debuisse omninò vlcisci tantam improbitatem: si non honore vel amore Germanici; saltem tradito Principibus more, *munimentum ad præsens, in posterum vltionem. (Tac. 1. hist.)*

Exceptum comiter iuuenem sueta erga filiosfamiliarum nobiles liberalitate auget.) Constantiæ est, delatos apud se, sed inter reos nondum adhuc receptos, non terribili vultu, aut verbis iracundis velut præiudicio damnare; sed integrum vbique iudicium ostentare, & præ se ferre, malle falsa & inania, quorum quis insimulatur.

Fuit inter irritamenta inuidiæ domus foro imminens, festo ornatu, conuiuiumq. & epulæ &c.) O quàm verum est, quod Ammianus Marcellinus (*lib.* XIV.) inquit, manum iniectantibus fatis solere hebetari & obtundi sẽsus hominum. Piso in Druso, quem necis fraternæ vindicem metuere debebat, spem salutis ponit. Ecce vnum cœci iudicij specimen. Idem delatus apud Principem, quòd vulgus militum per licentiam corrupisset, in itinere crebrò se militibus qui ex Pannonia in vrbem ibant, ostentauit. En alterum. Mox Tiberi deuectus nauem tumulo Cæsarum, cui paullò ante Germanici reliquiæ illatæ erant, appulit. ecce tertiũ? Deniq. die & ripa frequenti, magno clientium agmine ipse, feminarum comitatu Plancina, & vultu alacres incessere. Erat quoq. domus foro imminens, festo ornatu, conuiuiumq. & epulæ, & celebritate loci nihil occultum. En quartum. Debebat Piso, vt absolueret Tiberium, saltem falsò metum fingere, vitataq.

ho-

hominum frequentia silentem mœstamque ingredi domum. Nunc istâ pompâ, istâ alacritate, epulorũq; hilaritate, non criminis inuidiam in Tiberium transferebat? nõ demonstrabat, esse sibi Augustæ conscientiam, esse Cæsaris fauorem, sed in occulto? & perisse Germanicum nullos iactantius mærere, quàm qui maximè lętabantur? Antonius Perezius, de quo pòst plura dicemus; nullâ magis re inuidiam & Regis & iudicum in se mouit, quàm quòd quanquam reus, & incessu & veste omnique mundicie confidentiam, adeoque Regis in perpetrato facinore conscientiam argueret.

Integramq. causam ad Senatum remittit.) Prudenter! Non enim vt præmia, sic pœnę ab ipso Principe irrogari debent. Magistratibus id inuidiosum munus relinquendum est. Ergo, si damnandus erat Piso, à Senatu hoc fieri melius erat: si absoluendus, itidem à Senatu: ne, si à Principe; gratiæ id datum, & conscientię sceleris innexum homines putarent.

Populus plus sibi in Principem occultæ vocis, aut suspicacis silentij permisit.) Vnde apparet, non infimos tantum aut mediocris condicionis homines, sed Principes quoq;, omnesq; eorum actiones perpetuæ etiã vilissimæ plebis censuræ, & vt nunc loquuntur, Syndicatui, subiectos esse. *Grosse herren mussen vil von sich reden lassen.* Sed benè habet, quòd, qui malè loquũtur, saltem male facere nequeunt.

Patris sui legatum atq. amicum.) Notabile est huius orationis artificium, quo Tiberius sine miseratione, sine irâ æquabili temperamento cauebat, ne quo af-

fectu

fectu perrumperetur.

Ipsa, donec media Pisoni spes, sociam se cuiuscunq; fortunæ, & si ita ferret, comitem exitij promittebat. Vt secretis Augustæ precibus veniam obtinuit, paulatim segregari à marito, diuidere defensionem cæpit.) Quos idem metus, eademq. iungit necessitas, in eosdem fortunæ casus coniurant: sed vbi separari causæ cœperunt, & vni mitioris fortunę spes fit; vix vnquam tanta fides est, vt neglectâ salute alieni exitij comes esse malit. Non defuêre, qui credebant, Paullinam Senecę vxorem, donec implacabilem Neronem timuerit, famam sociatę cum marito mortis optauisse; deinde oblatâ benigniori spe blandimentis vitæ euictam (*Tacit.* xv. *annal.*) *Spes vitæ plerunq. magnos animos infringit.* (*Tac.* v. *hist.*) *Das leben ist heilig.*

Audire me memini ex senioribus, visum sæpius inter manus Pisonis libellum, quem ipse non vulgauerit; sed amicos eius dictitauisse, literas Tiberij, & mandata in Germanicum continere: ac destinatum promere apud patres, Principemque arguere, ni elusus à Seiano per vana promissa foret.) Vix credibile est, Tiberium post tantam rerum experientiam sceleris mandata scripto Pisoni tradidisse, scilicet, quo olim coargueretur. Et tamen interdum vulpes quoque capiuntur. Certè Philippus II. Hispaniæ Rex codicillos ad Antonium Perezium scriptos nō nisi multâ arte extorsit. Historiam, quòd huic Pisoniano ministerio simillima est, ex Thuano & ipsius Perezij *Relationibus* adscribam. Annæ Mendozæ Cerdæ Roderici Gomezij Syluæ viduę, feminæ pulcherrimę, impotenti Rex amore flagrabat, & conscium eius Pere-

zium fecerat: qui heri sui indulgentia non benè vsus, dum Regis nomine vltrò citroq; commeat; & ipse eam deperire cœpit. nec illa nouum amatorem abnuere dicebatur. Incidit illud in tempus, quo Ioannes Escouedus Ioannis Austrij consilia in Belgio moderabatur. Is Escouedus in Consalui, Antonij patris, Perezii domo olim educatus, dein Roderici Gomezii Syluę commendatione ad opimiorem fortunam euectus cùm in Hispaniam sub id venisset, & Antonium Perezium Ioannis Austrii consiliis summè aduersari sciret, vt ei omnem gratiæ locum prçcideret, ab iniuriâ benè meriti de se viri occasionem sumpsit, & de eius & Annæ amoribus non bellos sermones vbique spargi ad Regem detulit. Quod maximè Philippi animum pupugit, qui cùm Perezium riualem ferre nō posset, & alioqui Escouedi suspectam fidem habens, quòd Ioannis Austrii animum ad maiora, quàm vellet, audenda inflammaret: alterum alterius ope de medio tollere apud se statuit. Itaq. cùm de Escouedo in arcano consultaretur, facile sibi à Perezio, qui consilio intererat, persuaderi passus est, vt Escouedus potiùs immisso percussore interficeretur, quàm ad Austrium in Belgium remitteretur. Verùm vt rei inuidiam à se amoliretur, cædem exequendam ipsi Perezio commisit. Qui, quod sibi mandatum erat, tàm prompto animo perfecit, vt potiùs Annæ, vltione ardentis ob detectos Regi suos amores, desiderio satisfecisse, quàm Regis voluntati obtēperasse videretur. Escouedo per sicarium sublato riualis restabat; quem à vidua liberisq. Escouedi, necnon Annam in ius vocari,

cari, & vtrumq. custodiæ iniuriosè mandari eò libentiùs Rex tulit, quòd omnem illius cędis inuidiam in Perezium, qui impotenti feminæ ea in re morem gessisset, deriuari videret. Verùm cùm Philippum Perezius sæpè per literas moneret, vt auctoritatem suam interponeret, neq. eius ratione, quod ipsius iussu fecisset, se vexari pateretur: ille codicillis crebrò missis bono animo esse iussit, & negotium breui ex animi eius sententia confectum iri pollicitus est. Quos omnes codicillos Regis ipsius manu exaratos diligenter seruauit Perezius, & longo pòst tempore publicauit. Cùm igitur cuperet Rex rem tegi, auctor ei fuit, vt cũ vidua liberisq. Escouedi ageret, vt ab accusatione desisterent; quod interuentu Didaci Chauis, qui Regi à sacris confessionibus erat, facilè obtentum est. Post reconciliationem prima accusatio aliquandiu quieuit: & Perezius Mantuæ Carpetanorum domi suę manere iussus ablatis stipendiis & honorariis negocia publica per amanuenses suos, vt antea, toto sexennio administrauit; quo tempore elapso omissa priore accusatione, censurę dica Perezio intentatur: quòd ab Hetruriæ Magno Duce munus. ∞cIↃ. aureorum accepisset: quòd cum Anna Mendoza parùm honestè versatus esset: quòd Ioanni Austrio, multa, quæ premi par erat, scripsisset: quòd deniq. in epistolis, quæ ad Regem ignotis literis mittebantur, cùm eas interpretabatur, multa addere, multa detrahere solitus esset. Dum iudicium peragitur, crebrò ad eũ Didacus Chaũes ventitabat, & de eius exitu securum esse iubebat: tantùm diligenter caueret, ne cõdicillos à Regę scri-

ptos,quod facere poterat,ad exonerandum se proferret. Quod cùm sedulò fecisset Perezius, tandem sententia in eum perscribitur, quâ tanquam criminum obiectorum peracto reo lis æstimabatur xxx clↄ. aureorum: vtq. ab officio remotus biennium in carcere, eoq; exacto, octennium procul aulâ ageret. Sed in arcano promissum est, si Regis codicillos redderet, sententiam in irritum casuram. Perezio autem recusante reddere codicillos, lictores ad eum mittuntur, vt sententiam executioni mandarent: à quibus ex templo, in quod confugerat, vi abstractus & in Turneganam arcem trusus est: vbi totos tres menses ferreis catenis vinctus admodum seuerè à Turriano Auila habitus est; donec literis sãguine suo scriptis vxori mandauit, vt arculas & scripta secreta Baraię Comiti ad id misso traderet. Sed prius conuenerat, vt codicillos, qui ad causam Perezij magis faciebant, seponerentur. Tamen quasi Regi illâ restitutione satisfactum esset, Perezius carcere ad tempus liberatus est. Sed cùm denuò Escouedi vidua & liberi accusationẽ omissam resumpsissent; rursus causa decimo, postquam cœperat, anno agitata est: cui & rursus Chaues interuenit, reoq. suasit, vt cædem Escouedi fateretur; cæterùm cędis patrandæ causas non ediceret. Perezius id regi inuidiosum, cuius ratione cædis causas nõ aperiri cuncti proculdubio interpretarentur, sibi verò periculosum futurum respondit: ac potiùs videri, vt cum vxore ac heredibus defuncti pecuniâ datâ transigeretur. Quod & Regi placuit; siue quòd reuera tunc ita expedire censeret, siue vt grandi pecuniâ exsolutâ

tan-

tantundem homini sibi inuiso incommodaret. nam xx. cIↃ. ducatorum in id depensa sunt. Tamen postea mutauit, & à Vasco Præside persuasus, vt iudicium transactione finitum instauraretur, mandauit. nam ad existimationem suam pertinere, famâ cædis Escouedi, quasi iussu suo patratę iam vbiq. sparsâ, vt iudicio publico inuidiam eius amoliretur. Sed cùm nihil fateretur Perezius, neq. adduci posset, vt quicquam ad exonerandum se in Regem diceret, à Vasco quęstioni subiectus constantiam primò seruauit, sed cruciatibus ad extremum victus, rem, vt erat, confessus est, & codicillorum exempla protulit, quib. confessiones suas firmabat. Cùm igitur Perezius se ad exitium peti videret, contrà quàm illi initio à Rege ministrisque eius promissum fuerat; de custodibus fallendis cogitare cœpit: & ope vxoris ac Aegidij Mesæ Aragonij per dispositos equos in Aragoniam transfugit; xxx. leucas, vt erat adhuc à tormentis debilis, vno die emensus. Inde in Fráciam, vbi non ante multos annos mortuus est, transiit. Hæc ita ex Thuani historia & ipsius Antonii Perezii Relationibus narraui. Sed, vt, quod sentio, dicam; mihi in ista narratione quædam parùm verisimilia videntur; quæ nunc non excutio.

Et cùm accusatores ac testes certatim perorarent, respondente nullo, miseratio quàm inuidia augebatur.) Vt felicitas & prospera fortuna inuidiam, sic miseria condolentiam generat. Et hinc interdum plùs inimicorum persecutione, quàm amicorum auxilio iuuamur. ***Nihil,*** ait alicubi Tacitus, ***æquè reo profuit, quàm potentia accusatoris.*** & hoc libro; ***Quirinius post dictum repudium***

 adhuc

adhuc infensus, quamuis infami ac nocenti miserationem addiderat. Liuia Augusta, cum florentes priuignos per occultum subuertisset, misericordiam erga afflictos palam ostentabat. (*Tac. IV. annal.*)

Pudore absolutæ Plancinæ placabilior.) nunquam faciliores homines sunt, placabilioresq., quàm post grauem aliquem errorem commissum; quem inuidiæ molliendę causa aliis honestè factis aut emendare aut tegere laborant.

Mihi quantò plura recentium seu veterum reuoluo, tantò magis ludibria rerum mortalium cunctis in negocijs obuersantur.) Mihi quoq. sępè animum subit mirari casus humanos, & prudentię nostræ incertitudinem, cùm rerum gestarum monumenta voluenti, & quotidiana rerum mortalium ludibria consideranti haut raro occurrunt consilia; quæ cùm imminenti malo auerruncando facere deberent, noxia maximè, & accelerandę ruinę fuerunt; non secus ac in humano corpore medicamentum vni parti adhibitum perniciosiores sępè maiorisq. periculi morbos in aliis partibus efficit. Ex diuerso videmus, alios intempestiuâ temeritate vel inscitia subdēte calcaria periculis se immisisse, ausos, aggressos, vicisse, triumphasse: & fortunam temeritatemq. feliciùs iudicasse, quàm inter momenta prudentiæ incertam laborantemq. solertiam. Alexādri Magni bellica facinora pleraq. quid aliud fuerũt, quàm felix temeritas, & fortunæ indulgentia? In quo ego à magno Philosopho (*Plutarch. in lib. de fort. Alex. & lib. de virt. & fort. Alex.*) dissentio. Iam in Romana Repub. tergeminorum pugnā quid aliud fuit,

quàm

quàm alea imperii, qua omnia dabant in vnum iactũ; & paucis viris potestatem faciebant perdendi omnia, quę maiores sui pepererant? Sed fortuna pro Romanis pugnauit. Polybius hos tales homines, quibus inter perpetua fortunę obsequia omnia succedũt, aliquid homine maius esse dicit; diuinos, admirandos, & Deorum amicos. (*Polyb. x.*) Quomodo Cerialis à Tacito (*v. hist.*) *subitus consilio, sed euentu clarus* dicitur; *cui adfuerit fortuna, etiam vbi artes defuissent*. Ioannes quoq Bentiuolus præcipuum immeritæ felicitatis exemplum est. Is quadraginta annos, quibus Bononiam tenuit, nunquam cuiusquam ex suis obitũ luxit: semper cùm ipse tùm filij militię honoratæ stipendijs & maximis honoribus ab omnib. Italię Principibus affecti: omnibus rebus, ex quibus sibi periculum imminere videbatur, felicissimè se expediuit. Et hanc tamen felicitatem in solidum fortunę debebat; cùm communi omnium iudicio nec ingenij, nec prudentiæ, nec fortitudinis aliqua laude insignis esset. (*Guicciard.* VII.) Ex contrario, exempla etiam sunt infaustæ prudentiæ, & quam sæpiùs superior aliqua vis infestissimâ pertinaciâ vrsit, aut euertit. Sunt homines, qui tanquam *fugitiui Dei* & terram & aerem, & mare, omniaq. elementa aduersa sibi experiuntur. (*Niceph. Gregor.* VII. *hist. vbi omninò vide.*) Hannibalem vide, illum, cui ego iustiùs, quàm Vlyxi Homerus, Palladem consiliatricem & indiuiduam comitem addidero. Is post Cannensem pugnam dominabatur in Italia, nec quicquam ferè nisi Roma restabat. Percusserat fedus cum Philippo Macedonum Rege. Asdru-

drubal frater cũ valido exercitu iam superauerat Alpes, in Italiâ erat. Quis non actum esse diceret de Romanis toties victis? Sed infra Deum prudentia fuit, qui omnia cogitata, consulta, facta contra Carthaginem torsit. (*Liu. Flor. Polyb.*) Quin & interdum vnum factum, idemq. consilium huic salutem, honorem, opes, alij exitium peperit: planè, vt qui magnorũ hominum censores se faciunt, plerunq. ex solo euentu famam & infamiam, temeritatis & fortitudinis nomina diuidant. Tiberius & Caius Gracchi fratres, quòd inconsultâ temeritate populi gratiam consectabantur, meritò optimatum coniuratione sublati dicũtur. Caius Cæsar quòd popularitate & largitionibus vulgo acceptus ad summam potentiam peruenit, fortis sapientię vir prædicatur. Alexander Magnus in milites seditiosos siue consilio, siue iracundiâ ferox prosiliit, & qui loquenti peruiuacissimè obstrepuerãt, ad supplicium ipse rapuit; eâdem maiestate in plectẽdis tutus, quâ in mulcendis non fuerat. Ex consternatione militum minas ponentium hoc consilium in virtutis famam iuit. Galba autem Imperator, dum compescere milites studet, in medio foro cõfectus est. temerarius igitur audit, quòd se furentium multitudini immiserit.

Igitur, quò intentiùs, quę dixi, recolo; eò firmior se animo meo insinuat sentẽtias: esse fatũ, & numen, & sanctam Immortalis Dei curam: quâ per causas medias, variè nexas, omnia temperantur suauiter, sapienter, vtiliter. Vt non immunis ab impietatis crimine illorum mihi videatur opinio, qui explosâ omni fatorum

rum & fortunę potestate, ingenio, prudentię, humanisq. artibus nihil non tribuunt. Quomodo Carolus Audax Burgũdiæ Dux omnem suam felicitatem prudentię & virtuti suæ adscribebat; quâ arrogantiâ illũ Numinis iram concitâsse, sapientissimè iudicat in Historiâ Cominæus. Et Ludouicus Sfortia tantum sapientiæ suæ tribuebat, vt alios celebrari indignissimè ferret: suis artibus hominum mentes, quocunq. vellet, impelli posse, sibi persuadens. Sed is in carcere angusto, & cogitationum suarum vastitatem, & ipsam deniq. vitam claudere coactus est. Impiè igitur N. M. fatum flumini receptis imbribus superbè decurrenti & obuia quæq. sternenti comparat: cuius vis vt vallis aggeribusq coherceri potest, ita hominum consilia fortunę, fatoq., hoc est, ipsius Dei decretis obsistere posse. Fluminum impetum apertis campis valere; & fata virtute consilioq. destitutos tantùm populos vrgere. Impia sententia! Fatum est, quod de quoq. nostrum fatus est Deus. Ergo, quod iussit Deus, quod constituit, quod ratũ esse voluit, nostris consiliis impediri potest? mutari potest? verti potest? Minimè quidem: aut si impediri, mutari, verti potest, non erat fatum, non decretum Dei. nec enim iubet Deus aut decernit, vt fiat, quod non fit. Ergò consilia, actionesq. nostræ diuinâ inferiores sapientia certis limitibus velut alueis includuntur, intra quos fluant. Non fata nostris consilijs, sed nostra consilia fato regũtur. Quis enim quæso, ita hominum consilia ludit? quis in contrarium torquet? vnde mirabiles rerum, & plerunq. contra consulta euentus? vnde inopinata illa,

quę

quæ actionibus hominum haut rarò inexpectatissima interueniunt? quæ stupemus, quæ occulto quodam & religioso horrore nos perfundunt. Vnde deniq. è contrario felix multorum temeritas (si tamen temeritas est, ista cui superi ita fauent, fortunata audacia) & beata imprudentia, & perpetuus fortunę famulatus? Deus est ille Optimus, ille Maximus, qui non postquam terras & sydera fecit, creatorum curam omisit; sed arbiter est ac rector omnium: quæ gaudet & amat interdum præter opinionem (non enim præter rationem) accidentibus regere, & vel sic ostendere vim illam omnia gubernantem ac mouentem. Aurea Cambysis apud Xenophontem sententia est: *humana sapientia nihilò certius, quod optimum est, deligit, quàm qui hoc agit, quod incerta sors obtulerit. Verùm Dij immortales omnia norunt, & præterita & præsentia, & quis singulorum sit exitus.* Et illa Nicephori Gregoræ; (qui mihi vel ob id solùm carissimus & gratißimus auctor est, quòd plerosq. euentus ad primam illam causam refert. (1 v. *hist.*) *Abstrusus quidam error est humanæ prudentiæ insultans, sursum & deorsum trahens omne consiliorum studium, & veluti tesseras euertens firmis decretis nixas deliberationes.*) Neq. verò ista nostra opinio Stoicam in naturalibus hominis actionib. necesſitatem adstruit, aut liberum in profanis negocijs arbitrium infringit. Consultat enim homo, agitq. ex naturę suæ viribus; sed consiliis & actionibus hominis supernè imminet inspector Deus; qui per illas secūdas causas (nec sanè sine illis; quippe non ignauis, sed agentibus, omniaq. tentantibus, annuente Deo, cuncta prosperè succedūt)
ipse

ipse prima rerum omnium Causa omnia flectit, torquet, dirigit ad euentum sibi placitum. *Cæptorum euentus superæ sibi vendicant potestates.* (*Ammian* XXV.) *Diuina Nemesis ex abdita quadam æternitate omnia despectat terrena. Hæc vt regina causarum & arbitra rerum, hæc disceptatrix vrnam sortium temperat, accidentium vices alternans: voluntatumq. nostrarum exorsa interdum alio, quàm quò contendebant, exitu terminans multiplices actus permutando conuoluit.* (*Ammian.* XIV.) Et quòd ipse M. fatetur, consilia, nisi in occasiones & felicia tempora inciderint, exitu destitui, quid aliud est, quàm consilia à Deo & fortuna regi? Vnde enim occasiones, vnde tempora expediendis consilijs apta, nisi à fortuna? Fortunam autem non eam intelligo, qua appellatur, quicquid incertũ est; quam ideò cæcam deam, quam leuem fingunt; sed summam illam Mentem; quę omnia suo arbitrio constituit, quæ naturam condidit, quę rebus causas dedit, easq. perpetuò abditissima ratione propagat, & euentibus donat statis certisq., etsi humanis mentibus incognitis. Neq. enim si ignorant in media tempestate nautæ, quis finis fluctibus, quis exitus vento, ideò Deo certum non est, soluenda ratis sit an seruanda. Deniq; quòd bonis consilijs & fortibus viris stare dicuntur & florere regna, negari quidem non potest; sed hæc ipsa bona non alijs contingunt, quàm quos fortuna magnis rebus & fatalibus incrementis destinauit. Cæteris quorum vult vertere aut euertere statum, eadem subtrahit. *Manum iniectantibus fatis solent hebetari sensus hominum & obtundi.* (*Ammian. Marcell.* XIV.) Plura possem exempla pro-

ferre. Sed vnum erit pro omnibus. Cùm vrgentibus fatis Roma à Gallis capienda esset, primam bello causam tres Fabij dederunt: qui cùm de pace inter Clusinos & Gallos acturi à Senatu missi essent, contra ius gentium pro Clusinis contra Gallos prælio decertarunt. Porrò, quò minus impedimenti Gallis objiceretur, iam antè Furium Camillum, tantum imperatorem populus Romanus fatali furore in exilium Ardeam depulerat. Aduenientibus Gallis ciuitas, quę sæpiùs aduersus Fidenatem & Veientem, minores hostes, Dictatorem creauerat, extremis vrgentibus periculis id neglexit. Fabii, quorum temeritate bellum contractum erat, summæ rerum præerant: qui tumultuario exercitu raptim ducto, ad vndecimum lapidem hosti occurrentes, non loco castris capto, nō præmunito vallo, non Deorum saltem memores, auspicatò instruunt aciem: &, vt summatim dicam, nec milites nec imperatores faciebant, quæ ex disciplina Romana essent. Cùm pugnandum esset, penè priùs fugerunt, quàm vidissent hostem; integri, intactique. Maxima pars ex fugâ Veios peruenere: vnde ne nuncium quidem cladis Romam misere. Qui Romam elapsi sunt, ne quidem clausis vrbis portis in arcem refugerunt. Quis non miretur nunc, populum Romanum optimis legibus, & acerrimâ militari disciplinâ institutum tàm turpiter sui oblitum? Vt si quis animo comprehendat, res ab ipso antè præclarè gestas; non ab eodem populo sed alio hæc aduersus Gallos facta credere possit. Repeto Ammiani effatum: eoq; consigno hunc locum; *manum intectantibus fatis solent*

he-

hebetari sensus hominum & obtundi. Nemo igitur suę nimium fidat prudentiæ.

Fama, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat.) Simile modo quodam est, quod veluti miraculum in Philippi II. Hispaniarum Regis in Lusitaniæ regnum successione stupemus. Emanuel Rex tres vxores duxerat, & ex omnibus liberos sustulerat. Ex prima Michaelem, qui si vixisset, certus heres omniũ istorum regnorum erat, quæ nunc Hispaniarum Rex tenet. sed is obiit puer. Ex secunda sex masculos, duas filias genuit. E tertijs nuptiis filiũ filiamq. sustulit. An non fundata videbatur hæc domus in tot regni fulcris? Iam ad liberos istorum si venias, quanta series? Vigintiduo erant, qui Philippum anteibant, & successione legitimè arcebant. Sed omnes illi pręmortui sunt, vt facerent vnum totius Hispaniæ caput. (*J. Lipsius in monit. & ex. pol.*)

Decumum quemq. ignominiosæ cohortis sorte ductos fuste necat.) de illo decumandi more Tacitus quoq. meminit, libro quarto & decimo annalium. Ratio seueri illius iuris est, *quòd habet aliquid ex iniquo omne magnum exemplum, quod contra singulos vtilitate publica rependitur.* (*Tac. lib. 14. annal.*) Sed istam politicam, credo, non agnoscet mitis magister ac dominus noster IESVS CHRISTVS.

Quæsitumq. per Chaldæos in domum Cęsaris.) v. notas ad lib. superiorem. verb. *iuuenem improuidum &c.*

Neq. enim cessurum nisi damnandi officio.) Alicubi notauimus, vt à Principum manu pręmia, sic à magistra-

tibus pœnas distribuendas esse. Non igitur malè fecerat Tiberius, qui nolebat filium iudicio, quo certa videbatur rei condemnatio, primùm sen tentiam dicere.

Eximit etiam Drusum consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ) v. notas ad lib. 1 verb. *quo loco censebis, Cæsar?*

Sibi tamen aduersus eum integras parentis sui offensiones: neq. reditu Silani dissoluta, quæ Augustus voluisset.) Ex quo apparet, rarò Principes, etsi pœnam remittant, culpę etiam obliuisci.

Pœna potest demi; culpa perennis erit. Ouid.

Quod vel maximè in delictis, quę in Principis maiestatem peccant, verum est. Quippe nec pœnitentiâ culpa diluitur, nec pœna vnquam remittitur; & cùm semper difficile sit, antiquarum inimicitiarum fidam stabilire reconciliationem; (siquidem eam impediri necesse est aut suspicione, aut vindictę cupidine) ita stolidissimus est, & parùm salutis suę amans; qui cùm in Principem suum nefaria est molitus, in gratiam pòst receptus sinceram credit reconciliationem, quæ plerunq. simulata esse solet. Inde Leo X. Pontifex Hispaniæ Regis oratori pro Alfonso Petrucio Cardinali, qui insidias vitæ Pontificis struxerat, sed pòst accepta securitatis fide Romam venerat, datam fidem imploranti respondit; nullam fidem quantumuis amplissimam, *& munitam clausulis fortibus & specialibus porrigi ad securitatem delicti contra vitam Pontificis maximi commissi.* Igitur Alfonsus noctu in carcere

cere ſtrangulatus fuit. Hadriano & Franciſco Soderino Cardinalib. conſcijs illius ſceleris quamuis ignouerat Pontifex; tamen vterq. diffiſus reconciliationi Roma abierunt. Et Soderinus quidem Fundis vſq. ad Leonis exceſſum occultus delituit. Hadrianus clā vrbe excedens poſt illum diem neque viſus cuiquam mortalium, neq. quid illo factum fuerit, cognitū eſt. (*Guicc.* XIII.) Nimirùm cùm nihil turpius ſit, & magis deteſtandum, quàm patriæ ſolum teri ſceleſtis veſtigiis illius, qui ſcelus anhelans peſtem eius meditatus eſt; minore vtiq. flagitio putant ſe Principes negligere promiſſorum fidem, quàm iuſticiam, depoſcentem in victimam tale deuotum caput. Sed hæc ratio ſatiſne firma ſit, ob quam fidem ſuam & iuriſiurandi religionem poſthabeāt Principes; alij viderint. Mihi certè potiùs iuris quadam ſubtilitate, quàm bono & æquo niti videtur. Verùm, vt dixi, ea Principes opinio tenet, vt non putent teneri ſe vllo fidei vinculo. Et inde Traianus Boccalinus. (*cent.* II. c. XI.) ait, non inueniri Principem tàm inſigni clementiæ; quæ rebellionum nefas obliuiſci poſsit. Maieſtatis crimē eſſe peccatum, cuius pęnitentia recipiatur nulla, cuius pœna remittatur nunquā, cuius infamia durat æternùm. Nec dedecus æſtimari, vindicare rebellionem, cui ſemel ignouerint, Reges; ſed ſummum honorem, ſed obligationem ſtrictiſsimam, quam dignitati ſuæ debent. Et alibi; quę offenſarum obliuio inſignem reddit Principem perenni clementię & benignitatis laude, eam demum veram fidamq. eſſe; fictam contrà, quæ Principi ignauiam & iniuſticiam

quo-

quotidiè exprobrare videtur.

Relatum deinde de moderanda Papia Poppaea, quam senior Augustus post Iulias rogationes incitandis cælibum pęnis & augendo ærario sanxerat.) Papiæ legis capita Iustus Lipsius in commentarijs ad Tacitum, hoc loco, & Iacobus Cuiacius in paratitlis Codicis Iustinianei ad titulum, de caducis tollendis, referunt. Etiam Franciscus Balduinus ad legem Papiam singularem tractationem edidit. Nobis quibus intra politices septa manendum, sola legis ratio notanda est: quę duplex. Prima, vt bellis ciuilibus amisso incredibili ciuium numero, qui supererant, liberis procreandis & ampliando ciuibus imperio operam darent; lege Papiâ propositæ sunt pœnę his qui cœlibes essent, ne hereditates aut legata caperent, nisi intra dies C. à morte testatoris nuptias facerent. Tanta enim erat ciuium penuria, vt Consules ipsi Pappius, & Poppæus cælibes & orbi essent, non inuentis maritis aut patribus idoneis, qui eis anteponerentur. (*Dio Cass.* lvi.) Nam in honoribus adipiscendis, vt Dio Cassius tradit, (*lib.* liii.) patres orbos, mariti coelibes excludebant. Altera legis ratio, propositarumq. cælibib. & orbis poenarum est, vt ærarium, quod tot bellis exhaustum erat, repleretur. Lata igitur lex est, vt & imperium hominibus & ęrarium pecuniâ abundaret. Valuit autem ad Seueri Imperatoris æuum, qui non abrogauit quidem, sed imminuit: sicut ex Tertulliano demonstrat Lipsius. Constantinus deinde coelibatus pœnas omninò sustulit: cuius tamen constitutio in Iustiniani Codice non extat. Sed eius meminerunt Eusebius in vita Cõstan-

ſtantini Magni & Sozomenus lib. 1. & ex recentioribus Franciſcus Balduinus libro ſecundo commentariorum de legibus Conſtantini Magni.

Multitudo periclitantium gliſcebat, cùm omnis domus delatorum interpretationibus ſubuerteretur) ſic paullò inferiùs: *ſed altiùs penetrabant* (delatores) *vrbemq. & Italiã, quod vſquam ciuium, corripuerant: multorumq. excisi ſtatus, & terror omnibus intentabatur*. Et Plinius in Panegyrico ad Traianum: vidimus delatorum indicium quaſi graſſatorum, quaſi latronum. Non ſolitudinem illi, non iter, ſed templum, ſed forum inſederant: nulla iam teſtamenta ſecura, nullus ſtatus certus, non orbitas, non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum auaritia. &c. Quæ addenda ſunt illis, quibus graphicè, opinor, & viuis coloribus, delatorum improbitatem, & Principum ſiue auaritiam ſiue ſocordiam depinximus ſuprà ad librum primum.

Nulla adbuc mala libidine) ita Ouid. (1. *Metam.*)

> *Proq. metu populum ſine vi pudor ipſe regebat.*
> *Nullus erat iuſtis reddere iura labor.*

Prouenere dominationes.) Quibus in ſcholis otium eſt, inquirunt, quæ prima omnium cauſa fuerit, quæ diſperſos vagoſq. mortales in vnum coegerit. Ignem alius, alius neceſſitatem metumq. aut ſapientum eloquentiam, vel deniq. naturam ſocietatis appetentem collegiſſe homines aiunt. Et qui imperiorum originem à vi & iniurijs potentiorum deduxit, à pleriſq. vapulat. iniuriâ quidem, vt ego opinor. Neq. enim ille homines vi coactos in vnum conueniſſe ait; ſed cùm illi ita collecti æquali iure agerent, ambitione

po-

potentiorum dominationem subijsse. Quę sententia Taciti quoq. est hoc loco affirmantis: postquam exui æqualitas, & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat, prouenisse dominationes. Et certè, vbi per species iuerimus, regnorumq. præcipuorum ortus & incrementa viderimus: fraudem & vim & multis latrocinia potentiæ initia fuisse apparebit. Primus in orbe dominantium Nembrotus, *fortis coram domino venator*, vi ignotam ante illa tempora mortalibus dominationem introduxit: vt minimè inficetè ipsum Politicorum patrem vocet Laurētius Pignorius V. Cl. in commentario de seruorum ministerijs. Secuti Ninus & Semiramis armis imperium propagauerunt. Ab Assyrijs ad Persas Cyrus auo ereptum imperium haut sanè iusto titulo transtulit. Et Alexander Magnus petiti bello orbis terrarū quam causam habuit, nisi immensam dominandi libidinem? Quid de cæteris interim hinc inde, quorum aliquod in historia nomen est, regnis aut rebuspub. dicam? De Atheniensibus Thucydides scribit, (*lib.* 1.) liberè professos, non se alias actorum suorum defensiones quęrere, quàm quòd sciant, semper moris fuisse, inferiorem à superiore premi: & neminem vnquam tanti æquitatem fecisse, vt eius causâ occasionem extendendi imperij è manib. dimiserit. Iterū affirmarunt, Deos se secundū leges colere: in cæteris viuere oīum mortaliū ingenio; eā legē neq. se primos tulisse, neq. latā primos vsos esse: sed iam antè oīum populorum vsu comprobatam accepisse. (*Thucyd.* v.) Lysandrum dicere solitum referunt, veritatem quidem mendacio meliorem

esse,

eſſe, ſed vtriuſq. tamen precium vſu definiri; ideoque pueros quidem talis, viros autem iureiurando ludere. Et Ageſilaus dixiſſe fertur, iuſtum eſſe, quodcunque Spartę prodeſſet. Hinc illud Euripidis in Androm.

ἔνοικα Σπάρτης δόλια βουλευτήρια

Habitatores Spartæ doloſus Senatus

Menno Theſſalus ad ea quæ vellet efficienda viam maximè compendiariam arbitrabatur, peierare, mẽtiri, fallere. Simplicitatem & candorem pro ſtupore habebat. Periuros, iniuſtos, ſui ſimiles vt ijſdem artibus munitos verebatur: iuſtos bonoſq. contemnebat. (*Xenoph.* I I. *de exped. Cyr.*) Et Theſſalorum perfidia prouerbio notata eſt; vt ex Suida obſeruat libro ſecundo, de iuramento. cap. x I V. Thomas Dempſterus. Iam ſi de Romanis ferenda ſententia eſt, nihil apertius eſt, quàm, ſi iuſticiam illi curaſſent, etiam vbi illa vtilitate carebat, lupercal manſuram illam, quę tantoperè celebrata eſt, æternam vrbem. C. Cęſar apud Dionem Caſſium (*lib.* xxxv I I I. *hiſt.*) teſtatur, Romanos in eam magnitudinem, quâ illâ tempeſtate erat, ędificaſſe vrbem ſuam, fortunas ſuas tanquam alienas periculis obiectando, alienas tanquam ſuas vſurpando. Et M. Tullius (I I I. *de Rep.*) gloriatur, populum Romanum ſociis defendendis ad ſummum potentiæ cacumen eniſum; quibus interdum commodi ſui cauſa, quàm federis, auxilia ferebant, eaq. lentè & tardè, vt aut ſe ſuaq. dederent (quod Campani bello Samnitico coacti, fecerunt) aut, ſi potentes eſſent, cladibus attererentur. Socios promptè recipiebant eos, quorũ ſitus ad res nouas, & motus opportunus erat; & quoſ-

dam non tàm ob ſupplicum preces, quàm quòd occaſio offerebatur laceſsendi & inuadendi alios, in quos cauſę belli quærebantur, quorumq́. nullę aliàs in ſe iniuriæ extarent. Poſtquam armis ſociorum ſuam auxere potentiam, tandem ipſos ſocios, qui tùm demũ ſerò nimis ſeruitutem, in quam lapſi erant, animaduerterunt, non vt fœdere iunctos, ſed vt dedititios tractare cœperunt. Quod autem Camillorum, Fabriciorum, Scipionum aliorumq. nomina tantoperè ob fidem celebrata legimus; dicendum eſt, ex ſuo, non vrbis ingenio bella geſsiſse, & Remp. adminiſtraſse. Nec in ipſorum, ſed totius populi manu rei Romanæ ſumma ſita erat; quod ex eo conſtat, quod apud Liuiũ libro tertio refertur. Aricini atq; Ardeates de ambiguo agro cùm ſępè bello certaſsent, multis inuicem cladibus feſſi, iudicem populum Romanum cepêre. Cùm ad cauſam orandam veniſsent, concilio populi à magiſtratibus dato, magnâ contentione actum. iamque editis teſtibus, cùm tribus vocari, & populum inire ſuffragium oporteret, conſurgit P. Scaptius de plebe, magno natu: &, ſi licet, inquit, Conſules, de rep. dicere, errare ego populum in hac cauſa non patiar. Cùm vt vanum eum negarent conſules audiendum eſſe, tribunos appellat; qui dedêre cupidę audiendi plebi, vt quę vellet, Scaptius diceret. Ibi infit, annum ſe tertium & octogeſimum agere, & in eo agro, de quo agitur, militaſſe, cùm ad Coriolos ſit bellatum; agrum de quo agitur finium Coriolanorum fuiſſe, captiſque Coriolis iure belli publicum populi Romani factum. Conſules cùm Scaptium non ſilentiò modò

ſed

ſed cum aſſenſu etiam audiri animaduertiſſent; deos hominesq. teſtantes flagitium ingens fieri, patres acceſſunt: cum his circumire tribunos, ne peſſimum facinus priore exemplo admitterent, iudices in ſuam rē litem vertendo: ſed plus cupiditas, & author cupiditatis Scaptius valuit. Vocatæ tribus iudicauerunt, agrum publicum populi Romani eſſe. Cyprum Agypti Regibus P. Clodius Romanus iuuenis ademit, nō genere, quàm audaciâ & expulſi Ciceronis inuidiâ nobilior. Is captus à piratis precium ad ſe redimendum à Ptolomęo petijt, quod illiberaliter miſſum prędones ipſi aſpernati, Clodium gratuitò dimiſerunt; iratum regi, à quò tàm paruo æſtimatum ſe querebatur. Creatus Romæ tribunus plebis legem pertulit, quâ Cyprus Romani populi prouincia eſſe iubebatur. Et continuò miſſus eſt in inſulam M. Cato, qui eam ordinaret, atq. Romam aſportaret regios theſauros: qui tantæ opulentiæ fuiſſe dicuntur, vt eorum fama domini rerum populi cupiditatem ſolicitare potuerit. Rex accepto iniurię nuncio, indignatus tantum vni in ſe ciui licuiſſe, mortem ſibi conſciuit. (v. *Plut. in Cat. min.*) Placet Ammiani Marcellini de hac Cypri occupatione verba adſcribere: *nec pigebit auidè magis hanc inſulam populum Romanum inuaſiſſe, quàm iuſtè. Ptolomæo enim rege federato nobis & ſocio, ob ærarij noſtri anguſtias iuſſo ſine vlla culpa proſcribi, ideoq. hauſto veneno voluntaria morte deleto, & tributaria facta eſt, & velut hoſtiles eius exuuiæ claſſi impoſitæ, in vrbem aduectæ ſunt per Catonem.* (*Ammian.*) Ex quo apparet, fruſtrà & falsò foris iuſtum imperiū, & domi ęquitatem in ſuis Ro-

manis laudare Salustium: inscios deniq. esse veterum monimentorum, qui, tanquam summa vbiq. antiquis fidei, iustiq. & æqui religio fuerit, dolos omnes & fraudes & perfidiam huius aut superioris seculi inuẽtum imperitè arbitrantur. Tàm enim non sunt noua, quę impius N.M. dominandi arcana, scelestasque artes notauit, quàm non est, esse homines bonos & malos. Non dicam vsurpata duntaxat veteribus, quę nos inuenta N.M vocamus (id enim ex superioribus manifestum est) sed probata etiam, & à maximis viris defensa. C. Marius Capsam validum Numidiæ oppidum deditione ceperat. cęterùm oppidum incensum, Numidæ puberes interfecti, alij omnes venumdati, præda militibus diuisa. Id facinus contra ius belli admissum Salustius (*in Iugurth.*) fatetur, sed idem defendit; quia locus Iugurthæ opportunus, Romanis aditu difficilis, genus hominum mobile, infidum, antè neq. beneficio neq. metu coercẽdum fuerit. Quid aũt hoc aliud est, quàm dicere, turpe factum, sed vtile? Saxonum, quo tempore cum Romanis bella gerebant, legati, pactis tandem cum Valentiniano & Valente Impp. inducijs, domum abeuntes ex insidijs ad vnum omnes cæsi sunt. Funestum scelus! sed quod tamen defensorem inuenit egregium & sapientissimum scriptorem Ammianum Marcellinum, cuius hæc libro octauo & vicesimo legũtur verba: *ac licet iustus quidam arbiter factum incusabit perfidum ac deforme: pensato tamen negocio non feret indignè, manum latronum exitialem tandem copia data comptam.* Et libro tricesimo malè fidum quidem sed vtile commentum vocat hoc factum. Idem

libro

libro vltimo, facinus illud, quo Gothi antea susceptí dispersiq. per varias ciuitates & castra, vniuersi tanquam vexillo erecto, vno eodemq. die expectatione promissi stipendij securi ad suburbana producti occisi sunt, prudens consilium & salutarem efficaciam appellat Cornelij Taciti nostri annales & historias quis non ęstimat? Illum omnes habent pro doctore Principum, pro aulicorum pædagogo, historicorum antesignano, prudentiæ patre, oraculo ciuilis disciplinę, coriphæo politicorum. Et tamen, quâ aliâ re insignior est eius historia, quàm simulationibus & dissimulationib., fraudibus, veteratoriis artib., quib. olim & nûc instrumentis regnandi Principes vtuntur? quid frequentius in eadem historia, quàm libertorum potentia atq. impotentia, & adulatorium flagitium, similiaq. portenta, quibus atria principum aulæq. non secus ac ridicula Ægyptiorum sacra (v. *V. Cl. Laurent. Pignorium, in admiranda tabulæ Isiaca explicatione*) crocodilis, ibibus, & cercopithecis refertæ sunt? Conspirationes præterea, proditiones, vniuersumq́. flagitiorũ ac scelerum genus ita tradit, vt viuis coloribus depinxisse videatur. Constat igitur hinc, vano labore defungi, qui Græcorum Romanorumq. bella cæteraq́. gesta ad æqui iustiq. regulas exigere solent. Tantum autem abest, vt nostrum seculum, nostrosque mores excusare velim, vt, si licet, liberè profitear, callidos dolos, & reliqua perfidiosę politicæ capita, quantumuis publicè damnata sint, re tamen vera esse argumentũ, & caput & caudam totius scenæ aulicę. Qualia enim, obsecro, sunt quędam multis Principibus vsurpata im-

imperiorum sophismata, Tacito dominationis flagitia, nostris politicis status rationes dicta? Nefandi doctores, exsecrādi consultores, qui hæc talia Principibus suggerunt. Quasi Deus noster Sanctissimus, quam Regibus imposuit mortalium regendorū prouinciam sine subsidiariâ scelerū cohorte administrari posse noluerit. Infinitā sunt à Theologis scripta volumina, quæ de *conscientiæ casibus* notissimo vocabulo inscribuntur: in quibus etiam minutissimæ actionum humanarum, contractuum, & delictorum rationes, non quales mortalium iudicia subeunt, vel effugiunt, sed quales coram tremendo Immortalis Iudicis tribunali iudicantur, tantâ tamq; exactâ diligentiâ examinant, vt sępiùs vel teruncij causa Numinis iram pęnasq. post hanc vitam animas manere iustissimâ seueritate pronuncient. Res profectò sanctissima! sed quæ hoc habet imperfectionis, quòd priuatorum ferè conscientiam attinet, Regum transmittit. Operæ precium esset, docere magnos homines, diuinas leges etiam ipsis latas, & inferorum sedes non plebeia tantùm scelera sed Regum etiam ambitionem & auaritiam expectare. Disquirendum esset, an iure gladius regius hypothecā vsurpet in omnes illorum Principum ditiones, qui potētiâ minùs valent? an saluâ pietate suam securitatem Principes collocent in inopia & miseria ciuium suorum, per mille tributorum & exactionum rapinas comparatâ. an iustitię, sine quâ magna regna magna latrocinia sunt, conueniat, inter immeritas gentes odiorum semina iacere? principum sociorum amicos largitionib. ad proditi domini sce-

lus

lus solicitare? mulctare interdum in cautionem innoxios? vulgi negligere injurias, si bello vtiles viri eas intulerint? an deniq; Deo vti benigno possint, qui ambitione vel auaritiâ ducti, bellis & occisarum gentiũ glorioso delectantur scelere: qui vel ob læsam authoritatem, & vt hodiè loquuntur *reputationem* suã, vel oppiduli alicuius commoditatem, imò qui nullã ob causam hominem rem sacram & Dei imaginem vilissimi purgamenti instar ad cædem exponunt, & homicidiis atq; rapinis diuina humanaq. omnia miscent. Nimirum pro ciconia pietatis, & hippopotamo iusticiæ typo, quæ duo Aegyptiorum Regum sceptra insigniebant, vulpes & leo, fraus & vis sceptra ferè regere solent. Vt non insubtiliter quidam Satyricus leges olim sanctissimè habitas, *honestè viuere, alterum non lædere, suum cuiq. tribuere,* non minùs, quàm legem Aeliam Sentiam & Iuniam Norbanam prorsus hominũ moribus sublatas esse dicat; mireturq. eas non insertas esse legum abrogatarum libris. Nec minùs argutè alius, qui sapientum de honesto & turpi, de virtutibus & vitijs sententias similes esse dicit, vetusti operis numismatis, quæ quamuis magni æstimentur, & tanquam rarũ aliquid magnificentiam possessoris ostendant, non tamen contractuum humanorum instrumento funguntur. Deniq. Ludouicus Gonzaga Niuernensis apud Thuanum liberè profitetur, si rogentur Principes, quô titulô tot prouincias teneant, non aliud, quod respondeat habituros, quàm eas ita à maioribus accepisse: & si lex sit, vt Principes à maioribus possessa, quorum aliam possessionis causam edisserere ne-

nequeunt, restituere teneantur, ad summas angustias plerosq. qui nunc latè regnant, adductum iri.

Nobis Romulus, vt libitum, imperitauerat &c.) Pomponius I.C. (*in l. 2. ff. de orig. iur.*) tradit, initio ciuitatis populum sine lege certâ primùm egisse: omniaq. manu à Regibus gubernata. Ipsum tamen Romulum leges quasdam curiatas ad populum tulisse: quarum etiam Dionysius Halicarnassæus & Plutarchus & Festus meminerunt. Collegit illas, & commentario illustrauit diligentissimus pariter ac eruditissimus Frãciscus Balduinus: cuius ad illum commentarium pręfatio ita scripta videtur, vt hunc Taciti de principijs iuris locum explicare voluisse videatur.

Numa religionibus & diuino iure populum deuinxit) v. quæ dixi ad lib. 1. verb. *vt sunt mobiles &c.*

Queis etiam Reges obtemperarent.) Nunquam mihi placuit philosophia, quæ paucis syllogismis omnium Regum sceptra lacessere & periculosâ curiositate disputare audet: an legibus solutus sit Princeps? quatenus præceptis eius parendum, quę condiciones tyrannum faciant? an malus Princeps è medio iure tolli possit? & quæ consimilis audaciæ quæstiones sunt.

Corruptissima Repub. plurimæ leges.) Iniquus & ingratus mihi Iustus Lipsius videtur, qui neq. Iustiniano ob compositos iuris, quo vtimur, libros, nec Lothario Imperatori ob reductos eosdem in lucem vsumq. hominum multam deberi gratiam arbitratur. Nec enim verum est quod ipse ait, ex multis legibus ortas esse tot litigia, tot patronorum fraudes, iurisq. cauillationes. Hominum ea improbitas est: haut minor, imò ma-

maior futura, si paucioribus vteremur legibus. Quippe leges pleræq. ex occasione latæ sunt, vt darent formam finemq. controuersiis, quæ ex iuris scripti defectu emergebant. Nunc quod introductum est ad finiendas lites, ad statuendum ius certum, ad præcidendas iurisperitorum disputationes, quomodo dici potest disputationi litibusq. causam dare? aut quomodo dici non debet, maiores semper patronorum aduocatorúq. fore fraudes, si pauciores forent leges, quà quæ negocijs sufficerent? si omne ius in incerto esset, ideoq. patronorum disputationem exigeret? Quæ enim certo iure nituntur, certamq. semper habuerunt interpretationem, nulla hominum fraude, nisi etiam iudex corruptionibus pateat, eludi possunt. Fraus, & cauillatio in incertis valent. Porrò quod aiunt, vt multi medici pestilentis aeris, sic multas leges ægræ ciuitatis esse argumentum: verum id quidem est. Sed non ægra ciuitas aut corrupta est, quia multas habet leges: sed multę sunt leges, quia ęgra Ciuitas est. Felix vitæ facilitas, quâ *vetustissimi mortalium nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eoq. sine pœna aut coercitionibus agebant.* Sed morbis tamen grassantibus remedia prudenter esse quæsita, & ex malis moribus bonas esse natas leges aliquod est in malis solatium: & habenda Romanis bonisq. Imperatoribus gratia, qui ad huius vitę turbas componendas tantum nobis reliquerunt & consilii, & iudicii & æquissimæ rationis. IESVS CHRISTVS Dominus ac Legislator summus, ipsa Patris Sapientia duas nobis ex cœlo leges attulit: *diligito proximum vt teipsum.* & : *quod tibi fieri non*

vis, alteri ne feceris: quibus vniuersa Christiana iurisprudentia continetur. Verùm cùm in tanta hominũ improbitate, humanæq. naturę imbecillitate rari sint qui ita affectibus expurgatum habeant animum, vt eâdem caritate alios ac se prosequi velint; oportuit, vbi mali radix extirpari non potuit, saltem caueri, vt quàm minimè serperet, noceretq;. Itaq. leges latę sũt, non quæ bonos perfectosq. homines efficiant, sed quę ne mali essent, prouiderent. Nec pertinet huc, quod Tacitus corruptissimâ Rep. plurimas leges fuisse asserit. Non enim is horum verborum sensus est, quasi multæ leges corruptæ Reip. signum sint: sed in corruptâ Rep. Romana plures latas esse leges, non tuendę libertati & firmandę concordiæ, *sed dissensione ordinum, & apiscendi inlicitos honores aut pellendi claros viros, aliaq. ob praua.* Nam in repub. factionibus scissâ leges non ad publicam vtilitatem, sed pro ambitione illorũ, qui plus possunt, ferri vsitatum est. Ergò, vt verum est, corruptissima Rep. plurimas leges fuisse: ita non licet conuersione propositionis dicere; plurimas leges esse corruptissimam Remp.

Grauior remedijs, quàm delicta erant) quomodo etiam de Sulla Lucanus ait. (*lib.* II.)

. dumq. nimis iam putrida membra recidit;
Excessit medicina modum; nimiumq. secuta est,
Quà morbi duxere, manus. periere nocentes
Sed cùm iam soli possent superesse nocentes.

Suarumq. legum auctor idem ac euersor.) ab omnibus annotatum est, quod Cleon apud Thucydidem ait, (*lib.* III.) satius esse malas sed immotas habere leges,

quàm

quàm bonas, & instabiles. Nam & sua legibus reuerentia perit: *& super omnibus negocijs meliùs atq rectiùs olim prouisum: & quæ conuertuntur in deterius mutātur.* (*Tacit. XIV. annal. vide tamen quæ scripsi ad lib. VI. verb. reputante Tiberio &c.*)

Exin continua per viginti annos discordia. non mos, non ius. deterrima quæq. impunè, ac multa honesta exitio fuere.) Hi corrupti status popularis fructus sunt: in quô sæpè ad imperitos aut ignauos populi leuitas defert fasces: vbi factionibus, inuidia, impetu rapiuntur vulgi studia: vbi ad seditiones, ad furorem ad captandi populi atq. fallendi consilia aptare se solent improbæ ac factiosę mentes; adulatione, obsequio, suauitate orandi: vbi plerumq. ingens virtutis specimen est, ab imperita multitudine malè mulctari; vbi deniq. *deterrima quæq. impunè ac multa honesta exitio sunt.*

Atq ille quanquam prompto ad capessendos honores aditu, Mæcenatem æmulatus sine dignitate Senatoria multos triumphalium consularıumq. potentia anteijt.) Procerum in aulis duplex condicio est; alij Crateres, alij Hephæstiones sunt. Quidam, qui nullis magistratuum, dignitatumue appellationibus insignes, summa tamen & intima amicitia Principum animis inhærent; alij, per quos Princeps pręcipua rei publicę momenta procurat, quibus externas res atq. ciuiles credens, in arcanis consilijs potissimùm fidem habet. Hi verò quāuis sic ad se trahant ac propemodùm suas faciant altas illas & salutis omnium curas, vt non tàm Rep. egeant, quàm suis officijs deinde Respublica; tamen primi illi, apud eos maximè Principes, qui à negocijs ab-

horrent, ferè plus possunt. Interdum voluptatem cōsectari, iocis ludisq. incumbere illis solis licet. Etiam supercilio in dominos vti, & penè regnare (modica tamen nec longa contumacia) principes haut raro accendit; quàm amare volentes, tàm amari. In tàm altum producti, & tàm amati à Principe, quid non obtineant? quas non opes cumulent? vt si à tanto deinde apice excidant, saltem felix pristinæ potentiæ monimentum ad reliquæ vitæ securitatem duret. (v. *Io. Barcl. in Icon. anim.*)

(*Copiaq. & affluentia luxu propior. Suberat tamen vigor animi, ingentibus negocijs par; eò acrior, quo somnum & inertiam magis ostentabat.*) Et hi habentur homines ad regiæ mores facti, qui versatilem animum omnibus negocijs, seriis iuxtà ac ludicris applicare valent. *Die in alle sattel gerecht sein.* contrà ineptos ęstimant, qui in lupanari castitatem, & inter temulentos bacchantium cœtus sobrietatem profiteri volunt. Et sanè Hetruscus Politicus (quanquam impiè) necessarium esse scripsit, posse, si occasio tulerit, esse crudelem, infidum. Quomodo Seianum Tacitus describit. (*IV. Annal*) (*Corpus illi*, inquit, *laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminator: iuxtà adulatio & superbia. palàm compositus pudor, intus summa apiscendi libido: eiusq. causa modò largitio & luxus, sæpiùs industria ac vigilantia, &c.* Et de Sapore Rege Persarũ Ammianus Marcellinus: (*lib.* XXVIII.) *cùm sibi conduceret humilis aut elatus.* Tacitus de Licinio Muciano: *luxuria, industria, comitate, arrogantia, malis bonisq. artibus mixtus. nimiæ voluptates, cùm vacaret: quotiens expedierat, magnæ virtutes. palam*

laudares, ſecreta malè audiebant. ſed apud ſubiectos, apud proximos, apud collegas varijs illecebris potens &c. (*lib.* 1. *hiſt.*) Idem de T. Vinio: *prauus aut induſtrius eadem vi, pro vt animum intendiſſet.* (1. *hiſt.*) Et de Veſpaſiano, Titoque eius filio: *tribuni centurioneſq. & vulgus militum induſtria, licentia, per virtutes, per voluptates, vt cuiq. ingenium, adſumebãtur.* (1 *hiſt.*) Ego, vt induſtriam, ſolertiam, vigilantem ſemper & intentum rebus animum probo, ita iſtam virtutum & vitiorum callidam mixturam tãquam Chriſtianæ pietati & honeſtati ciuili aduerſam non laudem, ſed vituperium, imò pœnam mereri arbitror. Certè Deus, cui *ſimplices & ſinceri corde* placent, non impunitam ſinet.

Somnum & inertiam magis oſtentabat) quod ſub tyrãni, cui omnis magna virtus formidabilis eſt, imperio omninò neceſſarium eſt. Tunc enim *inertia pro ſapientia* habetur. L. Brutus affectæ mentis vitium ſimulauit. (*Liu.*) Domitianus ſimplicitatis ac modeſtię imagine ſtudium literarum & amorem carminum ſimulauit, quò Titi fratris æmulationi ſubtraheretur. (*Tac.* IV. *hiſt.*) Mahumetes Tertius Turcarum Imperator, cùm priuatus adhuc degeret ob arrogantiam & ferocitatem, patris animum tanta ſuſpicione pupugit, vt is filium è medio quauis ratione tollere conſtitueret. Cuius rei cùm à matre Mahumetes certior factus eſſet, adeò vitæ inſtitutum ſeu mutauit, ſeu mutaſſe ſimulauit, vt venereis immerſus voluptatibus nullius magnæ cogitationis capax ampliùs videretur. Ita à patre ſuſpicionem, à ſe periculum abegit. (*Laz. Superant. in Othom.*

Fato

Fato potentiæ rarò sempiternæ: an satias capit aut illos cum omnia tribuerunt, aut hos cùm iam nihil reliquum est, quod capiant.) Vt rutilans fulguris ictus, quamuis cum fragore tonitruum vno eodemq; momento nubes perrumpat, priùs tamen oculos ferit, quàm tonitru audiatur; & vt antè sanguis quàm hiatus vulneris cernitur: ita apud Reges delati plerunq. antè ruunt, quàm se ruere sentiant. *Ignis amoris regij plurimos in cineres redegit*. Causas & remedia adeo pręcipitis mali indagate operę precium est. Prima est instabilis Fortunæ genius, nunquam constanti beneficio quenquā dignatus: *fato potentiæ rarò sempiternæ*. Altera est leuis Principum, & vel nullo vel leui fundamento nixa, atq. temerè plerunque in hos aut illos propendens inclinatio: quæ cùm feruet maximè, nescio quo fato nunquam tepida plerunque in frigidissima pristinæ gratiæ obliuione desinit. Nam Reges, si verum loqui licet, apud quos semper aliqui nimium possunt, ferè mutabili amandi dulcedine feruntur in diuersa. Casu amicitias auspicantur, tædio deponunt: & nouâ familiaritate reficiunt animum in veteris consuetudinis nauseâ fastidientem. Quidam ex ijs, vt in morbis ex calore in contrarium frigus rapti finem amoris odium faciunt, intempestiuis affectibus semper captiui aut crudeles. Modestiores sunt, qui contenti superducere neglectis sed non violatis prioribus, nouos amores; tamen indignatione, ambitu, rixis regiam suā implent. Diutiùs quidem sed non tutiùs aut fideliùs amant, qui ad negocia & sublimitatem curarum caligare se conscij, admouent oneri quem potissimum

pu-

putant, nec res magis quàm seipsos ei tradunt; tristissimo sępè fato. quia vix sapientiùs eligere, qui se regat, quam seipsos regere norunt. Cęterùm non amare modò hunc solent, sed vereri, suspicere, timere obiurgantē: donec iste oblitus se precariò regnare, tyrannidē nimis intenderit; aut ipse Rex eodē errore ingenij nescientis libertatem, alium mirari inceperit (*Io. Barcl. 1. Arg.*) Inde, si Princeps ita facilis sit, & quocumq; se applicet, vt breui ita cœca & vehementi amicitiâ incumbat: qui ab eo amantur, memores inundari se altissimo æstu, sed in suum Oceanum statim rediturо, quàm auidissimis pectoribus de illa felicitate bibere solent. Neq. enim lassare hūc amorē flagitatis muneribus timent, qui etiam nisi tempestiuâ celeritate excipitur, vt vina ętatem non ferentia, inutili veterno cōsenescit. (*Io. Barcl. in Icon. anim.*) Sanè opulentissimæ venationis genus est explorare intimos Regum motus, eosq. vel verâ vel fictâ imitatione exprimere. Ita enim naturâ comparatum est, vt quibus quisq. studiis capitur, ea in alijs amet. Infinitâ dulcedine ligata est ab omni parte gratia inde nata. Sed non durabilior illa est, primi veris floribus, qui quanquam variâ & discolori amœnitate intuentium oculos & animos rapiant, tamen mox decidunt, & hominum cæterorūq; animantiū pedib. calcantur. Nam vt haut facile duos inuenias homines, qui per omnia eadem velint, sentiantq.; ita studia, moresq. hominum tempore, consuetudine, fortunâ mutantur, atq; ad eò sæpè in contrarium transeunt. Porrò vbi ex eo aliquis amatur, quòd aulicis flagitiis & inclinationibus Principis mi-

ni-

nistrum se præbet; accidit plerunq., vt leui post admissum scelus gratiâ, dein grauiore odio sit. *Nam grauiorum facinorum ministri quasi exprobrantes adspici solent.* (*Tacit.* XIV. *annal.*) Ipsi quoq, Principes, quamuis id semper velint, quò eos licentia, quò cupiditas vocat, postremò tamen ad honestum vel inuiti respectant, & publicâ ciuium fama pudefacti suum peccatum sua flagitia in eo puniunt, qui turpibus ministeriis molliuit viam, quam ad vitia ducentem obsitamque infamiâ pudor prohibebat experiri. Quanquam autem Principum inclinationes, tanquam nullis cohibitę pęnis, variæ sint; pręcipuæ tamen & communiores sunt, Amor, Crudelitas, Auaritia. Amor, vt affectuũ vehementissimus, ita leuissimus est & quàm maximè inconstans. Vt inde qui se socios, testesq. & ministros istis obscęnitatib. prębent de gratię diuturnitate malè securi esse possint. Crudelitatis ministri vt exprobrãtes à Principibus adspiciuntur; adeoq; haut raro omnis sæuitię infamia in hos exoneratur; quod Remiri Orci, Antonii Perezii, Cn. Pisonis exemplo alibi demonstrauimus. Auaritia, quamuis cum annis crescat; tamen magistros istos excoriandi populos non tàm amare, quàm quod sibi vtiles sciunt, illis vtuntur Principes; quos oblatis in eam operam recentibus, affligere postmodùm solent. Quemadmodum Vespasianus Procuratorum rapacissimum quemq. ad ampliora officia ex industria solitus est promouere; quò locupletiores mox condemnaret; quibus quidem vulgò pro spongiis dicebatur vti, quòd quasi siccos madefaceret, & exprimeret humentes. (*Sueton in Vesp.*) Et cùm fre-

frequentiſſimæ ſint populorum ob tributorum acerbitatem, auaritiamq. Principum rebelliones; non eſt accommodatior ratio ſedandi illas, quàm ſi ſæuienti populo iſti exactionum tributorumq. nouorum inuẽtores obijciantur.

Pręterea apud infensũ virtuti & glorię ſuorũ Principẽ certiſſima exitii cauſa eſt ipſa virtus. Nihil enim ille magis metuit quã qua deſtituitur, virtutẽ. Hęc illi vultus Gorgon ei toruitas eſt. Hinc illa Neronis, apud Senec. (*in Octau.*) vox; quicquid excelsũ eſt, cadat. Nobilitas, opes, omiſsi geſtiq. honores pro crimine ſunt. (*Tac. 1. hiſt.*) ſiniſtra erga eminentes interpretatio; nec minus periculũ ex magna fama quàm ex mala: (*Tac. in Agr.*) & ex nulla re maior ſecuritas, quã inertia. (*Tac. in Agric.*) Apud vnum Tacitum innumera ſunt illorum exempla, quibus non crimen vllum, aut querela læſi cuiuſquam, ſed virtus, gloria, familię claritudo, & multa militaris fama exitio fuerunt. Iulianum quoque Cęſarem inuiſum Conſtantio reddiderunt quaſi per beneuolentiam ab inuidis ac maleuolis iactatę voces; IVLIANVS ALEMANNIAM DOMVIT; IVLIANVS VRBES GALLIÆ INCITAVIT &c. (*Mamerc. in Paneg.*) Et aliud ſimile exemplum de Alexio Protoſtratore extat apud Nicetam Choniaten quarto annalium. Aſſyriorum Rex ille, cum quo Cyrus maior bellum geſsit, & quẽ apud Danielem Vatem Baldaſſarem vocari opinor, Gobriæ Satrapę filium haſta transfixit, non aliam ob cauſam, quàm quod in venatione vrſum & leonem certo ictu percuſſerat, cùm regis iaculum aberraſſet.

(*Xenoph.* IV.*Cyrop.*) Idem alterius cuiusdam purpurati filio testiculos eximi iussit, quòd regia pellex illum inter egregia pulchritudinis exempla censuerat, felicemq. fore dixerat, quam ille coniugem habiturus esset. (*Xenoph.* V. *Cyrop.*) Et sanè hoc omnibus Principibus ingenium, hæc natura est, vt se potiorem haut æquo animo ferant. Hadrianus Imperator, quamuis esset oratione & versu promptissimus omniumq. artium peritissimus: tamen illarum professores semper vt doctior risit, contempsit, obtriuit. (*Spartian. in Hadrian.*) Valentinianus eruditos omnes odio persequebatur, & diuites & nobiles; & fortib. detrahebat: vt solus videretur egregijs artibus eminere. (*Amm. Marcell.* XXX.) Ludouicus de Sylua vir erat prudentissimus, & Emanueli Lusitaniæ Regi in paucis charus. Illum Rex, cùm à Pontifice venissent literę latinè quàm elegantissimè scriptæ, responsum componere iussit; se quoq. (& affectabat gloriam benè scribendi) idem tentaturum. Ludouicus, quanquam inuitissimus cũ Rege suo de scientiæ principatu contenderet; necessitati tamen paruit, & scriptum à se responsum postero mane Regi, qui & ipse idem conatus erat, tradidit. Rex vt vidit illud legitq., conuictus suô elegantius esse, responsi loco ad Pontificem mitti mandauit, suppressô nec ostensô cuiquam sui ingenij conatu. Ludouici tamen vehementissimis precibus dedit, vt inspicere liceret; qui exiens aulâ, nunquam eò reuersurus, domum festinus perrexit: &, quanquam meridies esset, pro se, duobusq. filiis tres equos insterni iussit: deductosq. ne quidem prius sumpto prandio

dio filios in apertam quandam planiciem his verbis allocutus est: carissima pignora, alibi nobis nostra fortuna consectanda est. hîc enim, vbi Rex me illo plura scire cognouit, non est, vt benè nobis fore speremus. (*Anton. Perez. in Epist. quadam Hispanica scripta ad Lermæ Ducem.*) Rodericus Gomezius Sylua, qui in Philippi aulâ omnia poterat, à prudentissimo quodã sene accepisse se dixit ex sacris literis acceptum præceptum; *coram rege noli videri sapiens*. Et Albæ Dux aiebat, Syluam illum, non quòd aliis consilio & gerendę reipublicæ scientiâ præstaret, tãtum apud Philippum valuisse, sed quòd illo pręcepto sapiẽtissimè vtebatur. In consilijs, quibus Regem suum instruebat, in colloquiis, quæ cum illo habebat, cauisse, ne scire suum Regis prudentiam superare videretur. Primum & principale instrumentum, quo Principis animus ad audiendi patientiam disponitur & præparatur, esse adulationis, quæ sapidissimus ingenii humani pastus est, particulam; quâ Principes solos se sapientes haberi, solos rerum & consilii potentes persuadeantur. Indeq. Syluam, quanquam procuraret, vt boni euentus consiliorum suorum fructus haberentur: talẽ nihilominùs negociis speciem circumdedisse, vt illa cœptorum felicitas non tàm à sua prudentia, quàm fortunæ indulgentia quadam, comitante sedulitatem fidemq. suam prouenisse videretur. Hac arte Regis erga se amorem in maius prouexisse; non aliter ac in ludo, qui fortunæ victoriam debet, sine indignatione victi lucrum reportat; qui suis artibus vicit, inimicitias plerunq. sortitur. (*Anton. Perez. d. ep.*)

Sed nec ſemper iniuria Principum gratia mutat. Sæpè etiam illi ipſi gratioſi ſua culpa ſibi fortunæ fugam admouent, ſerius, ſi ſaperent, receſſuram. Quidam ex ijs non ęſtimato domini ingenio, cauſam, qua amantur, negligunt colere. Alii adhuc cruda & recentia domini ſtudia, tanquam nondum præparati ventriculi robur importuno vſu obruunt. Quoſdam ignoratio ſatietatis decepit: qui quanquam circumfluentes omnis fortunæ muneribus tamen dominum in nouę alicuius amicitiæ illecebras declinantem, tanquam iniectis manibus retinent, proclamantque ad promiſsi amoris vindicias. Ita qui de gratię ſtatione recedere ad magnificũ otium poterant, rapi malunt, quàm abire. Quid væſaniam dicam, cùm in leuia ingenia hæc felicitas cadit? quę aduerſus minores humanitatem, aduerſus maiores reuerentiam exuere ſolent. Nouimus, quàm benè Solis curru Phaeton vſus ſit, aut Icarus pennis. Quidam nullo tot munerum, totq. beneficiorum, quibus ornati ſunt, reſpectu in ipſum Principem ſcelerata conſilia inire auſi ſunt. Cuius rei exemplum, vt infinita alia prætercam, eſt in Seiano; de quo libro ſequenti plura notabimus. Sunt, qui dum ab externis Principibus penè vt pares ambiuntur, non intelligentes ſollicitari ſe ad proditi domini ſcelus, conſilia, quę tegi oportebat, aliis enunciant. Alii ſuperbia, faſtu, auaritia odium Optimatum, aut populi in ſe concitant. Omnis enim error, omne in adminiſtranda repub. delictum, omnis vectigalium, tributorum, aliorumq. onerum impoſitio gratioſis in aula viris, &, vt Amm. loquitur (*lib.* XXVIII.)

for-

formatoribus imperij adſcribitur. Quibuſdam capitale fuit, obieciſſe & exprobraſſe merita. Nam eò vſq. læta ſunt merita, dum videntur exſolui poſſe, neq. exprobrantur; vbi multum anteuenêre, & ambitiosè iactantur, pro gratia odium redditur. Nihil citius ſeneſcit gratia, & memoria beneficiorum; quę quo maiora ſunt, eò ſæpiùs ingratitudine penſantur. Quippe qui ea remunerando perſoluere aut non vult aut non poteſt; vel obliuione, vel animo ſuo imperando, vt credat non tanta fuiſſe, qualia æſtimantur, illorum memoriam abiicit. Poſtremò, quos eò reductos vt alieno beneficio indigerent, pudet, accepiſſe ſe illud indignantur; adeò, vt plus apud illos poſsit odium ob eam, in quam inciderant neceſsitatis memoriam, quã beneficii accepti recordatio. Non igitur benè rebus ſuis conſulunt, qui meritorum diuturniq. ſeruitij ſuperbia fidentes verbis etiam & querelarum acerbitate Principum ſuorum ingratitudinem arguere audẽt. Horum enim ea natura eſt, vt cogi nolint. Etiam quæ debent, cùm ſoluunt, liberalitati adſcribi volunt; & qui repoſcit inciuiliter quod expectare debebat, pro gratia odium & exitium inuenit. C. Silius, cùm immodicè iactaſſet, ſuum militem in obſequio duraſſe, cùm alij ad ſeditiones prolaberentur; nec manſurum Tiberio imperium, ſi ſuis quoq. legionibus cupido nouandi fuiſset, ad mortem adactus eſt. Deſtrui enim per hęc fortunam ſuam Cæſar, ſeq. imparem tanto merito rebatur. (*Tacit.* I V. *annal.*) Quò accedit & illa ratio, quòd benè geſta etiam à ſuis ducibus ſibi adſcribi Principes volunt. Apud Romanos bellorum du-

duces trophæis non suum sed Principis nomen inscribebant. (*Tacit.* I I.*annal. vbi de Germanico.*) Et in operibus publicis, qui nomen suum sine Principis mentione scripsisset, maiestatis tenebatur obnoxius (l.x.C. *de oper. publ.*) Et Germanis sua fortia facta gloriæ Principis tribuere præcipuum sacramentum erat. (*Tacit. in German.*) Apud Mauricium Imperatorem Georgius quidam ad Persarum Regem pro pace legatus magnũ adijt periculum, quòd imprudenter gloriatus esset, Regem Persarum non Imperatori, sed suæ prudentiæ pacem indulsisse. (*Theophilact. Simocatt.* v I I I.*hist.*) In Belgio cùm Ferdinandus Albę Dux statuam sibi cum superbâ inscriptione posuisset, deiici illam Philippus Rex iussit. (*Conestag.* I v.*hist. de bell. Belg.*) Et Consaluus Magnus cùm liberalitatis terminos incautè transgressus Neapolitani à se subiugati regni proceres donis, beneficijs, deniq. comitate à genio Hispanorum tantoperè aliena, sibi deuinxisset, & quę Regem decebát, ipse gessisset, abductus ex regno in Hispania inglorius obijt. (v. *Boccal.cent.* I I.c.xxxv I I I.) Vt non sine ratione Cyaxares Medus apud Xenophontem (v. *Cyrop.*) dicat, iniurias populo suo illatas tolerare se posse, magna beneficia non posse. Quemadmodum enim, inquit ille, si quis canes tuos tales pascendo curandoq; reddat, vt illum magis quàm te norint, aut si quis ministros tuos beneficijs tales efficiat, vt ipsius esse malint, quàm tui, aut si quis vxorem tuam obsequiis sic demereatur, vt tandem efficiat eam sui magis, quàm tui amantem, ingrata tibi futura est & invisa beneficentia: ita iniuriam Principes existimant illa, quib.
po-

populorum ſtudia in alium deriuantur, beneficia. Apud Auguſtum duo erant feruentiſſimâ gratiâ, M. Agrippa, & Cornelius Gallus. Et hic quidem inſolenter elatus, ſtatuas ſibi per vniuerſam Aegyptum ponere, ſua acta pyramidibus inſcribere, deniq. eò væcordiæ labi, vt in ipſum Auguſtum vaniſſimis verbis detonaret. Igitur exulare iuſſus damnationem morte voluntariâ præuenit. At M. Agrippa, etſi Cæſari glorioſarum actionum auctor & præcipuus adiutor eſſet, nihil tamen eius gloriæ ſibi arrogabat: honoreſq. in ſe collatos non in ſuum commodum, ſed in Auguſti & reipublicę gloriam conuertebat: operibuſq; publicis à ſe extructis non ſuos, ſed Auguſti titulos inſcribebat. (*Dio Caſs.* l I I I.) Commiſsâ pugnâ nauali cum Sexto Pompeio, ſatis habuit fugaſſe hoſtes, nec eos vltrà inſecutus eſt. Dicebat enim, hunc eſſe pleriſq. Principibus morem, vt nolint quenquam ſeipſis prętantiorem haberi: ideoq. eos pleraſq. res, vbi haut magno labore ſit ſtatura victoria, ſuo ductu atq. auſpicio gerere; contrà difficilia & impedita aliis committere: ex quibus ſi ſe illi feliciter expediuerint, titulum rei benè geſtę tamen ſibi ſolis adſciſcere. Proinde duo hæc eum, qui incolumitatis ſuæ curam gerit, obſeruare debere: vt negocio difficili præfectus id, ſi fieri poteſt, à ſe amoliatur: quod ſi nequeat, benè geſtę rei nomen Principi conſeruet. (*Dio* xlix.) Agrippę mores Cn. Agricola expreſſiſſe videtur, qui nunquam in ſuam famam geſtis exultauit; ad authorem & ducem, vt miniſter fortunam retulit. Ita virtute in obſequendo, verecundia in prædicando extra

in-

inuidiam, nec extra gloriam erat. (*Tacit. in Agrk.*) Ex Britannia maximis rebus gestis reuersus Romam, ne notabilis celebritate & frequentia occurrentium introitus esset, vitato amicorum officio noctu in vrbé, noctu in palatium venit: exceptusq; breui osculo & nullo sermone turbę seruientium immixtus est. *Et* vt militare nomen, graue inter ociosos aliis virtutibus temperaret; tranquillitatem atq; ocium penitus auxit; cultu modicus, sermone facilis, vno aut altero amicorum comitatus: adeò, vt pleriq., quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectoq. Agricola quęrerent famam, pauci interpretarentur. (*Tac. in Agric.*) Est igitur omninò necessariū; gloriam egregij cuiusq. facinoris non nostræ prudétię aut virtuti, sed Principi adscribere: tantum abest, vt ei seruitia nostra exprobrare liceat. Quemadmodum enim, qui catenis alligati sunt remigio, cùm, vt loquitur Comicus, mortui boues incursant terga ipsorum, non reuerberando, non minis, non querelis quicquam proficiunt: sed mœstâ oculorum humilitate, & miserabili, omnibusq. precibus efficaciori intutu, atq. interdum piscis aut cancrorum maritimorū à se captorum dono nauarchum ad pietatem commouent; ita qui ad immitia aularum transtra condemnati sunt, dominorum iniurias, contemptum, obliuionem non murmure & apertâ indignatione excipere debent: sed acceptis constantis fidelitatis remis euerberare fluctuum aduersantium pertinaciam; istaque constantiâ Principis oculos ad officiorum suorū memoriam aduertere; qui tam diu fuisse immemoré fidis-

fidiſſimæ ſeruitutis, erubeſcet tandem, & vſuras ob moram maximas præſtabit.

Inclinatum ad lapſum ſuâ vel alienâ culpa impellit omnino æmulatio & inuidia, perpetuus excellentis virtutis comes, omnis magnitudinis tortor & carnifex. Accedunt populorum murmura & querelę, quibus tanquam teſtibus vtitur inuidia: quæq. animum Principis quantumuis vehementi amori obnoxium mutare, quæ iudicium eius non minùs, quàm furioſa ventorum rabies maris tranquillitatem commouere poſſunt. Nec effugium eſt hîc niſi per innocentiam & modeſtiam. Innocentiam volo, vt aulicus omnia domini negocia procuret cum fide, & ex commodo ipſius domini. Modeſtiam omninò requiro, quòd inuidia vt ſuperbiâ & arrogãtiâ accenditur, ita minuitur aut extinguitur humanitate, affabilitate, comitate, familiâ domi vt non ſordidâ, ita nec ſplendida nimis. Cardinalem Spinoſam, cui nihil nõ tribuebat Philippus Hiſpaniarum Rex, ęmuli euerterunt, incitando Regios miniſtros, clientes, vniuerſos deniq., vt ſolum colerent, ſolius ædes frequentarent, ſolius iuſſa ſpectarent; adeò vt nec Regi, niſi Cardinalis adnuiſſet, parerent. Igitur ab Rege aulâ dimiſſus eſt. Antonius Perezius à cęleſti nuncio, veri Regis miniſtro in hoc malum accepiſſe ſe remedium ait: quod extat in S. Ioannis Apocalypſeos capite decimo nono. Cùm Ioannes Apoſtolus ad pedes Angeli cuiuſdam illum adoraturus ſe abijcere vellet, Angelus intercesſit his verbis: ***caue feceris, conſeruus tuus ſum.*** Inde aulicus quoq. quod ſibi vtile, ſumat, & quantò de-

missiori cultu adorari se à gentibus videt, tantò magis illos sibi nocituros honores repellat; & non magis alios, quàm se Principis ministrum esse cogitet. Si enim, (ita argumentatur Perezius) Optimus Maximus Deus, cuius infinita gloria est, qui vnico nutu necauit omne animal orbe aquis submerso, & cùm tempus adueniet ignibus vastis torrebit incenderq. mortalia, cunctaq. in antiquum chaos vertet, si, inquam, omnia potens Deus socium adorationis, quâ solus colendus est, non admittit: quantò minùs Reges & Domini mortales, quorum est ita limitata potestas, vt in comparatione diuinæ potentiæ nulla sit, quenquam sibi æqualem ferent animo? Adsit ergò aulicus negocijs quieta cum industria: nec pedisequorum, cæteriq. domestici instrumenti superbiam affectet, aut clientum longum semper post se agmen trahat: imò, si sapiet, inuidię minuendę causa, non admittet vana ista.

Postremò, si tàm gratiosus virtute & fortuna meruerit, vt Principi, cuius fauorem nullis intermixtum simultatibus semper habebat, superstes sit: accidit tamen plerunq., vt illa gratię hereditas in succesorem non transeat. Nam & ea negociorum interdum ratio est, vt hi tales imperiorum formatores, siue imprudētia, seu consultò, & haut rarò Principis, cui plerunq. suspectus est, quicunq. proximus regno destinatur, voluntate successorem offendant: quarum offensarum acris deinde in vindictam memoria seruatur. Et si maximè hoc non fuerit, qui nouus Princeps est, suis, qui priuatum coluerant, vicem reddere, sibiq.

no-

notiores & propiùs hęrentes honoribus, dignitatibus, muneribus conciliare studebit. Opes deniq. cumulatæ, & inuidiosa defuncti Principis liberalitas vel æmulos vel successorem ad repetendum , vnde inopiæ causa est, accendere possunt. Et sanè à me nemo remedia huic malo discet. Nam qui adhuc priuatum offendit: quibus officiis regnantem sibi reconciliare potest? cùm plerunq. acceptæ olim iniuriæ memoria aduersus recentia beneficia pręualeat. Exigi aula, procul negociis haberi ad magnificum, aut saltem non inope ocium dimitti non pœna ęstimari, sed pręmium debet. Deniq. contra inuidiam, quæ ex immensis opibus oritur, nisi illæ occultari aut eleuari poterunt, *vna defensio occurrit, quòd muneribus Principis obniti non debuimus*. (*Tacit. xiv. Annal.*) Aut, quanquã id durum sit, traditis, quorũ fulgore præstringimur, quies redimi debet. Ea voluntariç cessionis gratia erit, vt relictis necessariis vitę instrumentis saltem non egenum ęuum (nam & auaritię crudelitatisq; famam metuet Princeps) transigi necesse sit.

Exempla & historias illorum, qui siue sua, siue aliena culpa ex summo aulæ loco in imum præcipitati sunt, si referre omnia, aut pleraq. vellem, iusti voluminis opus foret. Notæ sunt Parmenionis, Clyti, Philotæ indignæ neces apud Q. Curtium. Seiani historiam Tacitus & Dio Cassius recensent. Memorantur Plautianus apud eundem Dionẽ; Vetroniqus Thurinus apud Lampridium, Apelles apud Polybium, Belisarius apud P. Crinitum (si tamen vera sunt, quę ille de eo iam sene ostiatim stipem colligente scribit in li-

bris de honesta disciplina) Stippiota Theodorus apud Nicetam Choniaten; apud recentiores Petrus de Vineis, Aluarus de Luna, Thomas Vuolsæus, Dauid Rizius, Antonius Perezius, Paulus Scalichius; alij. Deniq. ludorum eiusmodi frequentia stuporem mitigauit. Pauci abhinc anni plura nobis, quàm lubrica aulæ via sit, documenta ob oculos posuerunt. Meminimus, in Gallia Bironium & Concinum Ancrę Marchionem, in Hispania Lermę Ducem, in Belgio Olden Barneueltum, in Germania Melchiorem Cleselium omnes de summa dignitatis arce deturbatos: & hic tamen nunc summo cum honore Viennam rediturus speratur: quod olim quoq. Vlrico Ciliæ Comiti accidit. Is cùm diu Ladislaum dominum suum rexisset, tandem iubente Rege, nitente Austriâ nobilitate, & præcipuè Eizingero, comitante illum, ne à plebe violaretur, Alberto Brandeburgensi, probrosis dictis oneratus, aulâ excessit. Idem tamen Regi posteà reconciliatus, qui paullò ante cum summa ignominia in exilium abierat, triumphantis more Viennam ingressus est, etiam extra vrbem ipso Rege obuiam eunte: contrà Eizingerus, qui principem regię gratiæ locum consecutus eum deiecerat, vrbe egressus in voluntariũ abiit exilium. Et fertur Comes cognito Eizingeri discessu laudasse hominem, quòd in tempore iratis aulę nubibus tergum subduxisset. (*Gerard. de Roo* I v. *Annal. Austr. Aen. Sylu. Hist. Boem. c.* lx I. & lx I I I.) Alia exempla lubens omitto. Vnum tamen, cùm quod varios fortunæ ludos habeat; tum etiam quod Scipionis Amirati libellus, de vitâ Ioannę in paucorum manib.

ma-

manibus versetur, præterire non debui. Ioãna II. Neapolis Regina Guilielmo Austriæ Principi (Pandulfus Collenucius in Historia Neapolitana (*lib.* v.) vocat Ducem de Sterliche) nupta, marito defuncto, cùm Neapolin rediisset, aliquot post annos Ladislao fratri sine prole defuncto, in illo regno successit. Poterat esse felicissima, nisi inhonestus amor, quo erga Pandolfum (Pandulfellum appellat Io. Bapt. Pigna) quẽdam ardebat, miseram esse voluisset. Erat ille eximia pulchritudine, cui industriam cæterosque laudabiles mores iunxerat: quibus adeò sibi Reginam deuinxit, vt sui & curarum regiarum oblita, omnia prædam fecerit amatoris. Sanè validus erat illorum temporum rumor, etiam viuente fratre & marito cum illo consueuisse. Tandem cùm Regina populi & procerum seditionibus agitata, motuum sedandorum, & inuidię, quę Pandolfo ex nimia potentia, & suspectâ cum Regina familiaritate oriebatur, extinguendę causâ Iacobo, ex familia Ducum Borboniorum nupsisset: illi primum noui regni facinus fuit, inuisum æmulum è medio tollere. Reginam quoq. & lecto & mensâ exclusam penè in custodia habuit. Verùm imprudentia atq. ignauia Regis, & fides quorundam Optimatum eam hâc molestiâ exemerunt. Etenim Iulius Cæsar Capuanus pręcipuus occidendi Pandolfi Regi auctor, nullam meritis suis haberi gratiam indignatus, Reginæ in occulto promisit, sua se manu, suo gladio regis inuisi hausturum latus. Sed plus poterat in femina pristinæ iniuriæ recordatio, & carissimum sibi caput neci datum, quàm proprię cura salutis. Pres-

sis

ſis igitur conſiliis, & lacrymis faciem rigans prendere Cæſaris manum, gratias agere, ad pulcherrimum liberatę reginæ facinus hortari, deniq. rogare vt elapſo triduo redeat: velle ſe de ratione exequendæ rei cum illo conferre. Abit ille, & Regina ad maritum, eiq. Cęſaris conſilia aperit. facturam ſe, vt ſuis auribus ordinem cogitati ſceleris ex ipſo Cæſare percipiat. Motus periculo Rex præſtituta die in Reginę cubiculo poſt lecti ſtragula occultatus omnia ex Cæſare audit, ad quę dolor, & vltio, & loci, vt putabat, ſolitudo incitabant. Itaq. per ſatellites comprehendi iuſſus Cæſar mox ſecuri percuſſus eſt. Quo facinore deterriti alii abiectis de liberanda Regina conſiliis, tuta quàm gloriam cum periculo malebant. Nam quem tàm eſſe dementem, vt miſerias ſuas amantem, & fidiſſimos ſibi infeſto marito prodentem iuuare velit? Sed duo erant, Ottinus Caracciolus, & Annichinus Mormiles, (Morinellus Collenucio dicitur) homines, in quibus antiquam nobilitatem ingentes virtutes ęquabant; qui altiùs in reginę conſilia penetrantes, quare Cæſaris cogitata aperuiſſet, coniecêre. Inita igitur in Regem conſpiratione reſtituere Reginam priori libertati inſtituerunt. Cæterùm in tanto facinore feminę conſcientiam, deterriti recenti Cæſaris exemplo, & innatâ cùm omni ſequiori ſexui, tùm ipſi Reginę, leuitatê, verebantur. Commodùm Magiſter Equitum cum regni viribus ad motus quoſdam compeſcendos aberat, & quidam ex aulicis, in paucis Regi carus, adornabat nuptiarum feſtiuitatem; cui vt Reginę quoq. intereſſe liceret, orarunt coniurati. nec id

Rex

Rex abnuit. Ergò solemni pompa sero diei finita, reuersuram in palatium Reginam Caracciolus & Mormiles incondita multitudine plebis stipati, circumdedêre; monentes, nolle nobilitatem populumque Neapolitanum, vt ipsa ad Regem, aut veriùs in carcerem molestissimum redeat. Iret, & viris se permitteret, asserturis illam in pristinum decus, & pro reddendo regii capitis insigni nihil non ausuris. Improuisa hæc Regina erat, sed gratissima violentia. Versâ igitur fortunâ illa sui nunc iuris Regem ea condicione habebat, qua ipse Reginam antè. Sed non poterat ad bonam mentem reuerti, quæ semel pudicitiam voluptatibus immolauerat. Ocium enim, & ex felicitate licentia fecerant, vt oculos primùm, mox animum aduerteret ad Ioannem Caracciolum, auita nobilitate, corporis decore, deniq. militari laude insignem virum. Sed multa hominis virtus, & qualescunq. expirantis pudoris reliquię ruentem libidinem cohibebant: quæ tamen postremò desiderii sui explicandi atq. explendi hanc viam inuenit. Nouerat Regina, (quod idem de Ferdinando Gonzaga tradit Iulianus Goselinus) Caracciolum naturali quodam horrore mures auersari. Igitur quadam die cùm latrunculorum ludo in conclaui, regio cubiculo proximô se oblectaret, ex composito ancillarum vna murem vestium plicis insinuauit: quem cùm ille primo excutere, dein fugere tentaret; omnes sibi, præter eam, quæ ad Reginę cubiculum aditum faciebat, portas clausas vidit. Turbatus cubiculum regium irrumpit, & petita præda in casses incidit. Regina pauorem viri

ioco-

iocosè exagitas, & ne ſcilicet vexationi ſe ſubducere poſſet, in illum inuadens arctiſſimis ligat amplexibus. Quid verbis opus eſt? Intelligebat Reginæ vota Caracciolus: placuit amantibus ſequens nox amoris furto. Ea ſcena dum luditur, regina nouis optimatum & populi ſeditionibus agitatur. Sforzias maximè, vetus militię, & Ottinus Caracciolus, liberatæ reginę titulo ſuperbus prępreptum ſibi principem gratiæ locum dolebant. Nam Regina Ioannem Magnũ regni Seneſcalcum, quæ proxima à Regibus dignitas eſt, fecerat. Sed & hos motus immerita Reginę felicitas compoſuit. Interim fama de illius impudicitia apud Italiæ Principes, omnia, vt ſolet, in maius prouexerat. Quidam perditos feminæ mores miſerebantur: aliis inde contemptus; Pontifici iuſta indignatio. Qui pacis artes, quàm vim & arma valitura arbitratus conuenit cum Regina, vt maritum cuſtodiâ eductum reciperet. Ioannes per ſpeciem honoris Romam vocatus. Sforzias contra Braccium Pontificis hoſtem Eccleſiæ Romanæ Vexillifer dictus eſt. Ita diſſociatis æmulis, & adultero procul relegato honori reginæ & regni ſaluti conſultum videbatur. Verùm Sforzias cùm animaduerteret, reginam parùm ęquo aduerſum ſe animo eſſe, vt quem abſentię Caraccioli cauſam putabat; omni ope adniſus eſt, vt is reduceretur; ſatius ratus aliquo eſſe apud Reginam loco, quàm nullo. Quod & facilè perfecit. Cęterùm quam ex amatoris reditu hauriebat Regina voluptatem, eadem Regis mariti tædium & auerſationem & poſtremò odium animo ipſius inſinuauit. Vnde ille igno-

ignominię & ludibriorum, quibus sęuiebat quotidiè infensa vxor, impatiens in Galliam abijt, ibiq. monasticam vitam professus est. Iamq. lęta viduitas Ioannę cōtigisse videbatur: cùm ecce denuò Pontifex illi succēsens, quòd Braccium Ecclesiæ hostem ad sua stipendia acciuisset, Ludouicum Andegauensem ad suscipiendum regnum vocauit. Vnde Regina consiliorum egens in vltimum subsidium Alfonsum Aragonię & Siciliæ Regem filij loco adoptauit. Sed mox simultate inter illos orta, & irritâ factâ prætextu ingratitudinis adoptione, in locum eius euocauit Ludouicum, quem diximus. Opinio est, nō magis vt haberet, quem Alfonso opponeret, quàm vt Caraccioli nimios spiritus compesceret, animum ad Ludouicum paullò antè hostem vertisse. Quippe is ex familiaritate sumptâ arrogantia & mox contemptu reginę parùm eius dignitatis reuerens videbatur. Et aderant callidi in aula homines, qui adhuc dubitantem irasci propellebant. Nondum odio erat ille, sed amari desierat: cùm tandem superuenit, quod exitium maturauit. Vetus illi cupido erat, filium suum euehendi ad Salernitani principatus dignitatem; qua de re cùm appellasset Reginam; certus, vt opinabatur, haut refragaturam: illa, cuius animum, vt diximus, Caraccioli superbia, & inuidorum sermones mutauerant, repulit nimia petentem. At ille non asperitate modò verborum, & intemperantia linguę, verùm etiam, vt ferebatur, alapa repulsam vltus est. Quare Regina ingentem animo iram coquens cum fidissimis consilium inijt capiendi hominis. Committitur negocium quibusdam

ex præcipua nobilitate: qui, ne regina insita leuitate animum mutaret; & Senescalli, si pristinum gratię locum reciperet, vindictam veriti, tutius esse statuerunt occidere. Præmittitur quidam Germanus Reginam ex Austria secutus: qui ædium foribus immaniter pultatis reginam ex catharro in vicinia mortis agere nũciat. Reserata porta irrumpunt coniurati; & prostratum humi Caracciolum aliquot vulnerib. conficiunt. Hic fuit exitus hominis, qui dum per flagitium parta potentia superbè, & in illius, cuius eam beneficio habebat, contumeliam vtitur, non magis alieno scelere, quàm sua stultitia periit.

Domitius Corbulo Prætura functus de L. Sulla nobili iuuene questus est apud senatum, quòd sibi inter spectacula gladiatorum loco non decessisset.) Ociosa quæstio est, virtus nobilitati, an hæc illi præstet? Nec enim vera nobilitas alia quàm virtutis nota à plebe discriminari debet. Et antiquitus honor & cultus & nobilitas in virtute præcellentes delatus ab ijs, qui ad tàm sanctum splendorem obstupescebant. Hoc priscis temporibus vnũ erat remedium emergendi è latebris vulgi, cùm omnes initiò pares esse natura iussisset. Idem deinde honos nobilium filijs habitus; primùm à paternis clientibus, deinde ab omnibus, qui inesse in ijs semina paternæ virtutis arbitrabantur. Ita virtus erat, quæ nobiles faciebat. Nunc qui propria destituti virtute nihil aliud ad sui commendationem habent quàm inanem maiorum memoriam, quē honorem, quem cultum merentur? Venerabilis ista maiorum virtus, ex qua præter memoriam nihil in posteris superest, similis est

ma-

magnificentissimis ædibus, ex quibus prȩter latrinam nihil ruina aut incendium reliquum fecit.

Illud etiam hîc notandum venit, ægrè seniores iuuenibus cedere; adeoq. imprudenter iuuenes admoueri muneribus, & dignitatibus, quibus etiam senes subiecti sunt. Nouimus quàm benè Sebastiano Venerio cum Ioanne Austrio conuenerit: cùm ille hunc puerum, hic illum importunum senem appellarent. Pro Venerio ȩtas, pro Austrio imposita dignitas erat. (v. *M. Ant Gratian. 1 v. de bell. Cypr.*) Fit etiam interdũ, vt senes parere indignentur; & iuuenes iubere erubescant &c.

Haut perinde publicè vsui habitum, quam exitiosum multis.) dixi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Ne quem magistratum sua vxor comitaretur &c.) de hoc consilio aliisq., quibus corruptionibus sordibusque ius dicentium obuiam iri possit, plenè dixi ad lib. 11. vreb. *Inter quæ L. Piso ambitum fori &c.*

Bellum formidine morentur.) Ridiculum est, quòd cũ in exercitibus bellisq; omnia in horrorem terrorisq. imaginem composita sint; videanturq. & audiantur vbiq; arma, viri, equi, tubæ, tympana; vltima in vilia scorta desinant. In castris Romanis capitale erat esse feminam: sicut demonstrat in Antiquitatum libris Thomas Dempsterus: cuius viri nuperrimȩ morti nõ possum, quin hîc ingemiscam.

Sæuum, ambitiosum, potestatis auidum.) Egregia encomia mulierum, à viro profecta, cui concors coniugiũ, & sex ex vna liberi. Quid Socrati similis de Xantippe aliqua diceret?

Castigatis obliquè patribus, quod cuncta curarum ad Principem reijcerent.) Erat hoc dominationis arcanum; Senatum priuatarum causarũ iudicatu obtinere; quò Principes dominatu liberiùs fruerentur. Tac. infr. hoc libro. *Sed Tiberius vim Principatus sibi firmans imaginem antiquitatis Senatui prębebat, postulata prouinciarum ad disquisitionem patrum mittendo.*

Auunculum esse Seiani Blasum, atq. eò prȩualidum.) Digna Manio Lepido, quem Augustus capacem imperii (*Tac. 1. annal.*) haut vanè dixerat, prudentia, *cedere maiori*; & donare, quod bonis condicionib. vendi nequit. Stolidæ prȩsumptionis est, competere cum ijs, qui potentiorum fauore nituntur.

Neq. quenquam in Capitolium, aliaue vrbis templa perfugere, vt eo subsidio ad flagitia vtatur.) Scimus tamen hodieq. quibusdam in locis vetustatem asylorum magis tutam improbitatem prȩstare, quàm iustis solatijs explicare humanitatem. Ita ipsa Dei templa scelerũ custodiam agunt, ad audaciam nouorum facinorum, & infamiam religionis. Statuebantur primitus asyla, & in illis securitas erat, qui non tàm scelere noxii, quàm humana imbecillitate lapsi veniam & miserationem, quàm pœnam merebantur. Nunc flagitia hominũ, vt Optimi Maximi Dei cærimoniæ proteguntur. (*Tacit. infr. hoc lib.*) Modus igitur prȩscribendus; & hominum non item scelerum securitati prouidendum est.

Neq. luxus in iuuene adeò displicebat. huc potiùs intenderet diẽ ædificationibus, noctẽ cõuiuijs traheret, quã solus et nullis voluptatib. auocatus mȩstam vigilantiã, et malas curas exerceret)

ceret.) Ita hominum iudicia sunt in iuuenibus lætam voluptatibus adoleſcentiam excuſare; contrà querulam ſemper ſenum naturam, & faſtidientem omnia cenſuram damnare. Vt enim arbores, quæ multo ſucco in inutiles ramos exuberant, tandem matureſcente illa luxurie feliciſsimos prouentus alere poſſunt; ita iuuenes nimio æſtu exultantem liberumq. animum nactos, tandem iuſta & ad ſapientiam ſufficiente moderatione reſidere. Senes, dum preterita tempora ſola beata predicant, dum iuuentutis exerrantem, ſed in orbitam olim redituram licentiam damnant, validioribus plerunque vitijs obnoxios eſſe: tunc mala conſilia, *iram, & ſimulationem*, *& ſecretas libidines* (*Tac. 1 annal.*) agitare, tunc improbas cupiditates ordinare &c.

Ob magnitudinem æris alieni rebellionem cœptauere: & pòſt: *per conciliabula & cœtus ſeditioſa diſſerebant.* & pòſt: *egregium reſumendæ libertati tempus &c.*) Duæ ſunt precipuę regnorum peſtes, Ambitio, & Deſperatio. Sed hęc illâ peior. quippe ambitio occaſionibus intenta lentioribus procedit conſilijs, quibus obuiam iri poteſt; deſperatio vltimis conſiliorum præcipitijs, quib. *aut perit aut perdit*, animum aperit. Sed abrupta illa conſilia vel ex imminentium metu procedunt; vel ex ęris alieni magnitudine. Ex flagitijs ac pœnę metu ſanè maxima peccandi neceſsitudo eſt. Tunc igitur *periculis per pericula quærere remedia*, & manifeſtis flagitiis *ab audacia ſubſidium petere* optimum ducitur. Quib. *ambiguæ domi res*, (*Tacit. 1 hiſtor.*) *& afflicta fides in pace eſt, turbatis rebus alacres, & per incerta tutiſsimos ſe putant*

(*Tac.*

(*Tacit. 1. histor.*) *domesticis malis excidium patriæ opponere.* (*Tacit. v hist.*) *& priuata vulnera, Reip. malis operire* solent. (*Tacit. 1. hist.*) Publica quisq. ruinâ mauult occidere, quàm suâ proteri. Qui in Domitiani necem conspirauit, interceptarum pecuniarum reus fuit. (*Sueton. in Domit c.* xvII.) In Gallia Syluanus desperatione ad rebellionem compulsus. (*Amm. Marcell.* xv.) Catilinam Salustius, & C. Cæsarem Plutarchus & Suetonius, ære alieno coactos tyrannidem affectasse testantur. Sed huius farinę hominibus ea consuetudo est; priuatis necessitatibus aut ambitioni libertatem & tyrannidis depulsionem obtendere. Nec quisquam alienum seruitium & dominium sibi concipiuit, vt non istud gratiosum in vulgus libertatis vocabulum vsurparet. Vt imperium euertant, libertatẽ præferunt: si peruerterint, libertatem ipsam aggredientur. Sed quacunq. specie scelus tueri & ornare moliuntur; diu est, quod eandem alii rebelles maculauerunt. Sandrocottus post mortem Alexandri Magni, velut ceruicibus iugo seruitutis excusso, prefectos eius occidit. Author libertatis fuerat; sed titulum libertatis post victoriam in seruitutem vertit. siquidem occupato regno populum, quem ab externa dominatione vendicauerat, ipse seruitio pressit. (*Iustin. lib.* xv.) Arminium pro libertate pugnantem fauor habebat: sed idem pulso Maroboduo & abscedentibus Romanis regnum affectans libertatem popularium aduersam habuit. (*Tacit.* II. *annal.*) Vicecomites, patritij Mediolanenses immanibus illis partium studijs, quæ totam Italiam in Guelforum & Gibellinorum nomi-

na diuidebant, pulsis Guelfis, ciuitatis dominationem occupauerunt (*Guicciard.* I. *hist.*) Olim in Frisijs, quod animo quisq. suo minus honestum conceperat, id penitus abditum honestissima specie studij defendendæ libertatis popularis obtegebat. Omnes bonum publicum iactabant; pleriq; sub hac larua suos affectus, suamq. cupidinem in aciem producebant. (*Vbbo Em.* XXI. & XXII. *hist. Fris.*) Gallici regni proceres nefandã contra Regem suum conspirationem *Boni publici bellum* appellabant. (*P. Aemil.* X.) Solent hi tales gentium turbatores *per conciliabula & cœtus seditiosa disserere*. Ad præcipua oppida non vno prętextu diuertentes, magistratus in secreto, aut exhibito conuiuio hilariores monent, ne publicam libertatem prodant. Pessimis consilijs infestari patriam. meminissent se in regno, non sub tyrannide esse. Nec in Principem quicquam addunt, nisi ita perplexè, vt vel ipsi id possint excusare. Cùm his verbis incitatos vident, quasi familiariùs agentes imperfectum aliquid inter suspiria, vel publicè, vel pręcipuis in aurem loquuntur; vt piâ solicitudine plura timere videantur, quàm quę audeant euulgare. Inde plurimi in hos, vt patriæ columina aspicere, curaq. subtristi Principem fastidire occipiunt; cùm præsertim iactetur plerunque in populis, nunc contemptis popularibus ad publica negocia acciri peregrinos; qui nobilitatem & auitas opes iactantes domi æterna maiorum vilitate, vel furnarijs purgandis (*Rauchfangkehrer*, *Caminfeger*) vel aliâ ministeriorũ sorde sustentauerint ieiunę vitæ supplicium: nunc tributa & portoria augeri: cædes deniq; imminere

ab

ab infesto Principe. His artibus in ciuile bellum impulsi miseri non sentiunt ab initio, grauiora se sub rebellibus pati, quàm antè sub regibus tolerauerant: Tandem errore discusso, quid rebelles sint, & quid Rex fuerit, tristissima æstimatione pensantcùm non agnoscit vtilitatem promissam patria multa strage deformis. Pellitur pietas, iura negliguntur. Infidæ sunt euntibus vię: domus viciq. passim rapinis, furore, incendio affliguntur. sola deniq. castra in squalentibus campis fulgentia. Ac vt membra, quę violentia de naturali sede demouit, non nisi per violentiam in articulos suos redeunt, ita prouincię quæ hoc modo ab obsequio diuerterant, priùs errorem multis cladib. expiare necesse habent, quàm antiquę & à se proiectæ rectitudini reddantur.

De continuatione tributorum.) Hæc frequentissima omnium ab omni ęuo rebellionum causa: de qua dicā ad lib IV.

Tulere auxilium, quò dissimularent defectionem.) Ea ciuilium armorum condicio est, vt rebellium duces nō omnes suos ad aperta facinora educant. Aliqui remanent circa Principem, læuis animis; & illinc quidem militant, isthinc fauent. Sic infesta omnia Principibus; infidæ procerum sententiæ; consilia ad hostem delata, neque domi quàm in campis minus periculum.

Aspernatus est indicium aluitq. dubitatione bellum) nihil tutò in hoste despicitur: quem spreueris, valentiorem negligentia efficiet. (*Q. Curt.* VI.) Viri fortis est, vt nihil timere, ita nihil contemnere. (*Liu.* VI.)

No-

Nobilissimam Galliarum subolem, liberalibus studijs ibi operatam (occupauerat) *vt eo pignore parentes, propinquosque eorum adiungeret.*) Egregia firmandi principatus, tenendiq. in officio populos ratio. Simile Alexandri consilium est, qui Indiam & inde Oceanum petiturus, ne quid à tergo, quod destinata impedire posset, moueretur, ex omnibus prouincijs. xxxc I Ɔ. iuniorũ legi iussit; obsides simul habiturus & milites. (*Q. Cur.* VIII.) Hannibal parto Hispaniæ Regno, quò res suas Carthaginensiumq. firmaret, ex interioribus ciuitatibus delectæ iuuentutis aliquot millia Carthaginem, non tàm præsidium, quanquam id prætendebat, quã obsides fidei Hispanorum misit. (*Polyb.* III.) C. Cæsar occupatâ aliquâ vrbe arma, equos, obsides exigebat; obsides legens omnes, qui aut manu prompti, aut boni consilio videbantur. In Britannos expeditionem mouens robur Gallorum secum abduxit. Xenophon Seuthę Thracum Regi suasit, à Thinis, populo nuper à se victo, obsidum loco acciperet, quibus ad lædendum plurimum esset virium. (*Xenoph.* VII. *de exped. Cyr. min.*) Augustus Cæsar à quibusdam nouum genus obsidum, feminas exegit; quod negligi mariũ pignora sentiebat. (*Sueton. in Aug.* XXI.) Commodo Imp. mos erat retinere apud se liberos illorum, qui in prouincias abibant. Et Philippus I. Francię Rex Procerum Vasconum liberos per speciem honorum aulicęq. gratię pro obsidibus abduxit. (*P. Aemil.* III.) Et in Æthiopum Regis aula, regum stipendiariorum filij, prætextu militiæ & ministeriorum palatinorum, re autem vera obsides educantur. Heraclius Impera-

tor, quatuor millia delectæ iuuentutis ex Saracenorum nobilitate excitos militi suo iunxit, per speciem militarium munerum; re ipsa habiturus obsidum loco. (*P. Aemil. in Dagob.*) Carolus Magnus Frisiorum à se deuictorum militare robur in expeditionem contra Saxones assumpsit. (*Vbbo Emm.* I V. *hist. Fris.*) Polybius (*lib.* I.) Carthaginensium imprudentiam arguit, quòd mercenariorum, quibus cum postea bellum ipsis fuit, vxores liberosq. dimiserant; quibus obsidum loco vti potuissent. Deniq. Guicciardinus (I. *histor.*) Pisanorum rebellionem, quę cùm Carolus VIII. Galliæ Rex cum exercitu in Italiam venit, cœpit, præcaueri potuisse à Florentinis ait, si illi, quod aliàs in leuissimis motibus soliti erant, Pisanorum præcipuos Florentiam euocassent.

Non multum huic arti dissimile est illud Sophisma, quo Hispaniarũ Rex Genuenses tenet: quoq. primùm Carolus V. Imp. vsus est. Cùm enim ille Andreâ Auriâ intercedente arcem vrbi imponere, hoc est iugum ciuibus non posset; (*Carol. Sigon.* II. *de vita Andr. Aur.*) Genuensium pecuniam, quâ ferè illorum opes constant, mutuò sumpsit, eamq. graui fœnore pauit: sicq. hominum quęstus dulcedine illectorum opes sensim ad se contraxit; & vrbem in ęre suo, hoc est, ciuium studia in potestate habuit. (*Thuan.* LXI.) Et hoc respectu hodieq. liberiùs Genuensibus quam Mediolano imperare Hispaniarũ Regem asserit Thomas C. (XIV. *de Monarch. Hispan.*) cùm Genuæ nihil decernatur, nisi volente aut sciente Rege: verentibus ciuibus, ne, si secus faciant, possessionibus & reditibus, quos
in

in Hiſpania habent ampliſſimos, ſpolientur. Simili ratione Raguſiis hodieq. Turcarum Imperatorem, & olim Florentinis Galliæ Regem imperaſſe idem Camp. teſtatur. Et eadem arte olim Leuconem vſum, Polyænus (VI. *ſtratag.*) Et Eumenem Plutarchus (*in Eum.*) ſcribunt. Verùm, quod de Hiſpanis dixi; ſanè ita erant ſuperiori ſeculo decantatæ Hiſpaniarum theſauri, vt ſtuperent timerentq. tantam opũ vim cęteri etiam armati Principes. Sed multa ſunt, quę ſolâ famâ ſtare priſtinas diuitias euincunt. Quid enim? cur tanto ſuo cum diſpendio à Genuenſibus mutuas accipit pecunias Rex? Scilicet, aiunt, vt ita velut pignori nexam habeat illius Reip. fidem. Sed quærere libet, cur, vt pignori teneat Rex Genuenſiũ animos, pignori mancipet regnorum ſuorum reditus, tres aut quatuor annis antè, quàm ipſe eos perceperit? quæ politica, quę œconomica ratio hoc præcipit? cur vſuras ſtipulantibus Genuenſibus promittit tàm magnas, tàm enormes? cur tot ab Hiſpanicis exercitibus ob non repręſentata ſtipendia audiuntur querelæ? tot ſeditiones? tot defectiones? Ego ſanè aliorum relationibus didici, ex Indiis annuatim vix, vt nos numeramus, tres milliones ad Regem, reliqua ad priuatos 3000000 ſpectare: ipſam Hiſpaniam ſterilem & deſolatam: Eccleſiaſticos decimis ac ſubſidiis nimis grauari: regni Proceres magnam partem decoxiſſe; deniq. Hiſpanos mercatores petenti Regi vix quingenta millia aureorum contribuere poſſe; vt ære alieno, quo Carolus V. & Philippus II. ſponte obſtricti Genuenſes tenebant, hodiè Rex Hiſpaniæ Genuenſibus ineuitabili

necessitate teneatur.

Odio praesentium & cupidine mutationis suis quoq. periculis laetabantur.) Extremum malorum, & deploratae reip. argumentum, vbi taedio odioque praesentium & mutationis cupidine suis quoq. periculis lętantur afflictae gentes; miseram pacem vel bello benè mutari arbitrantes.

Intolerantior seruitus iterùm victis.) quippe durioribus condicionibus iugum iteratò subeunt. Et inde Principes, qui restrictâ potestate certisq. legibus imperant, callidâ arte rebellionum initia non statim reprimere, sed *alere dubitatione* solent: quò deinde victis & deprehensis in scelere, quasi iure belli adimi immunitates, & quibus superbiebant, priuilegia auferri possint.

Quantò pecunia dites & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles.) Mercaturae exercitium, cùm solo lucro fines suos metiatur, abiectos facit animos, odio habet bellorum dispendia, & vitiosum pacis desiderium ingenerat. Ex quo consequitur, vrbes populosas artium manuariarum & mercimoniorum exercitio facilè in officio contineri. Harum enim maximè interest, esse pacem, cuius beneficio negocia florent, vigentque nec vllis carminibus aut incantamentis feliciùs populorum beneuolentia conciliari potest, quàm pace & ditescendi subministratis occasionibus. Itaq. parùm illi Reip. sueę conuersiones animaduertūt; modò mercaturę suae vtilitate & lucri dulcedine non priuentur. Alterum, quod hîc noto, est, bella, quae cum Rebusp. à Regibus geruntur, trahendo & cunctando plerumq.

felicia

felicia Principibus exire. Quantumcunq. enim illa cupidè decernantur: tamē suscepta ob sumptus (quos naturaliter ciuitates horrent) molestias, & commerciorum impedimenta mox grauia esse incipiunt. Indeq. vel ob stipendia parcè prębita, vel commeatuum inopiam, vel parùm amicam de ducibus opinionem, quos plerunq. aut conspirare cum hoste, aut sui commodi causa trahere bellum suspicantur, quantumuis magnos exercitus dissolui necesse est. Tertium, quod hîc obseruo, est; longè aliam veteribus, Imperatorũq. constitutionibus causam fuisse, cur Nobilibus mercimoniis interdiceretur, quàm hodiernis Gallorũ Germanorum, Sarmatarum, Hispanorum moribus, à negociationibus Nobilitatem excludentibus. Maiores nostri mercaturæ exercitium dignioribus ideò non concedebāt; quia *perniciosum vrbibus*, & potentiam nobiliorum obstituram commerciorum libertati cēsebant. (l. III. C. *de commerc.*) Nostris autem persuasum est, vile, atq. nobili generositate indignum, istud esse exercitium. Quæ opinio, non tàm quòd omninò vera sit, quàm quòd ea Principum arte primùm seminata, nunc etiam alatur; inualuit. Cùm enim illi magnitudinem suam atq. securitatem in armis consistere sciant; nec ignorent; Nobilitatem semel degustatâ lucri ex mercimoniis prouenietis dulcedine abiectis armis negocia mercantilia sectaturam: necessarium fuit, eam illis sententiam paradoxo proximam infundere, quâ acquirere sibi emendo vendendoq. vile & abiectum, aliis latrocinari gloriosum esse crederent. (v. *Bocc. cent.* I I. *cap.* XXXIX.)

Neq.

Neq. decorum Principibus, si vna alteraue ciuitas turbet, omissa vrbe &c.) v. not. ad librum 1. verb. *non omittere caput.*

Auctorem (. Caesari prauitatis & discordiarum arguebat) v. quę dixi ad lib. 11. verb. *inuisus Tiberio, quòd eum Rhodi agentem &c.*

Sed caeteris haut lœta memoria Quirinij erat.) Falluntur Principes, qui quâ indigni quidam apud illos gratiâ florent, eandem apud omnes esse arbitrantur.

Vana à scelestis, dicta à maleficijs differunt.) Ita s. lib. 1. *facta arguebantur, dicta impunè erant.* v. quae dixi ad lib. 1. verb. *immotum aduersus eos sermones &c.*

Neq. carcer, neq. laqueus &c.) Egregia ratio monendi potentiores; non intempestiuis contradictionibus, & contumaci libertate illos irritare; sed quò ab insanis audiamur pacatiores, primùm eosdem simulare affectus: Nec enim ira sub primum impetum vllâ prudentia consilioue tractabilis est. Hoc modo Otho Marium Celsum ad supplicium à militibus expostulatum, simulatione irae vinciri iussum & maiores pœnas daturum affirmans, praesenti exitio subtraxit. (*Tac. 1. hist.*)

Factum Senatus consultum, ne decreta patrum ante diem decimum ad aerarium deferrentur, idq. spacium vitae damnatis prorogaretur.) Theodosius Imperator triginta dies à die latę sententiae constituit, intra quos sententia capitalis executioni non mandaretur. (l. xx. C. *de pœn.*) Imperium nihil est, nisi cura salutis alienae: bonique moderatoris est restringere potestatem, resistere cupidi-

piditati & implacabili iracundiæ; nosseq́;, vt Cæsar Dictator aiebat, miserum esse instrumentum senectutis recordationem crudelitatis: ideoq. de vita & spiritu hominis, qui diuinitatis pars est laturum sententiam diu multumq. cunctari debere, nec præcipiti studio, vbi irreuocabile factum est, agitari. Apud Proconsulem Asiæ Dolabellam Smyrnea materfam. filiū proprium & maritum necasse confessa est, quòd filium suum ex priore matrimonio susceptū ab eis occisum comperisset: & comperendinata, cùm consiliū, ad quod ex more delata est, anceps quid inter vltionē & scelus statui debeat, hæsitaret, ad Areopagitas missa est. Hi causâ cognitâ centesimo pòst anno cum accusatore mulierem adesse iusserunt: ne aut absoluerent veneficam, aut filij vltricem punirent. Ita nunquam tardum existimarunt, quod est omnium vltimum. (*Ammian. Marcell.* XXIX *Valer. Max.* VIII. c. I. *A. Gell. lib.* XII. c. VII.) Cunctator esse debet, qui iudicat de salute hominis. Alia sententia potest corrigi; de vita transactum non patitur immutari. (*Cassiodorus* VII. *var.* I.) Laudandus igitur Mauricius Imp. tardissimus ad irrogandam capitis pœnam; quòd delicta pœnitentia quàm supplicio sanari melius putaret. (*Theophilact. Simocatt.* I. *hist.*) In quam sententiam etiā apud Thucydidem (*lib.* III.) est elegantissima Diodati Atheniensis oratio, lectuq́; dignissima.

Aduersum luxum, qui immensum proruperat, ad cuncta queis pecunia prodigitur.) Quod idem sanè de nostris temporibus verè dici potest. Galli, Germani, Itali, Hispani, Sarmatę præcipuè luxus infamia laborant.

Sed

Sed in his populis alibi procerum tantùm & nobilitatis id malum est, alibi etiam ad oppidanos homines peruenit. *Creuerunt eluuies, & gurgites prærupti conuiuiorum, & epulares triumphi, vsusq. abundantis serici; & textiles auctæ sunt artes, & culinarum solicitior cura; & ambitiosa ornatarum domorum sunt spatia.* (*Ammian. Marcell. xxii.*) A serico peruentum est ad aureas & argenteas vestes; ab his ad texta serica, quæ margaritę & varij generis lapilli implent per suos colores distributi. Quid catenas dicam, & gemmea cingula, & adamantinas fibulas, & bina ternaq. patrimonia mulierum auribus pendentia? & feruentia saltantibus equis stabula? & ministrantium exercitus? & quid non? Digna principibus imò necessaria cura foret, prouidere, ne dites familiæ, aut claritudine insignes studio magnificentiæ prolabantur. Sed opinor, ex aliorum inopia securitaté sibi conciliari nunc persuasum est Principibus.

Omittere potiùs præualida & adulta vitia, quàm hoc adsequi, vt palàm fieret, quibus flagitijs impares essemus.) Nocet sæpè antiquus rigor, & nimia seueritas, cui iam pares non sumus. (*Tac. 1. hist.*) Eleganter de dictatore Sulla Lucanus: (*lib. 11.*

-dumq. nimis iam putrida membra recidit,
Excessit medicina modum: nimiumq. secuta est,
Qua morbi duxere, manus. periere nocentes,
Sed cùm iam soli possent superesse nocentes.

In omni vitę genere sunt, quæ à pristina sanctitate & maiorum innocentia ita degenerarunt, vt coercitio fortassis plus damni in Remp. latura sit; præualidis ita

&

& adultis vitijs, vt qui vlcus hoc tangat, non aliud effecturus sit, quàm vt palàm fiat, quibus vitijs impares simus. Non possum hoc efficaciùs dicere, quàm expressit hac sua ad Senatum oratione Tiberius: quæ tamen de solo luxu est, & sumptuarię legis contemptu. sed alterum quoq. exemplum est in militia nostra, quæ in tantam degenerauit licentiam, vt nullis modis ad veterum disciplinam reuocari posse videatur. Quippe conniuendo intenduntur flagitia, & seueritatem non fert inueterata licentia. Marchio Marignanus, pręstantissimus ducum, qui superiori seculo floruerunt, quòd duos ex tribunis, meritos sanè in quibus exempla faceret, supplicio capitali affecisset, adeò cęteros offendit, vt multi duriciem eius, & perpetuos labores causati misionē flagitauerint. (*Io. Bapt. Cin. v. de vita Cosmi.*) Pius V. Pontifex Maximus, cùm mulieres, quæ corpore quęstum Romę faciunt, certæ vrbis regioni clausas degere iussisset; ex eo sæpiùs monitus est, adulteria, incestus, & cętera qu æque infanda frequentiùs patrari.

Diuites satias in meliùs mutet.) Quanquam ea inueterati huius mali vis est, vt mediocribus remedijs sisti non posit: attamen Principis exemplum fortassis validius esset, quàm pœnę ex legibus & metus. En morbum Tiberij iudicio prævalidum & omni medicina fortiorem Vespasianus sustulit; non pœnis, non legibus, sed suo exemplo; antiquo ipse cultu, victuq;. Obsequium inde in Principem & æmulandi amor. Alterum consilium est, pœnas luxui statuere, & omnibus rebus, quib. ille instruitur, vectigalia tributaq;

imponere: vtiq. multò maiora, quàm frumento, cæterisq. rebus, quibus necessariò etiam pauperes vtuntur.. Quidam odio habebunt insaniam tanti emendam: aut, si nec tunc resipuerint, saltem ex prodigalitate sua iactantium etiam ad Principem pars perueniet.

Magnitudo famæ exitio erat) v. quę dixi ad lib. 11. verb. *cæterum Tiberio haut &c.* & ad hunc lib. s. verb. *fato potentię &c.*

Obsequium inde in principem & æmulandi amor &c.) De Principis exemplo eiusque vi in animis ciuium nemo est, qui non aliquid adnotauerit. Ego igitur, in quibus ab aliis pręuentus sum, non tango.

Ne Regis aut dictatoris nomen assumeret) v. quę dixi ad lib. 1. verb. *eadem magistratuum vocabula.*

Ne successor in incerto foret) v quæ notaui ad lib. 1. verb. *subsidia dominationi.*

Nec omnia apud priores meliora.) quod eleganter, vt omnia, demonstrat in principio libri secundi Balthasar Comes Castilionæus; & singulari opere Secundus Lancellotus Perusinus. (*in libro quem Hoggidì inscripsit.*)

Ad disquisitionem patrum mittendo) v. s. lib. 1. verb. *Eadem magistratuum vocabula.*

Impunitas asyla statuendi) dixi s. hoc eodem lib.

Non ex rumore statuendum.) Cùm Delphidius orator, documentorum inopia apud Iulianum exclamasset: Ecquis Cæsar, nocens esse poterit vsquam, si negare sufficerit? Iulianus respondit Ecquis innocens esse poterit, si accusasse sufficiet? (*Amm. Marc. adde l. vlt. C. de accusat.*

Ex-

Excitari quosdam ad meliora &c.) dicam ad lib. VI.

Et Pontificis maximi arbitrio plus quam binoctium abesset: dum ne diebus publici sacrificij, neu sæpius quàm bis eundem in annum.) Tanta cura sacrorum fuit, etiã qui nulla sacra habebant. Nunc *beneficiati* interdum Ecclesiis suis penè tàm rari ignotiq. sunt, quàm Hispaniarum Rex populis, quos in Indijs imperio suo tenet. Paulus IV. Pontifex vitam religiosam professis in cœnobia, vnde qualibet ex causa exierãt, pręstitutâ die nulla mora aut excusatione adhibita, redire præcepit: ni id facerent, à sacrorum communione excluderentur; quę sacerdotia obtinerent, Apostolicę sedi cederent; obtemperare detrectantibus, vt ab alijs internoscerẽtur, pileo aut galero lineum album filium imponere iussit. Adeoq. seuerè in eo edicto exequendo enitebatur, vt complures in Pontificis ditione satellitum manu in vincula truderentur, alij in triremes conijcerẽtur. Sed tanta ex ea lege hominũ turbatio ac tumultus Venetijs maximè, quã vrbẽ, qui edicto parere nolebant aut non poterant, ad triginta millia, vt tutissimum perfugium elegerant, exortus est, vt pleriq. desperatione adacti in Turcarum oras proficisci, vel in Germaniam migrare statuerent; quidam in ædibus delitescentes rei exitum, ac Pontificis propinquum lethum expectarent. (*Andr. Maurocen. VIII. Histor. Venet.*)

Pompeij theatrum igne fortuito haustum Cęsar extructurum pollicitus est.) Augustus inuenisse Romam latericiam, & relinquere marmoream gloriatus est. (*Suet. in Aug.*) Et sanè ædificandi studium non solùm inge-

nuam quandam habet voluptatem; sed & magnificentiam principum auget, ciues ad architecturam, sculpturam, picturam aliasq. egregias artes excolendas inuitat: pauperes deniq. inde quotidiano labore victum sibi procurant. Vias publicas lapidibus sternere, flumina pontibus iungere, muros ciuitatum reficere, adq. eam redigere securitatem, quam diabolicę oppugnandi artes atque instrumenta hodiè requirunt; munimenta locis opportunis, templa item & Nosodochia, Gerontocomia, orphanotrophia constituere, porticus & bibliothecas aperire: deniq. sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo extructa sunt, animo, ab interitu vendicare &c. Hæ sunt structurę principis curas exercere dignę. Insania Neronis fuit, domum ædificare, in qua haut perinde gemmæ, & aurum miraculo essent, solita pridem & luxu vulgata; quàm arua, & stagna, & in modum solitudinum hinc syluæ, inde aperta spacia & prospectus.

(cæteros quidem ad spem alliceret, arma sine noxa ponendi, ipsius Ducis quoque modo potiretur.) Optima ratio similia extinguendi incendia. Princeps furoris pręteriti omnibus gratiam faciat, si qui defectionis pœnitẽtes ad ipsum transiuerint. Quicquid hactenus est delictum, nullum forum, nullam legem vendicaturam. Hanc veniam suâ fide publicè sanciat. Excutiet plerisque ista benignitas, & in cõtrarium, si perstiterint, metus, insaniam. Multi per circuitus dilabentur. hi commilitones sequentur, illi trahent. Ducis ita destituti potiẽdi facilis erit aliqua ratio.

Ca-

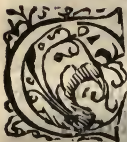
Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur.) dixi ad principium huius libri.

Præfulgebant Cassius atq. Brutus eo ipso quòd effigies eorum non visebantur.) Frustra laborat inuidia conspicuas & laude dignas actiones sua malignitate obscurare: & egregijs facinoribus *negatus honor gloriam intendit.* (*Tac.* IV. *annal.*) Labeoni quod pręturam intra stetit, commendatio ex iniuria; Capitoni, quod consulatum adeptus est, odium ex inuidia oriebatur. (*Tac. hic*) Ælio Lamiæ non permissa prouincia dignationem addidit. (*Tac.* IV. *annal.*)

Finis Notarum politicàrum in librum tertium Annalium.

C. CORNELII TACITI.

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII NOTÆ POLITICÆ ad librum IIII. Annalium C. CORNELII TACITI.

VM repentè turbare fortuna cœpit.) Nescio quo fato fiat, vt nunquam fortuna eandem vni faciem vsq. ad extremum vitę ostendat. Nihil de Crœso dicam aut Polycrate: quorũ vterque cùm felicitatem suam ipsi mirarentur, alter suspendio perijt, alter à viuicomburio parũ abfuit. Carolus Magnus à Saracenis magna clade in descensu montis Pyrenęi affectus, discere potuit, deficere suam fortunam. Nec Quinti Caroli ad extremum fida constansq. fuit felicitas. Nam & per duces suos detrimenta accepit, & à Germanis fugatus, & Mediomatricum vrbem frustrà tentauit. Suleimano deniq. vt valida in rempub. Turcicam fortuna, ita domi improspera fuit, ob ęmulationes aut ambitionem filiorum, quos morte quoq. punire necesse habuit. Sed nec in Persas expeditio priori gloriæ respondit. Ita quæ in vegeta ætate viget floretq., in senibus marcescit, felicitas.

Sa-

Sæuire ipse, aut sæuientibus vires præbere.) Dicam ad librum sextum, quî fiat, quòd senes, in quibus languescere cholera debebat, ad crudelitatem inclinatiores sunt.

Mox Tiberium varijs artibus deuinxit adeò, vt obscurũ aduersum alios sibi vni incautum intectumq. efficeret.) Meritò miratur Tacitus, Tiberium tanta experientia, tãta prudentia adeò à Seiano falli potuisse; huiusq rei causam non Seiani solertiæ, sed Deûm iræ in rem Romanam adscribit. Et sanè indigna res est, Principes, qui sæpenumerò non extraneorum modò, sed filiorũ quoq. & proximorum ambitionem suspectam habẽt, nec dominationis socium vllo modo ferre queunt; vel sua stupiditate, vel aliena fraude eò adduci, vt se infamia faciant seruorum suorum mancipia. Res miraculo proxima, illos, qui ante susceptum principatum spiritus ambitione inflatos, animum extremè dominationis sitientem prætulerant, pòst, abdicato quasi à se omni imperio, pudendâ metamorphosi, omnem potentiam alijs transcribere. Miraculum, cuius non magis, quàm quòd magnes ferrum trahit, causam reddi posse Boccalinus ait. Et tamen exemplorum frequentia, cùm demere stuporem deberet, auget. Ecce Galba trium nequissimorũ arbitrio regebatur. (*Suet. in Galb. XIV.*) Claudius ab vxore & libertis, vt à paruo Æthiope Elephas circumagebatur. (*Sueton. in Claud. XXVIII.*) Ioanna I. Neapolitana regina ad Philippę Catanensis (fuerat hęc olim fullonis vxor, cuius historiam singulari libello scripsit Petrus Matthæus Galliæ Regis Historiographus) & Ioanna II. ad illo-

rum

rum nutum imperabat, quibus corporis sui inhonestam permittebat vsuram. (*Guicciard.* I. *hist. Scip. Amirat. in lib. de vita Joanna* II.) Cõstantius Imperator apud Eusebium cubiculi sui præfectum plurimum valebat. (*Ammian. Marcell.* XVIII.) Franciscus II. Franciæ Rex Guisijs omnia tribuebat. (*Thuan.* XXIV. XXV.) Apud Carolum V. Gonzaga, Mendoza, & Episcopus Atrebatensis (cuius pater ferrario fabro apud Vesontionẽ in Sequanis natus erat. (*M. Anton. Gratian. lib.* V. *de bell. Cypr.*) omnia poterant (*Thuan lib.* viij.) Carolus VIII. Franciæ Rex ad Guilielmi Brissoneti & Stephani de Vers arbitrium viuebat. (*Guicciar.* I. *hist.*) Suleimanus à Rustane Bassa pendebat. (*Thuan.*) Clemens VII. Põtifex à Nicolao Scombergio Germano, & Ioãne Matthæo Giberto, quò vellent, ducebatur. (*Guicciar.* XVI.) Philippus II. Hispaniarũ Rex Antonio Perezio. (*Thua. T. C.* IX. *de Monarch. Hisp.*) & Episcopo Atrebatensi, (*Conestagg.* I. *de bell. Belg.*) nimium credebat. Philippus III. Lermæ Duci à seruitijs erat. (*Euphorm. in Satyr.*) &c.

Sed quàm lubrico loco stent hi tales, quàmq. sint faciles cadere, ad superiorem librum dixi. Nunc videamus, quid ex hac effusè amandi caligine redundet in ipsos Principes. Primùm non opus est dicere, hos tales, de quibus nobis sermo est, ferè maiores spiritus sumere, quàm quos deindè facilè coerceant ipsi rerum domini. De hoc enim satis abundè dictum est ad librum secundum. Tùm æmulos, aut prioris aulæ veteres ministros variis causis, & alios per speciem honoris remouere laborant: suisque clientibus regiam im-

implent. Quomodo Seianus inrepebat paulatim militares animos, adeũdo, appellando: simul cẽturiones ac tribunos ipse deligebat: neq. senatorio ābitu abstinebat, clientes suos honorib. aut prouincijs ornando. Ipsũ quoq. Principẽ ab intimâ publicarũ rerũ cognitione, quammaximè possunt, excludunt. Nã tunc oĩa tutissimè possunt, cũ domini rerũ ignoratione & credulitate in ipsos laborant. Sũmâ industriâ adnituntur, ne quis Principẽ propiùs adire, & erroris ipsũ admonere possit. Prætereà paullatim negocia, populi ad cursus, multitudinẽ adfluẽtiũ increpare extollere laudib. quietẽ & solitudinẽ artis est. Ita enim Principes plerunq. ad vitã amœnis locis degendam, ad hortorũ villarumq. delitias, ad venationis intemperantiam impelluntur. Tùm hi tales literarum ab exteris, à legatis missorum arbitri sunt: hi peregrinorum Principũ oratores primi audiunt: hi deniq. nihil, quàm quòd placet, ad Principem referunt. In hac verò libertate, quas cum exteris amicitias, si velint, nõ obruant, aut iniurias atque fraudes præcorrupti non mulceant? Quippe tantæ potentię viros clàm vicini Principes solent vel muneribus aggredi, vel, quod valentissimum ambiendi genus est, penè tanquam ęquales sic colere, vt vix intelligant se sollicitari ad turpissimam seruitutem. Fauores, proemia, & honores, quibus aliorum Principum amicos quidam afficere solent, tentamenta sunt fidei, quâ penè plusquàm coniugali Principi suo tenentur ministri. Nam horum animi, horum studia ita cum Principis dignitate coniuncta esse debent, vt, quod pudicarum mulierum est, non modò non amare aliũ,

ſed ne oculis quidem laſciuis intueri debeant. Qui igitur muneribus, qui honoribus coli ſe patiuntur, tàm precioſo concuſſi fulgure atq. excæcati nihil præter tàm munificum largitorem vident, eiq. ſe vel cũ domini ſui proditione mutuas vices debere putant: aut, ſi leuiſſimè ſcelerati ſunt, nec omninò his machinis conceſſerint, ſaltem debilitatam fidem non opponent illius conſilijs, quem illicito fœdere ſic amabunt. Porrò cum illi, qui in immenſum regiâ manu ſubuecti ſunt, nimiæ potentiæ inuidiâ laborent, ſicq. tegantur à domino, vt peti niſi per illius latus non poſſint; licentiùs turbæ fiunt, Rex ipſe vellicatur, & ſub alieno nomine proteruiùs vapulat: ac auaritiæ flagitiorumque alienorum infamiam ſubit. Deniq. nihil ad cæcitatis humanæ contemplationem flebilius eſt, quàm, cùm Reges immenſis donis amari ſe putant: cùm potiùs ſi quid in illis, quos ſic extollunt, veræ amicitiæ antè fuit, plerunq. imprudens liberalitas extinguat. Quamdiu enim Regũ amici ſenſu fruuntur lætæ quidem fortunę, ſed modicæ, & velut fragiliores hederæ arbore egent, in quam recumbant; tamdiu patronum incolumem volunt: vel quòd ab eô pendeant, vel ſaltem quòd ab eius calamitate nihil vtilitatis expectent. At poſtquam validiori trunco, ſuæ magnitudini nituntur, ſenſim ramos expediunt ab arboris nexu, quâ fulciente iuerunt in altum; vt vel eâ cadente ſtare ſublimes poſſint. Suas, inquam, res à Principis ſalute feſtinant ſeiungere, quemq. illi debent amorem, ſibi impendunt. Quippe Principem ſciunt ab amandi furore reuocatum poſſe horrere ad ſuos errores,

res, & quam condidit potentiam, vltrò metuere: deniq. propemodum esse fatale, vt postquam Rex summo illi fastigio quenquam admouit, alteruter ruat. Iam tùm ergò ab ipso cauere incipiũt, & futuræ ęmulationis suspicionem præsentibus dolis vendicant; eò commissa negocia flectentes, non quò Regis existimatio vel vtilitas inclinat, sed vnde sibi securitas in fortunam, & proditum Regem affulget. Vnde Suleimanno Turcarum Imperatori dicere solemne fuit, Principem vno ministro non nisi semel vti debere. Fidem quippe ministri eò vsq. sinceram esse, quò domini gratiam assecutus fuerit. post id non vltrà domini salutem, sed suum commodum spectare. Et tamen fatendum est, huius infidelitatis causam sæpè in ipsis Principibus esse; quorum ingratitudo facit, vt ministri negocia flectant, vnde sibi vtilitas redundat. Cùm enim Principes non nisi cùm pluit, penulâ vti velint, & focum, quo se hyeme fouerant, æstate redeunte negligant; hoc est, cùm nòn vltrà, quàm ipsorum operâ indigeant, suos ministros curent: illi quoq. ita sibi demandata negocia gerunt, quò ipsis nunquam carere dominus possit: aut, sicut piscator, vbi se satis opulentum videt, damnat ingratum laborem, retia rumpit, scapham comburit: ita qui in aulis rem fecerunt, malunt ad ocium secedere, fruiq. partis, quam sterilibus imposterum officijs Principem demereri.

Corpus illi laborum tolerans &c.) v. s. ad lib. III. verb. *copiaq. & affluentia &c.*

Numeroq. & robore & visu inter se fiducia ipsis, in cæteros metus cresceret.) Nullum est contra militares sedi-

tiones efficacius remedium, quàm ſpargere & diuidere militem, nec vnquã concedere, vt magnus exercitus ocioſus deſidens ſeipſum mirari poſſit. Ita Tac. 1. Hiſt. de Germanicis exercitibus: *ante bellum centurias tantùm ſuas turmaſque nouerant: exercitus finibus prouinciarum diſcernebantur. tùm aduerſus Vindicem contractæ legiones, ſeq. & Gallias expertæ, quærere rurſus arma, nouaſque diſcordias. &c.* & 11. hiſt. *fremere miles, & vires ſuas circumſpicere. ſeptem legiones ſtatim &c.* & eodem libro: *militari aſtu, cohortes turbidas, ac ſi vnà forent, præualidas, diſpergendi, partem Batauorum ire in ſubſidium iubet.* Druſus quoq Pannonicarum legionum ſeditionem ſuſpiciones ſerendo, legionem à legione diſſociando compreſſit. (*Tac. 1. annal.*) Et Vitellius prætorianas cohortes, è quibus ipſi metus erat, ſeparauit. Sed quoniam ad librum primum de ſeditionibus & coniurationibus dicere omiſimus: operæ precium erit nunc quædam adnotare. Primùm illud ſciendum eſt, cùm periculoſa conſilia, quò accuratiùs perpenduntur, eò ſegniùs conſtitui atq. expediri ſoleant: fieri plerunque, vt omnes coniurationes, quibus conficiendis aliquid ſpacij intercedit, euulgentur. Quòd eo magis, fit, ſi inter plures inita ſit coniuratio. Cùm enim ſcuncta præmio & metui peruia ſint; difficilimè ſecretum inter tot homines reticeri poteſt; timidos maximè & imbelles. quippe & viros inter armorum ſtrepitum educatos, cędibuſq. innutritos ſæpè in eiuſmodi conatibus animum perdidiſſe accepimus. Id etiam de coniurationibus notandum eſt, ſolere eas nundinarum, nuptiarum, feriarum aliarumq. celebritatum tempo-

re

re expediri. Ita Claudius Ciuilis specie epularum sacrum in nemus vocatos ad conspirandum contra Romanos inuitauit. (*Tac.* I v. *hist.*) & Belgæ Bruxellis in Montignii nuptiis in Hispaniarum regem coniurarunt. Et Hugonotæ specie nuptiarum Nauarræi Parisios ad suum exitium allecti sunt. (*Conestagg.* 1. *&* v. *de bell. Belg. Thuan.* l 11.) Cęterùm de instruendarum coniurationum ratione, earumq; difficultate Florentinus in disputationibus ad Liuium latè differit: quibus autem consiliis cauti Principes illas represserint, neq. Florentinus ibi tractat, nec ab aliis, quod ego quidem sciam, nisi leuiter ostensum est. Quò diligétiùs nobis in hoc argumento elaborandum. Quanquam igitur vis interdum succedat: tamen & sępiùs ea rerum condicio est, quæ violentum istud remediũ non ferat. Quid enim si magna sit alicuius Catilinæ potentia? quid si ipsa plebs in pauciores concita insaniat, & plurium vecordia constantiam eximat? Blæsus, cùm quosdam ad terrorem cęterorum adfici verberibus, claudi carcere iussisset, flagrátiorem inde vim fecit, pluresq; seditioni duces dedit. (*Tacit.* I. *Annal.*) Dux Athenarum, Florentinorum tyrannus, cùm in se coniuratum resciuisset, vnum ex suspectis comprehendi iussit. Vnde cęteri armis arreptis illum vrbe eiecerunt. Guilielmus Pazzus Florentinus, cùm Aretinos defectionem parare præsensisset, nõ libratis suis aut rebellium viribus, inermis Aretium profectus, cũ ex coniuratis vnum in carcerem coniici mandasset, à cęteris ipse captus est. Necesse igitur est, mensurare vires suas, & vbi dubius esse potest exitus, aliis, quàm vio-

violentis insistere consiliis. Primùm itaq. nihil omnino, quantumuis leue videatur, spernendum est, vnde Reip. benè vel malè esse possit. Parua scintilla contempta magnum sępè excitauit incẽdium. nihil tutò in hoste despicitur: quem spreueris, valentiorem negligentia efficiet. Viri fortis est, vt nihil timere, ita nihil contemnere. E leuissimis vaporibus nubes generantur; quę deinde atrocissimas effundunt tempestates. Quare prudenter M. Cicero Fuluię, feminę *licet* indicium, in Catilinaria coniuratione, minimè reiecit. (*Sallust. in Cat.*) & contrà infeliciter iuxtà ac imprudenter Philotas detectam sibi a vili scorto coniurationem contra Alexandrum celauit. (*Q. Curt. VI.*) Nihil est in districtis negociis tam leue, quod non interdum etiam contra sperata magnarum rerum momenta afferat. In suo quemq. periculo magnum animum habere decet: cùm de salute Principis aut Reip. timetur, credulum esse conuenit; etiam vana deferentes admittere. Pòst, vbi fraus nondum quidem detecta, at suspecta tamen est: omnibus modis operam dare oportet, vt in penitiorem cognitionem veniamus. Quod vbi factum, iniicienda seditiosorum *aut* coniuratorum consiliis mora est; vt ita omnia detegantur, nobisq. muniendi nostri tempus suppetat. Et pertinet huc, quòd quidam monet, obiiciendam esse coniuratis falsam occasionem, quâ alio tempore commodiùs, atq. nunc coniurationem explicare se posse autument: quo sophismate etiam Romani vsi sunt. Nam cùm duę legiones, quę Capuæ in hybernis erãt, contra Campanos coniurassent; Romani sparserunt fa-

famam, legiones etiam sequenti anno ibidem hybernaturas. Inde coniurati spatium nactos se rati maturiùs consultandi, distulere scelus, donec Rutilius Cos. mederi malo potuit. (*Liu.* VIII.) Hanc artem aliæ excipiunt, quas per exempla docebimus. Romani ad motus extra vrbem propellendos bellum aliquod simulabant, aut parabant. Hoc modo tribunitios furores represserunt: (*Plutarch. in Camill.*) & Sylla spectante ad seditionem milite trepidum nuncium de hostis aduentu finxit. (*Front. lib.* I. c. IX.) Et similis de Theagene Atheniensi extat historia apud Polyænum. (VII. *Stratag.*)

Constantius Cæsar auro per turbulentos seditionũ concitatores distributo rebellionem sedauit. (*Amm. lib.* XIV.) Et Iustinianus factiones ob colorum diuersitatem ortas compressit, seditionis auctoribus corruptis. (*Zonar.*) Pisander & Drusus suspiciones serendo periculum seditionis discusserunt. Et sanè non exigua prudentiæ pars est, etiam in iusto bello, proditionis suspectum reddere illum, cui maximè publica hostium res innititur, vel aliunde illi conflare inuidiam; eamq. notam ducum artem Tacitus (IV. *hist.*) appellat. Lacedæmonij, cùm scirent, Periclis ductu atque auspicio Athenienses bellum Peloponnesiacum gesturos, & viri virtutem metuerent, sacrilegium hostibus exprobrarunt, eiusq. se, ni expiaretur, vindices professi sunt. Quod non eum in finem dicebant, quòd Athenienses moueri posse sperarent, sed vt Periclem, cuius mater etiam sceleri, quod obiectabatur, participauerat, inuisum populo redderent. (*Thucyd. lib.* I.)

Ea-

Eadem arte Hannibal, cùm in agros Romæ vicinos ignem immisisset, & ad Q. Fabij segetes ventum esset, cęteris omnibus clade atq. incendio vastatis, iis tantùm abstinere iussit; ac etiam custodes adhibuit, qui inde capere quicquam prohiberent. (*Liu.* xxii. *Plutarch. in Fab.*) Cerialis quoq. idem factum extat apud Tacitum in quinto Historiarum. Et cùm Pericles ob hospitij & familiaritatis ius, quod sibi cum Archidamo hostium Rege intercedebat, vereretur, ne is, cum ciuium suorum agros vreret, suos intactos sineret, seque in proditionis suspicionem adduceret: initiò pręmonuit populum, Archidami se olim hospitio vsum: neq. sibi fraudi esse debere, si ille fortassis agris suis parceret. malle se publicos illos fieri, inq. ciuitatis censum redigi. (*Thucyd* ii. *Iustin.* iii.)

Alfenus Varus in exercitu Vitelliano castrorum præfectus seditionem compescuit, vetitis obire vigilias centurionibus, omisso tubę sono, quo miles ad belli munia cietur. Inde torpere cuncti, circumspectare inter se attoniti, & id ipsum, quòd nemo regeret, pauentes, silentio, patientiâ, postremò precibus ac lacrymis veniam quærebant. (*Tacit.* ii. *hist.*) Et quòd occiso per insidias Alexandro Florentiæ Duce populus Florentinus pro recuperanda libertate arma capere non potuit, ea inter alias causa fuit; quòd iam ante Clemens Pontifex Basilicam, ad quam in eiusmodi turbis plerunq. concursus fieri solebat, militum pręsidio munierat, & vexilla atq. ordines, in quos vrbana plebs describi solebat, adempti erant: ita vt nec caput turbandis rebus, nec locus, nec rei gerendæ ratio in-

expedito esset. (*Io. Bapt.(in.lib.1.de vita Cosm.*)

Sultani Ægyptij infinitam hominum Cairum incolentium multitudinem suspectam habentes, præaltis vrbem fossis distinxerunt; adempturi hoc modo infido populo coeundi facultatem. Et inter eas causas, quibus Venetiarum per tot secula constantem pacem atq. tranquillitatem nullę vnquam ciuium coniurationes sollicitarunt, eam vel præcipuam arbitratur Io. Boterus, quòd interfluentibus passim aquis (canales vocant) in multas veluti partes diuisa sit ciuitas.

Super hæc Romani plebem seditiosam in colonias deducebant; (*Liu* x.) eiq: agros diuidebant: quo ab seditiosis consiliis, quę ex ocio proueniunt, ad agriculturam verteretur. (*Dio* XXXVIII.) Militem seditiosum per prouincias sparsum externis bellis illigabant. (*Tacit.* III.*histor.*) Et simile quiddam est, quòd hodiè quieti imperii Heluetiorum, pręter democratiæ morem turbis & seditionibus minimè obnoxii, eá esse præcipuam causam quidam putant, quod illi stipendia apud exteros Principes facere soliti hoc modo egerere possint, quicquid in suis vrbibus turbidum: quam eandem ob causam Magnum Hetruriæ Ducem classem perpetuò alere Traianus Boccalinus scribit, cui milites & remiges attribuat vrbium suarum purgamenta. Paucos ante annos, Viennę Austrię nulla penè abibat septimana, quâ non vnus aut plures furtis & latrocinijs insignes gladio percuterentur, longaue fierent litera. Nec id mirum in vrbe magna, populosissima, omni mercimoniorum genere, & Cæsaris

aulâ ſplendidiſsimâ; in qua non magis virtutũ, quàm vitiorum collegia, &, ne parùm dixerim, cœlum cum tartaro mixtum. Nunc in eadem vrbe ferias agunt cruces & patibula, & omnis ſuppliciorum ſeueritas in caſtra migrauit. Cuius rei ego non aliam reddo cauſam, quàm quòd, ex quo bellorum incendio correpta eſt vniuerſa Germania, non illius extinguendi cauſa, ſed vt ex incendio, ruinâ, naufragio patrię raperent, agerent, ferrent péſſimi fures, accurrerunt pleriq. omnes, quibus ob egeſtatem & flagitia maxima peccandi neceſſitudo erat.

Affines ſunt populorum traductiones, & veluti tranſplantationes: quarum plurima ſunt exempla. P. Æmilius, ſubtracturus Macedonibus omnem rebellionum materiem, primores gentis cum vniuersâ familia in Italiam tranſportauit. Conſtantius Imper. Sarmatis alias ſedes dedit. (*Ammian.* XVII.) Philippus Macedonum Rex, vt pecora paſtores nunc in hybernos, nunc in ęſtiuos ſaltus traiiciunt, ſic ille populos & vrbes ad libidinem ſuam tranſtulit. (*Iuſtin.*) Auguſtus Cæſar Sueuos & Sicambros deduxit in Galliam, & in proximis Rheno agris collocauit. (*Sueton. in Aug.* XXI.) Io. Comnenus Triballos à ſe victos in Orientem traduxit. (*Nicet. Chon.*) Carolus Magnus Saxonum toties rebellantium nobilitatem partim in Italiam, (*Boter.* V. *de rat. ſtat.* VI.) partim in Galliam Belgicam, (*Aemil.* II. *de reb. geſt. Franc.*) partim in Daciam traduxit: vnde origo ciuitatibus Saxonicis in Tranſyluaniâ (*Paull. Manut. in deſcript. Tranſylu.*) Anno CIↃ. IↃ. CIX. Philippus III Hiſpaniarum Rex Mau-

torum ad C. ac xxc i ↄ. & Hispania triremibus Caroli Auriæ in Africam transportauit. Et quanquam non deerant, qui factum carperent, quòd tot hominum millia sacro baptismate abluta, quorum laborib. Hispania creuerat, bonis exuti & seminudi in peregrinas oras eijcerentur: tamen ea tanti non esse Hispani asserebant, vt propterea Regis, Regniq. salus periculo exponenda sit. (*Maurocen.* xv i i i. *hist. Venet.*) Molucus Scirifius Mauritaniç Rex ante prœlium cum Sebastiano Lusitaniæ Rege commissum, ducibus ob proditionem suspectis milites suos ademit, & totidem, qui sub alio duce antè meruerant, reddidit. (*Conestag.* l i. *de coniunct. Portug. &c.*

Greci suspectas vrbes mœnibus nudare solebant. idq. Athenienses apud Chios, Thebani apud Thespienses fecerunt. (*Thucyd.* i v.) Idem Cyrum fecisse Xenophon tradit. (i i i. *Cyrop.*) Et Romanos idem secutos esse consilium, historiç tradunt. Henricus II. Angliæ Rex omnium magnatum arces mœnibus nudauit: & superiori seculo Leo X. Pontifex præcipuarum vrbiū muros, quos Vrbini Dux munierat, solo çquauit. (V. *quę dixi ad lib.* i i.)

Eteonicus Lacedæmonius, cùm milites ipsius de occupandâ Chio, vbi hybernabant, conspirassent, & cōiurationis signum, quo se internoscere posent, calamum gestarent; assumptis quindecim, quorum adhuc intemerata fides, ac per oppidum obambulans, primum, qui calamum gestabat, interfecit. Obortô tumultu, & querentibus nonnullis, quç cædis causa fuisset, nunciari Eteonicus iussit, eò factum, quòd cala-

mum habuiſset. Quo audito vniuerſi calamos abiecerunt; & compreſsa ſeditio eſt. (*Xenoph.* 1 1. *hiſtor. Græc.*)

Cùm Hanno Carthaginenſis regnum affectaret, & euertere Rempub. interficere Senatum in animum induxiſset; & quò nefanda conſilia faciliùs tegerentur, ſceleri patrando ſolemnem nuptiarum filiæ diem legiſset, quâ plebi epulum in publicis porticibus, Senatui in ædibus ſuis præberet, & poculis veneno illitis ſecretiùs Senatum ac ſine arbitris interficeret, orbamque Rempublicam ita ad ſe traheret: Senatus re per miniſtros prodita, quando ille armis & clientelis plus valebat, decreto nuptiarum ſolemnibus & pompis modum ſtatuit; quo eius conſilia euanuerunt. (*Juſtin.* xx1.) Cùm C. Cæſar ad edendum munus gladiatorium multiplici vndiq. comparata familia inimicos exterruiſset; cautum eſt legib. de numero gladiatorum; quô ne maiorem cuiquam Romæ habere liberet. (*Suet. in Iul.* x.)

Henricus III. Galliæ Rex, cùm in ſe ſub ſpecie federis contra Proteſtantes coniuraſse Guiſium comperiſſet; federi prudens ſubſcripſit; ſed principatum federis, imperiumque armorum, quod côiurati in Guiſium transferre cupiebant, ſibi ſumpſit. (*Thuan.* lxiii.)

Dionyſius Syracuſanus, cùm de inita in caput ſuũ coniuratione reſciuiſset, cauponem quendam ad ſe vocatum, & poſt ſecretum colloquium præmio quaſi delati indicij, affectum dimiſit. Prudenter! nam & cùm C. Cæſar in Senatum iturus, ea die, quæ illi ſuprema

ma fuit, in Cn. Pompilium coniurationis complicem incidisset, diuq. cum illo collocutus fuisset; veriti sũt cæteri coniurati, ne is Cęsari seriem cogitati facinoris aperuerit. Et sanè, quicunq. talia consilia animo voluunt, eô sunt ingenio, vt quoscunq. sociare sermonem vident, de se loqui putent.

Porrò vbi ad manifestam intemperiem res deuoluta fuerit, populares viri, & qui plebem obnoxiam habent, multum ad exundantem plebis furorem intra modestiæ alueum reducendũ valent. æquis enim auribus audiuntur, qui amici putantur.

-Magno in populo, cùm sæpè coorta est
Seditio, sæuitq. animis ignobile vulgus;
Iamq. faces & saxa volant. furor arma ministrat:
Tùm pietate grauem, ac meritis si fortè virum quem
Conspexere; silent, arrectisq. auribus adstant.
(Virg. 1. Aeneid.)

Nota sunt exempla L. Valerij Poplicolæ, M. Horatij, & Menenij Agrippæ apud Liuium. Iulium Cæsarem Tacitus & Suetonius referunt exercitus seditionem vno verbo compescuisse, Quirites vocando (aliàs commilitones solebat) qui sacramentum eius detrectabant. Arbetion, veteranus dux, cùm Valens Imp. nullo pacto ad officium seditiosos milites reducere posset, paucis verbis truces animos lenijt. Cùm enim omnibus prouectior natu, & dignitate sublimior ostendisset reuerendam caniciem, & publicum grassatorem Procopium (seditionis authorem) appellasset, milites verò filios, & laborum pristinorum socios, orasset, vt se magis sequerentur, felicissimis ducti-

ctibus cognitum, quàm profligato nebuloni, destituendo iam & casuro morem gererent: extemplò mutatis animis ad pristina signa redierunt. (*Amm. Marcell* XXVI.) Erat olim Florentia vniuersa in duas factiones diuisa, quarum vna à monacho Monialis, altera à rabie, quâ ferebatur, Rabiosa vocabatur. Ventum est ad arma, & victi Moniales; quos inter erat etiam P. Antonius Soderinus: ad cuius ædes diripiendas cùm concurrerent victores, fortè domi erat frater, Episcopus Volaterranus. Is auditô tumultu, indutus episcopali habitu, & Pontificali mitrâ reuerendus ad armatos prodiit, & cùm reuerentiâ vultus, tùm grauitate atq. eloquentia eos continuit, ne domum fratris diriperent. Res profectò admirabilis! posse efferatos animos, vi & armis inuictos, apta oratione mulceri. Apta cùm dico, eam intelligo, quæ, quamuis horrida & militaris, animis tamen temperandis apposita est. Illa enim vmbratilis ex declamatorum & philosophorum schola deridiculo erit. Qui enim Deum non curant, qui spe, scelere, armis turbati sunt, ad istam ineptam philosophiam non componentur. Quod à Musonii Rufi Stoici exemplo discimus, qui apud milites Flauianos bona pacis & belli discrimina disserens, plerisq. ludibrio, pluribus tædio fuit: nec deerant, qui propellerent, proculcarentq. ni admonitu modestissimi cuiusq., & aliis minitantibus, omisisset intempestiuam sapientiam. (*Tacit.* III. *hist.*) Et falsè Traianus Boccalinus, cùm introduxisset Menenium Agrippam Apollini promittentem, alia longè lepidiore fabula quàm qua Romanorum animos cõcilia-

ciliauerat olim, Belgas cum Hispanis in gratiam reducturum, derisum ab Apolline dicit. Nec enim eandem esse animorum humanorum, quæ olim facilitatem: non cruentissimis tragædiis vltra XL. annos in Belgii theatro exhibitis satiari potuisse diram sanguinis sitim. parùm ergò fabularum leuitatem profuturam.

Fortassis etiam interdum consultum erit, virũ auctoritate præstantẽ, bonum, prudentem, multitudini turbidę in speciem ducem se prębere, qui pro imperio cędes, rapinas & cætera seditionum mala prohibere, aut saltem mitigare possit. Tacitus libro primo Historiarum: *fit temeritatis alienæ comes Spurinna, primò coactus, mox velle simulans, quò plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.* Anno Christi CIↃ. IↃ. XLVIII. grauis tumultus per vniuersam Aquitaniam fuit: cũque seditiosi in vrbe Burdigala Georgium Chassanæũ Curiæ Præsidem, virum grauem, & qui gratia apud plebem plurimùm valebat, sibi ducem per vim sumpsissent: ille arrepta sensim auctoritate bonos ciues, quasi etiam in societatem adscitos, multitudini seditiosę immiscuit: vt hoc modo rapinæ cædesq. cohiberentur, & perditorum hominum audacia refrænaretur. Quanquam autem non diu fallebat Chassanęus: tamen ille in quamlibèt frementes, imperatoris iure vsus, pręcipuos ex seditiosis, captatis occasionibus, quasi dicto minùs audientes per commilitones confodi iussit. Ita paulatim per quatriduum desęuiẽte furore, motus vtcunq. sedatus est, donec Momorantius à Rege cum exercitu missus seditionem vlturus, venis-

nisset, atq. omnia, pro ea, quam amplissimam obtinebat, potestate composuisset. (*Thua.* v.) Vbi Senatum Nolanum metus accepit, si palàm plebi, quę ad Annibalem propendebat, contrà tenderent, resisti multitudini concitatę non posse, clàm simulando dilationem mali inuenerunt, placere sibi defectionem ad Annibalem simulantes. Ita distulerunt, donec Marcellus veniret. (*Liu.* xxxiii.) Simile quiddam de Othone & Vitellio memoratur; qui sæuitiam militum plerosq. ad cædem deposcentium simulatione vinculorum frustrati, multos exitio subtraxerunt. (*Tacit.* i. *histor.*)

Verùm enim verò, si his remediis locus non sit, si omninò ad vim & arma decurrendum sit: acriter ibũt magistratus in rebelles, eorumq. duces extremo afficient supplicio. Alexander Magnus frendens de tribunali desilijt, & in medium seditiosorum agmen se immisit: notatos quoq., qui ferocissimè oblocuti erant, singulos manu corripuit, nec ausos repugnare tredecim asseruandos custodibus corporis tradidit. Quis crederet, sæuam paullò ante concionem obtorpuisse subito metu? & cùm ad supplicium videret trahi, nihil ausos grauiora quàm cæteros? (*Q. Curt.* x.) In Germania legiones tumultuabãtur, ob quendam à Hordeonio Flacco in carcerem coniectum. Conscendit tribunal Vocula legatus mirâ constantia, prehensumque militem ac vociferantem duci ad supplicium iussit. & dum mali pauent, optimus quisque iussis paruêre. (*Tacit.* iv. *hist.*) Imperante Constantio, cùm plebs Romana, excita ab inquietis hominibus seditio-

ditiosa ad Septizonium (locus is fuerat in vrbe, Nymphæo Marci Imp. celeber) conuenisset: Leontius Pręfectus Vrbi, quamuis omnibus dehortantibus, ne se violentæ multitudini immitteret, adeoq. pluribus illum, tanquam in abruptum festinantem periculum, deserentibus, magnâ animi præsentiâ in medium perditorum nebulonum cuneum se immisit; & insidens vehiculo cum speciosa fiducia, acribus oculis & minacibus circumspexit, authoremq. tumultus inter alios eminentem vasto corpore, rutilis capillis arreptũ, vinctis post tergum manibus suspendi iussit. Vulgus omne paullò antè confertum per varia vrbis membra dilapsum euanuit. (*Ammian. Marcell.* xv.) Et quanquam oratione Marci Imp. expressum sit, vt tametsi prouocantis in causa capitis appellatio non fuerit recepta, pęna tamen sustineatur, quoad Princeps rescripserit ad literas pręsidis & libellum rei: tamen si fuerit seditio prærupta, factioq. cruenta, quæ moram nõ admittat, non pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi causâ, tunc eum punire permittitur, deinde scribere. (*Vlpian.* I.C. *in* l. vi. §. ix. D. *de iniust. rupt. irrit. fact. test.*) Sed his violentis remedijs non nisi desperatis cæteris, & in subsidium vtendum est. Nec enim sẽper succedere ex iis, quæ supra de vi diximus, constat. Multitudo tamen semper excusata sit, quæ non tam consilio, quàm impetu & alieno scelere abripitur: quod ad librum primum quoq. monui. Alibi quoq. dixi, seditiones à potentum in aulâ auaritiâ aut sæuitiâ ortas deditione illorum, qui tàm immaniter populi indignationem mouerunt, sedari: quod hîc non

Rr repeto

repeto. Illud addo, in locum sceleratorum istorum alios incorruptis moribus, gratos populo substitui debere. Quomodo Agrippina Senecam ab exilio in aulam transtulit; id *lætum in publicum rata*. (*Tacit.* XII. *Annal.*) Et Franciscus Oliuarius prudentissimus & integerrimus vir à Cardinali Lotharingio ad summã regni Galliç Cancellariatus dignitatem in eum finem euectus est, vt moderati imperij sub optimo legum moderatore spem populo faceret. (*Thua.* XVI. & XVIJ.) Quanquam hac ipso plus Senecæ atq. Oliuario, quam aliis illusum est. Vterq. enim fœdissimam seruitutem seruire coactus, quod vitę reliquum erat, inter ludibria & pericula sub impotenti dominatu transegit: vt apposite Senecam, in Octauia Tragædia alter Seneca, vel quisquis ille fuit, ita loquentem introducat.

Quid me potens fortuna, fallaci mihi
Blandita vultu, sorte contentum mea
Altè extulisti? grauiùs vt ruerem, edita
Receptus arce, totq. prospicerem metus?
Meliùs latebam procul ab inuidiæ malis
Remotus, inter Corsici rupes maris:
Vbi liber animus, & sui iuris mihi
Semper vacabat studia recolenti mea. &c.

Lasciuire militem diductum) sed & dicere debebat, in superbiam, arrogantiam & rebellionem prolabi contractum militem. Hoc est illud consiliorum genus, non quidem subtile aut callidum, sed subitaneum, celere, captum ex tempore, grata quadam argutia, velut merces quędam per se inanes ipso artificij fuco impo-

po-

ponens. Huic venuſtati, ſi accedat corporis gratia, quæ, vt Heliodorus in Æthiopicis (*lib.* IV.) inquit, omnium ad ſe beneuolentiam blanda quadam violentia trahit, vel ſuadentis dignitas, & præter hæc non immodica, ſed ſecura audacia: regnat plerunq. iſta conſiliorum leuitas, & veram exactamq. ſapientiam in egregiis, ſed tardis hominibus ſuo ſtrepitu obruit. Verùm iſta extemporanei ingenij promptitudo plerunq. veræ prudentiæ & magnis negocijs ſuffecturæ expers eſt. Nam vbi ſuſtuleris iſtis hominibus ſubitas fractaſq. ſententias: tùm ſterilitatem egenarum mentium, nec ſufficientium ad veram longamq. ſapientiam haut dubiè contemnes. Rapta iſta & tumultuaria conſilia illis tantùm placent, quibus tædium eſt longa ſed tuta ratiocinatione penetrare in intima & quaſi viſcera negociorum. Quos equidem ſimillimos eſſe puto illis hominib., qui externa ędificij ſpectantes, intus lacunaria auro grauia, maculoſam marmorum varietatem, & cætera artificis miracula propiùs inſpicere negligunt. Ideoq. ſuperficiaria iſta ſapientia plerunque dignum ſua temeritate negociis exitum, & pœnitentiam quidem, ſed ſeram inuenire ſolet. Tale conſilium fuit, quo de capite Magni Pompeii Ægyptius ille pronunciauit, *mortuum non mordere.* Et Alexander regiæ totius Oriētis, vnde tot gētes iura petebant, patrię tot Regum, vnico quondam Græciæ terrori ebrius faces ſubdidit; impellente eum ad tantùm dedecus vili ſcorto, Thaide; quæ expectare hanc vltionem Græcos, quorum vrbes barbari deleuiſſent, dicebat. Prima factionum apud Florentinos initia

ab istiusmodi temeritate cœperunt: cùm Mosca quidam Lambertus, consultantibus de vindicanda iniuria à Bondelmontio illata, necandum esse diceret; addito Italorum prouerbio (*cosa fatta capo hà*) quâ rem perpetratam caput habere aiūt. (*Leon. Aret. lib. 1. hist. Florent. Scip. Amirat. lib. 1. hist. Florentinæ.*) Deniq. parùm abfuit, quin Neapoli regiæ vrbi ignem iniiceret Petrus Aragonius; inductus illorum sermonibus, qui potiorem esse cineribus suis sepultam, quàm amissam vrbem scurrili dicterio iactabant. (*Scip. Amir. in vita Joannæ II. Reginæ Neap.*)

Et quia vi tot simul corripere intutum, dolus interualla scelerum poscebat, & inferiùs: *sed magnitudo facinoris metum, prolationes, diuersa interdum consilia afferebat.*) Plerunq. difficilem exitum habent consilia, quorum executio in partes diuisa est, & quæ circumstantiarum varietate intricata sunt. Ab initio quidem videntur facilia: verùm tractatu difficultatis plena, exitu periculosa esse solent. Nam vt radii horarum indices, quot rotis & ponderibus aguntur in destinatos cursus, tot aberrantibus instrumentis mendaci monstratione fallunt: ita si ex infinitis rebus, quæ subtilia componunt consilia, vna se condicio subtraxerit, fallere ea necesse est. Neq. venena, neq. adulteria, neq. vlla potentia satis munire Seianum potuit, quò minùs iisdē artibus vinceretur, quibus alios petierat. Ex hoc consequitur, populos cæteris ingenio præstantes rerum nouandarum perpetua cupiditate teneri, ideoq. crebrioribus reipublicæ conuersionibus obnoxios esse. Nimia enim differendi subtilitate, & huic adiun-

cta ingenii ostentatione quam sibi semel persuaserũt opinionem, mordicus tenent, & ab ea dimoueri probrosum arbitrantur. Quod vniuersè asserit apud Thucydidem (*lib.* I I I.) Cleon Atheniensis: & speciatim de Megarensibus, Syracusanis, Atheniensibus, Florentinis, Genuensibus affirmat Bodinus (*IV. de Rep.* I.) Qui idem testatur, Athenienses C. paullò minùs annis quinquies, Florentinos septies Reip. statum mutasse: id autem nec Venetis accidisse, nec Heluetiis, qui ingeniis minùs valent. Nec igitur subtilia ingenia nouandis rebus quàm gerendis aptiora, dubiis & periculosis expediendis negociis adhibenda sunt: nec committenda iis munia excusationum, temporum extrahendorum, actionum cum illo, qui nobis etsi causa inferior, viribus tamen superior est; & omnium illorum negociorum, quæ affectus requirunt sedatos, & necessariam simulationem. In primis autem ab imperiis malè affectis, vel nondum confirmatis procul habenda sunt. Vt enim in ęgris corporibus vel minimo motu noxii humores concutiuntur; ita inquietis ingenijs infirma imperia turbantur. Sunt tamen vtilia in consiliariorum collegio; vt collegarum ingenia exerceant, & exterorum artes obseruent.

Hanc vt amore incensus, adulterio pellexit.) V. quæ scripsi ad lib. I I I. verb. *nam vulgatum erat, missum &c.*

Quanquam arduum sit, eodem loci potentiam & concordiam esse.) Poetis, historicis, nemini non dicta sententia. Matthæus Vicecomes, dictitantibus fratribus in familiari colloquio regnum egregium quid esse; verũ

esse,

esse, respondit, sed sine sociis. Ex quo fratres sibi metuentes illum veneno sustulisse dicuntur. (*Io. Bapt. Pig. l v. hist. Atest.*

Plerumq. inopes ac vagi sponte militiam sumant: percensuitq. cursim numerū legionum, & quas prouincias tutarentur.) Ex isto Taciti indice, quanta fuerit Romana potentia, quæ armorum vis, qui inexhaustus militię fons, intelligere licet. Non erit alienum, quædam dissere re de *armorum studio*: quæq. ex illo magnis imperiis bona malaq;, vtilia aut perniciosa accidant. Quâ ex disputatione de maximis rebus pendet iudicium. Inde, quę causa fuerit, quòd Romani tot prœliis fusi, nunquam tamen vniuerso bello superati sunt, quæq; res Romanam potentiam ad summum fastigium prouexerint, & quæ ex contrario libertatem pessum dederint, discemus. Intelligemus, quibus ex causis Veneta Resp. optimis legibus institutisq. formata imperii sui terminos non ita longè lateq., vt Roma, proferre potuit. Dicemus de Turcicæ potentiæ fundamento, deq. eius casu interituq. coniiciemus. Alia quoq. scitu rarissima dignissimaque tangemus. Igitur quanquam Romani imperij magnitudinem alius iusto imperio, alius ciuili sapientię, alius Reip. formę bonisq. legibus, alius sociorum defensioni, alius priuatorum virtuti, alius alii rei tribuant; mihi tamen aliud videtur. Nam nec iustitiam multùm fuisse cordi Romanis alibi docuimus, & prudentes virtutisq; studiosos aliæ quoq. Resp. habuerunt, & socios alii defenderunt, & bonis legibus, formaq. Reip. Veneti pręstant: nec tamen in eam potentiā, quā in Rep. Romanâ stu-

pe-

pemus, quisquam veterum, nostrorumq; Regum aut Rerump. conscendit. Statuo igitur, pręcipuam & penè vnicam magnitudinis Romanæ causam fuisse, armorum studium, & omnia Reip. instituta non ad ciuilis vitę tranquillitatem, sed gloriam & imperii amplificationem introducta. Non dicam Romanos armorum & pugnæ genere, atq. militari disciplinâ aliis omnibus populis pręualuisse. Nam vt id negari nequit, ita pluries Romanos pręliis superatos confiteri cogimur. Illud mirandum est, & sine exemplo, eos ita extra fortunę aleam fuisse, vt cæsi, fusi, fugati, nunquam tamen vincerentur, sed semper fortiores validioresq. resurgerent, tandemq. de hostibus sibi paullò antè insultantibus triumpharent. Nimirum ea erat ciuitatis instituta militaria, vt post maximos cęsos exercitus, semper maiores in hostem educi potuerint. Quod quopacto fieri quiuerit, quàm breuissimè potero, explicabo. Dico igitur, triplicem fuisse fontem, ex quo validissima Romanarum copiarum flumina, quæ orbem terrarum inundarunt, proruperunt; Tribus, Colonias, Socios. Hodiè cùm tympanum strepit, coeunt proterui, ociosi, legum impatientes, parentib. immorigeri, maximi mulierum mœchi, aleatores, vrbium suarum fex & purgamentum: quibus neq. boni intellectus est, neq. mali cura; qui neq. in victoria decus, neque in fugâ flagitium putant. Romani verò ex tribubus, coloniis, sociis militem habebant electũ, belli & munerum militarium gnarum, acie inuictũ, & qui annos non plus ex fastis quàm stipendiis suis numerabat. Vt Romani exercitus à nostris differant,

quod

quod nauis,quę probatis trabibus est compacta, ab eâ quam intempestiuè excisæ arbores & omnia non pensatis vitiis ligna componunt. Ergò in XXXV. Tribus descriptus erat populus Romanus: quo nomine veniunt, non tantùm qui muris vrbis includebantur, sed multò magis, qui extra vrbem in Latio, Campania, Hetruria tribubus adscripti erãt. Quippe vrbanus populus nõnisi in quotuor trib. diuisus erat, Suburanã, Esquilinã, Collinam, Palatinam: cæterę, vt demonstrat Franciscus Bocchus in libris de magnitudine Romanâ, vna & triginta extra vrbem erant, appellationem sortitę vel ex locis, vbi degebant, vt Crustumina, Veientana, Ocriculana &c. vel à fluminibus, vt Arniensis, Aniensis &c. vel à pręcipuis Romanis familiis, vt Cornelia, Fabia, Sergia &c. Hic erat populus ille Romanus, qui leges ferebat, qui magistratus creabat, qui bella aut pacem decernebat: ex hoc vniuerso censebantur legebanturq. in militiam, quicunq. bello apti erant. nec licebat cuiquam detrectare militiam. Hi ad comitia in vrbem confluebant, ius suffragiorum habebant, magistratus & honores suscipiebant. Hi veri & originarii ciues Romani erant. Quanquam etiam fuerunt, qui ex priuilegio, cùm longiùs Româ abessent, in tribuum nomina adsciscebantur: quomodo Atestini in Romiliam, Veronenses ac Tergestini in Publiliam, Patauini & Brixienses in Fabiam, Mediolanenses & Comenses in Vfentinam, Bergomates in Vituriã coniecti sunt. (*Io. Bapt. Pigna 1. hist. Atest.*) Quantus autem ex his tribubus militum numerus confici potuerit, ex eo constat, quòd interdum CC.inter-

ter-

terdum CCC.millia, & quod excurrit, censa sunt ciuiū capita. Censebantur autem ij tantum, qui ferendis armis habiles erant, adeoq. ad militiam destinabantur. Ita.n. Liuius de primo censu, qui actus est Seruio Tullio Rege: *millia lxxx: eo lustro ciuium censa dicuntur. adijcit scriptorum antiquissimus Fabius Pictor, eorum qui ferre arma possent, eum numerum fuisse.* Nā si vniuersi connumerentur, pueri, senes, cęteriq. nō nisi capite cēsi; supra quindecies cēties mille homines in tribub. fuisse Franciscus Bocchus coniicit. Qui tñ numerus, cùm ciuitatis Romanę Ius ab Imperatoribus nimis vulgatum esset, eò excreuit, vt Claudio Cæsare (nisi codices vitiosi sunt: certè in Medicæo M.S. istos numeros aliter scriptos ipse Florentiæ vidi) censa sint ciuium lxv i ii. centena & xl i v. millia. (*Tacit.* x i. *annal.*)

Iam in coloniis quantum momenti fuerit ex eo, quod T. Liuius libro septimo & tricesimo refert, colligi potest. Belli Punici secundi tempore triginta populi Romani coloniæ erant. Ex iis duodecim, cùm omnium legationes Romæ essent, negarunt esse, vnde milites pecuniamq. darent. Nouâ re consules icti rem ad Senatum detulerunt. vbi tantus pauor animis hominum iniectus est, vt magna pars actum de imperio diceret. Sed cùm cæteræ xv i i i. coloniæ in fide perstitissent; resumpserunt animum patres. Et notabile est, quod Liuius pronunciat illarum coloniarum subsidio tum imperium populi Romani stetisse.

Deniq. sociorum auxilia quantum Romanis contulerint, ex eo conijci potest, quod anno Vrbis conditę ccccxv. Latini gloriabantur, Romanos sociali exer-

citu adiuncto duplicare vires suas; ideoq. Consulem alterum ex Latio, alterum Româ creari, & Senatus partem æquam ex vtraq. gente esse postulabant. (*Liu. lib.* VIII.) Sociale bellum, quod populus Romanus cum Marsis, Picentibus, Pelignis, alijsq. Italiæ populis, suis sociis gessit, Plutarchus in Syllâ magnum vocat & varium, quodq. multa vulnera populo Romano & grauissima intulit discrimina.

Non igitur mirum videri debet, illum Romanæ militię triplicem fontem nunquam exaruisse, tàm valida potentiæ fundamenta nunquam conuelli, tantas vires nunquam labefactari potuisse. Quod tot exemplis manifestum est. Cum Pirrho quamuis victi pacisci in alias conditiones noluerunt, quàm vt Italiâ excederet. Ab Hannibale toties cæsi, cùm tandem submittere ceruices deberent, quatuor simul exercitus conscripserunt. A Perseo profligati, tanquam vicissent, Perseo leges tulerunt, quibus se imperio Romano submittere iubebatur. Nimirum, quousq. scaturiebat inexhaustus ille fons, quantumuis maxima damna nouis delectibus sarcire poterant. Post Cannensem pugnam Hannibal victoriæ nuncium Carthaginem misit Magonem fratrem. Is cùm ei Senatus datus esset, res in Italia à fratre gestas exposuit. Cum sex imperatoribus eum, cum sex consularibus exercitibus acie conflixisse: occidisse supra CC CIↃ. hostium: supra IↃCIↃ. cepisse: Brutios Apulosq. partem Samnitum ac Lucanorum defecisse ad Pœnos; Capuam Annibali se tradidisse. Secundum hæc dicta lętis omnibus, Hanno, qui ex factione Hannibali ad-

uer-

uersâ erat, quæsiuit, ecquis Latini nominis populús defecerit ad Carthaginenses? ecquis homo ex v. & xxx. tribubus ad Annibalem transfugerit? Cum vtrumq. Mago negasset; hostium quidem ergo, inquit Hanno, adhuc multum superest. Sed multitudo ea quid animorum, quidue spei habeat scire velim. Cùm id nescire se Mago diceret; Nihil facilius est scitu, inquit. Ecquos legatos ad Annibalem Romani miserũt de pace? ecquam deniq. mentionem pacis Romæ factam esse allatum ad vos est? Cùm id quoq. negasset; bellum igitur, inquit, tàm integrum habemus, quàm habuimus, quâ die Annibal in Italiam est ingressus. (*Liu* XXXIII.)

Patet igitur ex dictis, Romanam magnitudinem super arma fundatam, armis prouectam, armis stetisse. Quod quanquam armorum dignitatem ac vtilitatem satis ostendat, tamen aliorum quoq. populorũ, qui solis armis sibi potentiam, aliis terrorem pepererunt, exempla producere, non inutile erit. Mamaluchi Ægyptum & Syriam trecentos annos tenuerũt, magna scientię militaris fama, & vicinorum populorum terrore. Quippe domesticum militem legebant, à prima pueritia, ac penè infantia raptum ad arma, atq. educatum multa victus abstinentia, tolerantiaq. laborum; & militarium operum exactione eò rigidiore, quia & ipsi duces antè tollerauerant. In demortuorum locum succedebant non filii, aut sanguine propiores, sed quos indoles & corporis animiq. robur bellicæ fortitudini idoneos fecerat. Hi, quorum numeros XVIIICIↃ. non excedebat, inuicta bello ma-

nus, vicinas nationes domauerunt, Arabes fregerunt, in prœliis cum Turcis aut rarò aut nunquam succubuerunt; donec anno Christi cıↄ. ıↄ. xviii. à Selymo Turcarum Imperatore & militia & nomen Mamaluchorum extinctum est. (*P. Iouius in Selym. Guicciar. xiii. histor.*) Turcæ, publica Orbis lues, solis armis, & militari virtute in tot regnorum excidia eualuerunt. Centum ac quadraginta equitum, quos Spahos vocant, millia perpetuò alunt; quorum lxxx cıↄ. in Europæ finibus, lx cıↄ. in Asia continentur. Iis agri (Timaros dicunt) assignantur, ex quorum prouentu equos in bellum expeditos sustentare queant. nec ob id quicquam regiis thesauris decedit. Reliquis, qui millia quindecim censentur, ære publico stipendia persoluuntur. Pedestrium copiarum robur in prætorianis, qui Ianizari vocantur, situm est. Hoc instituto militari, hoc robore inuictum hactenus Turcarum imperium stetit. Quanquam multum adhuc Turcis ad perfectam armorum scientiam, quâ tantoperè Romani præcellebant, deest. Nam in aciem educunt illi copias ex immensis imperii sui spaciis cõtractas: Romanorum exercituum neruus ex Italia, atq. adeò ipsis tribubus, in quas relati erant ciues Roni, legebatur. Turcæ maximos exercitus vno in loco diu sustinere nequeunt: quod potuêre tamen Romani. Deniq. nec armis, nec pugnæ genere, nec fortassè disciplinâ militari cum Romanis comparari poterũt. Suffecerunt tamẽ ad iugũ tot populis, tot regibus imponendum. Et omnia ipsorum instituta imperii dilatationem, gloriãq. militarem spectare ex eo quoq.

cla-

clarum euadit, quòd impię legis lator Mahumetes sine Dei reuerentia, sine honestatis cura dominationis vinculum fecit religionem. Persuasum Turcis est, I. suum quemque diuinum, sed mortalibus oculis inuisibilem charactera, fatorum & mortis ineuitabilem ordinem fronte præferre; qua fide factum est, vt vitæ mortisque contemptores cæca temeritate omnibus se periculis offerant; à fatali dispositione salutem aut exitium sibi impendere arbitrati.

Felices errore suo, quos ille timorum
Maximus haut vrget lethi metus: inde ruendi
In ferrum mens prona viris, animaq. capaces
Mortis; & ignauum est reditura parcere vitæ.
(*Lucan.* I.)

Deinde Turcici Imperatores lege aut more prohibentur restituere regnum, aut vrbem, aliudue solum, in quo semel suę religionis sacellũ dedicauerint. II. Quę constitutio mirè facit ad superãdas difficultates, quibus implicati noui Principes tenentur; & ad obstinandã partorũ defensionem: scientib. omnib. non pactis, nõ vlla transactione, sed sola vi, armisq. perdi prouincias armis acquisitas. Sanè & ex Romana historia constat, ab vrbis ortu ad Iouianum Imp. non inueniri Consulem aut Imperatorem, qui semel Romani iuris factas terras hosti concesserit. (*Amm. Marcell.* xxv.) III. Porrò pręceptũ illud, quo Turcis vini vsu interdicitur, eò spectat, vt priscę frugalitati assuetus miles parabili & obuio cibo potuq. in castris degere velit; nec illa impensa grauetur, quæ in nostris exercitibus enormis fa-

facit, vt nulla stipendia vesti, equis, armis emendis ac tuendis sufficiant. Ex quo creberrimas oriri seditiones necesse est. Cui accedit, quòd, cùm Turcis arua agriq; colles, & aperta camporum frumento producendo, & pascendis armentis inseruiant; apud nos fertilissimum quodq. solum sit vitibus consitum, & numerosis exercitibus semper commeatus deficiant.
Præterea, cùm nostri Principes acerbissimis exactionibus tributorum, sed profectò malè sano consilio, sæ-
IV. pe etiam pessimo exitu infringere subiectorum animos tentent, in eoq. securitatem suam collocatam esse arbitrentur; Mahumetani Principes non vectigalibus, non tributis, sed promiscuâ coniugiorum licentiâ & vxorum multiplicato consortio illectos, ita miseros populos suos, quanquam non sentientes, faciunt, vt omni neruo destituti ferociam omnem obliuisci cogantur. Cùm enim naturales liberi cum legitimis æquis partibus succedant, & pleriq; patresfam. domum suam ex tot vxoribus aut pellicibus refertam liberis habeant; fieri non potest, vt in tàm numerosam subolem diuisa bona, velut in multos riuulos ductus fons, tandem non exarescant: sitq; perpetua necessitas militandi in castris, & stipendio à Principe præbito vitam tolerare. Vt taceam, polygamiam istam sanè bestiis magis quàm hominibus conuenientem, indesinentem esse fontem, ex quo innumerabiles copiæ in aciem, velut magni pecorum greges in macel-
V. lum educi possunt. Quid? ille mos, quo nulli Othomanidarum vel ad nominis famam, vel corporis sepulturam, templa aliaue publica opera extruere licet,
nisi

nisi imperij fines protulerit, quid aliud est, quàm incitamentum, & vehementissimus stimulus, quo vel ignauissimi Principis animus ad ambitionem, ad gloriam, & famæ ardentissimum desiderium excitetur. (*v. exemplum de Selymo apud Thuan. xlvii. Mauroceu. hist. Venet. P. Parut. 1. de bell. Cypr. M. Ant. Gratian. 1. de bello Cypr.*)
Illud etiam quòd feminas à suorum templorum liminibus arcent, quid aliud vult, quàm cùm illas sua imbellia contemptas faciat, solos viros, quorum ferocia timeri meretur, fortissimo religionis vinculo ligare, mitigare, cicurare? Cui simile est, quòd olim mulieres sacro Herculano abstinebant. (*Gell. xi. cap. vi.*) quare nec Herculis Gaditani templum mulieribus ingredi fas erat: vt ex Silio Italico obseruat Thom. Deinpst. lib. 1 de iuramen. c. iv. Deniq. quod Turcæ credunt, illorum animos, qui cùm morerentur, infensum Imperatorem habuerunt, æternis apud inferos affligi cruciatibus, nec eorum delicta vlla pœnitentia expurgari posse; omni lege & omni pena efficacius retinaculum est, ne quis in Imperatorem quid admittere velit, audeatue. Hęc de Turcis. VI. VII
Superiori seculo Ferdinandus Aragonius propriã habebat militiam, cùm cæteri mercenaria vterentur. Gessitq; res maiores, si verè rationem inimus, quàm quisquam suorum æqualium.
Etiam in collectis Reip. Venetæ finibus, vicis, pagisque descripta est agrestis pubes, quę militari opere exercetur, ac promptam Reip. operam nauare parata est. (*P. Iustinian. in hist. Ven.*) Quod idem de Allobrogum & Hetruriæ Principibus tradit Io. Boterus. Et in

plerisq. Germaniç Principum ditionibus arma peritè tractare docentur subiecti; maximè ad vsum bombardæ, certus nitrati pulueris, & plumbi, ex quo ferales illi globuli funduntur, modus certis temporibus distribui solet. Belgis deniq. federatis hodieq. vsitatum est, ciues in oppidis & munitis locis vnà cum mercenario milite excubiis admouere; quò proditiones impediantur, & omne periculnm, quod à peregrino milite imminet, amoueatur. Sed hęc exempla à superioribus toto cœlo differunt. Nec enim aut Venetis, aut cęteris iam dictis Principibus commune cum Romanis aut Turcis institutum est, consectari gloriam, extendere imperij terminos, bellum ex bello serere, nunquam ocium velle; sed ad defensionem, & qualecunq. auxilium comparatum est istud subsidium: quod tamen plerunq. vanum existit. Plebs enim, quantumcumq. armorum vsum didicerit, & multiplicatis cohortib. impleat campos, par illis nũquam erit, qui inter vera pericula versati timere desierunt. Et hoc ipsum ad terrorem erit, quòd timidâ pensatione aciei & veri Martis discrimina à fictis certaminibus, & vmbratili militia longissimè differre animaduertent. Palatino Comiti subiecti populi totâ Germaniâ ab armorum tractãdorum peritiâ celebrabantur. Nulli minus ad resistendum animi habuerũt. Nempè, aliud est, benè ad metam collineare, aliud hostem ferire.

Verùm enim verò, quamuis quæ hactenus disputata sunt, satis armorum studium in Rep. egregium esse asserant: tamen & alia in diuersum argumenta exem-

plaq.

plâq. sunt, quibus armorum tractationem ciuibus cõmissam parùm tutam esse ostendi potest. Iis qui, prudenter condere aut stabilire regna student, hæc duo videntur præcipua: primum, ne populus in Principẽ facilè possit insurgere: deinde, ne, si obsequij vincula emolietur, ad insaniam vires accedant, furorq. militiæ vinculo firmetur. Vtraq. cautio interuertitur hoc armandorum ciuium consilio. Nam & irati nihil priùs videbunt, quàm datura fiduciam arma; & vbi arma rapuerint, secura erit, aut non nisi magnis laboribus sedanda rebellio. Inde, quod in Gallia armis & militaribus exercitijs in nobilitate tantùm retentis, in plebe longo ocio emollitâ, opificiisq. & questui dedita, antiqua illius gentis ferocia defecit, singulari Regum studio factum esse scribit Guicciardinus; (11. *hist.*) ne tàm crebris à furioso populo conspirationibus seditionibusq. peterentur. Cyrus omnes gentes, quas suo imperio subiecerat, sublatis armis ad fundarum vsum coegit; quòd hoc armorum genus maximè seruile arbitraretur. (*Xenoph.* VII. *Cyrop.*) Theodoricus Ostrogothorum & Italiæ Rex tutissimum pacis stabiliendæ modum ratus est, Romanos, cæterosq. Italię populos armorum exercitio arcere. (*Orland. Malauolt.* II. *hist. Sen.*) Sanè ciuilium bellorum curandorum necessaria medicina est, ciuibus arma adimere. Quod Romanis quoq. in vsu fuit. (*Dio* XLII. & XLIV. *Plin. lib.* XXXIV. *cap.* XIV.) Et Senenses cùm diuerso consilio institissent, ruerunt. Anno à nato nostro Seruatore CIↃ. CC. XLV. cùm inter nobiles familias sæpiùs in ipsa Senarum vrbe ad arma & cædes ventum esset: IX. Virûm

magiſtratus infelici æquè ac imprudenti conſilio ex ſingulis vrbis regionibus (quarum tres erant) quadringẽtos ſelegit, quibus zonam, arma, & inſignia publica dederunt; addito præcepto, vt ad præconis vocẽ aut nolarum ſonum omnes ſub ſignis confluerent, accepturi magiſtratus imperia. Sed conſilium, quod ad ſedandas turbas, & arma nobilibus excutienda comparatum erat, in exitium Reip. vertit. Hoc enim inſtituto mucrones, qui in hoſtium ora intentari debebant, in Nobilitatem, alteram ciuitatis partem verſi ciuilem ſanguinem ſępè hauſerunt: & tamdiu armatæ plebi cum nobilibus, pòſt & inter ſe diſſenſiones, certamina atq. cędes exercitæ; donec Medicæi cuncta diſcordiis ciuilibus feſſa ſub imperium acceperunt. (*Orland. Malauolt.* VIII. *hiſt. Sen.*) Nimirum non ad omne momentum plebs armanda eſt. Auctoritas enim & poteſtas quæcunq. in multitudinem collata, nunquam benè & feliciter vſurpata fuit. Turbas parturire facilè; ijs autem excitatis occurrere ſummi laboris eſt. Sed quando ſuperiùs, potentiam Romanam armis omnia debere diximus, nunc quoq. exitiũ illi Reip. ex armis proueniſſe dicemus. In ordinanda, & bonis legibus inſtituenda ciuitate duorum temporum haberi ratio debet, bellorum & pacis: vt & ab externa vi tuta eſſe, & ciuium inter ſe concordia conſtare poſsit. Verùm Romanorum inſtituta propiùs inſpicienti manifeſtum eſt, vnum illa finem atq. ſcopũ habuiſſe, imperii amplitudinem. Inde bellum ex bello excitabant: &, vt in hoſtes militem haberent fortem, & periculorum contemptorem, exercitia armorum,

rum, & virtuti militari præmia instituebant. Sed vt assuescerent ciues iusticię, temperantiæ, modestię aliisq. virtutibus ciuilibus, quibus in pace concordes & tranquilli viuerent, nullis aut paucis prouisum erat legibus. Vt inde Tacitus (III. *Annal.*) duodecim tabulas finem æqui iuris fuisse, & secutas leges apiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob praua per vim latas esse verè dixerit. Numa quidem Pompilius, cùm omnia Romuli instituta ad militarem virtutem spectare videret, religine & cerimoniis Deûm, aliisq. ciuilibus virtutibus feroces animos imbuere tentauit: sed prępualebat militare populi ingenium, & maiores radices egerat armorū amor, quàm vt nudis legum in charta scriptarum verbis tolli posset. In quo illud à Numa imprudenter omissum est, qnòd non, vt Lycurgus apud Spartanos, legibus latis earum assuetudinem, & ad illarum præscriptum ciuium educationem coniunxit, chartis eas inscripsisse contentus. Quid enim vanę leges sine moribus proficiunt? Lycurgus parsimoniam iusit, existimans laborem militiæ asidua frugalitatis consuetudine faciliorem fore. Iuuenibus non amplius vnâ veste vti toto anno permisit, nec quenquam cultiùs quàm alterum progredi, nec epulari opulentiùs, ne imitatio in luxuriam verteretur. Fundos inter omnes æqualiter diuisit, vt æquata patrimonia neminem potentiorem altero redderent. Conuiuari omnes publicè iusit, ne cuius diuitię vel luxuria in occulto essent. Rempub. ita ordinauit, vt Senatus, Populus, Rex mutuo respectu se intra præscriptos sibi terminos continerent.

Hęc & similia instituta ciuium mores ac educationem, & rempub. spectantia non chartæ inscripta, sed sine scripturâ rethris inclusa, vt necessarium carmen à pueris ediscebantur, & in animis potiùs exarata, quã membranâ acuratissimè seruabantur. Romæ autem, quis moralis virtutis, & ciuilis honestatis, artiũq. pacis curam fuisse diceret, vbi ad honores plerunq. prouehebantur, non qui iusticiâ, quiq, vitæ innocentiâ insignes; sed qui belli scientiâ præcellebant, & magnis negociis pares erant? Quis Syllam aut Marium benè formatę Reip. ciues dicat? Nunquam quidem Roma etiam bonis ciuibus caruit. Habuit Camillos, Decios, Fabricios, alios. Sed id tantùm volumus, non eam Reip. condicionem fuisse, vt illi meliores Remp. gererent. Quippe cùm in vniuersæ plebis manu esset, facere imperatores, aliosq. creare magistratus; impetu, & consilii inopiâ plerunq. peccabatur. ambitus quoq. potentiorum cuncta turbabat. Porrò ex eo, quod alibi docuimus, immoderatum gloriæ desiderium in libera Reip. ciuibus timendum; manifestũ est, quantum à perfectione Reip. Romanę forma abfuit. Quippe ad imperij magnitudinem tendenti bellisq. perpetuò implicitæ magnos in ciuibus suis, & gloriæ cupidos animos nutrire necesse fuit. Quæ res à libertatis curâ planè abhorret. Inde Venetiis vetere instituto inualuit, vt quemadmodum naualium armorum suprema authoritas penes patricios est, qui positâ togâ arma induti patriæ operam suam præstãt; ita quæ ad terrestrem militiam spectant, exterorum ducum, quorum spectata im Remp. fides, atq. eximia vir-

virtus preclaris facinoribus eminet, imperio fidei atq; curæ committantur. Crediderim non tàm consilio quàm casu primitus inuectum hunc morem. Quippe ante hæc tempora, qui in Italia vel amplitudine familiæ illustres, vel militari disciplina clari erant, affinitatibus, clietelis atq. amicitiis fulti, quoscunq. manu promptos, & ingenio ad militiæ munia obeunda idoneos existimarent, ad se trahebant, vt in eorum manibus, quicquid vel peditum vel equitum roboris erat reponeretur. Hos Principes ac Resp. magna plerunq. vi auri illectos annuisq. stipendiis obstrictos militiæ suę pręficiebant: illorum ductu atq. auspicio limites non tuebantur modò, sed & aliquando proucbebant. Inde Picinini, Sfortiæ, Fortebracij, Carmaniolę fluxêre; qui egregiè militię muneribus functi memoriam in omnem posteritatem propagarunt, & humili loco, abiectis parentibus orti, virtute sibi ad summos honores, atq. imperia gradum fecerunt. In ea tempora cùm Resp. Veneta incidisset, vbi ad terrestre quoq. imperium animum appulit, à Procerum Rerumpublicarumq., quę tunc in Italia florebant, exemplo non abhorrens exteros duces ad sua stipendia acciuit. Quod quia salutare Reip. esse animaduerterunt Veneti, etiam hodiè seruant; accedente ea quoq; ratione quòd cùm illi pacem inter ciues, concordiamque & æqualitatem semper summo studio aluerint, quieti publicę perperàm consultum existiment, ciuibus tantum auctoritatis impertiri, exercitus subiicere, summę rerum præficere. ne dominandi assuetudine capti, clientelis, atq. amicitiis nixi, & populari aura in-

inflati opibus ac imperio in publicam olim perniciem abuterentur. (*Io. Boter. lib. 11. de Rep. Ven.*) Illud etiã dignissimum obseruatione est, quòd, cum Romani trophæis memoriam suam ad posteros celebrare permiserint, ipsiq. statuas ex ęre aut marmore, quibus aliorum quoq. virtutem tanquam gloriæ stimulis excitarent, benè meritis ciuibus erexerint; Venetis tamẽ diuersum placuisse. Quanquam enim in ipsa vrbe Coleono Bergomati, & Patauii Gatamelę Narniensi equestres ex ęre statuas, virtutis testimonium posuerint, tamen eundem aut similem honorem nulli suorum ciuium quantumuis egregiè de patria merito habuerunt. Porrò popularis imperii necessaria lex est, temporarios habere magistratus: vt quia ad naturalem, in qua creati sumus homines, paritatem quàm proximè accedit illa Reip. forma, recedentibus alijs à Reip. gubernaculis, aliis locus detur. At Romę contra hanc legem quàm sæpè potentum ambitio peccauit? quoties ante tempus legibus concessum honores & magistratus incapacibus collati? quoties, vt bellis feliciter cœptis iidem nec mutati pręessent, prorogati vltra tempus magistratus? Nimirum contemptæ leges; & paucorum ambitio, qui plebeculæ gratiam aucupabantur, omnia poterat: adeoq; inter externa populi Romani incrementa, inter egregias illas victorias & triumphos, quibus captiui Reges ducebãtur, quibus in maiorem quotidiè molem excrescebat prodigiosa illa potentia; domi & in ipsis visceribus tàm vasti corporis latens oriebatur malum, nimii ciuium spiritus, viuida & maiora, quàm quę libertas ferret,

ret, ingenia, bellis suetæ, & inde feroces atq. turbidę naturæ: cum quibus diu colluctata sanior Reip. pars tandem impar morbo miserè concidit. Constat igitur inde, Romanos bellorum quidem veteres, virosq; fortes, sed ad pacis tempora neq. legibus neq. assuetudine institutos fuisse. Vt nemini mirum videri debeat, Remp. illam bellis tantum quęsiuisse imperiũ, tantamq. gloriam; contrà, cùm pace gaudere deberet, velut ferrum rubigine obsitũ omnem amisisse splendorem: adeò vt, vbi primùm cesserunt minæ hostiles, cædes & bella inter ipsos ciues existerent. Quodcirca non iniuria mihi Scipio Nasica excidium Carthaginis dissuasisse videtur: quòd coniicere potuit ciuitatem ad belli tantùm munia institutam & factã in pace ocioq. ruituram. Quod non eum sensum habet, quasi pax sua natura rebuspub. interitum afferre soleat. sed nouerat homo prudentissimus Romanæ Reip. labem & imperfectionem, quæ paci tolerandæ impar erat. Si verò non minùs ciuilibus quàm militię institutis floruisset Resp., si excisa Carthagine sciuisset arma ponere: poterat id esse via ad veram felicitatem, summumq. bonum ciuile, non ad interitum. Et profectò, ex hactenus dictis manifestum est, non pacem, non ocium, sed bella & arma veram fuisse ciuilium dissensionum causam. Hęc ciuium quorũdam ambitionem fouerunt, hęc nimias opes atq. potentiam priuatis contulerunt, hęc ciuitatem in factiones diuiserunt, deduxeruntq. ad ruinam. Et quomodo verum esse potest, pace corruisse Romam, quam nouit nunquam? cùm Iani templum paullò minùs

 se-

septingentorum annorum spacio non nisi bis claudi potuerit; semel post primum bellum Punicum; iterùm ab Augusto post deuictum nauali prælio M. Antonium. Certè Sparta octingentos annos liber uixit, non armorum gloriâ, sed pacis institutis: quod in dissertationibus Politicis satis ostendit Paulus Paruta. (1. *disc.* 1.) Et quòd Venetę Reip. post mille ducentos annos non illapsa mala sunt, quibus perturbata, atq. euersa Roma est, quæ ferocibus nationibus gentibusq. perdomitis, post æquatum orbi terrarum imperium, intestinis ciuium odiis concidit, optimæ & perfectissimæ Reip. constitutioni, quæ pacem, non arma, quietis conseruationem, non imperii amplificationem spectat, acceptum ferri debet. Quippe Optimatum imperium, quale Venetis placuit, sanctis moribus, ciuilibus alitur virtutibus: & ex diuerso incrementis externis bonæ leges, sinceri mores, prȩclara instituta labefactantur. Et qui in illa vastitate, quā Attila Italię fecit, oppidis suis exuti, primi intimos istos Hadriatici maris sinus, paludesq. occuparunt, metu ac salutis defendendæ ergò, non quò aliis dominarentur, istam mirabilem vrbem fundarunt. Is quoque ciuitatis situs est, qui ciuium studia ad mercaturam potiùs & nauigationes, ac diuitias cumulandas, quàm ad arma conuertere debuit. Prętereа in ea tempora incidit vrbis initium, quibus Roma multo indomitarum nationum impetu, tanquam Orbis sua spolia inde repeteret, de suæ magnitudinis ac opulentiæ fastigio deiecta est: quâ tàm graui procella mirandū est, nihil calamitatis nouę ciuitati infusum esse. tantū

ab

abeſt, vt de imperio cogitare debuerit, aut potuerit. Porrò ceſſante iſta barbarorum armorum tempeſtate, reſtabant Græcorum imperium, & mox Francorum Germanorumq., & deniq. Ottomanidarum potentia, magna Veneti imperii impedimenta, & creſcentis potentię velut frẹnum. Quâ in re longè felicius Romanæ Reip. fatum fuit: quæ primis ſuis initiis Aſſyriorum, & pòſt Perſarum Macedonumque arma procul habuit. Italia in plures populos, quorũ quiſq. ſui iuris erat, diuiſa. Vt facilè fuerit, quoſdam armis, alios fœdere & ſocietate continere, ne incipienti, & deinde adoleſcenti potentiæ intercederent. Quemadmodũ igitur, quod Vna Vrbs Orbi dominari potuit, quodq. eadem libertatem ſuam, cùm ad ſummum potentiæ culmen conſcendiſſet, amiſit; intemperantiâ armorum, artiumq. pacis ſeu ignoratione, ſeu neglectu accidit: ita quod Veneta Reſp. in portentoſam, ſimilemq́. Romanæ magnitudinem ſurgere non potuit, quòdq. ex contrario non mirabilior imperio quàm libertate in hunc vſq. diem per tot mala, & reliqui Orbis ſeruitutem ſuperſtes eſt, vtrumq́. non armis ſed pacis ſtudio & ciuili ſolertiâ contigit. Deniq. ex eo, quòd ſuprà Turcicum Imperium armorum ſtudio Romanę Reip. ſimile dixi, coniicere poſſumus, eodem morbo, quo Romanum imperium, vaſtum illud Ottomanicę potentiæ corpus interiturũ; inteſtinis puta diſſidiis, & nimiâ militum licentia. Et ſanè dubium non eſt, quin corrupta veteri diſciplina ad interitum vergat illud imperium: eſſent modò, qui propendens ad ruinam impellerent, prẹcipitarentq́;.

Prætorianorum (in quibus peditum robur) virtus elanguit. Cùm enim sua in manu rem Turcicam sitam cognoscant; superbia inflati, obtemperare vltrà ducibus recusant. Cùmq. olim non nisi lecta puerorum Christianorum corpora à sinu matrum rapta in Prætorianorum disciplinam instituerentur, *hodiè* meliorum inopia quiuis, etiam interdum Turcarum filij à ministris prece & precio corruptis admittuntur. Equitatus quoq. non eadem, quę olim, fortitudo est. Nam, quibus prędia, quę Timaros appellari diximus, tributa sunt, agros colere, peculiumq. comparcere, quàm equos suos curare malunt: & dulcedine ocii capti non nisi inuitissimi ab agellis suis militatũ abeunt. Et in vniuersum deniq. adeò luxu infractam esse pristinam Turcarum virtutem ac ferociam aiunt, vt pręter famam ex illa nihil vltrà sit reliquum. (v. *Lazar. Superant. in Octom. part.* 1.) Romani saluberrimum ad continendam fidem militarem putabant, longis terrarum spaciis discerni exercitus, ne vitijs aut viribus misceri possent; spargiq. per prouincias militem, & externis bellis illigari. Vnde Tacitus (1. *hist.*) sæuissimis post Neronis excessum temporibus non alias legiones innocentiùs egisse testatur, quàm Britannicas, *quòd procul & Oceano ab alijs diuisę erant*. Mihi Illustris Stheno Bielke Baro Suedus affirmauit, cùm Constantinopoli esset, in vna illa vrbe Pretorianorum ad octoginta millia (in eum numerum à XII. millibus excreuerunt) omnibus insolentia graues fuisse. Quę autem imprudentia est, tot armatos in vnam vrbem cogere, scilicet, vt sub vno aspectu seipsos mirari, &

furo-

furoris contagione desæuire queant. Ea animorum militarium natura est, vt dum hostis submouet ociũ habentq. milites, quos lacessant aut timeant, vix aut possint suas vires agnoscere, aut in superbiam, quam illa contemplatio insinuat, labi. Ast vbi suis viribus pacem fecerint, nemoq; nouo discrimine interpellat victoriæ memoriam: tunc ceu Principi exprobrent operam suam, secum expendunt, quantum effecerint. Vnos se suis ciuibus salutares, sua in manu sitam remp. suis victoriis augeri patriam, in se translatum rerum arbitrium, & publica fata. Quasi aliam à cæteris Remp. faciant, in se coguntur: otio deinde lasciuiunt; quod quantum fortitudini adimit, tantum addit proteruiæ. Mox si iustis præmiis non putant se excoli, si continuò obsequiis non placantur; feruent animis, intumescunt, indignantur. Certè nos intra viginti aut triginta annos plures rebelliones, seditiones, defectiones in imperio Turcico audiuimus. Anno Christi CIↃ. IↃ. XCIX. Cassainus Ciliciæ Satrapa excusso Ottomanorum iugo, ingenti exercitu stipatus, Ciliciâ excursionibus deformatâ, Iconiũ præcipuã vrbem cæpit. Huc intestinæ Principum dissensiones, corruptæq. per luxum leges accedebant: vnde libidine atq. effrenata licentia prolapsa militari disciplina in dies non in prouinciis modò, sed & in vrbe regia ingentes turbę excitabantur; vt propemodùm mole sua oppressa immensi imperij vis collabi videretur. Tunc quoq. maritimarum rerum cura relicta litoralia loca incursionibus patuerunt: & Ferdinandus Magnus-Dux Hetruriæ post direptas Patras Chium

occupauit. Anno cIↃ.IↃ.CIII. Amurathes Imp. ab efferata plebe & Prætorianis metuens furentium libidini amatissimos sibi duos homines obiicere coactus est. Eodemq. tempore idem Imperator Asiæ à se prępositum, cùm ab ipso defecisset, pollicitationib. pręmiisq. delinitum, honoribus ac præfecturis auctũ in Pannoniam misit. Quę res ab Ottomanidarum instituto, & dominico imperio sanè quàm vehementer abhorruit. Deniq. quantę turbæ ab iisdem profectæ causis ante paucissimos annos aulam & imperiũ Turcicum agitauerint, cùm omnibus nota res sit, referre non attinet.

Dixi, quę ab armis, & armipotente populo ad Principem & Rempub. mala, quęq. ex diuerso bona perueniant. Summa in eo consistit, quod Hetruscus Politicus (I. *disc.* IV.) ait, à solis armis magnam sed breuẽ potentiam; à pacis studio paruum, sed fidum & diuturnum imperium esse.

Semelq. adsumpti tenebantur, prorsus sine modo, cùm plerlq iisdem negocijs insenescerent.) Causam dixit Tacitus libro I. his verbis: ***Id quoq. morum Tiberij fuit, continuare imperia, ac plerosq. ad finem vitæ in ijsdem exercitibus, aut iurisdictionibus habere. Causæ variæ traduntur. Alij tædio nouæ curæ semel placita pro ęternis seruauisse: quidam inuidia, ne plures fruerentur. sunt qui existiment, vt callidum eius ingenium, ita anxium iudicium. neque enim eminentes virtutes sectabatur; & rursum vitia oderat. Ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat. &c.***)

Prima dominandi spes in arduo) v. quę dixi ad lib. I. verb.

verb. *quantò summæ spei proprior &c.*

Talia iaciabat) imprudenter! dixi ad lib. 11. verb. *in ea diuisione &c*

Vero quoq. & honesto fidem dempsit.) Ita merentur, qui omnibus suis dictis factisq. simulationum nubes obducunt, vt etiam cum sincerè agunt, fidem non mereantur.

Lygdi quoq. Spadonis animum stupro vinxisse.) de hoc flagitioso dominationis arcano dixi ad lib. 111. verb. *nam vulgatum erat &c.*

Quia Seianus facinorum omnium repertor habebatur etc. quamuis fabulosa & immania credebantur.) Ita meritis, qui per flagitia viuunt, vt non suorum modò scelerum, sed & alienorum infamiam luant. In Alcibiade vigor ingenii, & vitiorum amor, & morum luxuria omnia credibilia faciebant. (*Iustin.* v.)

Atrociore semper fama erga dominantium exitus.) Ita de Augusti excessu dixit libro primo: *quidam scelus vxoris suspectabant*. Et vulgata historicorum vox; hunc aut illum Principem obiisse, *non sine suspicione veneni.*

Igitur contumaciam eius insectari.) Nota delatorias artes; insectari, criminari apud potentiores, ea maximè dicta factaq., quę maximè apud illos valere possunt: submittere callidos criminatores, validosq. in animo dominantium: proximos illorum, quibus insidię tales struuntur, inlicere, vt prauis sermonibus incautos ad peccandum perstimulent. Cætera dixi ad lib. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Nihil intermissa rerum cura, negocia pro solatijs accipiens etc.)

Quo-

Quomodo hoc ipſo libro paullò ſuperiùs Tiberius dixit:ſe fortiora ſolatia è complexu Reip. petiuiſſe. Nimirum Principes in eum dignitatis gradum ſubuehuntur à Deo, vt omnium quietem illorum vigilia, omnium ocium illorum labor, omnium delicias illorum induſtria & omnium vacationes illorum occupatio defendat. Talem Brutus apud Lucanū (11.) Catonem

Inuenit inſomni voluentem publica cura
Fata virum, caſuſq. vrbis, cunctiſq. timentem,
Securumq. ſui

Sacratiſſimus Imperator noſter Ferdinandus. . . . . Caraffam Epiſcopum Auerſæ Pontificis apud ſe Oratorem interrogaſſe dicitur, ecquid ipſi de cantoribus Muſiciſq. ſuis videretur? Cui cum Caraffa, ſummam omnium eſſe excellentiam, reſpondiſſet; ſed, ſi ſui arbitrij foret, iuſſurum, ne nimia prolixitate in templo tædium auditoribus facerent: Cæſar ſubridens, tribus inſatiabiliter ſe intereſſe, dixit; ſacrorum celebrationi, conſultationibus diſputationibuſq. de Republica, & venationum ſudoribus.

Claritudine infauſti generis &c.) v. quæ notaui ad lib. 1. verb. *Polloniſq. Aſinij patris ferociam retineret.*

De immodeſtia hiſtrionum &c: pulſi tum hiſtriones Italia.) Optandum eſſet, toto orbe pellerentur. Fuit ſemper eſtq. hodie quoq. ſcena omnium vitiorum ſchola. Ibi, quicquid obſcænitatis hactenus occultum, paucioribuſq. notum fuit, velut ſtipendio propoſito, docetur: ibi turpi voluptate, velut lenocinio innoxii hactenus puriq. animi adulteriis, ſtupris, & cęteris cum ſu-

ſupercilio ac verecundia nominandis conciliantur: ibi furta, fraudeſq. ac periuria diſcuntur: ibi traducũtur Principes; & audientes reuerentiam erga magiſtratus dediſcunt: inde parentum contemptus, prodigendi iactandiq. ſua amor, pudoris quoq. & caſtitatis iactura domum reportatur: ibi denique paulatim patrii mores funditùs euertuntur, per accitam laſciuiam, vt quod vſquam corrumpi & corrũpere queat, in vrbe viſatur, degeneretq. ſtudiis externis iuuentus, gymnaſia, & ocia, & turpes amores exercendo. (*Tac. xiv. annal.*) Cothurno tamen non eadem, quæ ſoccis, leuitas: & non, vt comœdia, ita tragœdia quoque felicia ſcelera, & dolus prœmia habet. Sua flagitiis nemeſis, & vltor Deus; ſua quoq. virtutibus merces eſt.

Aequari adoleſcentes ſeneƈtę ſua impatienter indoluit.) Ita s. lib. 1. *anxius inuidia, & muliebre faſtigium in deminutionem ſui accipiens &c. moderandos feminarum honores dictitans &c.* Et plerunq. Principibus ſuſpecti ſunt, qui proximi imperio deſtinantur, ne habere, quàm expectare imperium, ne acerbas Iulio menſe, quàm Octobri maturas dulceſq. vuas edere malint. Inde omnis nimia adulatio illis facta, omnis honor exhibitus in deterius trahitur. Inde idem noſter Tiberius Macroni Prætorio Pręfecto, Orientem Solem ob illo adorari exprobrauit: ad Caligulam illius ſtudia reſpicere innuens. (*Tac. iv. annal.*)

Incuſabatq. diductam ciuitatem &c. ac ni reſiſtatur fore plures &c.) Hoc eſt illud ſophiſma politicum, quod Itali eleganter inijcere alteri Zelotypian dicunt: cuius

ius artifex peritiſſimus fuit Coſmus Mediceus, Hetruriç Dux; eoq. præcipuè Senarum vrbem ſuæ ditioni adiecit. Primùm, apud Philippum Hiſpaniç Regem, qui Vrbem illam tenebat, egerat, vt ſibi pecunia in rem Caroli Cęſaris commodata reſtitueretur, aut loco eius Plombinenſis ditio traderetur. Reputatis deinde ſumptibus, quos in bellum Senenſe impenderat, ſpem de vniuerſa Senenſi ditione occupanda concepit. Quam tum cogitationem ille, ne fidem ſuam ſuſpectam Hiſpanis redderet, prudenter diſsimulauit, petitionibus ſuis crebrò renouatis, & de Plombino tantùm facta mentione; tempus ſcilicet idoneum operiens, quô declarandæ voluntatis occaſio ſe offerretque ſe paullò pòſt in manus dedit. Etenim cùm ex literis oratoris ſui quem Romę habebat, & Albano Duce reſcîſset, Philippum cui tunc cum Pontifice & Caraffis bellum erat, ab armis cum Pontifice omninò diſcedere, eiq. Senenſem ditionem tradere velle; primùm cum Albano, cui id negocium à Philippo commiſsum erat, egit, vt rem minimè præcipitaret. Miſit deinde ad Regem Ludouicū Toletanum; qui poſt repetitam meritorum Coſmi ſeriem, modeſtè ijs nullam rependi gratiam queſtus eſt. Tum quantum & ipſius Regis, & Coſmi rebus allatura ſit detrimentū, Senarum in Carafarum manus conſignatio, diſseruit. Carafas non tàm recentis beneficij, quàm veteris iniuriæ memores noua potentia auctos vniuerſam Italiam maximo cum Regis incommodo turbaturos; Coſmo verò, etſi vniuerſa pecunia debita exſoluatur, minimè cautum eſse, ſi cogatur eos habere vicinos,

quos,

quos, vt Regis rebus inseruiret, tanquam hostes hactenus persecutus sit. Proinde eum non posse tutò restituere, quæ in Senensi ditione possideat, vt Carafis tradantur: quæ eadem tamen semper restituere paratus sit, modò ea in Philippi potestate permaneant. Quod si verò certum sit Regi, rem Senensem à se abdicare, non posse sine maximâ iniuriâ in alium, quàm Cosmum transferri. Petere igitur eum, vt quando res suæ non amplius ferant, vt diutiùs in incerto dubij euentus salo fluctuet, quid suæ voluntatis sit, Philippus definiat. Eodem tempore, quò Cosmus Toletanum ad Regem miserat, Romæ famam spargi curat, quasi perpetuis Hispanorũ delusionib. irritatus Galliæ Regis amicitiá expeteret. Philippus igitur, qui rem seriò agi crederet, rebus suis in Italiâ, quib. seu euertẽdis seu fulciendis magnum momentum Cosmus afferebat, timere cœpit. Nutabãt enim tùm temporis res Hispanorũ in Italia, hinc Brissaco duce Galliæ Regis in subalpinâ regione progressus indies faciente; hinc Guisio in regnum motibus obnoxium irrumpente. Assensit igitur, vt Cosmus suo beneficio Senensem ditionem possideret. (*Io. Bapt. Cini. l. de vita Cosm.*) Iisdem artibus pòst Franciscus Cosmi. F. Ioannam Austriam vxorem adeptus est. Cùm enim eandem præter Franciscum etiam Ioannes Sigismundus Transyluaniæ Princeps, & Fridericus Daniæ Rex ambirent: Franciscus primò beneficijs Cæsarem Ioannæ patrem demerendum ratus, pecuniam & auxilia in bellum Turcicum promisit: tùm rumorem sparsit, quasi Galliæ Rex de sorore sibi in vxorem dandâ spem fecisset. Cęsar ergo,

qui eius ope in bello vti constituisset, posthabitis alijs Ioannam ei matrimonio iunxit. (*Thuan. xxxv.*)

Nec aliud gliscentis discordię remedium, quàm si vnus alterue maximè prompti subuerterentur) v. quę notaui ad lib. I. verb. *ne ipsis quidem, qui fecere, laudatas.* & ad hunc lib. verb. *numeroq. & robore &c.*

Immodicè iactantis &c.) Latè hæc explicaui ad lib. III. verb. *fato potentia rarò sempiterna.*

Beneficia eò vsq. læta sunt, dum videntur exolui posse; vbi multùm antevenere, pro gratia odium redditur.) Senecę eadem sententia extat, epistola decimâ nonâ: quidam, quò plùs debent, magis oderunt. leue æs alienum debitorem facit; graue inimicum. Et Ep. LXXXI. eò perductus est furor, vt perniciosissima res sit, beneficia in aliquem magna conferre. nam quia putat turpe non reddere, non vult esse cui reddat. nullum est odium perniciosius, quàm beneficij violati pudere. Et lib. II. de benef. XXIV. Tutius est quosdam offendere, quàm demeruisse. argumētum nihil debentium odio quæritur. Dixi ego plura ad lib. III. verb. *fato potentia &c.*

Dubitare cogor, fato & sorte nascendi, vt cætera, ita Principum inclinatio in hos, offensio in illos; an sit aliquid in nostris consilijs, liceatq. inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.) Alibi Tacitus sine dubitatione ait, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse: obsequiumq; ac modestiam, si industria & vigor adsint, eò laudis excedere, quò plerīq. per abrupta, sed in nullum Reip. vsū ambitiosâ morte inclaruerunt. (*Tacit. in Agric.*) Alius

for-

fortunę tribuit ad gratiam Principis quosdam prouehere; plerunq. autem prudentiæ esse, in ea felicitate positos posse seruare. nam vt fortuna suâ sponte non paucos Principibus conciliat: ita multos artificio & calliditate destitutos de tanto fastigio excidere. Ego arbitror, aulicum non tantum suis consiliis, suęque prudentię tribuere debere, vt nihil sibi inuium putet; nec vicissim ita negligentem esse, vt omnia sorti credat. Cogitet aulam nauigationem esse, in quâ etsi industria & ars nautica plurimùm valet; tamen interdum tàm insana tempestas maria exercet, vt omne nautarum consilium peruertat, artemq; iis omnem eripiat. Sępè tranquillo mari

cùm pluuium detergit cautibus Austrum
Cymothoe, & pectit virides in rupe capillos

habilis & in tempestates comparata nauis, quæq. sæpè maris sæuitiam pertulerat, quodā infortunio mergitur; sępè etiam laceratum nauigium,

nec sæui patiens borea, cùm turbidus ille
Stridet, & alternis medium sese obruit vndis

vel media hyeme euasit in tutum.

In animo reuoluente iras, etiamsi impetus offensionis languerat, memoria valebat) dixi ad lib. III. verb. *sibi tamen aduersus eum &c.*

Iussa principis magis, quàm incerta belli metuens.) Ministrum Principis, negocia, non vt ipse melius putat, sed vt iussit Princeps, expedire æquum est. Vna actionum suarum cynosura esse debet, domini voluntas. Vix igitur ex fidelis ministri officio egit Vastius; ad quem cùm Vincentius Fidelis à Senatus Veneti secre-

tis accessisset, vt, an quæ de apparatu Hispanorum in Turcicum bellum spargebantur, vera essent, expiscaretur; ille se, deposita ministri Cęsarei persona, Venetis suadere dixit, vt rebus suis prospiciant: nihil enim, quod in tanti belli vsus necessarium esset, prouisum. (*Andr. Maurocen. 1 v. histor.*) Interdum tamen, vbi Principum iussa parùm honesta erunt, potius erit honestum, quàm voluntatem Principis respicere. Quemadmodum Papinianus fratricidium Caracallę excusare noluit: Antonius Cardinalis Pratensis federi à Francisco I. Galliarum Rege cum Turcis inito, & Mercurinus Cattinara transactioni cum Francisco Rege, iubente Carolo Cęsare subscribere recusarunt.

Negatus honor gloriam intendit) notaui ad finem lib. III.

Exprobrauerat, suum tantùm studium etc.) v. quę dixi ad lib. III. verb. *fato potentia &c.*

Delatores, genus hominum etc.) v. quę latè scripsi ad lib. I. verb. *Granium Marcellum &c.*

Princeps proferendi imperij incuriosus erat.) Non ignauia credo, sed cõsilio, & quia Augustus Imp. breuiario, quod sua manu scriptũ Tiberio reliquerat, consiliũ addiderat, *coercendi intra terminos imperij.* (*Tac. 1. annal. v. Thom. Dempster. lib. II. apparat. ad hist. Scotic.*) Ego ad lib. I exposui causam, quæ Augustũ ad hoc consiliũ mouere potuit. Et generaliter verum est, magnorũ imperiorũ non semper optandam esse condicionẽ. Sunt, quæ mediocris potentiæ regna magis commendent. Primùm n. superba illa imperii moles plerunq. vanã sui cõfidẽ-

tiam

tiam affert, & inde securitatem hostiumq. contemptum; certissima futuræ ruinæ signa, imò causas. Qui non magis sperandi, quàm timendi causas habent, acriter rebus suis inuigilant; qui magnitudinis sola opinione tutos se arbitrantur, per ocium & ignauiam hebescunt. Ecce! Darius tanti imperij Rex Alexandrum puerum vocabat, & ferulà illum castigari volebat; ipse deinde ab hoc puero regno exutus. Deinda magnam potentiam odium & inuidia vicinorum comitatur. Etiam disiuncti inter se coeunt, capessūtque consilia, quibus suis rebus formidabilem fortunā euertant. Carolus V. post tot victorias, post, vt ipse rebatur, victam & exutam omni potentia Germaniā, pluresſibi hostes concitauit. Hispaniæ Regum hodie adeò suspecta omnibus magnitudo est, vt, vbi primùm ab illis scribi miles cœperit, omnes sibi strui insidias arbitrentur. Nam potentia Regis, & genti innata ambitio, & affectati orbis terrarum imperii opinio etiam inania credibilia faciunt. Inde fœdera, inde mutuæ protuenda communi salute conuentiones; & plura in arcano, quàm publicè pacta. Quæ res omnia Hispanis difficilia facit: adeoq. prudentium iudicio summum nunc est vbi consistit Hispana potentia, & monarchiæ illius velut solstitium. Sed nunc hęc trāsmitto; plura dicturus ad librum VI. Redeo ad magna imperia; quę plerunq. mole quoq. sua laborant, ingentibus spaciis terrarum, & populorum varietate diffusa. Cùm enim ad ciuium salutem imperium attendere debeat: quomodo vnius ingenium tot gētium incolumitatem tueri poterit? Nimirum, dicet

ali-

aliquis, amici Principum sunt, in quos partem curarũ transferant domini, qui longiùs remotorum populorum saluti inuigilent. Benè id quidem, si illi tales non suas potiùs cupiditates, suam auri argentiq. sitim extinguere vellent, quàm aut Principis famam, aut gentium bonum curare. Vos mihi testes, Neapolis & Mediolanum. Proreges, Præsidesq. vestri non sibi apud vos regnum minus in ampliori Hispanico constituunt? non tradimini illis in certissimam seruitutem? non tributis & vectigalibus exhaurimini quã sæuissimè? Mitto vetera. Anno cIↃ. IↃ. CVII. Comes Fontanus Mediolanensibus militem immisit: in quem alendum sola vrbs singulis diebus septem millia Philippicorum soluebat. Cumq. ea de re ciues ad Regem conquestum misissent, obtinuissentq. ad Fontanum de dimittendo milite mandatum; ille nihil motus, absentes non intelligere præsentium rerum statum, respondit. Hæc audent illi homines penè in oculis sui Regis: quid non faciant Pręfecti apud Indos, nouiq. Orbis incolas; qui Regem suum, cùm videre nunquam posint, credere tantùm coguntur. *In orbe terrarum penè alio, in potestate tàm libera, in gente seruituti assueta quale ipsorum imperium esse putamus?* maximè quia certissimâ cum impunitate peccant; non secuturis è prouinciâ, qui eos repetundarum arguant. Hadrianus igitur vt malis occurreret, quæ ex Imperatoris absentia in prouinciis nascuntur, omne vitæ & imperii sui tempus in perpetuis peregrinationibus consumpsit: restrinxitq. imperium in Oriente, Euphratem pro limite constituens, & in liber-

bertatẽ vlteriores omnes populos remittens. Sed nullus Principum est, qui relicta regia sua, cum Hadriano perpetui itineris laborem, & Scythicas pati pruinas velit. Alius magni imperii defectus est, quòd cũ de maioribus negociis ad Principem referri necesse sit; non nisi post longum tempus nuncij cum responsis redire possint, & ita *ex distantibus terrarum spacijs consilia post res afferantur.* (*Tacit.* iij. *hist.*) Optandum igitur esset, Camelos imitarentur Principes: quos aiunt onera recepturos spontè in genua subsidere, nec exurgere, priusquam iniectum illis fuerit, quantum ferre possunt: grauiora viribus non recipere, sed antè, quã illa sibi imponantur, in pedes surgere, & nec iussos abire. Porrò fieri quoq. solet, vt mediocres principatus maximis imperiis, viris, opibus, potentia haut raro nihil concedant. Xenophon (*lib.* 1. *de exped. Cyri min.*) Persarum regnum, quamuis prouinciarum amplitudine, & hominum numero maximum, tamen ob itinerum immania spacia, & quod copiæ militares hinc indè diuulsæ sint, infirmũ atq. imbecillum pronunciat. Et nostri sapientes Galliæ Regem expeditis viribus Hispano potiorem affirmant. Nam & sterilitate homines, & indè solitudine præcipua regna damnata sunt. Membra quoq. tam vasti corporis nimiũ distracta: quæ quamuis Genuensium patronatu, & affinitate cum Allobrogum Principe inita iũgere Reges Hispaniæ tentauerint; tamen quòd non iisdem finibus vtantur Allobrox & Genuenses, quibus Hispani, frustrà hactenus illa consilia fuerunt.

Deniq. cùm in rebus humanis nihil perpetuum sit, fit

vt cùm illæ eò progressę sunt, vnde vltrà non possunt; necessariò iterum labantur, atq; decrescant. Virtus quietem parat, quies ocium; ocium porrò luxum generat; luxus interitum. Et si nulla alia causa sit, natura ita comparatum est, vt quod cœpit, finiat. Vt cætera, ita resp. & regna nascuntur, crescunt, florent, decrescunt, moriuntur: & sicut ex ferro rubigo, ex ligno teredines gignuntur: ita rebuspub. naturæ lex posita est, ex se ipsis gignere, quæ eas aliquando conuertent, aut euertent. Vt verè in hypomnesibus Guicciardinus dicat, non esse infelicem eam ciuitatem, quæ, cùm multa secula floruit, de dignitate sua deiicitur. nec enim infelicitatem esse, subijci legi naturæ.

Nunc magnam potentiam mortalem esse etiam exemplis ostendemus. Alexandri Magni furiosa ambitio Macedoniæ Græciæque imperio non contenta, sceptra Persica legitimo Regi excussa sibi asseruit, Indos deuicit, Afris iugi sui minas intẽtauit, imperium deniq. vsq. quò rerum natura diffunditur, proferre concupiuit. At ille Alexander in ætatis flore, in medio rerum suarum cursu extinctus, regnum reliquit incompositum, hoc est, matri, vxori, liberis perniciem; & amicis eorumq. stirpi perpetuam digladiandi, & inusitatis sceleribus in se inuicem sæuiendi materiam. Alexandro in omni historia similiorem non inuenio, quàm Temir-lâcum Scytharum Regẽ, qui infinito cum exercitu, non tàm iure regio, quàm prædonis more longinquis itineribus percursando, quæ obtineri nequibant, omne imperium cum vita a-

misit, non dissimilis illis hominibus, qui nimium ingerentes ventriculo, vomitu remetiuntur, quod concoquere nequeunt. *Roma modicis rebus virorum virtutumq. feracissima fuit. Sed vbi subacto orbe, & æmulis vrbibus regibusq. excisis securas opes concupiscere vacuum fuit; prima inter patres plebemq. certamina exarsere. modò turbulenti tribuni, modò Consules prævalidi, & in vrbe ac foro tentamenta ciuilium bellorum. mox è plebe infima C. Marius, & nobilium sæuissimus L. Sulla, victam armis libertatem in dominationem verterunt. Post quos Cn. Pompeius occultior nõ melior: & nunquam posteà nisi de principatu quæsitum.* (*Tacit.* 11. *hist.*) In stuporem rapimur, si virorum præstantiam intuemur, quos primi ꝺ. vrbis anni ediderunt; si virtutis excellentiam, si pietatem, si iusticiá, continentiam, libertatis studium ingens & amorem cõsideremus. Nimirum cum illis gentibus adhuc luctabatur populus Romanus, quæ nihil ex trãsmarinis moribus in vrbem inuehere poterant. At postquam auratum esse Capitolium cœpit, & luxus in vrbem transijt, atq. piscis pluris veniit, quàm bos: ilicò euanuit virtus in theatris, emarcuit in Luculli villis & hortis, suffocata est in Messallæ piscinis, postremò extincta ocio ac voluptatibus. Vt pronum fuerit atque expeditum Vandalis, Gothis, Herulis, alijsq. barbaris, Romanas sibi vindicare prouincias, atq. adeò Romã ipsam capere, diripere, incendere. Somniabant quidem Romani *æternam vrbem*, & imperium; pro ęternitate Vrbis vota nuncupantes, ludos edentes, victimas cædentes: sed frustrà fuerunt. Cùm enim tempus fatis destinatum aduenisset: ex obscuro quodam

angulo orbis terrarum, vbi vastitas feris tantùm habitata bestiis putabatur, vno ferè momento inusitatū antehac hominum genus ruens vt turbo montibus celsis (Ammiani Marcellini verba sunt libro primo & tricesimo) prorupit tanto numero, vt totum terrarum orbem implere posse videretur. Tum statim à Gothis ablata Romanis omnis ferè Græcia, insuper Italia atque Hispania, à Bulgaris Dacia atq. Mysia, à Vandalis tota Africa, à Francis Germania & Gallia, à Saxonibus Britannia, à Slauis Sarmatia, Dalmatia, Illyricum: nec multò pòst à Saracenis Ægyptus, Arabia, Syria, Chaldæa, à Tartaris Armenia, Hircania, Colchis, & quicquid ad mare Caspium & Hircanum spatij interiacet, à Turcis vniuersa minor Asia, cum Cappadocia, Ponto, Bithynia, & reliquis ad Persarum vsq. terminos Asiæ prouincijs; à Persis quicquid in Indiam vsq. porrigitur, &c.

Cunctas nationes & vrbes populus aut primores, aut singuli regunt.) Ab omnibus vulgare agitatur argumentum, ecquod inter homines optimum sit imperii genus. Qua disputatione aliud nihil hactenus profectum est, quàm quòd claruit inde, nullam omnibus numeris absolutam potuisse fingi Rempub. & vbiq. esse, quæ omnium sub sole rerum imperfectionem arguant. Credo Numinis sapientiam esse, quæ *non esse nobis hic permanentem ciuitatem*, ostendere vult. Alia nobis patria est. Interim in terris peregrinantibus *id cuique genus imperij carissimum esse debet, sub quo est genitus.*

Si euenit, haut diuturna esse potest.) Nulla mixtio tàm

perfecta esse potest, cuius aliqua pars non deniq. reliquas exuperet, inq. suam naturam trahat.

Vt olim plebe valida, vel cùm patres pollerent, noscenda vulgi natura, & quibus modis temperanter haberetur; senatusq. & optimatium ingenia, qui maximè perdidicerant, callidi temporum, & sapientes credebantur; sic conuerso statu, neq. alia rerum, quàm si vnus imperitet, hæc conquiri, tradique in rem fuerit.) In repub. viuentibus exploranda vulgi aut Optimatum natura, quibusq. studijs aut artibus capiantur. Tum aptandus animus ad ea, quibus probari ciuitati possumus. Leges, iura, immunitates ignorari non debent. Tum quibus initiis fundata ciuitas sit, quibus artibus creuerit, floreatq.: aut ex diuerso, quâ in re ab antiquis institutis recesserit: quæ interitum afferre possint; qui Cęsares, qui Catones in ea sint; publicæ an priuatæ diuitiæ præualeant; suis ciuibus armorum imperium committat, an externis ducibus vtatur; deniq. quibus maximè artibus libertatem teneat. Qui verò Regibus nascendi condicione obnoxii sunt, quæ bonorum malorumque Principum artes sint, scire debent; quibus modis habeantur, qui vnius familiæ veluti hereditas sunt, quibus item, qui sui muneris regna faciunt. Sciendum item est, quibus artibus teneantur gentes, velut nata mancipia domini arbitrium simpliciùs expectantes, quibus ex diuerso populi nec totam libertatem, nec totam seruitutem patientes. Præterea quâ calliditate ciuium nec sentientium immunitates, & antiquas prærogatiuas minuant Principes; quis Regum suo ingenio vtentium genius; quæq. illorum natura, qui

aliis ſe & regni adminiſtrationem tradiderunt; quæ federum, affinitatum, & amicitiæ inter regnantes condicio. Poſtremò aulam penitiùs noſcere, Procerum, cæterorumq. hominum ibi opes, famam, honorem quærentium ſtudia, delatorum ſcelus, veneficia, adulteria, & cętera dominationis flagitioſiſſima inſtrumenta, deniq. omnem bonarum malarumq. artium diſciplinam non in vſum ſed cautionem didiciſſe neceſſarium erit. Nunc velim conſiderent qui *diſputando* Politicam diſcunt, ecquid ipſi harum rerum ſciant. Sed ſcilicet exterorum hęc ſunt artificia nihil ad Germanorum Rempub. pertinentia. Nobis *Auream Bullam* Caroli IV. interpretari, docere & diſcere ſatis eſt. Quaſi verò non iidem, qui hæc dicunt, imminui iura & priuilegia, peſſumdari aureę bullæ ſanctiones, Hiſpanos orbis imperium affectare, peregrinis artibus nobiscum agi, conquerantur. Eccur igitur, quibus ſophiſmatis ſubuertantur leges, auferanturq. immunitates, quibus artibus Hiſpani ad Catholicum regnum graſſentur, quæ deniq. externæ technę ſint, quibus petimur, diſcere nolunt? Diogenem in dolio diceres; qui ibi incluſus, quid reliquus orbis ageret, non curabat.

Spreta exoleſcunt &c.) v. notas ad lib. 1. verb. *immotũ aduerſus &c.*

Libros per ædiles cremandos cenſuere patres, ſed manſerũt occultati & editi.) Multò minùs hodiè præſenti potentiâ extingui poterit ſequentis ęui memoria. Nam & typographiæ beneficio in plures libri ſparguntur: nec

pro-

prohibitio vltra prohibentis territorium extenditur. Nulli sunt Romani, qui Orbi dominentur. Ergò qđ in Italia scribi non poterit, in Germania poterit; & quod ibi non licebit, Galli edent &c. Ex quo tamen non sequitur, impios, aut improbos, notæue obscænitatis libros non prohibendos. Quamuis enim verum sit, eiusmodi scripta plerunq. auidè conquiri lectitariq., donec cum periculo parantur; *mox licentiam habēdi obliuionem afferre*: (*Tacit. xiv. Annal.*) tamen quidam ignoratione libri, alii metu, plurimi emendi difficultate ista vetita negligent. Ita quidam librum nescient, quidam legere nolent, quidam non poterunt.

Leues, ignobiles pœnis adficiebantur.) Minuta sacrilegia puniuntur, & magna in triumphis feruntur. (*Sen. Ep.* lxxxvij.) Muscarum paruæ telis aranearum pendent; vespæ perrumpunt.

Validus alioqui spernendis honoribus.) Non vnum est in hac historia modestiæ Tiberii documentum. Atqui is mundi dominus erat. Hodiè quorundam tanta dementia est, tantaq. vanitas, vt titulos patrimoniis emant; titulos splendidos illos quidem, & fumosos, sed omni re vacuos; quiq. non ad aliud vtiles sunt quàm vt quod ex patrimonio reliquum est, deuorent. Ventum est, in Italia maximè & Hispania, eò ineptiarum, vt cùm eiusmodi par negociorum aut officij causa congressum parant, priùs nunciis hinc indè commeantibus de mutuis titulis & cærimoniis, quibus vtantur inuicem, conueniant.

O curas hominum! ò quantum est in rebus inane!

Vanescet Augusti honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.) Pręcipuum vulgatorum honorum exemplũ sunt equestrium ordinum nomina: quæ olim virtutis prœmium nunc promiscuè etiam indignissimo cuiq. conferuntur. Vt quidam indè S. Michaelis in Gallia Ordinem nõ ampliùs virtutis signum, sed omnium bestiarum monile dixerit.

Satis superq. memorię meæ tribuent &c.) Egregia verba, & auro signanda! Summa est, vnum insatiabiliter parandum, prosperam sui memoriam: quod duplici consequimur viâ; virtutum famâ, & externis monimentis: quales statuæ sunt, effigies, & similia. Virtutum recordatio etiam sine pictura aut sculptura in hominum animis viuit. Quę saxo struuntur, si iudicium posterorum in odium vertit, pro sepulcris spernuntur. Fallũtur ergò, qui virtute destituti marmoreis molibus & mendacibus inscriptionibus posteritatem falli putant.

Moris tum erat etiam præsentem scripto adire.) Atque adeò hodiè idem mos durat: siue maiestati ita consultum Principis putant, siue hoc modô tempus tanquam ad integram consultationem sibi seruant. An cùm à Principes facie neminem tristem discedere oporteat, repulsę pudorem subleuãt datę per intermedias personas, vel per epistolam, quæ non erubescere dicitur. Sed qualiscunq. illa sit ratio, quæ in Principibus istum morem probet: in priuatis non ferenda superbia erit. Quis non rideat ineptiam illius, qui cũ infantem ex sacro baptismate suscipere rogaretur,

scri-

scripto id à se peti iussit? Quis sine risu, imò quis sine indignatione Pallantem Claudii libertũ audiat, nihil vnquam domi, nisi nutu aut manu significasse; vel si plura demonstranda essent, scripto vsum, ne vocem consociaret? (*Tac.* XIII. *Annal.*) & tamen in vniuersum veteres non voce, sed poppysmatis, sibilis, & expresso digitis sono famulos vocasse, raròq. contulisse cum illis sermonem obseruat accuratissimus Laurentius Pignorius in doctissimo de ministeriis seruorum commentario.

Quibus praecipua rerum ad famam dirigenda) v. quę dixi latissimè ad lib. I. passim. & lib. III. verb. *prouenere dominationes*. Non possum aptius exemplum afferre, quàm Hispaniarum Regis. Ex quo securâ Neapolitani regni & Mediolanensis Ducatus possessione gaudet, nunquam illius rebus conducere potest, turbari Italiæ quietem. Et tamen superioribus annis, cũ inter Paulum V. Pontificem, & Remp. Venetam nota Orbi dissidia vix benè quietam Italiam ad nouos motus solicitare viderentur, Philippus III. Rex, quò se Ecclesiæ defensorem ostentaret, largissimè Pontifici suas opes obtulit. Nec hucusq; res stetit. Mandatum Comiti Fontano, militem scriberet; Pontifici requirenti præstò esset. Scriptus miles, omnia ad bellum parata, adeoq; in ista pietatis ostentamenta impensa, sunt octingẽta millia Philippicũm, ex regiâ pecunia; præter id quod à ciuitatibus & oppidis Ducatus Mediolanensis depensum est. Quod quantum fuerit ex eo colligitur, quòd sola Mediolanensis ciuitas septem

Phi-

Philippicûm millia in singulos dies dedit. Et tamen Regis apud Venetos Orator sanctè Senatui affirmauit, (& verum erat) Regem nolle bellum in Italia; omnia ista fieri, quò Pontifici amplissimè de Regis pietate constaret &c.

Falleris enim Seiane, si te mansurum in eodem ordine putas) v. quę dixi ad lib. 1. verb. *pridem inuisus, tanquàm ducta &c.*

Vt Tiberium ad vitam procul Roma &c.) notaui hoc artificium s. hoc lib verb. *mox Tiberium &c.*

Literarumque magna ex parte &c.) vide dicto loco.

Minui sibi inuidiam adempta salutantium turba) & hoc est illud præceptum; *noli facere. conseruus tuus sum.* de quo dixi ad librum tertium. Hoc modo Nicolaus Capponus, deposita Vexilliferi (Gonfalonierum dicunt) dignitate, minuendæ inuidiæ causa rusticatum in villam abiit. Et Bernardus Cabrera ardentissimô apud Petrum Aragonium fauore, eundem in finem monasterio se inclusit: vnde à Rege extractus, & maioribus admotus honoribus, non potuit æmulorum inuidiam declinare. Horum enim suggestionibus incitatus Rex innocentissimo, nec cuiusquam sceleris comperto caput demi iussit.

Cæsar obiectam sibi aduersus reos inclementiam eò peruicacius amplexus) Tyranni vt faciendis sceleribus prompti, ita quæ fecerunt audiendi impatientes sunt. Nolunt corrigi, reprehendi, moneri. Referunt Hispanię Regem circa annum Christi cIↃ. ccc. lviii. tam furiosè puellam quandam deperiisse, vt non modò in illius gra-

gratiam plurima rege indigna faceret, sed & suâ manu quosdam regii sanguinis illius causâ occideret; deniq. eidem ab omnibus regni ordinibus fidelitaté, & obsequium iurari vellet. Abominati proceres rei indignitatem duodecim ex primariâ nobilitate viros ad Regem ablegarunt; iussos reuerenter deformem amorem, causasq. propter quas pellici regię obsequiū iurare nequeant, exponere. Quod cùm illi fecissent, Rex, barbâ suâ tactâ; per hanc iuro, dixit, malè vos locutos. Nec alio dato responso eos dimisit. Paucis interiectis diebus, cùm Hispalim venisset, XII. illos oratores noctu in ædibus suis interfici iussit.

Ne regibus quidem parere, nisi ex libidine soliti.) Quod plerunq. accidit in populis, qui immunitatibus & quadam libertatis imagine gloriantur. Indeq. Boccalinus priuilegia *lapidem scandali, seminarium zizaniorū* appellat: ex quâ causa omnia inter Principem & subiectos dissidia oriantur. Sanè Principatus, quò propiùs dominatum accedit, & solutam legibus potestatem, eò firmior minusq. seditionibus obnoxius esse videtur: & ex contrario pronior est in rebelliones & ciuilia bella, omni tyrannide peius malum, via, vbi Optimatibus, potentię & opum suarum consciis in Regem contumacibus esse licet. Nec in Regem modò, sed & in mutuam plerunq. perniciem arma sumunt, qui in magno regno paruos se Reges sciunt. Tacitus de Britannis: (*in Agric.*) *olim Regibus parebant; nunc per Principes factionibus & studijs trahuntur. nec aliud aduersus validissimas gentes pro nobis vtilius, quàm quòd in commune non consulunt. Rarus duabus tribusue ci-*

tatibus ad propulsandum commune periculum conuentus. ita dum singuli pugnant, vniuersi vincuntur. De ijsdem Britanniæ populis, sed recentioribus Guilielmus Neubrigensis, sat prudens scriptor in Historia rerum Anglicarum sui temporis ita ait; *Castella per singulas prouincias crebra surrexerant studio partium; erantq. in Anglia quodammodò tot Reges, quot domini castellorum; habentes singuli percussuram proprij numismatis, & potestatem subditis regio more dicendi iuris. Cùm itaq. singuli excellere quærerent, vt quidam superiorem, quidam vel parem ferre non possent, feralibus inter se inimicitijs disceptantes, rapinis atq. incendijs pulcherrimas regiones corruperunt.* Deniq. Christianorum Principum multitudinem exarmasse illorum potentiam, atq. auxisse rem Turcicam, & nostri homines agnoscunt, (v. *Th.pol.cap.* XXXIII. & XXXVI.) & ipsi Turcę sciunt. Cùm enim Mahumetes Imp. vereretur, ne Occidentis Principes Constantinopoli à se obsessæ auxilia submitterent; Sogam-Bassa ei his verbis metum dempsisse dicitur: Nosti, Domine, Italorum Principum polyarchiâ facere, vt anarchi sint, nec concordes esse possint. Multa quidem illi ratiocinantur, consultant, decernunt; sed horum nihil aut parum exequuntur: & quod hodiè volunt, ejus cras pœnitet. (*Georg. Phranzes Protouest.* III. *hist. Constant.*) Et Ibraimus Bassa in Comitiis Imperii Francofortensib. dixisse fertur: Germanorum consilia & actiones similes esse belluæ multorum capitum, & plurium caudarum, quę sepem transire conaretur. & quia capitum quodq. sibi diuersum foramen quæreret; fieri, vt simul vniuersum corpus maneat immotum, impediaturq.

turq. quò minùs vlteriùs progrederetur. Contrà suũ Imperatorem vnicipiti animali comparabat plures habenti caudas: quod vbi semel capite transijsset, statim corpore toto atq. caudis omnibus sine vllo impedimento penetraret. Barbari iudicium minimè barbarum! Nam in comitiis, quæ sarciendæ paci publicę & communi bono stabiliendo augendoq. sacra esse debebant, quę consiliorum sunt scissurę & factiones? imò quæ consiliorum communium sunt effugia? Cùm iam ad portas est Hannibal, dum monentur Principes & ciuitates, dum delecti vocantur, dum tributa emendicantur, aliquot mensium labor est: & religiosum tamen hunc ordinem non expectant negocia; effluitq. inter moras rei gerendæ occasio, aut ingruit malum, quod præsentibus poterat repelli stipendiis. Bella non auro minùs, quàm ferro geri solent. Quia autem citiùs hostis adest, quam Imperij Proceres conueniant, desunt plerunq. publicę opes, quibus alatur domesticus miles, & ex viciniis gentib. auxilia contrahantur.

Datis mitibus responsis, dum &c. Qui alios repentino bello adoriri, aut aliorum in se impetum remorari volunt, ***pacem & concordiam speciosis & irritis nominibus iactant,*** (***Tacit.*** 1 ***hist.***) & missis legatis, aut ad se missis detentis, aduersariũ ludificant. Nonnunquã etiam dimittuntur hostiũ oratores non alio cum respõso, quã secuturos mox relaturos responsionem: ij autem deinde aut planè non mittuntur, aut non nisi compositis necessariis rebus tardè nimis expediuntur. Romanorum legati à Perseo è Macedonibus redeuntes, nul-

la re magis gloriabantur, quam decepto per inducias & ſpem pacis Rege. adeò enim apparatibus belli fuiſſe inſtructum, vt omnia opportuna loca præoccupari ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam tranſmitteretur. Spatio autem induciarum ſumpto venturum illum nihilo paratiorem; Romanos omnibus rebus inſtructiores cœpturos bellum. (*Liu.* xlii.) C. Cęſar Heluetios tranſitum petentes diſtulit, ad pręſtitutam diem redire iuſsos. interim aditus omnes validis pręſidiis firmauit: reuerſis deinde tranſitum negauit. (*Caeſ.* 1. *de bell.Gall.*) Et Sabinus, donec exercitus in vnũ conduceret, datis mitibus reſponſis, dum Pomponius Labeo è Mœſia cum legione, rex Rhoemetalces cum auxiliis popularium veniret, Thraces eluſit. (*Tac.hic*) Simile exemplum de Ptolomæo Philopatore Ægypti Rege eſt apud Polyb. (*lib.*v.) aliud de Emanuele Imperatore Conſtantinopolitano apud P. Iuſtinianum: (11. *hiſt.Venet.*) aliud apud Hieronymum Coneſtaggium (*lib.* iv. *de coniunct. Portug. cum reg. Caſtil.*) de Philippo Rege Hiſpaniæ, Cardinalem Riarium à Pontifice ad ſe miſſum, in itinere per præfectos ſuos magnificè excipiendo, ludiſq. & ſpectaculorum varietate tàm diu detinente, donec Albę Dux Luſitanię regnũ (de cuius controuerſâ ſucceſſione Pontifex ſibi cognitionem arrogabat, ſubegiſſet. Aliud de Coſmo Medicæo apud Io. Baptiſtam Cinum (*lib.* 1. *de vit. Coſm.*) Saluiatum & Ridolfum Cardinales, ne nouiter iacta imperii fundamenta conuellerent, extra vrbem per amicos detinente. Deniq. noſtra memoria in famoſiſſima Oſtendę obſidione Albertus Archidux hoc
 mo-

modo à præsidiariis delusus est. Cùm enim inducias pepigissent, quasi de deditione acturi, dum simulant colloquium, furtim v. cohortes auxiliares cum ingenti vi commeatus intromissi sunt. Sed non debuit præteriri insignis eiusmodi Themistoclis astus, quo Lacedæmonios decepit. Post Xerxis è Græcia fugam Athenienses vrbis suæ muros, quos ipsi antè diruerant, restaurare parabant. Quod cùm Lacedæmonii, quibus omnia illorum consilia suspecta erant, legatis missis impedire vellent, adeoq. verbis vim additurí viderentur: Athenienses Themistoclis vsi consilio, Lacedæmonios dimittunt cum responso; è vestigio secuturos suos oratores, qui causam suam sociis probaturi sint. Illis abeuntibus, ipse Themistocles Spartam ablegari se iubet, aliosq. sibi adiungit socios, qui tamen non secum abirent, sed tàm diu manerent, donec murum in eam altitudinem extruxissent, quæ hostium impetum repellere posset. Vrgerent modò opus, nec vlli labori, sumptuiue parcerent. Peracto itinere, cũ Spartam venisset, non ilicò ad magistratus perrexit: sed initiò causas ipse sibi pro arbitrio fingens, tandem socios se expectare dicens, miratusq. nondum adesse, rem in multum tempus extraxit. Tandem cùm illi quoq. venissent, & Lacedæmonii interea certis nunciis comperissent, surgere Atheniensium muros, nec vllam nunciationis suæ curam haberi: Themistocles illos hortatur, ne vanis rumoribus fidem habeant: mitterent potiùs fidos ex suis homines, qui comperta cùm fide referrent. Annuunt illi, mittunt Athenas opinione sua legatos, re autem vera pro Themisto-
clis

clis salute obsides) & simul quosdam suorum Themistocles, cum arcanis mandatis, retinerent à Spartanis missos, nec antè dimitterent, quàm ille rediisset. His omnibus compositis, Themistocles ad Regem & Ephoros prodit: fatetur, vrbem suam muro cinctam. Postremò ille Athenas, isti Spartam redeunt. (*Thucy.* 1. *Iustin.* 11.) Hęc sophismata iustè an secus vsurpentur, quęrere libet. Certè Alexander Magnus latrunculorum & furum solertiam esse dicebat, noctu & ex insidiis hostem adoriri. (*Q. Curt. lib.* IV.) Quod legati, Perseum Regem induciarum spe deceperant, vt dixi, magna quidem Senatorum pars probabat. Sed addit Liuius veteres moris antiqui memores nouam istam sapientiam improbasse. non astu magis, quàm vera virtute bella gessisse maiores. Et Tiberius Adgandestrio Principi Cattorum respondit, non fraude, neq. occultis, sed palàm & armatum populum Romanum hostes suos vlcisci. (*Tacit.* 11. *Annal.*) Ego arbitror rectiùs dici, facti quæstionem esse; & principalem causam trahere hanc veluti consequentem: vt si iusta sit belli causa, iusti sint etiam hi doli: sin iniusta, etiam has technas improbas pronunciem. Quidni enim summam publicę rei quibuscunq. modis saluam pręstemus? Nihil turpe est, quod inimico detrimentū afferat. (*Achill. Tat.* VII.)

-Dolus an virtus, quis in hoste requirat?

Addo tamen necessariam limitationem; modò sanctum illud Fidei numen nullo scelere violetur. (*v. Thom. Dempster. lib.* I. *de iuram. cap.* 11.) Fauent pietati fideiq. dî. Quomodo autem istiusmodi artibus fi-

des

des contaminetur, equidem non video . Sunt inter Principes vsitatæ, iure gentium probatæ; vt qui per illas decipitur, non de dolo hostis, & ruptâ fide (quippe quæ nulla data est) sed de suâ imprudentiâ & credulitate conqueri debeat. Omnibus scriptum est hoc monitum: νᾶφε καὶ μέμνασ' ἀπιστεῖν. ταῦτα νεῦρα τᾶν φρενῶν. i. vigila, & diffidere memento. hi sunt nerui prudentię. Tractatus ad nihil obstringit. (*Decian. lib.* II. *conf.* LVI.) & multa tractantur, quæ non concluduntur. (*Decian. conf.* CV. CXXXIII.) Huc contenditur sæpissimè, vt per eiusmodi iniectas spes & tractationes hostis securus reddatur, & negligens. Sed aliud erit dicendum, si iam pactum aliquid sit, & conuentum. Tunc enim, qui contrà molitur, contra datam fidem agit. Non ergò callidum Petri Aragonii factum probare possum, quod tale historici memorant. Cùm inter Carolum Andegauensem & Petrum de Siciliæ regno armis decerneretur; & Carolus maritimis terrestribusq. copiis superior Insulæ immineret, Aragonius, qui Caroli superbum atq. elatum ingenium nouerat, ad equestre paucorum certamen prouocat. profligari posse bellum duello, longiori mole attriturum mutuas opes, regna, populos. Placuit condicio, & Burdigala, quæ tunc Britannię Regi parebat, duello lecta. Igitur cùm Carolus ad præstitutum diem se stitisset, & ad occidentem vsq. solem frustrà Petrum aspectasset, serò agnitô errore abscessit. Vix est, vt non improba sit hęc solertia. Data enim fides erat in rem certam ad duellum, ad certamen; nec præstita. Quod autem Xenophon (I. *Cyrop.*) ducem militum insidiatorem esse

de-

debere ait, & suæ mentis occultatorem, & fraudulentum, & furem, & veteratorem, & raptorem; eo, quo diximus, sano sensu accipiendum est, ne quid scil. in datam fidem peccetur. Ita enim ipse Xenophon se explicat, cùm addit supradictis; operam dandam bono duci, vt cum suis paratis hostem non instructum deprehendat, cum armatis inermem, cum vigilantibus dormientem, conspectum ab se, cum is illum non videret, deniq. vt locorum difficultatibus impeditum ipse constitutus in loco commodo adoriatur. Non igitur oportet hostes in consilium adhibere; nec armorum magis est militia quàm temporum. Placet eam demum esse veram victoriam, quomodo nullũ præter hominem animal vincere potest, id est, ingenii quadam solertia. Nam corporis robore, vrsi, leones, apri, lupi dimicant: qui vt viribus superiores nobis, ita ingenio & ratione infra nos sunt. Indeque Lacedæmonii, si quando stratagemate hostem superassent, Marti bouem immolabant; sin aperto prælio, Gallum.

Ideò lædi, quia non regnaret) Iasonis apophtegma est, miserum se vocantis, quod non regnaret. (*Aristot.* III. *polit.* III.) dixi ad libr. II. verb. *cæterum Tiberio haut &c.*

Non ignarus quantum ex Rep. peteretur) v. quæ dixi ad lib. I. verb. *pridem inuisus &c.*

Immissis qui per speciem amicitiæ monerent) has aliasq. callidorum æmulorum artes exposui ad librum primum.

Cùm dominationem ipsam donum eius accepisset.) Grande

de donum, & quod non gratiam sed odium mereri potuit. Quippe vbi impares merito se putant Principes, destrui fortunam suam rati, & velut exprobrantes, oculis suis obuersari tàm inuidiosos benefactores pro gratia odium reddunt. Agrippina Neronis mater cùm ad vestem & gemmas dono sibi à filio missas, non his instrui cultus suos, sed cęteris arceri proclamasset, & diuidere filium, quæ cuncta ex ipsâ haberet; minareturq. ituram se cum Britannico in castra, patefacturam suas nuptias, suum veneficium: prægrauis Neroni, interfecta eius iussu est. (*Tacit.* XIII. & XIV. *Annal.*) v. quę dixi ad lib. III. verbo. *fato potentia rarò &c.*

A libertis & clientibus apiscendæ potentiæ properis exstimulatur.) Magni conatus, & præcipitia incœpta non sæpiùs ab ipsis Principibus, quàm ipsorum amicis, opes aut potentiam inde aucupantibus procedunt. Fridericus Comes Palatinus mitissimi ingenij Princeps semper habitus, suorum praua suggestione ad consilia sibi & Germanię vniuersę exitiosa impulsus esse dicitur. Quippe maiores sibi apud Regem honores spõdebant. Iam opes, potentiam, præfecturas, regiæ deniq. fortunam omnes spe deuorauerant &c.

Traxit in partes, spe obiecta Principis loci) Prima calliditatis ars est, suâ cuiq. spem velut hamum obiicere. Animus spe occupatus non vacat pensandis periculis, aut, quæ struuntur, insidiis.

Spes implet tumidum naufragiis mare;
Spes captis onerat retia piscibus:
Hac Bellona ferox vsa satellite,

Mortalem quoties solo
Fudit prodiga sanguinem?

Praeferocem & insidijs magis opportunum) dixi ad libr. 11.verb.*in ea diuisione.*

Magna post praelia saucios largitione) notaui ad lib 11. verb.*addit munificentiam Caesar.*

Mos vulgò fortuita ad culpam trahentes.) Burgundiones solio deturbabant Regem, sub quo fortuna belli titubasset: & Ægyptii omnes casus adsignabant rectoribus suis. (*Ammia.Marcell.* XXVIII.) Mossynœci, si fortuna cœptis non adspirasset, reges suos totius diei inedia puniebant (*Pompon. Mela lib* 1.*cap*.xx.) Sed non est prudentis ex euentu aestimare consilia: cùm saepè res sapienter & maturè deliberatae sinistros exitus, pessimè verò consulta bonum finem sortiantur. Sępè stulta consilia hostium imprudentia correxit: sępè sapienter deliberata ineuitabilis fatorum necessitas euertit. Qui praua consilia ex felici euentu laudant, bona ob aduersam fortunam damnant, ad malè censendum homines inuitare videntur; inq. causa sunt, vt animi consulentibus imminuantur, ne in apertũ sententiam suam liberè promere ausint. Inde sapienter Carthaginenses, cùm ducum suorum acta recenserēt, non euentum atq. casus, sed consilium spectarunt: cũ multos, etiam qui prauo consilio feliciter rem gesserant, tanquam homines stultos, Reip. perniciosos cruci affigerent. Sed hîc illud notandum venit, consiliorum quoddam genus esse specie temerarium, aut stultum; re autem vera sapienter, & intuitu hostium socordiae aut ignauiae susceptum. Cùm enim non omnes

nes homines sapientes sint, sed plures impetu abripiantur, alij desidiâ marcescant, quos nota pariter & occulta fallunt: audere licebit interdum, quod, si in aliũ susciperetur, imprudens & stultum foret. Cùm quidam Ferdinandi Ducis Albani factum quoddam vt temerarium, & inexperto iuuene, quàm veterano duce dignius familiariter reprehendisset: respondit Albanus, non negare se, fuisse anceps & aleæ plenum factum: sed fiduciam prosperi successus sibi fecisse hostes rei militaris planè imperitos. (*Conestagg. vi. de cōiunct: Lusit. cum Regn: Cast.*)

Nullo mirante, quòd diu egens, & parto nuper proemio malè vsus plura ad flagitia accingeretur.) Quod fieri necesse est, vbi delatores, genus hominum publico exitio repertum, & pęnis quidem nunquam satis coercitum per prœmia illiciuntur. Delatores qui non castigat, irritat. (*Domitiani dictum apud Suet. in Domit c. x.*)

Quibus additus miles &c.) relatus est hic locus ad li. 1. verb. *Granium Marcellum &c.*

Compositum inter ipsos) iste tragædię ordo explicatus est ad lib. 1. verb. *Granium &c.*

Veteres & prægraues adflixit.) retuli ad lib. 1. verb. *neque imperasse se.* & lib. iij. verb. *fato potentiæ rarò sempiternæ* & verb. *audire me memini &c.*

Misericordiam erga afflictos) notaui ad lib. 1 ii verb. *& cùm accusatores &c.*

Pacem exuere; nostra magis auaritia, quàm obsequij impatientes.) Grauissimè Deum offendi, acerbissimis tributorum exactionibus, adeò clarum est, vt nulla egeat demonstratione. De Eduardo Angliæ Rege Polydo-

rus Virgilius in Historia Anglica refert, cùm ingentē auri vim ex tributis redactam ad se afferri iussisset, vidisse malum dæmonem fœdissima specie pecuniis insidentem: eoque spectaculo territum pium Regem præcepisse, suum cuiq. reddi. Sed & contra naturæ rationem inhumanitate ista, ne quid sæuius dicam, peccatur. Principatus conditos scimus, vt vi sublata, quæ omnia ad potentiores trahebat, ex naturæ & rationis imperio agerentur res humanæ. Quid autem ad naturam magis accedit, quàm vt quisq. partis industria sua aut amicorum liberalitate opibus fruatur? Quid rationi ciuili commodius, quàm vt intelligamus, quid nostrum, quidue apud nos fisci sit. Atqui Princeps, qui legitimè collatas pecunias aut ipse per luxum profundit, aut auaris hominibus committit, & inde nouas sustinendi militem rationes cogitare necesse habet, facit, ne sciant ciues, quantum ex domesticis opibus Regi, quantum sibi iura attribuant. Quî enim id sciant, cùm nō hoc suum ac ne legis quidem arbitrium sit, sed Principis duntaxat vnius; cùmque tributo semel exacto adhuc ipsi simpliciter suis bonis non gaudeant, quę alijs scilicet Regis edictis possunt rursus delibari? Porrò quæ aduersus Deum & naturam peccat rapacitas, etiam inter homines nō vsquequaq felix esse solet: quod historiis, quas deinde afferemus, clarum fiet. Quod enim quidam egestatem ciuium dominantis securitatē esse existimant; falluntur illi profectò. Paupertas quippe & egestatis fastidium non abiectos homines facit & iniuriarum patientes; sed quia afflicta ipsorum fides est in pace, &

vni-

vnica spes in turbatis rebus, nouarum rerum extremè cupidos: vt nihil sit tàm difficile, tàmque anceps, quod illi non audeant. Semper compertum est egentissimum quemq. esse audacissimum; & non raro in desperationem abire paupertatem; eam maximè, quæ neq. terræ hiatu, neq. aquarum inundatione, neq. naufragij damno, neq. hominum insidiis, aut deniq. negociationum casibus, sed crudeli illorum Principum auaritia contingit, qui non tondendo gregem suum, sed excoriando & deglubendo opulentos se euasuros pastores stolidè credunt. Qui hodiè nocere non poterunt, fortasse cras poterunt. Tempus, & mille nunquam cogitati casus occasiones afferunt, quibus non potens modò inimicus, sed debilis & contemptus, & qui nũquã fortasse iuuare potuit, possit in perniciem vltimam nocere. *Non tam omnibus fortunis nudari quis potest, vt non ad vindictam ei cultellus remaneat. Prius necis paternæ, quàm ablati patrimonij obliuiscuntur homines.* Metus & terror infirma vincula caritatis sunt; quę vbi remoueris, *qui timere desierunt, odisse incipient*. (*Tacit. in Agric.*) Non igitur immane latrocinium & atrocissimum hoc furti genus probare nobis possunt, qui politicum præceptum tradunt; premendos ferocientes, & regnantibus periculosos ciuium spiritus; adimenda ea, ad quę, si respexerint, superbia & opum conscientia obsequium excutere possint, &, vt Italorum prouerbium est, *bona subiectis populis sensim, et quasi guttatim instillanda, mala simul & semel ingerenda.* In magnates ea cautio valeat; illis honores, opesq., ne maiora quàm par est, concupiscant, parcè distribuant. Plebes

eo

eo nos metu liberat; quę vilis humi serpit, & animo prędita est nunquam assurgente sublimibus consiliis, & cogitationum magnitudine.

-Satis est, populis fluuiusq. Ceresq.
(*Lucan.* iv.)

Vulgo vna ex Rep. annonæ cura. (*Tacit.* iv. *hist.*) Lucan. iii. de Cæsare.

Gnarus & irarum causas, & summa fauoris
Annona momenta trahi &c.

Nihil à principe requirit vulgus, quàm panem & frumentũ in foro. Cererẽ & Bacchũ & Ocii dulcedinẽ innocenti stupiditate colit; & rarò in alios, quàm qui ad hæc numina sua auaras manus porrexerant, exarsisse legitur; eaq. bona sua pertinacius defendit, aut it recuperatum, quia sola æstimat, & horum intuitu omnium aliorum obliuiscitur. Romana plebs sub pessimis & crudelissimis Imperatoribus, & Florentini trucidato per insidias Alexãdro Duce nullam status mutationem expetebant. Quippe annonam vilem fuisse satis erat ad amandos istos principes. Hebræus populus etsi in Ægypto grauissimam seruiret seruitutẽ, à Pharaonis ministris continuis laboribus ita pressus, vt vix respirandi haberet facultatem, in victus tamen & rerum necessariarum abundantia facilè oblitus est libertatis. Postquam verò stupendis Omnipotentis Dei miraculis & potentia ineffabili velut manumissi Palęstinam versus per loca omni solitudine vasta iter facerent, & initiò panis, mox aqua, deniq. carnes deficerent; non semel durissimum seruitutis iugum, & *ollas Aegyptias* optare sustinuerunt. Romani, quò

Gal-

Gallos recens domitos quietos tenerent, non efficacius vllum existimabant remedium, quàm omnes ditescendi præbere eis occasiones. Quę res tàm feliciter illis cessit, vt de populis illis, qui bellicosissimi olim fuerant, Tacitus (*in Agric.*) veluti de re, in quâ præter famam nihil durauerit, *Gallos quoq. olim in bellis floruissè* dicat. Ex quo apparet, segniciem cum ocio intrasse, & opum atq. diuitiarum, quas collegerant Galli, ingentem vim eneruasse illum tàm armipotentem olim populum: vt Taciti tempore penè fabulę simile fuerit, Gallos aliquando bellicosos fuisse. Quemadmodum vrsi, leones, aliaq. morsu & vnguib. nocentia animalia deponunt insitam feritatem erga pascentem. parent imperanti, blandiuntur: ita nulla re mansuescũt homines meliore fide, quàm si opibus per industriam partis Principis beneficio frui possint. Inde sęuitiam annonę incusante plebe Romana Tiberius statuit frumento precium, quod emptor penderet, binosq. numos se additurum negociatoribus in singulos modios. (*Tac. 11. annal.*) Vespasiano & Aureliano Imperatoribus volupè fuisse dicitur, pascere populum. Et hic quidem, quò vilior esset annona, librę vnciam addidit: ille architecto rationem monstrãnti, qua prægrãdes columnæ exiguis impensis & paucorum hominũ operis in Capitolium duci possent; placere quidem sibi inuentum, respondit; sed sineret se populum pascere. Quò pertinet sanctissimum cuiusdam & pientissimum consilium; fame populos vrgente Principem ditioribus tributum indicere debere ad pauperum sustentationem, eamq. pecuniam, vel ea coemptum frumen-

mentum postmodum pauperibus suo nomine distribuere. Carolus Flandriç Comes Tamardum è gratiosissimis aulicis alendis è fisco egentibus præfecit: ipse cum loculis in vulgus prodibat, circum templa obambulans, stipemq. sua manu mendicis promens. Dardaniorum, eorumq., qui annonam flagellabant, & clausis horreis frumentum supprimebant, nequitiam compressit, apertis conditoriis, triticoq. in egenos distributo. Qua popularitate adeò carus subiectis fuit, vt cæsi à sceleratis hominibus corpus pro se quisq. tanquam sanctas reliquias venerarētur, osculaq. ferrent; deniq. aliquid capillorum, barbaq. atq. adeò vnguiū & vestimentorum, domestica religione asseruarent, colerentq. (*P. Aemil. v. de reb. gest Franc.*)

Satis igitur constare arbitror, falli Principes, qui à pecunia ditibus sibi periculum, ab exhaustis, & excarnificatis securitatem promittunt. Quia tamen *pauci prudentia honesta ab deterioribus, vtilia ab noxijs discernunt; plures aliorum euentis docentur* : (*Tacit. s. hoc lib.*) ego quoq. exemplis, quod dictum hactenus, adstruam. Carthaginenses superbè & auariter Africanis imperitabant; mediam fructuum partem auferentes, tributa duplicantes, & solùm probantes ministros & prçfectos, non qui clementer benigneq. populos tractassent, sed qui grandem ęrario pecuniam per fas nefasq. corrasam intulissent. Quibus rebus factum est, vt pleręq. ciuitates seditiosis militibus posteà accederent. (*Polyb.* I.) Ob eandem causam ab illis Hispani quoq. defecerunt: (*Polyb.* 11.) & ab Atheniensibus post cladem in Sicilia acceptam Socii. (*Thucyd.* VIII.) Etiam

Ro-

Romæ suspecto Senatus, populiq. imperio ob certamina potentium & auaritiam magistratuum, fessa Resp. in vnius potestatem concessit: (*Tac. 1. annal.*) Et Gallis auaritia, aliis iuncta causis, fatales fecit *Siculas Vesperas*: (*Leon. Aretin. 11. histor. Flor.*) & Ludouico Sforzæ Mediolani Principatum abstulit. (*Guicciard. 1. histor.*) In Gallis Carolo VI. Rege rerum venalium vicesima indicta erat. id onus vrbes detrectabant. cōtrà regii ministri nitebantur. Cùm igitur Parisijs in foro olitorio femina quædam nasturtium venum exposuisset, coactor Regius obulum postulat muliercula ad astantium virorum auxilium prouocat. Concursu facto exactor à turba oppressus, obtritusq. est. Inermis plebs ad ædes publicas impetu fertur. deiectis foribus arma telaq. corripiunt: exactores, redemptoresq., quoscunq. vrbem peruagati deprehendere poterant, plumbeis malleis confecerunt (*P. Aem. 1x.*) Pisani olim à Florentinis, quod omne negociandi genus ipsis interdiceretur, & artes, præter manuarias, omnes exercere prohiberentur, defecerunt: nec nisi post multos annos, & immensos Florentinorum sūptus subigi potuerunt. (*Guicciard. 11.*) Hispanis Mediolani occupationem facilem fecit populorum ingens erga Gallicum nomen odium: qui à militibus grauia & intoleranda perpessi, cùm neq. Rex ob pecuniæ inopiam satis prouideret, neq. præfecti obsisterent, incredibilis, quo Regem prosequebantur, studij & beneuolentiæ obliti omnia sursum deorsumq. volui misceriq. cupiebant. (*Andr. Maurocen. 1. hist. Ven.*) Eadem tributorum acerbitas Gandaui in Flandria

(*Maurocen.* IV. *hist. Ven.*) & absente Carolo Cęsare in Hispania (*Guicciard.* XIII.) periculosissimam seditionem concitauit: & Clementi VII. Pontifici tantum odium fecit, vt cùm Borbonius cum hostili exercitu ad vrbem contenderet, & Pontifex ciues ad conferendas pecunias hortaretur; cæteris abnuentibus Dominicus Maximus Romanorum ditissimus centum aureos numos mutuò se daturum promitteret. (*Guiccia.* XVIII.) Gotricus Danię Rex, (Gothofredum Germani & Itali vocant) cùm Frisios oppressâ libertate, fortunis cunctis ablatis in turpē miseramq. fortunā adegisset; tributum quoque annuum iniunxit: quod maximè fecit, vt seruitus illa diuturna non esset. Ædificium, cuius longitudo erat ccxl. pedum, duodecim paribus spaciis macceriâ diremptis distinctum struxit; ad cuius caput Quęstor, cùm tributum pendendum erat, considere iussus est. Ad finem verò clypeus concauus ex ære locatus, in quem singuli Frisiorum tributum soluturi numum coniiciebant: cuius cadentis sonum si Quæstor ex longo interuallo exaudiret, in solutum cedebat: sin minus, regio quidem fisco ille accrescebat; sed qui iecerat, alium atque alium maioris ponderis eodem coniicere cogebatur, donec tinnitus Quæstoris aures feriret. Addunt alii, auri & argenti vsu omni in corporis cultu vetito ad vimineos torques, similiaq. seruitutis extremæ argumenta eos latâ lege redegisse; præfectum dedisse, qui in seruili obsequio & operis miseros detineret; ostium in ædibus ad Septentrionem vnum habere iussisse, humilius quàm pro statura corporum: cùm, vt iugum quotidiè tur-

piter ſubire, tum vt exituri inflexo toto corpore regẽ Danum ſeruiliter venerari viderentur. Quis ex nouę ſapientiæ doctoribus non diceret, benè prouiſum ne animos tollerent Friſij. omnia ad infringendos ſpiritus inſtituta erant. Sed iidem erectis talibus iniuriis ad libertatem animis, cùm arma raptim vndiquaque collegiſſent, Danorum præſidia paſſim oppreſſerunt, aut finibus ſuis eiecerũt. (*Vbbo Emm. v. hiſt. Friſ.*) Quod exemplum eò notabilius eſt, quia Tacitus hîc eoſdem Friſios eâdem ob cauſam ad iram & queſtus, & poſtquam non ſubueniebatur, ad bellum veniſſe refert. Nunc alia addo. Imperante Valentiniano (placet nouis vetera interſerere) multiplicata per Pannonias vectigalium agumenta Optimates vltimorum metu exagitatos compulerunt mutare ſedes, & trans mare abire: & flagitantium miniſtrorum amaritudine quidam oppreſſi, cùm non ſuppeteret, quod darent, erant perpetui carcerum inquilini: è quibus aliquos, cùm vitæ iam tęderet & lucis, optata ſuſpendiorum remedia conſumpſerunt. Quibus populorum excoriationibus nudatum eſſe hoſtibus Pannoniæ latus ſcribit Ammian. Marcellinus libro triceſimo. Guilielmus Auraici Princeps, quærentibus quâ ſpe contra potentiſsimum Hiſpaniarum Regem ipſe omnium rerum egens, patriâ extorris bellum cieret? reſpondit: Hiſpaniarum auaritiam & crudelitatem duas ſibi fore portas aditum daturas in Belgium. Deniq. cùm ſuperiori ſeculo à Fontano Comite & Hiſpanis Cameracũ obſidione cingeretur, & iam Fontanus autumnali intemperie attritô exercitu de receptu cogitaret: nihil

illi ad vrbis occupationem magis profuit, quàm ciuiũ in Balagnium, qui se nuper Cameracensem Regulum appellari à Galliæ Rege impetrauerat, odium. Exasperauerat illos, quod pro mercibus in foro venalibus numisma ęreum Balagnii iussu percussum, accipere cogerentur: cùm pro indictionibus tributisq. non nisi aureum & argenteum Balagnii exactores reciperẽt. Exempla præter solitum plura attuli: vt iis receptam hodiè quorundam opinioné confellerem, qua subiectorum inopia principum securitas constare putatur. Nunc superest, vt, quibus artibus tributorum necessariorum inuidia leniatur, doceam. Veteres limitanea

I. regnorum loca non tàm grauibus vectigalibus, atq. ea quæ in meditullio regni sunt, onerarunt; metu defectionis. Inde noluit Darius esse tributarios Æthiopes & Colchos, quia limitares erant. Veneti hodieq. mitiùs tractare putantur Bergomates, Brixiẽses, Cremenses, Mediolanensium olim ditionis oppida. Et Neapolitani acerbiùs ab Hispanis habẽtur, quàm Mediolanenses; qui cum Allobroge, Gallis, Venetis consilia Hispanis perniciosissima inire possent. Illud quoque consilij pars est, non imos quæstores exigendis à

II. populo tributis præficere. & nec ipsi priuatorum limina circumeant, nec missis lictoribus pignora capiant, diuexentq. oppidanos. Ipsorum ciuium sit hoc munus; qui ex suo corpore eligant per quos ea pecunia cogatur humanius; inde singula oppida inferant ęrario. Si quis enim priuatus detrectet aut moretur: per assuetos magistratus, notosq. lictores præstat ad solutionem adigi; quàm inhumano fastu quæstorum

qui

qui cum exactoribus suis breuem moram interdum crudeliter vendunt; meliusq. prædati nunquam sunt, quàm cùm in vexatis laribus, & in quibus vix tantum est, quod tributo sufficiat, sibi quoq. spolia illato terrore inueniunt. Est etiam cautio, ea tributi nomine III. exigere, quæ quibusq. locis vilissima habentur. Quomodo Romani à Frisijs coria boum, (*Tac. hic.*) à Siculis frumentum, à Corsis ceram (*Alb. Gent.* I I I *de iur. bell.* I V.) sumebant. Prætereà pium maximè est, tributis IV onerare ea magis, quę diuitum luxum instruūt, quàm quibus pauperes vitam exhibent: & sumptuarias leges ferre, earumq. contemptoribus multas irrogare. Curę ærarij & vectigalium præponendi sunt homi- V. nes sanctissimi, & qui puras innocentesq. manus habeant. Secus si fiat, nulla tributorum acerbitas sufficiet; & Princeps semper vacuus, vt de Erisichtonis fame pueris narramus, & erectis in futurum votis egebit. Et non inepta quorundam cautio fuit, ærarij & redituum curam sacris hominibus mandasse. Cùm enim illis Pontificia constitutio matrimonia abstulerit, cur opes relinquere optarent liberis, quos tollunt nullos? Prȩsumuntur itaq. non diuitiarum conquisitioni operam dare, aut cæteris mortalium curis occupari, sed pro domo, pro familia, pro posteris cœlum habere. Ita Mediolani olim in sacro ærarium erat, pecuniæq. plebis sequester sacerdos esse ex lege iubebatur. (*Alciat* I I *hist. Mediol.*) & CIↃ. IↃ. XXIV. Senis Camerlingi officium (is ærarii curam habebat) monachis concedebatur: (*Malauol. lib.* VII *hist. Sen.*) & nuper sacratissimus Dominus Imperator noster, Came-

merę, vt vocāt, Austrię Cremsmunsteranum Antisti-
VI tem Præsidem dedit. Multum quoq. tributorum inuidiam minuet, si Princeps fūdos patrimoniales suos, & quicquid in domestica eius hereditate est, coli iubeat, & inde redactas opes publicis vectigalibus iungāt. Quam curam hodiè hæc facilior popularis pecuniæ ratio atq. fiducia penè euertit. Negligi enim patrimonia illa Regum tanquam angusta aut laboriosa aut deniq. ad priuatorum sortem accedentia incipiunt; mox in gratiosos homines diuidi, pignori dari, veraq. aut simulatâ emptione excidere. Ita innocentissimum viuendi genus omittunt de suo vectigali, illudq. tributorum instituunt prædę proximum. De-
VII niq. exactam pecuniam cum artificiosa quadam parsimoniæ ostentatione in publicam vtilitatem erogare decet; vt videant gentes, non eam per luxum & ignauiam prodigi conuiuijs, ludis, venationibus, & turpissimâ in sycophantas & adulatores liberalitate. Sed cùm fiat plerunq. vt malè extorta flagitiosiùs consumantur; perpetua necessitate tenentur Principes nouis indictionibus exsugere subiectos sibi populos, & ad ea deuenire, quæ sine dedecore Principum, & infamia seculi dici scribiue non possunt. Inde enim prodierunt modi nostrâ aut auorum memoriâ reperti, quâ Principes carentes pecuniâ militem suum in hybernis vel præsidio retentum ex ciuium suorum expilatione, & vicini agri depopulatione alere solent. Nā quod Cyrus Babyloniis à se deuictis pręsidium imposuisse, eiq ab ipsis stipendium numerari iussisse legitur, (*Xenoph. vii. Cyropęd.*) id fortassis in vrbe recens

ca-

captâ,& mobili,indeq. suspecta,singulari ratione probari poterit. Indequoq. magnâ cum militię nostræ infamia, quâ amici ac hostes pari discrimine habentur,orta consuetudo, singulis ciuium ædibus vnum, aut plures imponere, quos illi cibo, potu, lecto, nocturno lumine,& pro iumentis fœno,stramine,interdum & auena sine precio instruant. Quem morem in Italiam ex Gallia translatum Ludouici XII. temporibus Guicciardinus libro quarto & decimo tradit. Sed Ioannes Baptista Pigna libro quarto Historię de Principibus Atestinis,Mastinum Scaligerum multò ante equitum ad vero pace aluisse scribit;vtiq. leuiore impendio,quia in priuata hospitia distribuebantur. Vtvt sit, mos ille post ea tempora ab Hispanis tanta crudelitate atq. acerbitate in vrbe Mediolanensi exercitus est, vt penè incredibile sit, quod illorum temporum scriptores memorant. Milites per ciuium domos distributi non modò patresfamiliàs ad victum sibi quotidiè lautum & delicatum suppeditandum, verùm etiam ad pecuniam, eaque omnia, quibus luxui seruitur,cogebant. Quæ cùm intoleranda essent; non nisi clandestina ex vrbe fuga (quippe palàm non licebat; cùm milites suspectos domi cum coniugibus & liberis vincirent) vitari poterant. Quam ob rem tabernæ atque officinæ tota vrbę clausę erant, & vbi se olim frequentia suffocabat,mœsta solitudo. Miserabilis vrbi facies, & hominum nimia clade stupentium attoniti vultus. Res certè summa miseratione digna, & exemplum inconstantis fortunæ planè singulare. Viderant homines vrbem paullò antè,ciuium

opi-

opibus,ſplendidiſsimis ædificiis, ſuperba rerum omnium copiâ nobiliſſimam; multitudine hominum tanta, vt credi poſſet ſeminarium eſſe, ex quô mortales Iupiter in orbem emittit, vel quò fatis vocantibus coeunt homines. Tunc verſa rerum vice innumeris partim peſtilentia abſumptis, partim vltimorum metu fuga dilapſis, vacua habitatoribus, ac penè deſerta erat. vterque ſexus incultus, ſordidatus, rerum omnium egens. nullum earum artium veſtigium, *quibus precium luxus fecit*, quarumque induſtria tàm ingentibus vrbem opibus ditauerat. Ex quo in eam deſperationem ciuium animi lapſi ſunt, vt mortem in tot malorum remedium optantes, quidam ferro, alij laqueo, nonnulli præcipitio exijſſe miſerias illas memorentur. Nec hactenus malum ſtetit. Sęuitum in abſentes, quorum, ſi vocati non comparuiſſent, bona publicabantur. Et erat tantus proſcriptorum numerus, vt minuendę moleſtiæ cauſa, quæ in ſcribendo erat, proſcriptionum tabulæ typis excudere neceſſe eſſet. Sacra quoque templorum ſpoliabantur pecunia, in militum ſtipendia. Denique Antonius Leua militum dux omnem ciuitatis annonam ad ſe contractam & in publicis locis conditam illis ipſis à quibus rapuerat, immoderato precio vendebat. His veſtigijs noſtri Principes inſiſtentes cum ſumma ſua infamia (ſaltem apud bonos) atque miſerabili populorum exitio bella gerunt. Nam quod temporum neceſſitate, & ſeculi ab antiquis longè diuerſi condicione ſe excuſant, id verò vanum eſt. Non eſt, non profectò temporum vitium, quod eſt hominum iniqui-

tas.

tas. Decidatur aliquid ex immenso Regum luxu: restringatur effusa illa in gratiosos & adulatores pecuniæ publicæ profusio: coerceatur insatiabilis quæstorum ministrorumq. auaritia, fraudes, doliq. nunc consuetudine peccandi non excusati modò, sed pro iustis, licitisq. habiti. Nunquam deerunt pecuniæ non in militum modò stipendia, sed in magnificentiam quoq. & reliqua maiestatis ostentamenta. Nec adeò infelix est nostra aut superior ætas, vt non protulerit viros Principes, qui, quòd frugalitatem, & largiendi modum quendam habebant, ad exercitus sustentandos, & viros in quaq. arte præstantes premiis afficiendos, & cæteram regiam liberalitatem pecuniæ satis habuerunt. Cosmus Magnus Hetruriæ Dux tenuibus noui imperij initiis, difficilimisq. temporibus, & exhausto à prędecessore suo ærario, cùm in suã Caroliq. Imperatoris rem perpetuos fecisset sumptus, tantum comparcere potuit, quantum non soluendis modò integris stipendiis, sed & pręmiandæ virtuti sufficeret. (v. *Cin. v I. de vita Cosm.*) Ioannes XXII. Pontifex decem & octo annis, quibus sedit, XXV. *milliones* conquisiuit: & nuper Sixtus V. cùm obeliscis erigendis, ędificiis struendis, nauibus armandis maximam pecunię vim insumpsisset, sexto Pontificatus anno decedens paullò minus *quinque millionibus* reliquit. (*Scip. Amirat. ad lib.* I. *Tacit. disc.* III.)

Fastus ianitorum perpetiebantur.) Intolerabile, nec ipsis patronis multùm honorificum est, habere ianitores, à quibus ad dominum aditus plerunque precio emendus est. Et tamen id etiam veterum seculorum

dedecus fuit; vt patet ex hoc loco, & pluribus Senecæ. Etiam Lucii Iunii Moderati Columellæ verba huc adscribere haut absurdum fuerit: (*lib. 1. de re rust.*) *an putem fortunatius à catenato repulsum ianitore sæpè nocte sera foribus ingratijs adiacere, miserrimoq. famulatu per dedecus fascium decus, & imperium profuso tamen patrimonio mercari? Nam nec gratuitæ seruituti, sed donis rependitur bonor. &c.*

Finis Notarum politicarum in librum quartum Annalium.

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII

NOTÆ POLITICÆ

ad librum V. Annalium C. CORNELII TACITI.

VPIDINE *formæ aufert marito*) quasi cōcedenti, inquit Sextus Aurelius Victor in Epitome. Raròenim alienarum vxorum attrectatio Principibus impunita fuit. Et libido pene tot Principes, quot crudelitas, perdidit. Hęc Sardanapalum imperio deiecit, Reges Roma eiecit, decemuiros potestate sua spoliauit, Troiam euertit, Mauros in Hispaniam introduxit, Gallos è Sicilia eiecit. Ne igitur priuatum istud flagitium, & nihil mali in Remp. infundere putemus. Non possum facere, quin referam, quod agri Neapolitani in Austria homines ad quadragesimum ab vrbe Vienna lapidem hodieque narrant. Aiunt olim Principem familiariùs cum vxore Baronis Pottendorfij (quæ familia extincta, cæterùm arx hoc nomine superest) consueuisse, quàm aut maritus vellet, aut tanti Principis famam deceret: & Pottendorfium, cùm Principem sępiùs monuisset, vt desi-

steret, frustrà fuisse. Igitur dissimulato dolore, interiecto tempore, cùm Principem venantem comitaretur, fune ad id parato equo detractum iugulasse. Manent adhuc non procul Neapoli in agro, qui Viennã illuc euntibus sinister est, duo fastigiati lapides, pyramidum instar, aliquo interuallo ab se inuicem distantes, signum spacii, per quod à Barone Princeps, vt ab Achille Hector, aut ab Alexandro Batis tractus est. Hæc ita ab illius agri accolis memorantur, sine temporis certa designatione. Post ea ex Cuspiniano didici, Fridericum fuisse, cognomento bellicosum, Austriæ Ducem, in quo mascula primorum Austriæ Ducum series defecit. Sunt quidem, qui in prælio cum Hungaris cecidisse affirmant; quod etiam veteres annales rethris scripti velle videntur, illis verbis:

Daz ist Herczog Fridereich
Von dez tode Osterreich
Sol immer vvainen vnd chlagen
Vnd traurens nit Verdagen:
VVann sein leip vnd sein nam
Sind noch heut ein plueunder stam.
Durch Osterfrid VVard er irslagen
Vorvvaist VVart daz lant zu den tagen.
Daz tet von Vngern chunich VVela,
Sein Herrn gesigten an den Vngern sa:
Daz man ir chlagen sagt vveit
Zu dem Heiligen chreucz er begraben leit.

Ego tamen illis accedo, qui cæde iam memoratã occidisse asserunt. Argumentum habeo id, quod di-

xi

xi de pyramidibus agri Neapolitani. Deinde, quòd in cœnobio S. Crucis, epitaphium Friderici illius visitur laqueis aut loris se implicantibus notabile. Tertiò, quod familia Pottendorffia, testante Cuspiniano, ab illo tempore penè ducentos annos tanquam piaculo obstricta infamis fuit, & ab omnibus honoribus submota. Aliud huic simile exemplum extat in Frisiorum Batauorumq. annalibus. Florentius V. Hollandiæ & Selandiæ Comes Gerardo Velsio, è prima nobilitate Batauica frequenter tùm in aula versanti concubinam suam in vxorem obtrudere volebat. Quod ille abnuens, meretricem Principis ducere non conuenire natalibus suis, nec honesto animo respondit. At Princeps stultum eum esse subijciebat, qui tàm probatæ pudicitiæ vxorem reperturum se putaret, quam non ipse ad stuprum se pertracturum confideret. Cumq. Velsius pòst vxorem duxisset, illa absente fortè marito à Principe priorum memore est stuprata. Ea verò iniuria vehementissimè pupugit animum Velsij. Ergò coniuratione inita cum propinquis vxoris suę Florentium fortè Vltraiecto in Hollandiam redeuntem non procul vrbe exceptum, cùm videret, viuum auehere, & eripere persequentibus non posse, educto gladio transuerberat medium, & celeri fuga se proripit. (*Vbbo Emm. x11. hist. Fris.*)

Dicax idem & Tiberium acerbis facetijs irridere solitus quarum apud prępotentes in longum memoria est.) Fœcunda salium & arguta libertas grata solet esse in colloquijs, iocis, cæterisq. animi remissionib. Quid .n. elegantius, quàm ad omne argumentum sententiolam,

di-

dictaq; concisa, & veluti breui fulgure micantia habere? quid vrbanius, quàm omnium dicta, factaque excipere improuisis salibus; & breui nitidoq. acumine semper intentum esse in aliorum ineptiam? Sed innoxij debent esse isti ioci, & qui non minùs eum, in quem dicuntur, quàm ceteros, qui audiunt, delectent. Nam quibus acerbitas inest, quæq. multum ex vero trahunt, acrem sui memoriam relinquere solent. Etiã iocorum libertas, quæ multum inter pares iucunditatis habet, in superiores vsurpata scurrilitas esse videtur magis quàm vrbanitas: eiusq. sepè apud præpotentes in longum memoria est. Reuerenter habenda est principum familiaritas. Sæpè ex intimâ sodalitate odium oritur. Nunquam sine reuerentia cum maiori versari debemus. Ecce Fufius Geminus Tiberii offensionem incurrit, quod eum acerbis facetiis irridere solitus esset. (*Tac. hic.*) Et eadem intempestiuorum iocorum ferocia Atticum Vestinum Neroni Cæsari aliàs carissimum ad mortem traxit. (*Tacit. xv. annal.*) Nec principes modò, & summa rerum capita, sed & cæteri honoris famæq. suę retinentes ægrè petulantem istam iocorum licentiam sufferunt. M. Cicero petulantiori lingua plurimam sibi apud multos inuidiam concitauit. (*Plutarch in Cic.*) Petrus Philippi F. Strozius Florentinus Maranum Foroiulii oppidum Austriacis Principibus interceptũ Venetæ Reip. quinq. ac triginta aureorum millibus vendiderat. Quod factum cùm Petrus Aretinus, homo impietate & Lucianismo non minùs quàm libertate linguę celebratus in Italico quodam carmine (vt nulli parcebat)

bat) traduxisset: Strozius illi significari, iussit famam quam carminibus quęrebat, inuenturum supplicio. Subornaturum se homines in ipsius necem, quos nullâ curâ, nullâ prouidentiâ vitaturus esset. Vnde miser ille, qui Strozium non plùs minis terribilem, quàm factis promptum nouerat, adducto domus suæ ostio toto tempore, quo hostem suum in Veneta ditione morari sciebat, nec pedem extra limen efferebat, nemine quoq. ad se intromisso. Credo ensibus & pugionibus plucre opinabatur. Deniq. & id obseruandum est, inter remissiones tantùm animi iocis vtendum. Nam in seriis & publicis negociis aliorum risum ciere scurrile est. Cùm Senenses eiecto Hispanico præsidio ad Gallos defecissent, missus ab eis est Florentiam Alexander Sansedonius, vt factum molliret, ciuesq. suos Cæsareis ministris excusaret. Igitur cùm Cęsariani delicta Senensium exaggerarent; Sansedonius nunc negando, nunc minuendo, atq. variâ arte excusando obiecta, respondebat. Verùm cùm Cęsariani noua subindè proferrent, & violenter vrgerent his verbis: quid ad hoc respondebitis? quomodo excusabitis illud? qua ratione istud defendetis? non vox aduersum ea Sansedonio, nec silentium, sed verba sua præpediens, & confusionis manifestus tandem in hūc sermonem prorupit: quid, malum! non satis purgabit nos, quod omnib. notum est, Senenses stultos esse? (*ò diauolo! non ci scuserà il sapersi, che noi Sanesi siamo pazzi?*) Imò excusabit, vnus ex Cęsarianis respondit, sed eâ condicione quæ mente imminutis conuenit, quos quia sui compotes non sunt, catenis coęrcemus, ne

vel

vel ſibi vel aliis nocumento eſſe queant . Non erat oratoris, negocium tanti momẽti ſcurrili leuitate tractare, & ſtultam appellare ſuam ciuitatem, ſeq. fatuũ oſtendere.

Donec pauci &c.) Ipſi Principes facinorum ſuorum nolunt authores videri. Sapientes, ſenatoreſq. iuris & ęqui conſultos ſubornare, qui cupiditatibus dominorum famulentur, minùs inuidioſum eſt. Et inter illos ſemper erunt, quibus nulla ex honeſto ſpes, & publica mala ſingulis in occaſionem gratiæ trahuntur.

Breuibus momentis ſumma verti poſſe) dixi ad libr. I. verb. *cuncta mortalium incerta &c.* & ad lib. IV. verb. *princeps proferendi imperij incurioſus &c.*

Falſas literas &c.) Eum colorem omnes ſeditioſi initiò ſceleri ſuo obducunt. Praua conſilia, potentiũ in aula immodicam ſuperbiam, & nihil in Principe niſi nimiam bonitatem arguunt.

Druſum Germanici filium &c.) Frequenter in hiſtoria illorum dolus occurrit, qui inſerunt ſe in alienam familiam, & velut adoptant ipſi; ludicro plerunque initio, ſed maximo regnorum motu, & periculoſis turbis. Memorantur in hiſtoria Pſeudo-Alexander, vnus & alter Pſeudophilippi, Pſeudo-Nero, Pſeudo-Poſtumus Agrippa, Pſeudo-Druſus (*Tac. hic.*) falſi in Anglia Eduardus & Richardus Reges, inter Turcas Pſeudo-Muſtafę, ante nõ multos annos Pſeudo-Carolus in Hiſpania, & is deniq. qui ſe Caroli IX. filium in Gallia dicebat. Vnum tamen, & alterum horum exemplorum merentur, vt explicatiùs recenſen-

ſcantur. Balduinus VIII. ex Flandriæ Comite Conſtantinopolitanus Imperator factus in prælio contra Bulgaros conſtanti famâ cæſus dicitur. Verùm poſt annos xx. quidam rediuiuum ſe Balduinum finxit. Igitur in Flandriam cum hac famâ venit, & ratâ quadam oris grauitate, commemoratione hominum rerumque priorum, ſtemmatis totius notitiâ, etiam ſagaces cautoſque inducit. Deſciſcunt & adhærent paſſim, faſtidio etiam & contemptu feminei imperii; quòd Ioanna id temporis, Balduini filia, rebus præerat. Examinatus inquiſituſque planus ille à Ioannæ Senatu, mirâ confidentiâ, & ex ipſa fidem præſtruens, Domi, inquit, inclementiores ciues, quàm foris hoſtes repeti: Tu me Flandria, mater & altrix reiicis, quem Græcia, Macedonia, Thracia aduenam excepit, coluit: ipſa barbaria, maieſtatem verita, ſeruauit. At enim, vbi delitui? audite, & caſuum humanorum miſereſcite, ſi quid tamen humani in pectoribus iſtis habetis. Captus prælio ad Hadrianopolim à Bulgaris, ab iiſdem in cuſtodiâ habeor, ſatis lenta & remiſsa, vſque eò, vt effugium etiam patuerit, & animo iſto ac Deo ducibus me liberarim. Cùm ad meos propero vagus & erro, in alios barbaros incido, ignaros fortunæ meæ, & ab iis in Aſiam trahor ac vendor. Heu miſeriam! pudet, ſed vos narrare cogitis. Syri me habent, & in ergaſtulum ruſticum damnant. Ego Balduinus, Comes, Imperator qua manu ſceptra tenui raſtra tractaui, plures per annos: donec à Germanis mercatoribus caſu tranſeuntibus, quibus me aperui, precio liberarer. Ij me domum remiſerunt. Vos ex-

pellitis? ingrati, immemores veterum beneficiorum quibus aui vestri, patres, etiam tu atq. ille à me affecti estis. En senium & hanc canitiem, quò reseruati sumus? post tot fluctus scopulum reperi, vbi portum putabam: ipsa mea filia, mea Ioanna patrem non agnoscit, ne Comitem cognoscat. Hæc & plura differens magnitudinem vel fallaciam tuebatur; vario animorum motu, & plerisq. ad illum inclinatis. adeò, vt nobilium populariumque bona pars statim adhæresceret, Comitem & Augustum salutaret: donec re iam præcipiti Ioanna ad Ludouicum VIII. Franciæ Regem supplices legatos mitteret, vt Balduini memoriam ab impuri nebulonis contage tueretur. Suscepit negocium Rex, diem homini dicit. Venit ille magno comitatu, solitaq. fiducia, & fastu. Vestis erat purpurea, alba in manu virga: sistitq. se Regi Peronæ. Qui his ad eum verbis infit: si ille es, quem te iactas, breuiter respondere & statim potes. Quæro, tene pater meus Flandriæ Comitem dixerit, iura dederit? quo teste, loco, tempore, ritu? baltheone te & insigni militari donarit? Quæ mulier ex Franciçâ nobilitate, quo conciliante, quo auspice, loco, cœtu nupserit? Quid heres? hæc ignorare de se verus Balduinus non potest. Ista Rex: tamen audacia illa, velut deprehensa hærebat, & spacium cogitandi petebat. Inde pro impostore haberi, & contemptim dimitti, nam sub fide publica venerat. Nec diu pòst in Burgundia captus Ioannæ offertur: quæ conuictum, confessumq., vt dicunt, laqueo strangulauit: non tamen sine plebeculæ rumoribus, quę patrem ab im-

proba filia in ligno ſuſpenſum tunc & diu poſteà differebat. (*J. Lipſius in monit. & expol.*) Anno Chriſti cIↃ. IↃ xcvIII. qui mihi natalis eſt, Venetiis quidam Sebaſtianum Luſitaniæ Regem ſe finxit: Aiebat poſt pugnam infeliciter in Africa pugnatam, cùm ipſum cuncti cæſum putarent, pudore confuſum & conſpectum hominum veritum obuia celoce conſcenſa Algarbium perueniſſe, curatiſq. vulneribus orbem terræ obire, Abyſſinorum Principis ditiones, aliaſque remotiores prouincias luſtrare decreuiſſe. Hoc conſilio in Perſiam vſq. penetraſſe, variiſq. prœliis ab eo tempore interfuiſſe, ac multa in iis vulnera accepiſſe: poſteà peregrinationum pertæſum apud Hiberos (*Georgiani* dicuntur) cum ſene deuoto latuiſſe. denique anno cIↃ. IↃ. xcvII. ab eo diſceſſiſſe, & in Siciliam naui delatum: vnde Romam euntem à famulis ſpoliatum Venetias diuertiſſe. Commendabat ſermonem, quòd apud vulgus fama vigebat, ab Africano prędio non amplius viſum Sebaſtianum: & quòd oris totiuſque corporis lęua parte breuioris ſimilitudinem, in ſupercilio dextro cicatricem ex vulnere ab infantia notabilem, verrucam denique in imo pedis articulo haut multum digito minorem oſtenderet iſte, quiſquis fuit. Implacabile quoque in Caſtulonenſe nomen Luſitanorum odium faciebat, vt plerique crederent aut credere fingerent. Sed precibus Dominici Mendozę Hiſpanici Oratoris datum, vt homo Venetiis in carcerem coniiceretur, ex quo anno cIↃ. IↃ. cII. dimiſſus facto per Herruriam itinere à Franciſco Magno-duce captus & Hiſpanis traditus

Neapolim abductus & ad transtra ablegatus est. Tandem cùm Neapoli in Hispaniam áuectus esset, & cò acrius in Lusitania coitiones fierent, in arcem conclusus siue accelerata siue naturali morte tragædias quotidiè ex ea causa exorientes finiuit. (*Thuan. lib.* CXXVI. *Andr. Maurocen. lib.* XVI.

Finis Notarum politicarum in librum quintum Annalium.

C. CORNELII TACITI.

CHRI-

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII NOTÆ POLITICÆ ad librum VI. Annalium C. CORNELII TACITI.

BLATA ærario, vt in fiscum cogerentur. tanquam referret.) Volunt quidem Principes credi, separatas se rationes à Reip. ærario tenere: sed opera diuersa sunt. Ciues cùm externo pauidi bello pensione, quam Princeps imperat, credunt se salutem redimere; principis luxũ instruunt, aut præpotentium in aula auaritiam pascunt. Quota illorum pars, quæ ad militem alendũ, ad vrbes & oppida munienda, & cæteras publicas necessitates penduntur, in eos vsus, in quos destinata sunt, erogantur? Tùm illud intolerandum est, quòd, quę sub discriminis articulo extraordinaria ratione soluuntur à ciuibus, pòst perpetua fiunt: & *quę grauia atq. intoleranda, sed necessitate armorum excusata, etiam in pace manent plerunq.* (*Tac.* 11 *hist.*)

Neq. præmia nisi ab Imperatore) dixi ad lib. 1. verb. *quãtò summa spei &c.*

Ne verba prauè detorta &c.) v. quæ scripsi ad libr. 1. verb.

verb. *immotum aduersus eos sermones &c.* & verb. *Graniū Marcellum.*

Dij me, deæq. peiùs perdant, quàm perire quotidiè sentio.) O miserum, qui contemnit conscientiæ testem! Tiberius pudore scelerum & libidinum saxa & solitudinē maris Vrbi Romæ prætulit. Sæuitiam ac libidinem cùm factis promeret, locis occultabat. Nec tamen ipsum fortuna sua, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suasq. ipse pœnas fateretur. Cętera Gnomologi.

Quæ Seiani amicitiam cæteri falsò exuerant.) Nemini fraudi aut damno esse debet amicitia & familiaritas cum eo habita, quem Princeps diu probatum, cultum, & ad summos honores euectum post gratia sua exclusit. Separari debet amicitia à crimine. Complices alii sunt sceleris, qui merito suo pœnas luunt: alij amant, colunt, venerantur, quos à Principe amari, & penè tanquam pares diligi sciunt. Hi autem quid contrahunt sceleris, si iure vel iniuria Principis gratia mutet? Princeps qui omnia explorata habet, deceptus est. quid mirum, si alius quoq in eundem errorē trahatur? Hęc defensio M. Varroni, de quo hîc Tacitus, truculentissimis Tiberii temporibus, quibus erat accusandi frequēs & penè publica rabies, accusato incolumitatem dedit. Et gemina huic oratio Amyntæ ob amicitiam Philotę apud Alexandrum rei extat apud Quinctum Curtium: (*lib.* VII.) cujus partem huc adscribere placuit. Amicitiam quę nobis cum Philota fuit, adeò nō eo inficias, vt expetisse quoq. nos, magnosq. ex ea fructus percepisse confitear. (Idem initiū

cum

cum M Terentii exordio.) An verò Parmenionis, quē tibi proximum esse voluisti, filium omnes penè dignatione vincētem, cultum à nobis esse miraris? (Respondent orationis Terentianę verba; Videram collegam patris &c.) Tu herclè, si verum audire vis, Rex, huius nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit vt ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? ab illo traditi ad hunc gradum amicitiæ tuæ ascendimus. Is apud te fuit, cuius gratiam expetere, & iram timere possemus. (Confer verba M. Terentii: vt quisq. Seiano intimus, ita ad Cęsaris &c.) An non propemodum in tua verba, tui omnes, te præeunte iurauimus? eosdem nos inimicos amicosq. habituros esse, quos tu haberes? hoc sacramento pietatis obstricti aduersaremur scilicet, quem tum omnibus præferebas? (Similis Marci argumentatio in illis verbis; non enim Seianum Vulsiniensem &c.) Igitur si hoc crimen est, tu paucos innocentes habes, imò herclè neminem. (comparia illa in Marci oratione verba; cunctos, qui &c.) Omnes enim Philotę amici esse voluerunt, sed totidem, quot volebant, esse non poterant. Ita si à consciis amicos non diuidis, nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt. (Idem in oratione Marci epilogus; (imò iustis terminis diuidatur &c.)

Abditos Principis sensus, & si quid occultius parat, exquirere, inlicitum, anceps) dixi ad libr. 1. verb. *quibus vnus metus, si intelligere &c.*

Quod filij necem fleuisset.) Sub tyrannis malorum omnium complementum est, non posse tutò flere ma-

la; quòd non palàm tristem esse licet, sed inter ærumnas cor ipsum exedentes necesse est felicium affectus exprimere. Tacitus infr. hoc libro; *neq. propinquis aut amicis adsistere, inlacrimare, ne visere quidem diutiùs dabatur; sed circumiecti custodes, & in mærorem cuiusque intenti, corpora putrefacta adsectabantur, dum in Tiberim traherentur: vbi fluitantia aut ripis appulsa, non cremare quisquam, non contingere. interciderat sortis humanæ commercium vi metus.*

Cùm iam tabe fluunt, confusaq. tempore multo
Amisere notas, miserorum dextra parentum
Colligit, & prouido subducit cognita furto.
Meq. ipsum memini cæsi deformia fratris
Ora rogo cupidum vetitis imponere flammis,
Omnia Sullanæ lustrasse cadauera pacis;
Perq. omnes truncos, cum qua ceruice recisum
Conueniat, quæsisse caput.

(*Lucan.* 11.)

Sapienter moderans) exemplum, posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse; obsequiumque ac modestiá, si industria & vigor adsint, eò laudis excedere, quô pleriq. per abrupta sed in nullum Reip. vsũ ambitiosa morte inclaruerunt. (*Tac. in Agric.*) v. quæ dixi ad lib. IV. verb. *dubitare cogor &c.*

Gallo exprobrabat, quòd scientiæ cerimoniarumque vetus &c.) Non est tolerabilis eius artis ignorantia, quam quis profitetur. Turpe est, inquit Q. Mucius Scæuolæ I.C. patricio & nobili, & causas oranti, ius, in quo versatur, ignorare. (l. 11. D. *de orig. iur.*) Pudendum igitur fuit, quòd Renatus Biragus, Galliæ Cancellarius

cùm

cùm in regni comitiis oratio ipſi habenda eſſet, ætatem & rerum Gallicarum ignorantiam cauſatus, initiò ſe excuſauit. (*Thuan.*lxiii.)

Neq. habere priuatum liceret) v.notata ad lib.iv.verb. *libros per ædiles &c.*

Felicitate ſæpiùs quàm induſtria commendabatur) dixi latè ad lib.iii.verb.*mihi quantò plura &c.*

Nam primò duodecim tabulis &c.) quibus legibus obuiam itum ſit Romę vſurarum fraudibus,& quomodo illę toties repreſſæ rurſum ortæ ſint, ſatis diligenter tractat in Commentario ad leges xii. tabularum Franciſcus Balduinus. Cęterum vetus id malum pœniſq. nunquam ſatis coercitum hodieq. medullis ciuitatum regnorumq. inhęret, tàm altè,vt eius pellendi nulla ſpes ſit. Nam qui mercimonia negociationeſq. exercent,ſuo iure fœnore vrbes agroſq. exhaurire ſe arbitrantur.Nobilitas & proceres,quibus omnis quęſtus indecorus eſſe debebat, inſtitorias fraudes egregiè perdidicerunt;quidam auaritiâ: alij quò habeant, quæ per luxum & vanitates aulicas prodigant. Principes ipſi Hebræos,tanquam neceſſarium regni inſtrumentum, interdum paullò meliori, quàm Chriſtianos,condicione,tenent. Iſta gens poſt immane occiſi Seruatoris IESV CHRISTI piaculum,irâ Numinis omni exuta dignitate, & quo cęteris mortalib. oſtentui eſſet,ſuis eiecta ſedibus,vaga atq. egens, quà lucri fraudiumq. tutò exercendarum ſpes duxit,omnibus ſe terris diſperſa effudit,perq. omnes vrbes prōpta dolis,pecuniæq. vias omnes callens, fœneratur. Ita iuxtà plebs primoreſq. euertuntur fortunis,circū-

ueniuntur, atq. obruunturfœnore. Principes illis vt spongiis vtuntur, & postquam satis biberunt, exprimunt madidos: &c.

Acribus, vt ferme talia, initijs, incurioso fine.) Necessarium illius præceptum est, qui respublicas, leges, & instituta sæpè ad suorum initiorum vigorem reduci iussit. Senescunt omnia; & ipsæ leges, quibus stat Resp. dum nouæ sunt, seruantur, dein frustrà habentur; *acribus initijs, incurioso fine.* Nulla ergò melior ratio est, nulla prudentior, quâ resp. seruentur, nulla Medea huius Æsonis senium feliciùs reiuuenescere fecerit, quàm si, qui vitio temporum & hominum prauitate contracti sunt neui, tempestiuè emendentur; & leges veteres, ne illarum contemptus aut obliuio obrepere possit, nouis sanctionibus muniantur. Quemadmodum corpori hominis per singulos dies aliquid vitii accrescit, quod, nisi tollatur, tandem mortiferũ parit morbum: ita Resp. sensim à primo robore, primaq. suâ constitutione abscedunt: ad quam nisi reuocentur, senio expirare eas necesse est. Florentiæ olim mos fuit, singulis quinquenniis refingere, siquid à primâ legum sinceritate abiisset. Et Frisij (*Vbbo Emm.* XXIII. *hist. Fris.*) cùm anno Christi CIↃ.CCCC.XXXIX. in comitiis Leoardiæ coactis multa de pace, de bello, deque cæteris rempublicam concernentibus negociis decreuissent, quo sanctiùs cuncta seruarentur in biēnium solum id decretum valere iusserunt. Veneta Resp. mortalitatem effugisse videtur non alîus magis instituti beneficio, quàm huius instaurandarum corrigendarumq. legum; & reducendo reuocandoq. cũcta,

cta, quæ labare videntur, ad priscum morem. Anno Domini CIↃ. IↃ lxxxII. Collegij decemuiralis auctoritas eò se prouexerat, vt limites, intra quos olim se continuerat, transgressa, immodica nimiumq. se efferente potestate terribilis esse liberæ ciuitati inciperet. Illo præsertim anno multa legibus aduersa facta dicebantur. publica pecunia ambitiosè in priuatorum gratiam effusa: patritij pleriq. maiorum comitiorum lege soluti: alij, qui vel ob ætatem arcerentur, vel tẽpus, quo post exactos honores ad alios capeßendos minimè idonei sunt, nõdum exegissent, ad magistratus admissi: deniq; cuncta ferè ad se nullo refragante, tracta. Sed re maioribus comitiis agitata certis limitibus inclusa decemuirûm potestas est, ne noxia Reip. eßet.

Quòd Theophanem Mitylenæũ proauum eorum Cn. Magnus inter intimos habuißet.) Magnum sanè crimen! quale fuit, quod Agathocles Ithacensibus, Vlyßem Ithacę dominum, abactis ex Sicilia pecoribus pastorem exoculaße post tot secula obiecit. (*Plutarch. in apophth.*)

Magnitudinem pecuniæ malo vertiße) v. quæ dixi ad libr. 1. verb. *Granium Marcellum &c.* Boni Principes, cùm iniurias suas & læsæ maiestatis crimen vlti sunt, ne magnitudinem pecunię, quam damnatus habebat & auaritiam suam reo exitium attulisse dici posset, bona damnatorum liberis aut agnatis damnati transmiserunt. Quod Cosmus Magnus Hetruriæ Dux, qui pluribus, quàm quisquam alius suorum temporum, coniurationibus petitus fuit, sæpiùs fecisse dicitur.

Non damnatione matris, non exilio fratrum rupta voce.) Hi sunt isti in aulis struthio cameli, qui ferrum quoq. hoc est, indignissimas quasq. iniurias deglutire, ac digerere possunt. dixi ad libr. II. verb. *haut cunctatus &c.*

Fatone res mortalium) exposui meam de fato sententiam ad lib. III. verb. *mihi quantò plura &c.*

Graue conscientia, graue fama sua &c.) Talia quoque Neronis verba sunt ad Senecam opibus suis renunciantem: *quòd si maximè continentia tua laudetur, non tamē sapienti viro decorum fuerit, vnde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipere.* (*Tac. XI. annal.*)

Pars moeroris fuit, quòd Iulia Drusi filia denupsit in domum Rubellij Blandi, cuius auum Tiburtem equitem Romanum pleriq. meminerant.) Indigna sanè res, regij sanguinis virgines, aut viduas ignobiliorib. in matrimoniū dari. Quod tamen olim in Persis & nunc apud Turcas moribus excusatum est, quibus Regum filię Satrapis nubunt. Sed & coniugum imparitas necessitate interdum defenditur. Inde Fridericus Neapolis Rex à prudentibus reprehensus est, quòd Alexandri Pontificis filio suam filiam vxorem dare noluisset. (*Guicc.* IV.) Et Alfonsus tunc Ferrariæ Ducis primogenitus laudatur, quòd ducendo in vxorem Lucretiam Borgiam Pontificis filiam, principatum suum, ob ambitionem Cæsaris Borgiæ aliàs in manifesto periculo, sibi seruare sciuit. (*Guicc.* V.) Cætera dixi ad lib. I. verb. *nuptijs sororis illectum.*

Non permissa prouincia dignationem addiderat) retuli ad finem lib. III.

Hæc

Hæc incerta & fabulosis aucta) quemadmodum pleraq., quæ maiorum inexplorata authoritas pro veris tradidit famæ: quæ & visu nocere basiliscum,& canere cignos credidit, & formidinis opinione leones onerauit, qui in gallos cantantes incidissent &c.

Mirumq. amorem adsecutus erat, effusa clementia, modicus seueritate.) Principis munimentum tutissimum est amor ciuium. Sed & metus cohibet. amari igitur,an timeri præstet, quæritur? Sanè optimum est ita temperare mores, vt nec facilitas auctoritatem, nec seueritas amorem diminuat. Ita amor odium,& metus contemptum excludent. Nec sufficit sola clementię & benignitatis fama, adeoq. ciuium amor. Nam cùm impossibile sit ita se gerere Principem, vt omnibus satisfaciat, neminemq. offendat; necesse est ad incolumitatem eius, vt qui amare nolent, timere debeant. Quod si alterutro carendum sit, malim equidem pro seuero atq. adeò sęuo haberi, quàm nimis facili, nec in iniurias idonea seueritate acri. Nā & contemptum parit nimia bonitas, &, vt dixi, saltem illos, qui non amabunt Principem, metu continere opus est. Tùm & ita plerunq. etiam optimum Principem ciues amant, vt se tamen plùs ament. & quanquam

Pronior in regem est populus, pugnatq. minaci
Cum terrore fides:

tamen

–vt cùm mare possidet Auster
Flatibus horrisonis; hunc æquora tota sequuntur.

ita

ita plerũq. necessariis maximè difficilibusq. tẽporib. *fides metu infringitur*; (*Tac.* III. *hist.*) & suis rebus neglecto Principe, cõsulere, prudẽtia habetur. Ita tamen rigorem malo, ne is populi odium in Principem concitet. Furoris plena, & auctoribus suis exitiabilis illa vox fuit: oderint dum metuant. Seueritatem volo iustam, quam mali metuant, boni probent; quæque etiam expers odii esse potest. Ita namq. M. Brutus, cùm nihil ad gratiam faceret, omnia tamen grata videbantur, quæ faciebat. (*Ammian. Marcell.* XXVII. *ex Tullio*) Cæsar apud Lucanum, (III.)

-gaudet tamen esse timori
Tam magno populis, & se nec mallet amari.

Iulianus Cæsar à militibus dilectus est arctissimè, dũ timetur. (*Ammian lib.* XXV.) Prętextatus vrbi Romę sub Valentiniano Prǫfectus adeptus est id quòd raro contingit, vt, cùm timeretur, amorem non perderet ciuium. (*Ammian. Marcell.* XXVII.) Concludo Ammiani Marcellini verbis; salutaris rigor vincit inanẽ speciem clementię. (*Amm.* XXIX.)

Sibi fidem integrã, &, si nullis insidijs peteretur, mansuram.) Xenophontis sententia est, (VII. *Cyrop.*) viros honestos, cùm sibi fidem non adhiberi sentiunt, odio prosequi diffidentes. Periculosum igitur est, & intutũ Principi, de potentibus ministris suis pessima quæque credere, & vindictam meditari. Sæpè enim innocentes inuidia defert; & qui primùm horruissent scelus, pœnę metu & Principis irâ in furiosa consilia propelluntur. Cassino & Bonifacio ducibus Honorius Imp. cum Vandalis, Alanis, Sueuis in Hispania bella gere-

bat.

bat. Virtute, prudentia, felicitate Bonifacius præstabat. Inde cùm gloria in inuidiam vertisset, & Bonifacius à Cassino non modò superbo immodicoque imperio premeretur, sed & in suspicionem rebellionis apud Imperatorem adductus esset; coactus est, vt securitati suæ consuleret, secessione facta, in Africam se proripere, & Vandalos Alanosq. in auxilium vocare. (*P. Aemil. I. de gest. Franc.*) Eodem modo fidißimi suis Principibus Syluanus (*Ammian. Marcell.* xv. *histor.*) & Alexius Philanthropenus (*Niceph. Gregor.* vi. *histor.*) rebellare coacti sunt. Inde Principes quidam tàm ad diffidendum tardi fuerunt, vt perire mauluerint. Cùm Dario Nabarzanis & Beßi insidiæ detectæ eßent, & quidã ei suaderẽt, Græcis militibus, quorum erat nota fides, corporis sui custodiam committeret; respondit ille, difficilius sibi eße damnare quàm decipi; quicquid sors tulisset, inter suos perpeti malle, quàm trãsfugam fieri. serò se perire, si sui milites nollent saluũ. (*Q. Curt. lib.* v.) Et Ludouicus Sforzia nunciata Sanseuerini copiarum ducis defectione, dixiße fertur; se non minorem existimare imprudentiam, vana suspicione fidißimorum opera se priuare, quàm incauta credulitate illorum se fidei committere, qui suspecti eße debebant. (*Guicc.* iv. *hist.*) Ergò

Quoties neceße est fallere, aut falli à suis
Patiare potiùs ipse, quàm facias scelus. (*Senec. in Theb.*)

Reputante Tiberio, publicum sibi odium, extremam ætatem, magisq. fama, quàm vi stare res suas) Quorum Principum magnitudo non armis, non vera potentia nititur,

tur, sed sola fama, sola hominum opinione; ij nunquam vires suas ancipiti periculo committere debēt: ne Elephantum more, qui vbi semel ceciderint, inualido sunt ad resurgendum nisu, amittant authoritatē, quam ipsis tribuebat publica gentium veneratio. Parum enim tuta sine viribus maiestas est; nihilq. contemptius, neq. infirmius, si sint qui contemnāt. Indeq. his talibus necesse est, pondere quod vrget, flecti velle, ne, si nolint, frangantur. Quanquam enim summam Princeps authoritatis & dignitatis rationem habere debeat; nec quicquam maiestati tàm infestum sit, atq. contemptus; vt Princeps sine authoritate iustè sine cauda pauo dici possit: ineptissimi tamen illi REPVTATIONIS etiam in minutulis quibusq; iactatores meritò habendi sunt, quibus dignitatem Principis sine regni salute saluam esse posse stolidè persuasum est: quiq. parùm cogitant, his talibus consilijs dominos plerunque regnorum iactura multari, nec euersô principatu principem Principem esse posse. Quantò satius est, rei summam, cedendo, aliquid de iure suo remittendo, non omnia intempestiuâ austeritate denegando, seruare, quàm eandem pertinaci & inconsulta superbia pessumdare, omnem secum dignitatis existimationem in casum ruinamq. tracturam. Optimi ducis est, non solùm vincendi, sed & cedendi tempora posse perspicere: (*Polyb.* I.) nec minùs boni imperatoris sapienter quàm fortiter agere. Non est flagitiosum, vrgente necessitate hosti cedere; multò autem fœdius, stando pugnandoq. temerè Remp. in periculum coniicere. (*Thucyd.* VIII.) Vincere apud

pud sapientes cedere est. (*Eustath lib. v. de Ismenia & Ismenes amoribus*.) Indè laudandus est meritò Philippus Alexandri pater, quod circa regni primordia rerum infinita multitudine in diuersas trahente partes, finitimis vndiq. in Macedoniam irrũpentibus, quia omnibus par esse non poterat, alia bella interposita pactione composuit, alia redemit, facilima aggressus. Et Polybio valdè probatur Hamilcar Carthaginensis, quòd quamdiu aliqua Carthaginensium rebus spes superfuit, nullo vnquam labori pepercit, nullum periculum subterfugerit: vbi verò rebus patriæ nullam spem relictam vidit, prudenter tempori cedens, de fœdere cum L. Luctatio Cos. conuenerit. Manuel quoque Imperator Constantinopolitanus sapientissimè Ioannem filium ob intempestiuè generosos spiritus reprehendit: in eas angustias esse redactam pristinam Vrbis atq. imperii maiestatem dicens, vt ea non tàm Imperatore quàm Oeconomo opus habeat. (*Georg. Phranzes Protouestiar. ij. hist.*)

Eadem in veteribus legibus institutisque tuendis obseruatio valere debet. Nam cùm in eas angustias peruenerimus, vt aut violatis legibus salua Resp. aut saluis legibus interitura sit resp.; posthabitis legibus necessitati parendum, &, *dormiant hodiè leges*, dicendũ. Maiores nostri res suas, ad seculi, quale tunc erat, genium curauêre. nobis pro diuersitate temporum, in quę incidimus, interdum pro salute est, à mente eorum, & cõsiliis abire. Vt & profanæ superbiæ putem vbiq. negligere auitam prudentiam: & absurdum reuerentię genus esse, quod nos perpetuò illorum insti-

tutis velit addicere. Athenienses in sanctius ærarium mille talenta seposuerant, sancita capitis pœna, si quis de ea eroganda censuisset. (*Thucyd.* I I.) At iidem accepta in Sicilia ingenti clade, ad extremas deducti necessitates, antiquata lege, contrahendis copiis, & instruendæ classi pecuniam illam omnem insumpserũt. (*Thucyd.* VIII.) Non igitur immeritò culpatur Cato Vticẽsis, quod cùm patria in vltimo versaretur discrimine, nimis antiqui moris retinens, ita omnes suas actiones instituit, quasi fatô delatus esset in Platonis rempub. non autem versaretur in fæce Romuli. Nocuit etiam antiquus rigor & nimia seueritas Galbæ, cui iam paria non erant vrbis vitia. Constat potuisse conciliari animos militum quantulacunq. parci senis liberalitate: sed cùm intempestiua seueritate legi à se militem, non emi, pronunciasset, vita & imperio excidit. (*Tac.* I. *hist.*)

Porrò non in legibus tantùm obseruandis, veterique more tuendo, nec in hostes tantùm, vt diximus, & qui æquo cum Principe nostro iure, similiq. dignatione censentur, hoc monitum valeat: sed & in ciues, qui siue prouocati, siue inconsulto animi impetu, in Principem peccasse videbuntur. Quare, si nimis laxè ac licẽter populus habitus est; restringatur. nimis duriter; indulgeatur. offensus est hoc aut illud contra consuetudinem & immunitates tollendo; in pristinum reponatur. rapacibus & inuisis hominibus officia demandata sunt; remoueantur. Cùm Athenis de Mitylenæis, qui ad Lacedæmonios defecerant, exscindendis consultaretur; prudentissimè Diodotus monuit,

non

non esse nunc disceptandum, sitne iustum, puniri seditiosos: sed sitne id vtile Reip. Non, inquit, si pessimè egisse Mitylenços liqueat, nisi è rep. sit, damnari eos iubebo; nec etsi maximè veniam mereantur, eam nisi reipub. salutarem dari suadebo. (*Thucyd. lib.* I I I.) Cùm Ioannis Galeatij Viscontii milites, qui Pisis in præsidio collocati erant, ciuium contumeliis irritatorum factione vrbe pulsi essent: Galeatius increpando militum proteruiam, laudandoq. ciues, quòd necessitate adacti militum iniurias vlti essent; Pisas retinuit, asperioribus modis habitas confestim ad hostes Florentinos transituras. (*Leon. Aret. in histor. Florent.*) Quò magis reprehensione dignus est Philippi II. Hispaniarum Regis rigor apud Hieronymum Conesta. (I V. *de bell. Belg.*) Maximiliano Cæsari respondentis, propugnaturum se omni ratione ac modo authoritatem suam: facturumque priùs rerum suarum iacturã, quàm vt quicquam de benignitate sua decedere patiatur. Sed quantum Regi nocuerit hęc asperitas, euentus docuit. & constat inter omnes, qui ferale istud Belgicum bellum descripserunt, Alexandri Farnesij prudentia & moderatione atq. consiliis à priorum *Gubernatorum* ratione diuersis reliquias Belgij Regi seruatas: quemadmodum ex diuerso austeritati Albani Ducis, quæ populorum illorum nec totam libertatem, nec totam seruitutem ferre assuetorum rabiem concitauit, tot malorum causas adscribunt penè omnes. (*Thuan. Conestag. Jo. Bapt. Cin. &c.*) Atq. ita ferè euenire videmus, vt postquam vehemens aliquis & imperiosus Appius rem imperio agendam cé-

ſuit; laſciuire magis plebem quàm ſæuire, vnoque arrepto aut altero quieturos cæteros arbitratus, ex amicis dubios, ex dubiis hoſtes fecerit; tandem ad Seruilij aut Quinctij alicuius popularitatem confugiendū ſit: qui blandâ oratione & lenibus remediis animos concitatos mulcere, ſuſpiciones eximere, parteſq. cōciliare poſſit. Mirè huc facit ſaluberrimum illud conſilium, quod olim Maximilianus II. Imperator Henrico III. Galliarum Regi, Viennæ apud ſe diuertenti dediſſe perhibetur: ſucceſſorem illius, qui cum ciuibus ſuis bella exercuit ciuilia, necdum finita, primis regni auſpiciis debere omnibus pacem dare, amneſtian ſancire, & clementiam, noua imperia inchoantibus ſemper vtilem, oſtendere. Sic enim funeſtam preteritorum memoriam ſepeliri, & eorum culpam ab vniuerſis in anteceſſorem reiici. (*Thuan.* LVIII.) Mocenicus quoq. Venetiarum Princeps eundem Hēricum, cùm Venetiis eſſet, ad inteſtinas diſſenſiones tollendas, ſubiectos beneficiis demulcendos, pacandoſq. animos adhortatus eſſe dicitur. (*Andr. Mauroc.* XII. *hiſt. Ven.*) Quod conſilium cùm Henricus neglexiſſet, qui viuo fratre Carolo digniſſimus imperio habitus, & omnium votis expetitus fuerat, conuerſâ omnium voluntate ſtatim ingens ſui faſtidium fecit. Et conſimili euentu olim in Romano imperiô Galbæ feralis in vrbem ingreſſus, trucidatis in oculis ciuium tot millibus ſtudia omnium ab ipſo in Othonem vertit. (*Tacit.* 1. *hiſt.*) Qui autem indulgentiam, clemētiam, & temporibus ſeruientem prudentiam tantopere Principis maieſtatem oppugnare arbitrantur, ve-

he-

hementer profectò falluntur. Nihil enim est in summa fortuna maius, quàm posse, nihil melius, quàm velle longè lateq. propagare pomœria clementiæ atque benignitatis. Nullâ dote, nullo genere virtutis mortalitas propiùs accedit ad naturæ diuinæ similitudinem, quàm miserendo humanæ imbecillitatis, ignoscendo erroribus, & iniurias obliuiscendo. Quâ arte, quâ virtute maiorem se diuinioréq subiectis facere Princeps possit, quam si videant, sentiantq., omnia illum saluti ciuium postponere? Crescit hîc maiestas, dum remittitur; maior fit, dum negligitur! Præter hæc, cùm duo sint imperiorum fundamenta, auctoritas & ciuium beneuolentia: quantum indulgentia maiestati detrahere videtur, tantum ad amorem addit: qui conseruandæ publicæ rei non minùs inseruit, quàm illa. Et bona hîc cautio est, si quod faciendum est necessariò, sponte se facere Princeps præferat. &c.

-cupias, quodcunq. necesse est. (*Lucan.* I V.)

Nomine tantùm & auctore opus) Hæc illorum plerunq. consilia sunt, qui proprijs destituti viribus alios ad bellum mouere nituntur. Exulum maximè nunquam fida possunt esse consilia. Nam cùm illorum spes desiderio potiùs quàm ratione mensurentur; plerunq. infelicem sortiuntur exitum. Patriæ & auitarum possessionum recuperandarum cupidine parùm pensi habent, quid iustum, quid facile sit aut possibile expeditu. Id solùm cogitant, quo pacto alium moueant. nunciis, literis, precibus vrgent. mentiuntur, peierant, omnia esse in expedito. veniat modò, tentet,

au-

audeat vincere. nomine tãtùm & authore opus. cunctos ab hoste defecturos, & citra sanguinem plenam victoriam secuturam; Tali persuasione Philippus Macedoniæ Rex à Demetrio Phario Illyriorum Rege, (*Polyb.* v.) Sebastianus Lusitanus à Mahumete Mauritano (*Thuan.* lxv. *Conestag.* 1. *hist. de coniunct. Lusit. &c.*) & Athenienses ab Egestanis exulibus (*Thucyd. lib.* vi.) inducti perierunt. Postremò Carolus VIII. Galliæ Rex ab exulibus regni Neapolitani, desperatum illius statum, amicosq. & clientes suos iactantibus ad damnosam sibi posterisq. expeditionem impulsus esse scribitur. (*Guicc.* 1. *hist.*)

Vt genus Arsacis ripam apud Euphratis cerneretur.) Sẽper alienis regnis turbandis, alliciendisq. populorum animis validum instrumentum fuere regia soboles, aut per alienam iniuriam suô principatu pulsi. Indeq. sæpissimè, qui nouis Principatibus inhiarunt, quò peregrinæ dominationis inuidiam lenirent, ex veteri Principum sanguine quendam ostendere soliti sunt. Quomodo Procopius tyrannus Constantii Imperatoris filiam paruulam cum matre Faustina & in agminibus, & cùm propinquę acies starent, lectica secũ circumtulit: vt pro imperiali sanguine, cui se quoque iunctum credebat, pugnarent audetiùs milites. (*Ammian.* xxvi.) Eodem consilio Petrus Aragonius occupata Sicilia Constantiam vxorem, Manfredi, qui Siculis imperitauerat, filiam ad confirmandos illorum animos præmisit. (*P. Aem.* viii.) Ita Maroboduus Sueuorum Rex duodeuiginti annos Rauennæ à Tiberio habitus, si quando insolescerent Sueui quasi reditu-

rus

rus in regnum oſtentabatur. (*Tacit. 11. annal.)* Dum bella gliſcerent de ducatu Mediolanenſi inter Gallos & Hiſpanos ; vt inuidiam externi imperii mollirent victores, non aut ipſi, aut præfecti vrbi & populo dominabantur; ſed primò Maximilianum, mox Franciſcum Sforziam, carum iſti genti nomen, ſed qui præter titulum ex principali faſtigio penè nihil tenerent, Duces impoſuerunt. *(Guicciar. Parut. in hiſt. Venet.)* Et cùm Franciſcus ſine prole defunctus eſſet, Italiq. Principes ac Reſp. ſuæ nationis Ducem Mediolanenſibus dari mallent, quod Carolo Cæſari non placebat; vt in ſpeciem ſaltem eis ſatisfaceret, Ferdinandum Gonzagam Italum Principem Mediolano Præfectum dedit. (*Julian. Goſelin. in vita Ferd. Gonz.*) I

Conſilijs & aſtu res externas moliri, arma procul habere.) Iſtæ pacis artes, & externarum rerum ſine ferro molitio à debilioribus neceſſariò, à maioribus conſultò vſurpantur. Nam multum ad ſuſcipienda conſilia valet, ſeipſum noſſe, atq. imperii ſui vires excutere; vt qui bello ſe imparem animaduertit, pacis artibus ſe tueri ſciat. Et magnorum quoq. principum ea interdum condicio eſt, vt aſtu potius, quàm armis res hoſtium ſubuertere rebus eorum magis conducat. Quod quibus modis vtrobiq. fiat, videamus. Qui- I
buſdam profuit, conſtanti pace arcere vim, quam armis non potuerunt. Intrantibus Romanis fines Tuſculanorum, non demigratum ex propinquis itineri locis, non cultus agrorū intermiſſus: patentibus portis vrbis togati obuiam frequentes exercitui proceſsêre: commeatus exercitui comiter ex vrbe in caſtra,

& ex agris deuectus: in vrbe patentes ianuę, & tabernę apertę: intenti opifices suo quisq. operi, & ludi literarum strepere discentium vocibus: nihil vsquam non pauidis modò, sed ne mirantibus quidem simile. Victus igitur hostium patientia Camillus, ad Senatũ Tusculanorum, soli, inquit, adhuc Tusculani vera arma, veráq. vires, quibus ab ira Romanorum vestra tutaremini, inuenistis. (*Liu.* VI.) Simili modo Amalasuntha Gothorum Regina Iustiniani legatis respondit, nolle se armis contendere: nec fore decoram de non aduersante victoriam (*Procop.* 1.*Goth.*)

II. Proxima huic debiliorum sapientia est, potentiorum patrocinium subire. Pisani, Aretini, & Florentini olim, cùm ab externis hostibus metuerent, suarũ vrbium dominium in annos V. Roberto Regi Neapolitano transcripserunt: & alio tempore Florentini in decenniũ Carolo Calabriæ Duci se addixerunt. Senẽses Ioãni Bohemię Regi, & Genuenses triennio antè Carolo Francię Regi se dediderunt. (V. *Orland Malauol. Hist. Sen. hinc inde.*) Lucenses, & Genuenses hodiéque Hispaniarum Regis potrocinio tutiores se putãt, quàm parato & semper in castris exercitu.

III. Florentini plerasq. belli tempestates pecuniis à se depellere soliti sunt. Aurô libertatem contra ferrum defendebant. A quo instituto cùm vltimis illis bellis, quibus Medicæi in vrbem restituti sunt, per auaritiam recessissent, rempublicam perdiderunt. Constat potuisse quadraginta millibus aureorum numûm Cęsarem, & exigua summa Neapolitanum Pro-regem suæ vrbis patronos facere: sed seu negligentia, seu

seu peruerso P. Soderini consilio factum est, vt aliud placeret. Vnde Mediçi Hispanis viribus subnixi & coniuratione suæ factionis in vrbem redierunt. (*Guicciard. x1.*)

Pluribus placuit, quod suis viribus non potuerunt, fœderata sibi iunctaque alienâ potentiâ obtinere. Coeunt igitur plures aduersus vnum, quem metuunt omnes. Belli Peloponnesiaci, quamuis alii erant prętextus, ea fuit causa, quòd Atheniensium vires cęteris Græcis formidolosæ ęrant. (*Thucyd.* 1.) Sic Lacedæmonii Siciliæ Regem in commune contra Persas bellum hortabantur: quòd victis reliquis Persæ ad Siculos quoq. arma translaturi sint. (*Herod.* v11.) Sic Perseus, sic Mithridates aduersus Romanam potentiam mouebāt alios in communia federa. (*Salust. in fragm.*) Nec tamen expressis semper federum contractibus in salutis & libertatis suæ defensionem ita coeunt principes & respublicæ: sed & tacita interdum inter quosdam est conuentio, ne quem nimis magnum velint. Quâ in re nobilitata est maximè Laurentij Medicæi prudentia: qui cùm Reip. suæ periculosum animaduerteret, si vnius ex Italiæ Principibus opes nimium augerentur; omni adhibito studio, vt res Italiæ in eâ æqualitate consisterent, ne in hanc magis quàm in illam partem propenderent, procurabat. quod quidem quia sine pacis conseruatione obtineri nullo modo poterat, summo studio annitebatur, ne alicubi semina bellorum ad maturitatem peruenire possent, sed in ipsa herba opprimerentur. (*Guicciard. 1. hist.*) Hieron Syracusarum Rex populi Romani socius atque

amicus metu Romanæ potentiæ Carthaginensibus omnia, quibus in bellum opus habebant, liberaliter subministrauit. (*Polyb.* I.) Lanoius Neapolitanus Pro rex dixit, solemne esse Pontificibus, timere & odisse Imperatores: (*Guicciard.* XVI.) Et Andreas Maurocenus (II. *Ven. hist.*) ait, Imperatorum potentiam semper Pontificibus aduersam esse. Et Andreas Grittus, nunquam Imperatorem Romanum in Italia tàm paruum habiturum nidum affirmabat, quin ex eo vniuersos Itali nominis sit oppugnaturus: & Pontifici non abs re tàm timendum in temporalib. Cęsarem, quàm in spiritualibus Turcam (*Guicciard.* VII. *histor.*) Ergò, quanquam nullę contra Cęsaris maiestatem federum tabulæ publicè extent: tamen illò tendunt Italorum Principum consilia, ne vnquam pristina Imperatorum potentia ibi reuiuiscat. Quod idem de Germanicis Principibus atq. ciuitatibus scribit Guicciardinus (VII. & XIII. *histor.*) nolle eas esse Imperatoris opes, quibus ingratiis ad imperata facienda cogi possint. Plus est, quod quidam scribit, ideò nec in tempore nec iustis viribus in bello Turcico Germanos Cæsari adesse; quòd vereantur, ne is recuperatum Hungariæ regnum non imperio, sed suę familiæ vindicet, & hoc modò maior virium Austriacarum iam antè formidandarum accessio fiat. Et M. Antonius Gratianus libro tertio de bello Cyprio, Germanos obiectos Turcis fines tueri, quàm proferre malle ait: & audaciùs fortiusque Troianus Boccalinus satius esse Germanis atq. optabilius amittere Viennam; quàm recuperare Budam. Ergò suspecta semper est non hostium mo-

dò,

dò, sed & amicorũ federatorumq. potentia: & quisq; à tantæ potentię vicino non aliud beneficium expectat, quàm quod Vlyssi Polyphemus apud Poetam promittit, scilicet, postremum & post omnes deuoratum iri. Dudum nos Hetrusci politici & veterum exempla docuerunt, Principes qui alienis imperiis in varios dominos destractis inhiant, coniunctis sibi minoris potentiæ Regulis maiores oppressisse; quib. subactis nullâ priorum federum, nullâ auxiliorũ aut beneficiorum habita ratione ambitiosas & auaras manus ad socios extenderunt. Romani Latini nominis populos, post subactos illorum auxilio cæteros populos regesq. in seruitutem redegerunt. Quos potentiæ suę instrumentum habuerunt, pòst frustrà renitentes idem, cuius alijs gentibus ipsi causa fuerant, iugũ subire coegerunt. Itàq. non Italia modò, sed & Asia Africaq. tanquam sua opinione extra periculum, Romanę potentię incrementa, sibi olim graui pondere incubitura, cùm in herba opprimere potuissent, fatali socordia nutriuerunt. Lugubris adhuc recordatio est, cùm Pannones Imperij Gręci ruinam, illos quoq; sua mole afflicturam, riserunt: & Ludouicus XII. Gallię Rex, non ęgrè ferentibus Florentinis, Mantuę, Ferrariæ, Fauentię, Pisauri, aliarum ciuitatum regulis Italiam quanquam non diu retentam, penè vniuersã occupauit. Ex quo clarum est, in illis regnis, quæ multi Principes inter se diuiserunt, vnius cladem cæterorum esse ruinam, & instrumentum seruitutis omniũ: honores vni factos affinitates, federa, annuas pensiones esse fidei sollicitamenta, hamos, toxico illitos, &

artificia, quibus ſopiti paucis deinde numis, aut vana ſpe vendant libertatem montibus auri non comparandam. Nimirum omnibus pereunt, quę ſinguli amittunt; *& ſinguli dum pugnant, vniuerſi vincuntur.* (*Tacit. in Agric.*) Vna hîc omnium ſalus eſt, Syrenum cantus auribus excludere, & armorum communiũ, vt ita dicam, aqua extinguere ignem, quô proximus ardet Vcalegon. Hiſpana potentia tàm omnibus ſuſpecta eſt, vt vix illi ſe moueant, quin vniuerſus orbis, omneſq. gentes arma induant. Quæ res omnia conſilia cœptaq. Hiſpanis difficiliora reddit. Tot anni ſunt, ex quo Batàui iugum eorum excuſſerunt. Vereri debebãt alij, ne peſſimæ rei exemplum alii ſibi ius facerent. Omnes eò laborare debebant, ne orientem morem pellendi Reges inultum ſinerent.

Ne ſancta quiſquam ſceptra violaret dolo,
Regi tuenda maximè eſt Regum ſalus. (*in Oedip.*)

Sed tantum abfuit, cęteros Principes Hiſpanis ius ſuum adſeruiſſe, vt Britanni, Franci, Germani Batauos milite, pecuniaq. iuuerint; & hodieq. multi ſalutem ſuam cum Batauis coniunctam tanquam neceſsariô arbitrantur. Aiunt bellis illis cum olim ſubiectis populis tanquã neceſſario cauterio nimias opes, potentiæq. Hiſpanicæ velut humores exhauriri.

Alia potentium principum ars fuit, odia aliis populis ſubiicere: quomodo Romani Armeniam ſpecie largitionis turbandis animis præbuerunt. (*Tacit.* XII. *annal.*) Ita Manuel Comnenus diſſidia inter Pontificẽ & Fridericum Imperatorem aluit: nec vlla erat in Italiã cæteriſq. Imperatoriis ditionibus ciuitas, in qua nõ

ad-

addictum sibi hominem haberet Manuel. (*Nicet.* vij.)

Simile huic artificium est, hostem excitare ei, cuius in nos impetũ timemus. Hoc modo Michael Palæologus à Carolo Cæsare bellum metuens Siciliȩ Regẽ & Venetos ad bellum illi faciendum exciuit; exemplo (*inquit Nicephorus Gregoras lib.* v. *hist.*) Artaxerxis, qui Agesilai impetum formidans Thebanos & Athenieñses ad bellum ei inferendum impulit.

Referendum huc est Alcibiadis consilium, quo Persarum Regem instruxit: eatenus bellum inter Græcos sustinendum, ne inopiâ deseratur. Domesticis bellis Græciam obterendam: inferiores auxilio iuuandos, non tàm vt vincant, quàm ne succumbant. (v. quȩ dixi ad lib. 1. verb. *nam spes incesserat.*) Quo consilio Hispanum quoq. specie tuendæ religionis contra Henricum III. & pòst aduersus Henricum IV. commouisse regni proceres aiunt, & proponendo nunc hunc, nũc illum pro Rege, mittendoq. auxilia prompta magis quàm magna, operam dedisse, ne aut victoriam daret, aut belli deponendi necessitatem imponeret. Ita dissentientibus seq. mutuò consumentibus Gallis se arbitrum pacis ac belli fore, & quos suis non posset, ipsorum armis victurum arbitrabatur. Sed animaduertêre fraudem Galli, & Hispanorum amicitiȩ nuncium miserunt.

Iterum aliud sophisma est, quod paullò s. proposui ad verb. *vt genus Arsacis*. &c. & item aliud de quo dixi ad lib. 1. verb. *Pompeium imagine pacis &c.*

Barbaris cunctatio seruilis: statim exequi regium videtur.) Et sanè interdum imperiosa vehementia plus potest, quàm

quàm lenta indulgentia. *Prima hostibus prodit tempora belli, qui, quos armis pellere promptum erat, epistolis increpat.* (*Tac.* III. *hist.*) Ita Cyrus Armenijs & Romani tertiũ bellum Punicum (*Appian. in Pun.*) simul indixerunt ac intulerunt, nullo hosti relicto spacio. Agesilaus Spartanorum Rex, cùm transmisso Hellesponto iter faceret per Thraciam, nulli barbarorum, vt daretur trãsitus, supplex fuit, sed missis ad singulos nunciis quærebat, vtrum per hostium an amicorum regionem iret? Cumq. Macedonum Rex, se cum amicis consulturum respondisset: consultet igitur, inquit Agesilaus, nos interim iter faciemus. (*Erasm. in apophth.*) Cùm Popilius ad Antiochum à Senatu Romano missus mandata sua exposuisset, & Rex deliberaturum se dixisset, Popilius virga, quam in manu gerebat, circũscripsit Regem: ac, priusquam hoc circulo excedas, inquit redde responsum Senatui. Obstupefactus Rex tàm violento imperio, faciam, inquit, quod iubet Senatus (*Liu.* XXV. *Iustin.* XXXIV.) Foxius Gallicæ militię dux, is qui ad Rauenam occubuit, cùm castra Bononia Brixiam versus mouisset, ex itinere Mantuano per internuncios mandauit, vt claues arcium, quæ transitue minuerent, sibi transmitteret. Misit Mantuanus. nec enim aliud cõsilium tempore exclusus capere poterat. Superiorib. annis Bauariæ Dux quinq. dierum spatio dato superioris Austriæ procerib., intra quos velint necne Cęsaris mandatis parere, deliberarent, interim nõ elapsis adhuc illis quinq. diebus exercitum ad prouinciæ limites admouit: qua re perculsos ad omnia obedientes Austrios habuit. Quæ quanquam Alberico Gentili videan-

deantur vafræ, & iniustæ actiones; quod etiam in priuatorum litibus postulato in iure tempus concedatur expendi secũ, cedere magis an contendere conducat; mihi tamẽ vtriusq. rei ratio multum diuersa videtur. In priuatis enim actionibus nulla ex dilatione fraus, nullum damnum est actoris, quô ius eius imminuatur: at in ista bellorum concertatione, ante quàm se firmet hostis, aut vires paret, obuiã eundum; cùm omnis mora hîc sit cum irrecuperabili damno coniuncta. In bello bis peccare non licet. Oportet, inquit Niceph. (*lib.* v.) occurrere imminentibus malis & præuenire. Sed in his tamen ego eum tantùm finem prob. quò celeritate iste hostis terreatur, & promptiùs ad pacis petendæ necessitatem adigatur. In illum enim, qui iussa, quanquam præsenti armorum vi coactus, facturus est, arma stringere, bellicę iusticiæ non conuenit.

Ministros Arsanis multo auro &c.) Vetus est, non nostri tantùm seculi ars non auro minùs quàm ferro bella gerere.

Horridam suorum aciem, picta auro Medorum agmina &c.) In scholis inter alias politicas quæstiones etiam hanc excutiunt: sitne miles auro argentoq. ornandus? Credo parùm ad rei summam facere, vtrumuis dicas.

Metu magis quàm beneuolentia subiecti) v. quæ dixi s. hoc lib. verb. *mirumq. amorem &c.*

Quàm si qui externorum &c. mistri sceleribus.) Et tamẽ his talibus, quales hîc Tacitus describit, hodiè bella geruntur à Principibus nostris propria destitutis militia. Sed quam ab illis expectes obedientiam, quàm constantiam aut fortitudinem? quæ inter illos valeat

di-

disciplina castrensis? licentia, proteruia, seditionibus tantùm se nobilitant. Carthaginensibus periculosissimum fuit bellum cum mercenariis suis. (*Polyb.* I.) Anno Christi CIↃ.CCC.XXIX. equites Germani, cùm à Ludouico Imperatore stipendiis suis fraudarentur, Lucã occuparunt, quam postea Gerardino Spinulæ Genuẽsi XXXCIↃ. florenis vendiderunt. Anno CIↃCCC.LVII. Germani milites bellis Neapolitanis exerciti, duce quodam Lando tota Italia vagabantur, incendiis, cęde, pręda cuncta miscentes. Senenses incolumitatem suam XIICIↃ Pontifex Innocentius Sextus ICIↃ. aureorum redimere coacti sunt. Ex horum successu annis sequentibus licentiam alię quoq. prædonum manus sibi sumpserunt. Alii Capelletos, alii, qui Britanni erãt, Albos, alii Stellatos, alii Sanctos se vocabant. Quibus tandem Braccius, Sforzia, Piccininus, egregia bello, sed venalia nomina, operam suam maiora offerẽti stipendia addicere sueta successerunt. Hodiernæ militię scelera vt nimis nota dicere superuacuum est.

Quoquo modo dicta vulgari malebat &c.) Paulus III. Pontifex, quo suæ per vrbem famæ gnarus fieret, singulis diebus propositas apud Pasquinũ famosas chartas ad se deferri iussisse dicitur.

Deferri census, pati tributa) dictum latè ad lib. IV. *Quotiens concordes agunt, spernitur Parthus: vbi dissensere, dum sibi quisq. contra æmulos subsidiũ vocant, accitus in partem, aduersum omnes valescit.*) Plerunq. externa auxilia vocanti exitiosa fuisse ad librum primum dixi; quod nunc exemplis monstrandum est. Seleucienses à Parthis, (*Tac. hic*) Cari à Cyro, (*Xenoph. VII. Cyrop.*) Rhegini

gini & Messanenses à Romanis (*Polyb.* I.) Carthaginẽses à Gallis, Hispanis, Liguribus, Balearibus, Græcis, (*Polyb.* I.) Greci à Philippo Macedone, (*Iustin.*) Britãni ab Anglo-Saxonibus (*Vbbo Emm.* III. *hist. Fris.*) Hierosolymitani à Saladino (*Guil. Neubrig.* II. *hist. Angl*) Hiberni ab Anglis (*Guil. Neubr.* II. *hist. Angl.*) Apuli à Normanis, (*Io. Bapt. Pigna* VIII. *hist. Atest.*) Itali à Gallis & Hispanis (*Fr. Guicciard.* I. *hist.*) Demetrius Palæologus Peloponnesi Princeps, (*Pigna* VIII.) & Constantinopolitani à Turcis, (*Georg. Phranzes* IV. *hist.*) Frisij occidentales à Saxonib. (*Vbbo Emm.* XXXIV.) aut oppressi aut insidiis appetiti sunt. M. Tullius (*in fragm.* III. *de Rep.*) gloriatur, populum Romanum sociis defendendis in id fastigium, in quo tunc erat, cõscendisse. Et Alcibiades apud Thucydidem (*lib* VI.) Athenienses auxilia sociis & externis ferendo ad tantam potentiam peruenisse ait. Gothi aduersus Herulos à Zenone Augusto in Italiam missi, cum omnium populorum seruitute eas opes sibi pepererunt, quæ tot cladibus concussæ vix tandem conciderunt. Longobardi à Narsete acciti pulsis nobilissimis familiis sedes ibi suas adeoque superbum condiderunt imperium, vt Narses, si diutiùs vixisset, sub ea mole expiraturus fuerit. Nec leuia detrimenta accepere Pontifices Romani ab Anglis cùm eos mercede conductos bellum aduersus Romanę ditionis occupatores gerere iusserunt: scilicet tàm validis illorum copiis, vt, quocunque loco constitissent, impunè debaccharentur, amicis plerunq. quam hostibus grauiores, & promiscua pręda raptoque viuentes. (V. *Blond. in hist.*

Hhh *ab*

ab inclinat. imp. Io. Bapt. Pign hinc indè, Scip. Amirat. in hist. Flor. lib. XIII. & alibi.) Claudo veteri apologo, quo aiunt equum, ne ceruum eiusdem pabuli consortem haberet, hominis imperio sese vltrò subiecisse: atq. illum quidem prato abactum, hunc ex eo tempore vindici subiectum fuisse.

Plebem primoribus tradidit ex suo vsu.) Ciuitates, quę populi imperio regebantur, cũ à Principibus subiguntur, nullo felicius modo continentur, quàm si summa rei à populo ad Senatum à Principe constitutum vel in vnum aliquem ipsi Principi id beneficium debẽtẽ, conferatur. *Nam populi imperium iuxta libertatem, paucorũ dominatio regiæ libidini propior est*: & facilius est multòq. tutius, vnius aut paucorum inniti fidei, quàm populo omni momento variabili se resq. suas credere. Hoc modo Carolus V. Florentinam Remp. ad Mediceos, Augustam aliasq. Germanię ciuitates à populo ad Senatum, quem ipse fecerat, transtulit. Singulare regię dominationis arcanum !

Adsidendo castellum) relatus est hic locus lib. II. verb. *genere pugnæ & armorum &c.*

Ea sententia valuit, quia plurima auctoritas penes Abdagesen &c.) Quærunt vtrum sit optabilius bonus Princeps, sed qui bono amicorum consilio destituatur, aut prudentes amici mali aut insipientis Principis? Ego illum sequor, qui pro certissima regula tradit, Principem sæpè sine amicis benè statuere. Senatum autẽ sub imprudenti & fatuo Principe nunquã benè consulere posse: nisi vnus aliquis ex Senatu sit, in quem translatâ omnium negociorum cura, Princeps acquiescat.

Ni-

Nihil abnuentem, dum dominationis apisceretur) v. quæ dixi s. lib. I I. verb. *nam vulgatum erat &c.*

Occidentem ab eo deseri, Orientem spectari exprobrauit.) v. quæ dixi ad lib. I V, verb. *æquari adolescentes &c.*

Macro intrepidus opprimi senem iniectu multæ vestis iubet) non ignarus *summa scelera incipi cum periculo, peragi cum præmio.* (*Tacit. x I I. annal.*) *Non opus est cunctatione, vbi perniciesior sit quies, quàm temeritas.* (*Tac. I. hist.*) Indeq. traditur regula à politicis doctoribus: quando eò quis redactus est, vt siue quiescendo, siue agendo eadẽ illi superstent pericula; semper ea, quæ agunt, consilia apprehendenda esse. Quippe dum ociosa contemplatione rerum exitum opperimur, manent accidentia causæq. periculi, quales fuerant: cùm è contrario, qui audacter contrait, aut inuenit; quod depellere periculũ potest, aut, si frustrà insudauit, monstrat tamen animum se habuisse obsistendi.

Morum quoq. tempora illi diuersa) Rarò Principes imperij sui cursum æquabiliter ad metam decurrunt, inclinant ferè & deteriores fiunt. Nota sunt exempla Alexandri Magni, Philippi Macedoniæ, Herodis Iudeę Regis, Neronis Romanorum Imperatoris. de Tiberio signanter Tacitus hoc loco: *egregius vita famaq. quoad priuatus, vel in imperijs sub Augusto fuit; occultus ac subdolus fingendis virtutibus, donec Germanicus ac Drusus superfuere. Idem inter bona malaq. mixtus, incolumi matre; intestabilis sæuitia, sed obtectis libidinibus, dum Seianum dilexit, timuitque. postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore & metu suo tantùm ingenio vtebatur.*

tur . Idem Tacitus de Galbâ: *maior priuato visus, dum priuatus fuit; & omnium consensu capax imperij, nisi imperasset.* (1. *hist.*) Et de Vespasiano; solum omnium ante se Principum in melius mutatum esse. (*Tac.* 1. *hist.*) In recentiori historia illustre huius rei documentum est Clemens VII. Pontifex. Leo qui primus Pontificatus dignitatem in Medicæam familiam intulit, & sacræ purpurę reuerentiâ se suamq. familiam, quæ ab excelso loco in imum deciderat sustinuit, vt secundam fortunam reuertentem expectare potuerit, homo erat profusissimæ liberalitatis. Hic inter alia, in quib. maximâ est vsus felicitate, non parùm propiciam habuit fortunam, quòd Iulium patruelem, quem ex Rhodio equite, quamuis illegitimis nuptiis ortum in sacrum collegium cooptauit, apud se tenuit. Cùm enim is natura grauis, ac maximis quibusq. negociis par, atq à voluptatum illecebris alienus haberetur, ideoq. Pontifex ipso in omnibus magni momenti rebus vteretur multos errores, qui ex Leonis facilitate oriebantur, moderabatur aut emendabat. Quæ causa erat, vt multi Leonem ab Iulio gubernari, ipsumq. tāto oneri imparem crederent. Hinc quicquid seuerè actum, quid quid magno animo susceptum erat, Iulii impulsu fieri censebatur. Sed quàm vana fuerint de vtriusq. ingenio hominum iudicia, mox cognitum est. Nec enim Iulius Leone & mox Hadriano defunctis, Pontificatum adeptus expectationi hominum respondit. Non rerum nouarum cupiditatem, aut animi magnitudinem & magnorum operum studium demonstrabat: & apud Leonem minister potius consiliorum,

quàm rector fuisse deprehendebatur. In consilijs suscipiendis sumptuum vitandorum præpostero studio & insita quadam hæsitantia semper erat dubius atque suspensus. Vnde cùm ad consiliorum executionem ventum erat, quoduis vel minimum momentū, quæcunq. vel leuissima difficultas sufficiebat ad reducendum illum in eam confusionem, in qua fuerat antequam consultasset. Et indè quoq. sæpiùs re iam constituta ad reiectum paullò antè consilium relabebatur. Qua in implicata natura, & perturbata rerum administrandarum ratione potiùs à ministris regi duciq. quàm ipse consilium capere videbatur. (*Guicciard.* XVI.) Cæterùm huius rei causa in Clementis ipsius natura ingenioq. eodem ante & post susceptum principatum fuit. Quamobrem autem quidam Principes vi dominationis conuulsi & mutati sint, solerter Lipsius indagat in notis politicis. Prima est, quod initiô principatus maior pudor est & famæ studium: quod paulatim cedit proteruię & contemptui ex omnium obsequiis sumpto. Alia, infirmitas humani ingenii; eoq. magis in Principe, quem nihil tenet, quā honestum, pudor & metus Numinis: quo respectu quidam dixit,) *Ammian. Marcell. xxx.*) potestatis amplitudinem nudare semper animorum interna. Est enim imperium sublime quiddam & excelsum, sibiq. insidentem altius effert, aduersus rationem ferociens. (*Theophilact. Simocatt.* I. *hist.*) Accedunt adulatores insita aulę pestis. Quid miremur, Principes violenta adulationis procella inclinatos, quò sponte iam volūt, iis vocibus credere, quas solas accipiunt? pręcipuè ne-

 mi-

mine ruinam ſuſtinente, ad quam tanta vis impellit. Nam illi ſapientes, quos negotiis adhibent, ſeu verentur fruſtrà monere, ſeu medicamentum, quamuis infundat ſalubritatem, ingratum eſſe ſciunt, his vulneribus non adhibet manum; aut certè vitia diſtinguũt, quibus ſeipſum Rex maculat, ab iis quibus perdit Rempublicam: & contenti vtcunq. mederi publicis, non reſtituunt Principi oculos, quibus ipſe ſuam ſortem & blandientium fallaciam damnet. Quis familiariũ Reges admonet, ſi auaritia infames ſunt, ſi nimio venationum ſtudio omittunt reip. curam, aut cùm libidinis exemplis inficiunt ſeculum, vel inconſultis amicitiis publicam inuidiam concitant? Laborant omnes virtutum nomina his cupiditatibus fœdare. Cura futuri, laborum aſſuetudo, comitas, liberalitas appellantur. Niſi igitur maiorem Regibus genium, quàm qui populum informat, natura dediſſet, quotuſquiſq. ex his plagis euaderet, quæ vel ipſa conſuetudine placét, quia naſcentium cunas circumdant, nec eas meminerunt ſibi poni? Senectutis etiam vitium eſt, timidum eſſe, & plus inſto ſuſpicacem, indeq. crudelem. Putant enim ſenes, alios lętari ſuis infortuniis: & quia multos à ſe lęſos recordantur, malè quoq. de ſuornm fide ſentiunt: ideoq; ſuibus ſimiles ab Æliano dicuntur, quos ſi quis manibus tangat, protinus grunnire occipiunt, malè ſibi ominantes; quòd nec vellera habeant, nec lac, nec aliud pręter carnes. Etiam non raró accidit, vt Princeps, qui ſæpiùs coniurationibus & inſidijs appetitur, ex bono malus fiat. Coniurationes enim timorem incutiunt. qui timet ſecuritati ſuę proſpi-

ſpicere cogitur, quod ſine multorum exiliis & cædib. fieri nequit. Cædes deinde & proſcriptiones popularium odia concitant: ex odio Principis exitium ſequitur. Et hæ quidem cauſæ in ipſo Principe ſunt. Eſt alia in nobis ipſis. Temerè enim initiò, & de malis aut ambiguis benè vana credulitate, & inſita pleriſq. hominum leuitate ſperamus. Nec igitur mirum eſt falli nos & decipi. Sanè Hiſtoriæ Florentinæ ſcriptor ſapienter monet, Principi non eſſe optabilem nimiam de ſe expectationem: cui ſi non vbiq. reſpondeat, in contemptum & mox odium degenerare inconſultũ iſtum affectum. Deniq. ex perpetua geſtorum infelicitate & fortunę contumaci aduerſitate tædium ſæpè omnium rerum & faſtidium oritur. Tunc fortunæ & ſubiectis, quamuis immeritis, ſuccenſet Princeps, & dat vela ventis. priuatim oblectamenta quærit in conuiuiis, ludis, mulierculis, morionibus. publicum decus omne aſpernatur.

F I N I S.

Gratias tibi, Domine IESV!

Patauii, Per Gaſparem Criuellarium ad inſtantiam Paulli Frambotti. CIↃ. IↃC. XXVI.
Superiorum permiſſu.

Operarum Typographicarum errata ſic corrigito.

p. 85. pro πραγματον, πράγματα. pro πάς, ἰτάς. p. 93. pro τετυλίνεις τετυλίνει. p. 105. pro mentione; mentionem. p. 111. pro impetirus; impetitus. p. 126. pro cualuere; inualuere. pro curas; moras. p. 185. pro priores; peiores p. 193. pro crudelitas: credulitas. pro ſui milicum, ſi milite. pro voluiſſe, voluiſſet. p. 226. pro codicillos, codicilli. p. 241. pro εὕρηκα, εὕροικοι. p. 289. pro clauſas, incluſas. p. 308 pro liberet, liceret &c.

ORATIO,
QVA SERENISSIMO VENETIARVM PRINCIPI IOANNI CORNELIO,

Nomine Nationis Germanicæ, quæ Patauij ſtudijs operatur,

Nouum honorem gratulatus eſt IV. Id. Iul. CIↃ. IↃC. XXV. Venetijs in Excellentiſſimo Collegio

CHRISTOPHORVS FORSTNERVS AVSTRIVS.

Ad Illuſtriſſimum, & Excellentiſſimum Dominum

D. DOMINICVM MOLINVM

SENATOREM AMPLISSIMVM.

Superiorum permiſſu, & Priuilegio.

VENETIIS. Ex Typographia Ioannis Salis, MDCXXVI.

Expenſis Pauli Frambotti Bibliopolæ Patauini.

ILLVSTRISSIMO ET EXCELLENTISSIMO D. DOMINO DOMINICO MOLINO, ETC.

Christophorus Forstnerus Austrius S. P. D.

RATIONEM, *quam apud* SERENISSIMVM VENETIARVM PRINCIPEM *in Excellentissimo Collegio pro Natione nostra habui, ad te mitto: non ut cedat in partem solutionis eius debiti, quo tibi maximo obstrictus sum: sed ut sit grati animi velut chirographum, & infinitæ obligationis qualecunque pignus. Et cùm tot extent tua non in me modò, sed in quàmplurimos Germanorum, beneficia, tot merita: inde se omnes correos debendi ti-*

bi meritò, lubentesque mecum constituent. Sanè ego suaui coniectura mihi, meæque genti blanditus sæpè sum, te naturæ quadam similitudine, & sanguinis cognatione in nostri amorem, & fauorem ferri. Docuit enim nos, (nec vana fides est) Laurentius Pignorius V.Cl. in Notitijs historicis ad Solymeida Torquati Tassi, nobilissimam MOLINORVM FAMILIAM *à fortissima Normannorum gente, quæ origine Germanica Neustriæ, Britanniæ, Apuliæ, Siciliæ olim dominata est, descendere. Vt inde omnes te meritò, tanquam domesticum numen, & popularem Heroa veneremur. ego præcipuè: qui beneficentiam tuam plus alijs sensi. Certè meæ ad Cornelium Tacitum (ad cuius maiestatem, ac seueritatem non nisi animas illustres, ac eximias assurgere Heinsius tuus ait) Notæ politicæ te suum secundum parentem profitentur: vt si quid inde ad Rempublicam, aut rem literariam boni peruenturum est; eius gratiam non minùs tibi, quàm mihi posteritas rependere debeat. Quantum enim aberat, quin fœtus ille in ipso partu periret? nisi tu difficultates subortas discussisses. Ignosces igitur,* ILLVSTRISSIME, & EXCELLENTISSIME DOMINE, *magne Patrone, quòd pro tàm magno beneficio rem tàm paruam tibi reddo: quam tamen, vt dixi, non in solutum cedere, sed ingentis obligationis qualequale testimonium esse cupio. Vale,* ILLVTRISSIME DOMINE, & *Reipub. nobisque diu viue.*

Patauij Cal. Septembr. CIↃ. IↃC. XXVI.

CHRISTOPHORI FORSTNERI AVSTRII ORATIO GRATVLATORIA

Ad Serenissimum

IOANNEM CORNELIVM VENETIARVM PRINCIPEM.

SERENISSIME PRINCEPS AVGVSTISSIMI PATRES.

IRAMINI, haud dubium est, Nationem nostram in publico omnium gaudio, & reliquarum gentium applausu tacitam hucusque, & nulla ob publicum bonũ, quod orbi Christiano ex nouo SERENISSIMI IOANNIS CORNELII honore contigerat, lætitiæ significatione egisse. Nam qui maioribus, quàm alij,

beneficijs devincti vobis eramus; quibus solis ex duabus & viginti, quæ Vniuersitatem Patauinam componunt, Nationibus seiunctim coram vobis orare singulari vestro fauore concessum est: primi utique officio defungi, lætitiamque collegij nostri contestari debebamus. Sed ignosces, SERENISSIME PRINCEPS, quòd ad tuarum uirtutum splendorem caligantes animorum nostrorum oculi, in illarum contemplatione defixi stupuerant: nec ab illo stupore tàm citò se colligere poterant. Prætereà cùm anni tempus itineribus faciendis commodum,& innata genti nostræ peregrinãdi,uariosque populorum mores, ritus, artes cognoscendi lubido quosdam Romam,alios aliò abduxissent: noluimus tibi, SERENISSIME PRINCEPS, honorem habere pauci,quem debebamus vniuersi. Nunc autem, cùm Italici cœli ardores,& sua quemque peracta negocia Patauium (cuius ciuitatis aerem nobis salubriorem, ac vicinitate Germaniæ penè cognatum putamus) compulissent: nefas duximus, vltrà gratulationis officio supersedere.

Non expectabis, SERENISSIME PRINCEPS, à nobis virtutum tuarum, laudumque præconia. Nam quamvis eæ tales tantæque sint, quæ te mortali conditioni exemptum etiam in vivis agentem noua apotheosi in Diuos transcribere possint: tamen nec huius loci, nec temporis, nec instituti nunc nostri est, panegyricum dicere: & mea in dicendo mediocritas, ne dicam infantia humilioribus argumentis assuevit. Quanquam etiam, si liceret, reprehensione quadam mihi dignus videreris: quòd durum mortalitati imposuisti onus: quam posse ad tantam perfectionem peruenire; tuo exemplo docuisti;

ad superos vsque virtutis consortio evectus. vt nemo posthac humanæ naturæ imbecillitate errores suos tueri possit. Sed inpræsentiarum nec laudare digna oratione virtutem tuam potero: nec Turpillianum timebo, si ab earum accusatione destitero. Vnum si dixero, te augustissimi huius SENATVS Principem esse: omnia dixero. Hæc laudum tuarum summa est, hoc fastigium, hæc certissima virtutum tuarum fides. Mirantur alij vrbem vestram felici miserorum fuga in hanc, quam videmus, magnitudinem creuisse: mirantur splendidissimas domos, marmoraque & aurum, & tecta operosis minis pendentia: mirantur forum ingentibus spacijs apertum, ædesque publicas, & armorum, nauiumque perpetuam fabricam: denique in stuporem rapiuntur, cùm terras velut æquoris victrices ligneis fundamentis in hanc audaciam succreuisse vident, vixque oculis suis credunt. Quæ quanquam per se mirabilia sint: vnum tamen est portento proximum: quòd vestra Resp. per tot mala, & cæteri orbis seruitutem, sospes, atque ingentibus inimicitijs superstes, in hunc vsque diem non memorabilior est imperio, quàm libertate. Roma quingentos annos libera vixit. Sparta octingentorum annorum libertate gloriatur. Venetiarum vrbs raro, imò nullo exemplo supra mille ducentos annos vitam cum libertate produxit. Quod igitur vobis non illapsa sunt ea mala, quæ alias Respublicas perdiderunt; quòd ab externis hostibus tutos nulla tyrannis delibauit; quòd nec Syllas, nec Marios, aut Pompeij magnitudinem, & ad vestrum fatum gentem Iuliam invenistis: id omne, post Deum immortalem, in solidum prudentiæ huius augustissimi ordinis

dinis

dinis acceptum ferendum est. Roma armorum insano amore incensa omnium actionum suarum finem gloriam belli habebat, & imperij amplitudinem. Quo sanè instituto factum est, vt non modò aliorum in se coortos impetus sustineret, sed & ipsa alios lacesseret; certissimo semper cum imperij incremento. Inde post perpetrata circummurana bella, post repressam igneam Pyrrhi regis vim, post superatum denique Pœnum Hannibalem, aliosque Reges, ac populos; cum immortali gloria gentes multitudine innumerabiles, locis infinitas imperio suo subiecit. Verùm inter illam portentosam felicitatem, inter tot victorias & trophæa, quæ vbique, quò rerum natura diffunditur, figebant Romani, cùm gentibus iugum imponeretur, cùm Reges triumpharentur, interim domi peribat Reipub. libertas. Nec enim vt iusti, temperantes, modesti essent ciues, vt cum armis ferociam ponerent, vt denique quietè in ciuitate agerent, multum curabatur. Quo fiebat, vt ex continuis bellis maiora, quàm quæ libertas ferret, ingenia, præferoces ac turbarum cupidæ naturæ, nimiæ priuatorum opes, & vnius ciuitatis partes factionesque enascerentur: in curia, in foro cædes, ciuilium bellorum tentamenta. mox arma à ciuibus sumpta non pro libertate; sed pro Sylla, pro Mario, pro Pompeio, pro Cæsare. nec vnquam postea, nisi de dominatione certatum: quam postremò C. Cæsar euersa libertate invasit.

Vestra autem, SERENISSIME PRINCEPS, Sapientissimi Patres, maiestas non solum armis decorata, sed etiam legibus est armata: nec maior belli, quàm pacis cura. Bella quidem etiam gessistis maxima; hostes vicistis

ciſtis potentiſſimos: fines imperij terra marique extendiſtis quàm latiſſimè. Sed hoc vobis cum Romana potentia commune eſt. Illud proprium, quod ciuitatem habetis ſaluberrimis legibus, & prudentiſſimis inſtitutis ita munitam, ut non tutior ab externa vi, quàm à priuatorum ambitione exiſtat. Nulli vobis Periandri, nulli Agathocles, nulli Cæſares timendi ſunt. Ingens in omnibus, & penè incredibilis patriæ amor; feruentiſſimum libertatis ſtudium; in Senatu tàm numeroſo mirabile, & ſimillimum obliuioni ſilentium; rigidiſſima legum cuſtodia, & ſubita eorum, quæ contra vetera inſtituta irrepunt, emendatio. Hac cura, hac induſtria, hoc indefeſſo, & ardenti ſtudio mortalitatem effugiſtis: & Remp. qualis cum optima fuit, talem hodieque cũ immortali prudẽtiæ veſtræ laude, & orbis ſtupore habetis.

Huius igitur Excellentissimi Senatvs, cuius ſapientia Reipublicæ huius ſtat ſalus, cuius prudentia Italiæ quies, & tranquillitas conſeruatur, te caput eſſe, Serenissime Princeps, id verò egregium eſt, ſummumque, quod in tuam laudem dici poſſit. Nam vt ea ſumma in Rep. dignitas eſt: ita tam honorificũ de te Sapientiſſimi Senatus iudicium, tàm magnifica opinio ampliſſimũ ſunt divinarum tuarũ virtutũ teſtimoniũ. Quas quidem, cæteraque, quæ in te egregia ſunt, ſatiùs duco mirari, adorarique, quàm ieiuna, & impari laudatione libare. Nam Familiae Tvae vetuſtiſſimam nobilitatem, maiorumque tuorũ pro Repub. domi, foriſque fortiter, benèque geſta, quomodo dicẽdo æquem? Si vel minimam eorũ partem percenſere velim:

Ante diem clauſo componat Veſper olympo.

Id solum quantum est, quòd CATHARINA CORNELIA IACOBO LVSINIANO CYPRI REGI nupta, florentissimum olim regnum illud, quod ex mariti testamento habebat, Venetæ Reip. donavit. Sunt, quibus nihil satis antiquum, satisque egregium est, nisi quod à proditoribus, & erronibus Troianis per incertissimas coniecturas repetatur. Tua gens, SERENISSIME PRINCEPS, nulla ambitione, certa annalium fide nixa, à Nobilissima CORNELIORVM Romanorum stirpe descendisse se gloriatur. Porrò, vt ab eo, quod viro Principi primum, ac præcipuum esse debet, incipiam, quis tuam in Deum pietatem, religionisque studium pro dignitate laudare valeat? Plerique rerum domini religionem nihil aliud putant, quàm regnandi instrumentum; quod bellis, & cupiditatibus suis prætexant, quo populos ludant, quo populorum diuisiones alant, foueantque. Alia tibi mens est, SERENISSIME PRINCEPS: cui amorem, timoremque Dei optimam, eandemque securissimam (quicquid alij Mezentij iudicent) regendi populos artem persuasum est. Inde tua in cultibus diuinis assiduitas; inde in miseros, & egenos pronus fauor, & liberalitas, & penè profusio. Iam verò iustitiam tuam, temperantiam, & in summa fortuna eximiam moderationẽ, humanitatem, cæterasque egregias tuas dotes, quantò in alijs Principibus rariores, tantò magis tibi decoras, quì satis prædicem? quibus verbis, qua orationis vi satis exprimam? Loquantur pro me tot honores (vera in vestra Repub. meritorum argumenta,) tot dignitates certatim in te collati. Nam post primos honores obitos summos quosque magistratus

ordine

ordine gessisti: Pătauio, Veronæ, Brixiæ, præcipuis imperij vestri vrbibus insigni cum integritatis & prudentiæ laude, summo cum imperio præfuisti: cumque, quod ad nos quàmmaximè pertinet, quodque nos tibi æterna beneficij recordatione devinciat, Patauinæ Vniuersitatis Reformator esses, singulari semper Nationem nostram fauore prosecutus es. Postremò, cùm in hoc, quo nunc emines, solio collocatus esses: quàm fauentes omnes habuisti? quis plausus erat? quanta omnium lætitia? quæ gaudentium, gratantiumque exultatio, & penè dixerim, intemperies. Nos quoque, quando tumultuantem gaudio animum vtcumque composuimus, nunc adsumus, nostro defuncturi officio, nostrumque contestaturi adfectum. Tibi igitur, SERENISSIME PRINCEPS, summum hunc honorem, Serenissimæ autem Reipub. talem, ac tantum Principem ex animo gratulamur: Deumque veneramur, vt sancta hæc Resp. virtutis templum, schola prudētiæ, inoffensę hactenus libertatis oculatissimus Argus, & cōtra peregrinam ambitionem validissimum propugnaculum, veræ denique dignitatis, & opulentiæ alumna sub IOANNE CORNELIO vigeat, floreatque quàm felicissimè, quàm diutissimè. Gloriam eius, fortitudinem suspiciant, timeantque Christiani nominis hostes. ipsa eam Salus ferat: præveniatque vota felicitas, si quid optaverit. Tibi denique, SERENISSIME PRINCEPS, seculi gemma, longęvam vitam, seramque immortalitatem precamur. De qua ne dubites, obsecro. Virtutes tuas orbis nunc loquitur: famam olim pręstabit ęternam historię genius. Dixi.

Finis. Gratias Domino Iesu.